

ప్రధాన పోషకులు.

మ. రా. రా. శ్రీ కొవ్వూరి చంద్రారెడ్డిగారు,

జమిందారు,

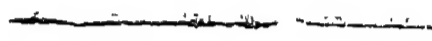
నిడదవోలు.

మ. రా. రా. శ్రీ వాడ్రేవు వేంకటరత్నంపంతులుగారు,

పిఠాపురము.

శ్రీ

న వా బు నం ది ని.

ఇది

కష్టాటక గ్రంథముననుసరించి

చా గం టి శే ష య్య గా రి చే

ఆంధ్రీకరింపబడినది.

అయ్యగారి నారాయణసూర్తి బి. యె. వియల్ గారిచే

సంపాదింపబడినది.

మొదటికూర్పు.

ఆంధ్రప్రచారిణీముద్రాక్షరశాల,

నిజదవోలు.

• వెల ౧—౦

౧౬౦౫.

కృతి.

ॐ శ్రీ శ్రీ

అవ్యతగర్భయగుచు • నలరెనేతస్వంగి
కడుపారఁగామముక్త • గాంచుపట్ల
సమృతహస్తయగుచు • నలరెనేగుణమణి
ప్రియమారఁగామముక్త • బెంచుపట్ల
సమృతేక్షణయగుచు • నలరెనేయజ్జాక్షి
కన్నారఁగామముక్త • గాంచుపట్ల
సమృతస్వరూపయై • యలరెనేకల్యాణి
రేబసల్మమూద • రించుపట్ల
సమృతరూపిణిచూటఁదా • నమరల్లోక
మందేనేసాధ్వరిశ్చల • సందయగుచు
సట్టిమాతృవేదలగుబ్బ • మాంబందలఁచి
ప్రేమనీకృతినామొక • ద్వించుకొంటి.

చా.గింటి శేషయ్య.

రాజ పోషకులు

ఘ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు వేంకటకుమారమహిపతిసూర్యారావు.

బహద్దరువారు, పితాపురము.

ఘ. రా. రా. శ్రీ రాజా రావు చెల్లయమ్మారావుబహద్దరువారు,

కోలంకవీరవరమువైరా, లక్ష్మీనరసాపురము.

ఘ. రా. రా. శ్రీ రాజా నాయని వేంకటరంగారావు బహద్దరువారు, మునగాలం.

ఘ. రా. రా. శ్రీ రాజా బలుసు బుచ్చిసర్వారాయుడుబహద్దరు

జమీందారువారు కపిలేశ్వరపురము.

ఘ. రా. రా. శ్రీ రాజా కొచ్చర్లకోట రామచంద్రవేంకటకృష్ణారావు బహద్దరు,

బి. యె. గారు జమీందారు, పోలవరము.

ఘ. రా. రా. శ్రీ రాజా కందుకూరి లక్ష్మీప్రసాదరావు బహద్దరువారు,

జమీందారు, ఉర్లాం.

ఘ. రా. రా. శ్రీ రాజా సురభిలక్ష్మారావు బహద్దరువారు, రాజాఆఫ్ జటపోలి.

ఘ. రా. రా. శ్రీ మంతురాజా యార్లగడ్డ అంకినీడుప్రసాద్ బహద్దరు కుమార

రాజావారు, చల్లపల్లి.

ఘ. రా. రా. శ్రీ రాజా యినుగంటి వేంకట నూర్యప్రకాశరావుగారు, ఉండూరు.

ఘ. రా. రా. శ్రీ చెలికానిస్తీతారామస్వామిగారు, ఉండూరు.

ఘ. రా. రా. శ్రీ కలిదిండి వేంకటరామరాజుగారు, భీమవరము.

రాజప్రోక్షకులు

పు. రా. రా. శ్రీ శ్రీ రాజా వత్సవాయి వేంకటసుభద్రయ్యమ్మ జగపతిబహుష్టతు.

జమ్మిందారిణీవారు, తుని.

ప్రోక్షకులు

పు. రా. రా. శ్రీ దివాన్ బహదూర్ వి. నాగుమయ్యగారు బి. యె, తిరువనంతపురం.

పు. రా. రా. శ్రీ దోణమురాజు వేంకటరమణారావు పంతులుగారు,

మొఖాసాదారు, తణుకు.

పు. రా. రా. శ్రీ సారంగు సోమసుందరరావుపంతులుగారు, తణుకు.

పు. రా. రా. శ్రీ తల్లాప్రగడ సూర్యనారాయణరావు పంతులుగారు, కొవ్వూరు.

పు. రా. రా. శ్రీ మల్లెల శివరామకృష్ణయ్యగారు, రాయపూడి.

పు. రా. రా. శ్రీ బందా సూర్యనారాయణగారు, బి. యే. నిడదవోలు.

పు. రా. రా. శ్రీ దుగ్గిరాల దేవళరాజుగారు, పోప్పయ్యిటరు, ఏలూరు.

పీఠిక.

దుర్గేశనందినిపాఠకులలోఁ గొందఱు. "అయేషా తరువాత
 వృత్తాంత మేమైన" డని ప్రశ్నింపమొదలిడిరి. ఆప్రశ్నకుఁ బ్రత్యు-
 త్తరముగఁ జాలకాలముక్రిందటనే దామోదరముఖ్యోపాధ్యాయు-
 లీనవలను బంగాళాభాషయందు రచించియుండిరి. దానిని బి-
 వేంకటాచార్యులవారు కన్నడభాషలోనికిఁ బరివర్తనము చేసిరి.
 నేనాకన్నడగ్రంథము నిట్లాంధ్రీకరించితిని. ఈగ్రంథాంధ్రీకరణ
 భాగ్యముగూడ నాకేలభించినందుల కెంతయు నానందమునొందుచు
 న్నాఁడను. దుర్గేశనందినిలోఁ బరిచయులైన జగత్సింహుఁడు, తిలో-
 త్తమ, అస్మాన్ ఖాను, అయేషా, మానసింహుఁడు, విమల మొద-
 లగువారే యిందును వచ్చుచుండురు. ప్రధానకథాంశాదులలో దా-
 నికిని దీనికిని విశేషభేదము కలుగకుండుటకై నాలుగైదువాక్యముల
 నిందధికముగఁ జేర్చితిని. స్వల్పభేదములేమైననున్నను సవియంత
 గాఁ బొటింపఁదగినవికావు.

కవితేశ్వరపురము, }
 ది 1 జూన్ 1915. }

చాగంటి శేషయ్య.

శ్రీ గామ చంద్ర.

న వా బు నం ది ని.

ప్రథమ భాగము.

మొవటి ప్రకరణము.

సర్వమును పూర్వమువలెనే యుండెను.

మందారణగడమందు వీరేంద్రసింహుని దుర్గము పూర్వమువలెనే యుండెను. కేతీరుగ సమాభావముతో చలయెత్తుకొని యాకాశమార్గమున నీలుచుండి యుండెను. దుర్గసార్వమందలి మామిడితోటయందు వృక్షములు శాఖాప్రశాఖలతో వృద్ధి నొంది పూర్వమువలెనే సమాభావముతో దూగాడుచు క్రీడించుచుండెను. నీరు పూర్ణముగాలేక కృశించియున్న యామోదరానదియును బూర్వమువలెనే మృదుమృదు శబ్దములను జేయుచు సుర్గసిరోభాగమందున్న కుడ్యపాదప్రదేశములను తడుపుచు బ్రవహించుచుండెను. వసంతమందానిలము వికసించుచున్న సహకారవృక్షకుసుమములయందలి పరిమళముల సపహారించుకొనివచ్చి హెచ్చుతగ్గులు లేకుండ సమాభావముతో నందఱు శరీరములమీదను వేదజల్లుచుండెను. కవిప్రసిద్ధమును వసంత రువున కెడ బాయని సహచరము నగుకొయిల వృక్షపర్ణములనడుచు తన శరీరమును దాచుకొని క్రమోచ్ఛ్వాసరముతో కంఠమునెత్తి తాన

కములను గూయుచు దిగంతములను గంపింపఁజేయుచుండెను. సునీ
లమైన గగనాంగణమందు చంద్రుఁడును నక్షత్రములును పూర్వము
వలెనే మేఘమధ్యమున దాఁగిలిమూఁతల నాడుకొనుచుండెను.

అన్నియును పూర్వమువలెనే యుండెను. కాని, ఎంతస్వల్ప
కాలములో నెట్టియవాంతరములు జరగిపోయినవి ! విమలయు దు
గ్రేశనందిని యగుతిలో త్తమయు మొట్టమొదట శైలేశ్వరునిదేవాలయో
మందు యువరాజగు జగత్సింహుని సందర్శించుట, పఠానులదుర్గమం
దు విమల యస్త్రాఘాతముచే నవాబు కటుల్ ఖానుమరణించుట, ఈ
మొదలగు నవాంతరకార్యము లెంతస్వల్పకాలములో నడచిపోయి
నవి ! ఆకాలరాత్రి—ఏ రాత్రి విమల యజాగ్రతమూలమున పఠా
నులు దుర్గమును జయించి దుర్గాధిపతియగు వీరేంద్రసింహుని యు
వరాజగు జగత్సింహుని పట్టుకొని బంధించి బందాలుగఁ జేసివో, ఆ
కాలరాత్రిసంబంధములైన చిహ్నములేవియు నిప్పుడు కన్పించు
చుండుటలేదు. ఆదినమున రక్తప్రవాహముచే నేలయంతయు నాని
పోయినగుఱుతు లణుమాత్రమును నిప్పుడు కనఁబడుటలేదు. దుర్గ
మునతనను ప్రకంపించునట్లుచేసిన యానాఁటిహాహాకారధ్వనులేవి
యు నిప్పుడు శ్రవణగోచరమగుటలేదు. ఎక్కడచూచినను దుర్గము
వందంతటను సాభాగ్యలక్షణములే కనఁబడుచుండెను. అన్నియు స
మంజసభావముతో విరాజిల్లుచుండెను. అన్నియును పూర్వమువలెనే
యుండెను. కాని వీరకేశరియైన వీరేంద్రసింహుఁడు మాత్ర మిప్పు
డు లేఁడు. అంతటిస్వల్పకాలములో విమలయు వితంతువై పోయెను.
తిలో త్తమ తండ్రిలేనిబాలిక యయ్యెను. దుర్గమునందు కర్వమును
పూర్వమువలెనే యుండెను. పూర్వముండెడివారందఱును మరల వ
చ్చి దుర్గమునందు చేరిరి. వీరేంద్రసింహుఁ డొక్కఁడుమాత్రము

లేడు. ఆతఁడు తిరిగిరా లేడు. యమునియందాత్మసమర్పణము చేసి కొనినవారు తిరిగివచ్చుట జూచినవారెవ్వరును లేరు.

అనేకజనులు యమాలయమునకుఁ బోయియున్నారు. స్థిరమైనయానివాసమున కనేకులు నిత్యమును పోవుచున్నారు. వారిలో నెవరును తిరిగిరా లేడు. వచ్చుటయును లేదు. అందువలనఁ బ్రపంచమునకు గలిగినలోపమేమియును లేదు. వసుంధరయందు సుఖదుఃఖ ప్రవాహమున కించుకంతయును హెచ్చుతగ్గులున్నట్లు కాన్పించుటయును లేదు. మందారణదుర్గమున కధీశ్వరుఁడైనవీరేంద్రసింహుఁడు తిరిగి రా లేడు. అందుచే దుర్గమునకు లోపముగాని దుర్గతిగాని కలిగినట్లు కాన్పింపదు. ఒక్కొక్కప్పుడు విచారము పోయి దానిస్థానమున సంతోష మధికారము చేయుచుండును. మఱియొకప్పుడు సంతోషము పోయి దానిస్థానమును విచారమాక్రమించుకొనుచుండును. విచార సంతోషములు రెండు నొకేసూత్రమునందు గ్రథితములై నట్లున్నవి. అవి రెండును విశ్వమండలమునకు సమానగతితో సవితముగఁ బ్రసక్షణము చేయుచుండు నని తోచుచున్నది.

విమల—విలాసమయియు, లావణ్యమయియు, హాస్యకౌతుకనిరతయు నగువిమల విధవయై పోయినదా! ఎవతె తనకు ప్రణయూస్పనుఁడైనపురుషుని పొందుటకై యనేకకష్టముల ననుభవించినదో, సహధర్మిణీగౌరవము లేక పోయినను తనస్వామికి తానొకదాసిమాత్రమని చెప్పకొనుచుఁ జిరకాల మాతనిగృహమునం దొకపరిచారి కవలె నెవతె కాలమువెళ్ల పుచ్చుకొనుచుండెనో, అట్టివిమల నామె హృదయేశ్వరుఁడు శాశ్వతముగ విడనాడిపోయెనుగదా! అబ్బ! అది సహించుటకు సాధ్యమైనయాతనయేనా? కాని యట్టియనదృశయా తనలయందును మనస్సును హర్ష సంయుతముగాఁ జేయుకార్యములు

లేవా? ఉండుననిచెప్పవచ్చును. వీరుండై నయామెపతి వీరునివతనే తే జస్వియై కాతరమేమియులేకుండ పాణములను తుచ్చములుగనెంచి త్యాగమొనర్చెను. ఆకార్యము వీరపతికి మిగుల గౌరవమును కలుగచేసెను. ఆమెకుఁగలిగిన వేటొక గౌరవవిషయమేమనఁగా—ఎమలతనపతి ఘాతకుఁడును, హృదయహీనుఁడును, పరమశత్రువు నగునవాబు కటుల్ ఖానునివక్షుస్థలమున తనస్వహస్తముతో నిశితఖడ్గముచే నొక్కపోటు పొడిచి యాతనిని శమనసదమునకు పంపించినది. అది యామెకు మిగుల గౌరవకారణమయినదియే. ఇంకనునాహ్లాదకరమైనవిషయమొకటికలదు. అదియేమనిన—మిగులగా రాబముతోఁ బెంచిన తనముద్దులపట్టితిలోత మమనోభీష్టము సఫలీకృతమయ్యెను. సుశీలయు, సురసుందరియు నగుతిలోత మ మహాగౌరవయుతుఁడగు మహారాజునగు మానసింహునకుఁ గోడలయ్యెను. ఆమెగర్భమునజన్మించెడితనయుఁడు ముందు అంబరేశ్వరుఁడు కాఁగలఁడు. అదియొక సామాన్యమైనయానందమా?

తిలోత మ—పితృహీన—తండ్రిపోవుటచే దుఃఖితయైనతిలోత మ ప్రేమమయుండైన తండ్రిప్రేమధనమునుండి వంచితయై హృదయవిదారకవ్యధ ననుభవించుచుండెను. —శేను—దానికి సందేహములేదు. కాని, మత్కాంతికములగు వ్యధలమధ్యమునగూడ నానందమొనగుర్చుకార్యములు లేవా? అనేకములున్నవి. కూర్మాత్ముండగు నవాబుకటుల్ ఖానుని పాపపంకిలమైనయంతఃపురమునం, దామే బందీయయ్యెను. కటుల్ ఖానుని యంతఃపురమునకుఁ బోవుట తటస్థించినచో స్త్రీలలో తమపవిత్రతనుగాపాడుకొని ధర్మధనమును గోలుపోనకుండ వచ్చినవారొక్కరును లేరు. కాని తిలోత మకుమాత్రముచ్చట నెట్టికళంకమును సంప్రాప్తముకాలేదు. ఆమె తండ్రియగు

వీరేంద్రసింహులు శత్రువులచే నిహతుడయ్యెను. ఆమెజీవనసార
 రూపుడగు జగత్సింహులు శత్రువులయస్త్రాఘాతముచే మృతస్త్రి
 యుండై పోయియు పునర్జీవితుడయ్యెను. ప్రేమముద్దుడును సౌందర్య
 వంతుడును సౌభాగ్యశాలియు వీరపురుషుడునగు కుమారజగత్సిం
 హులు పవిత్రమైనవివాహబంధముచే గట్టువడి యెల్లవేళల, నె
 ల్లభావములదిలో తమనే తలపోయుచుండెను. అది యొకనిరుపమా
 నమైన యత్యంతానందముకాదా ?

మహారాజగు మానసింహుని యాజ్ఞానుసారముగా మందార
 ణదుర్గము స్వర్గస్థుడైన వీరేంద్రసింహుని పత్నికీని, యాతనితనయ
 యగుతిలో తమకు నొకగఁబడి వారిరువురకును స్వాధీనముఁ జేయఁ
 బడియెను. మందారణదుర్గము కొలదికాలము పఠానులవశమునం
 దున్నును ప్రకృతమున నట్టి పరాధీనచిహ్నము లేవియు నట కా
 న్నించుట లేదు.

అపరాష్ట్రకాలమునం దొకనాఁడు దుర్గమధ్యమున నంతఃపు
 రమునకుఁ జేరియున్న యొక సౌధముపైఁ గుమారజగత్సింహులుఁ డొం
 టరిగ నటునిటు ప్రచారము సేయుచుండెను. ఆతనిమొగముపంకఁ
 బరికించిచూచినచో నాతఁ డేదియోవిచారముచే దిగులొందియున్న
 ట్లు తోఁచును. అచ్చటి యామృదుమలయానిలముగాని, యత్యంత
 రమణీయమైన యాప్రదేశముగాని యాతనిహృదయమున కించుకం
 తయును వినోదమును కలుగఁజేయుచున్నట్లు తోఁచుటలేదు. ఆతని
 హృదయప్రాణవినోదకారిణి యైనసుందరితో వివాహసూత్రమున
 బద్ధుడై యింకను నొకనెలయైనను కాలేదు. అట్టి నవోధ యయు
 నాసుందరి యాతని నొకనిమిషమైనను విడువకుండ సహచరియై
 యుండెన్నని చెప్పినను చెప్పవచ్చును. అట్టిచో నాతఁడు చింతనొందు

చుండుటకుఁ గారణమేమి చెప్పుమా ?

దారు కేశ్వరనదీతీరమున శివీరములను స్థాపించుకొని సైన్యములతోఁగూడ నివసించియున్న మానసింహుఁడు కలహము లడఁగి పోయినవని తెలిసికొని శివీరముల నెత్తినై చి యనుచరులతోఁగూడ పాట్నానగరమునకుఁ బయనమైపోయెను. జగత్సింహుఁ డాసమయమునకుఁ గోయి యాతనిని గలిపికొనఁజాలఁడయ్యెను. ప్రస్తుతమునఁ జేయవలసిన విషకార్యభారమేమియు నాతనిపై లేకుండుటచే నాతఁడు తనయిష్టమువచ్చినట్లు కాలమును వినోదముగా గడపుచుండెను. ఆతఁడిప్పుడు మందారణదుర్గమునఁ బ్రేమమయి యగుప్రణయినీసంగసుఖమునఁ గాలమును గడపుచుండెనని వేఱుగఁ జెప్పనక్కరలేదు.

యువరాజగుజగత్సింహుఁడు ప్రచారము సేయుచుండిన యాసాధముపై నొకవైపున శయ్యయొకటి సిద్ధముగ వేయఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁ డాశయ్యపైఁ గూరుచుండకయే యాసాధముపై మఱియొకవైపున నిటునటు నూరక తిరుగాడుచుండెను.

ఇంతలో భువనమోహిని యగునొక జవ్వని యచ్చటికరుదెంచెను. లావణ్యమయి యగునాలలనసమాగమముచే, నస్తమయోన్ముఖుఁడగుసూర్యభేవుని స్వర్ణమయకిరణజాలముతోఁగూడిన సుషమామయియగు ప్రకృతిదేవికిసైత మధికకాంతి కలుగుచుండెను. సౌందర్యకలపగ్ను క్షయగునాయువతియు లజ్జాయుక్తమగువదనముతో జగత్సింహుని కమిపించి మృదుమధురకంఠస్వరమున "యువరాజా ! నారాక యాలస్యమయ్యెనాయేమి ? " అనియెను.

జగత్సింహుఁడు—అంతవిషకాల మాలస్యమైనట్లు కాన్పింపదు. కాని, యోప్రాణాధికా ! ఎవతె దగ్గరలేనిచో యర్థనిమిష

మొస నొక మహాయుగముగఁ గాన్పించుచుండునో, యట్టి నీవు చేసిన యాయత్యల్పాలస్యముగూడ నెంతయో నాలస్యముగా నాకుఁ గనఁ బడుచున్నది.

అజ్ఞాకీల యగునాసురసుందరి చిఱునగవుతోఁ గూడిన తనవ దనమండలము నించుక వంచుకొనియెను. యువరాజు తనవ మభా హువు నామెవీపునఁజేర్చి దగ్గరఁదీసి యేమియుఁ జెప్పకుండ నామె యాజ్ఞలేనిదే సుధామధురబింబాధరమును పరిపూర్ణప్రేమముతోఁ బరిచుంబనము గావించెను. అజ్ఞవలననో, అనురాగమువలననో, సంకోచమువలననో, మరియెందువలననో నాయువతీముఖమండలము కేంపునర్థమును దాల్చెను.

ఆసుందరి దుర్గేశనందినియగు తిలోత్తమయే. ఆయువతీయువ కులకు పరిణయమయి యెన్నిదిసములో కాలేదు. వారిపూర్వపరిచ యము చిరవ్యాపియైనదియుఁ గాదు. అందుచే సుశీలలగుసుందరు లకు స్వభావమైన సంకోచమును, అజ్ఞయు నించుకంతయు కొఱతవ డకుండ సంపూర్ణముగ వచ్చి యామె నావరించుకొనినవి.

తిలోత్తమ మఱింత ముఖమును వంచుకొనియెను. ఆనందా నురాగములతోఁ గూడిన అజ్ఞయు నామెముఖమండలమున కొక య పూర్వకాంతి నొసఁగెను. ముగ్ధుడగుజగత్సింహుఁడును నత్మప్తన యశములతో నాకాంతిని సందర్శించుచు "సుందరీ! ఎవరి పుణ్యాబ లిముచే మనకిరువురకును నిట్లు సంఘటితమైనది? చెప్పఁగలవా?" అని యడిగెను.

తిలోత్తమ—ఎవరి పుణ్యాఫలమా? నాదియే. కాకున్నమీ పుణ్యా ఫలమా?

జగ—నా పుణ్యాఫలమనియే చెప్పవలయు. నీవీప్రపంచమున

సారరత్నమువ్వు, నీతో సమానమైనరత్న మీలోకమున లేదు. ఈరత్నము దేవతాకంఠము నలంకరింపఁదగినది. అల్పమునుష్యుఁడనైన నన్నుఁగూర్చి చెప్పనేల? మనయీసంఘటనము పుణ్యముయొక్క ఫలమేయైనచో జన్మాంతరమునందట్టి పుణ్యమును నేను చేసియుండవలయును.

తిలో—అసత్యమును దాపనలసివచ్చినచో నిట్లే యన్యథామాటలాడవలయును. సాధా! నీవెవరవో నేనెవతనో, నీవెఱుఁగని వాఁడవా? నీవు భువనవిఖ్యాతుఁడైన అంబరేశ్వరునితనయుఁడవు. రూపమందేమి, సాహసమందేమి, వీరత్వమునందేమి, గుణమునందేమి, యీప్రపంచమున నీతో సమానులెవ్వరును లేరు. ఇక నేనంటినా! అత్యల్పమైన మందారణదుర్గమందలి సామాన్యభూస్వామీ తనయను. నీదాసానుదాసిగనుండుటకుఁగూడ యోగ్యును గాను. నీవు నాయందలిదయచే నీపాదపద్మములకడ నొక్కింతస్థాన మొస్తంగితివి. ఇది నేననేకకోట్లజన్మములయందు చేసిన పుణ్యఫలము. కాదా? నిజము చెప్పుము చూతము.

జగ—పుణ్యము నీదియో నాదియో—ఆవివాదమునఁ బ్రస్తుతము మనకించుకంతయుఁ బ్రయోజనము లేదు. కాని హృదయేశ్వరీ! స్వర్గలోకమునకంటె నధికమధురమైన స్థానమును నిహలోకముననే నిర్మించుకొనుట, నందనవనసమీపమున దేవతలను భవించుదానికంటె నత్యధికసుఖభోగముల నీలోకముననే యల్పుఁడైనమానవుఁడుకూడ ననుభవించుట యనునీరెండును నేను నీసంఘటనముచేఁ బొందితిసని యనుకొనుచున్నాఁడను. నీవు నన్ను భాగ్యవంతులలో నగ్రగణ్యునిగాఁ జేసితివి. నేను నీకుఁ జాలకాలము ఋణపడియుండెదను.

• తిలో—(ఇంచుకనగవుతో) కఠోరహృదయముగల యసిసా
 ధనుడగు మహావీరునిరసనయం దిట్టియమృత మున్నదని నేననుకొన
 లేదు—ఎవ రెవరికి ఋణపడియుండిరో, ఆవిషయమునుగూర్చి బా
 గుగ యోచించితిరా? యోచించిచూడుడు. నానిమి త్తమున మీ
 రేకార్యములను చేయకుండనుండిరి? అత్యంతపరాక్రమవంతుడగు
 మానసింహుని తనయుడవై యుండియు స్వతః వీరాగ్రణ్యుడ
 వైయుండియు యితరులదుర్గమున కర్థరాత్రియందు తస్కరునివలె
 ప్రవేశించుట యెందుకొఱకు? ఈయబలనొకసారి చూడవలయున
 ని కాదా? పుణ్యశ్లోకుడవు సత్యంత ధార్మికుడవునై యుండియు,
 స్వల్పపరిచితయు నవివాహితయు నగునొకకులకామినియొక్క యం
 తఃపురమున కొంటరిగఁ బ్రవేశించుట యెందుకొఱకు? ఈభాగ్యవతి
 తోనొకటిరెండు మాటలాడుటకై కాదా! శత్రుగ్రణములయ స్త్రాసా
 తములచే శరీరమందలి యసూర్యమైన రక్తమునంతయుఁ బోగొ
 ట్టుకొని మృత్యుముఖమున కేగుట యెందుకొఱకు? ఈయధమస్త్రీయొ
 క్క తుచ్చమైనప్రాణమును రక్షించుటకొఱకుఁగాదా? దుర్మార్గులగు
 శత్రువులచేఁ జిక్కి చాలకాలమువఱకు బందీనై కాలమునుగడ
 పుటయెందుకొఱకు? ఈహీననారిపై ప్రేమాకర్షణముచేఁగాదా? నీచ
 రణదాసిగనుండుటకైన యోగ్యత లేనియబలను బరిణయమాడి ప్ర
 త్యక్షదేవతాస్వరూపుడైన జనకుని యాగ్రహమునకుఁ బాత్రుడ
 వగుటెందుకొఱకు? ఈయధమవనితపైఁ గలమమతచేఁగాదా? యు
 వరాజా! ఇప్పుడు యోచించి చూడుము. ఎవరికెవరు ఋణపడియు
 న్నారు?

తిలో త్తమపలికిన తుదివాక్యమును విని జగత్సింహుడు మి
 గుల విచల్చితుడయ్యెను. ఆతఁ డాసువరితోడి యితరసంఖాక్షణము

మాని “ప్రాణేశ్వరీ! ఇకముందు నాయదృష్ట మెట్లున్నదో చెప్పిజూ
లను. నీ వీ సంభాషణములో మాజనకునియాగ్రహమునుగూర్చి వ
క్కాణించితివి. అందుమూలమున నాహృదయమున కళశశము హృ
చ్చయినది. ఆవిషయమున నే నుద్ధాసీనుడనై యున్నాడను. ప్రా
ణేశ్వరీ! తముక్త ఇటఁ గూర్చుండి యాషయమున మనకర్తవ్య
మేదియో యాలోచింతము” అనియెను.

తిలోత్తమ మాటలాడ లేకపోయెను. ప్రపుల్లకమలనిభమ
గు నామెవదనము వాడిపోయెను. తనవివాహవిషయము మహారా
జగుమానసింహునకుఁ దెలియదనియు, దానిపరిణామము భయాన్తక
మైవదనియు నామె యెఱుంగును. ప్రస్తుతప్రస్తావమున యువరాజు
తోటినుండివచ్చిన శంకావాక్యములను వినుటచేఁదిలో తమకుఁ బ్రో
ణమేపోయినట్లయ్యెను. ఆమెవడఁకుచు భర్తతోఁగూడ మెల్లమెల్ల
గఁ బోయి యట సిద్ధముచేయఁబడియున్న శయ్యపై నొకవైపున ని
శ్చబ్దముగఁ గూర్చుండియుండెను.

జగత్సింహుఁడును తిలోత్తమసమీపమునకు వచ్చి కూర్చుం
డి వామబాహువుచే నామెకంఠమునుజుట్టి కౌఁగిలించుకొని యు
త్కంఠితమై నిశావసానకాలశరశ్చంద్రావంబమువలె మలిసమైయు
న్న యామెముఖమండలమును తనవిశాలవక్షమునం జేర్చికొనియెను.
తిలోత్తమయు భయకంపితయై దేవతాస్వరూపుఁ డగుతనస్వామివ
దనమును స్థిరనయనములతోఁ జూచుచుండెను.

జగత్సింహుఁ డిట్లు చెప్పసారంభించెను. “నాతండ్రి నాజై
మిగులనాగ్రహముఁ జెందియున్నాఁడు. ఆతఁడుతనయాగ్రహమును
మాటలలో వ్యక్తపరుప లేదు. ఆతనికి నమ్మకముఁగలిగియున్న
యనుష్యులమూలమునను నాకుఁ దెలియఁజేయలేదు. కాని, యనే

క శతసహస్రలక్షణములచే నాతఁ డాగ్రహమునొందియున్నట్లు వ్యక్తమగుచున్నది.

తిలో—(మెల్లగా) అయినచో, జాగరూకుఁడవై యుండ లేదేమి?

జగత్సింహుఁడు సరళస్వభావయగు నాయుపతిముఖమునుచుంభనమాడి, ఇంచుక సగుచు “ఎంతసరళస్వభావవు! జాగరూకతయా? నీముఖమునుజూచి, నీప్రేమ సాగరమునమునింగి, నీయందాత్మసమర్పణముచేసినవాఁడు మృత్యుదేవత నెదుటఁ జూచినను నాపద్భయముచే జాగరూకతకై ప్రయత్నింపఁగలఁడా? జాగరూకతమాట చెప్పకుము. జాగరూకతనుగూర్చి నేను యోచించుటలేదు” అనియెను.

తిలో—అట్లయినచో నిప్పుడు యోచించుటెందులకు?

జగ—ఇప్పుడు యోచించుటకు రెండుకారణము లున్నవి. నా జనకుఁడు రాజపుత్రవీరుఁడు. ఆతనిమనసున నుదయించినభావము: క్రియాగూఢాపకముగఁ బరిణమించుట. కాలస్య మెంతమాత్రము నుండదు. ఆతనియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ మాటలాడువా రీభూమండలమునం దెవ్వరును లేరు. ఘాదుషహాఅకృరుస్తైత మాతనియిష్టముననుసరించి నడచుచుండు నని చెప్పనప్ప డితరులమాట చెప్పనేల? అట్టినాజనకుఁడు నన్నవిధేయుఁడై నతనయనిగా నెంచి నాకు ప్రాణదీక్షననువిధించినను నాశ్చర్యముగానుండదు.

తిలో—త్తమ చకితయయ్యెను. జగత్సింహుఁ డిట్లని మరలఁ జెప్పఁదొడఁగెను. భయపడకుము. రాజపుత్రవీరుఁ డెప్పుడును మరణమనిన భయపడఁడు. చావనిన నాకెప్పుడును భయము లేదు. కాని, నాకెప్పుడు భయమగుచున్నది. మరణించినచో నీవియోగచింతను సహించుటయసాధ్యమని నాకుఁ దోచుచున్నది.

తిలో—(నజలనయనయై) ప్రేమమయా! ఓ యోగము కలుగు ననుభయము నాకు లేదు. నీవు వీరశ్రేష్ఠుడవు. కారతరమే మియు లేకుండ మరణింపఁగలవు. వీరపత్నులును నవ్వుచునవ్వుచుఁ బ్రాణములను విడువఁగలరు.

జగ—అయినచో నిష్పడిక నాభయమునకుఁ గారణముండదు. స్వాభావికమైన యపత్యస్నేహము జనకుని, సంతటికఠోరకార్యము నందుఁ బ్రవర్తింపకుండఁ జేసినను చేయవచ్చును. కాని, యంతకంటె ద్విగుణీకృతమైన కఠినతరదండనను విధింపఁగలఁడు. సులభముగా ప్రాణములను దీసినై చి యాతనాసమూహమును దుడముట్టితచుటకు బదులుగఁ స్వల్పస్వల్పముగఁ బ్రాణములు పోవునట్లు భయంకరయాతన లనుభవించుచుండునట్టి కఠోరదండనను విధింపఁగలఁడు.

తిలోత్తమ యావాక్యములను విని కంపితయై “అదియెట్లు?” అని యడిగెను.

జగ—ప్రాణేశ్వరీ! నీపాణిగ్రహణవిషయ మాతని క్లిష్టము గాకుండనుండవచ్చును. అందువలన నన్నిక మరలనెన్నఁడును నెన్నఁ జూడకుండఁ జేయును.

తిలోత్తమ నేత్రములనుండి బాష్పములు ప్రవహింపనారంభించెను. ఆమె రోదనముచే జడితమైన ఝుబ్ధస్వరముతో “నాసవతి తల్లియగు విమల ధర్మపత్నియయ్యును భర్తయింట దాసివలె కాలమును గడపిపుచ్చినది. నేనునట్లే కాలము గడపుటకు మామగారీంట స్థలముదొరకదా!” అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తనవస్త్రముచేఁ దిలోత్తమనేత్రములను తుడుచుచు “భయపడవలదు. న్యాకులత నభివృద్ధినొందింపకుము. మనుష్యవాసస్థలములను వీడి బహుదూరము పోయి సముద్రతీరమున

నొక చాట్టనీడను నీతోఁగూడి వాసముచేయుచుండినను నేను ధన్యుఁడనే యగుదును. కాని, నాజనకుఁ డెందును నెదురు లేని శక్తి శాలి. అతని యిష్టమునకు వ్యతిరేకముగ నిలిచియుండుట కీప్రపంచమున నెవరికిని సామర్థ్యము లేదు. అయినను సాధ్యమైనంతవఱ కనుకూలమగుట కనేక ప్రయత్నములను జేసిచూచెదను. ఆపైని భగవంతుఁ డున్నాఁడు. ఈశ్వరునియాజ్ఞ యెట్లున్న నట్లుగును” అనియెను.

తిలోత్తమమాటాడకుండ నెమ్మదిగఁ గూర్చుండెను. ఆమెనే త్రములయందు బాష్పములు లేవు. ఆమెముఖమున విషాదచిహ్నము లేవియును లేవు. జగత్సింహుఁ డాదరముతో నామెనుజూచి “తిలోత్తమా! ఏమి కుఱాలోచించుచున్నావు?” అనియడిగెను.

తిలోత్తమయునిట్టూర్పువిడిచి “మరణమునకు మార్గమెప్పుడడ్డములేకుండ తెరవఁబడియుండును—అంతకంటెవేఱుచింత యేమున్నది?” అనియెను.

నూతనపరిణీతులగు ప్రేమోస్మృత్యనంపతుల కెట్టి విషమతరయాతన!

రెండవప్రకరణము.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున జగత్సింహుఁడు చక్కగ శృంగారించుకొనివచ్చి మనోహరముగ నలంకరింపఁబడిన తనగుఱ్ఱముపైఁ గూర్చుండి యొంటరిగ వెలుపలకు బయలుదేరెను. మధురమై

సమ్మోహనకారియైన యాయుషఃకాలమునందు ప్రకృతిదేవి. పరమరమణీయవేషమును ధరించియుండెను. పూర్వదిగంగసయు రక్తాంబరధారిణియైన ఏగల్భనారివలె నవకుఠసమును భేదించుకొని వదనమండలము నించుక తోఁపింపజేయుచుఁ జిఱునగవు నవ్వుచుండెను. విషేధములగు ననేకపక్షులు విశేషోన్నతములేని వృక్షశాఖాంతరములయందుఁ గూర్చుండి తమమధురగీతధ్వనులచే శ్రోతలహృద్యయమున నాకర్షింపజేయుచుండెను. శుకపికాదిపక్షిసంతతుల మనోహరకాకలీశబ్దము లితరపక్షిగణధ్వనులతోఁ జేరి చాలదూరమువఱకు నానందప్రవాహమును వెల్లిపరియఁజేయుచుండెను. అప్పుడు శాంతియు, పవిత్రతయు, మాధుర్యమును, శోభయు, ప్రీతియు, నానందమును మూర్తీభవించి యచ్చటచ్చట సంచరించుచున్నట్లు తోఁచుచుండెను. ఆసమయమున జగత్సింహుఁడు తెలుపువన్నెగల తన గుఱ్ఱము నధిరోహించి యొంటరిగ దుర్గతోరణమును దాటిపోవుచుండెను. శాంతిపూర్ణమైన యాద్యశ్యప్రపంచమునడుమ చిరాభ్యస్తమైన యాయశ్వము చిరపరిచితుఁడైన యాజగత్సింహుని వీపున వహించుకొని మెల్లమెల్లగ ముందునకుఁ బోవఁదొడఁగెను.

జగత్సింహుఁడును, తిలోత్తమయు రాత్రియంతయును సంతాపనాశకయైన నిద్రాదేవత నాశ్రయించియు నామెసాన్నిధ్యమునంద లేకపోయిరి. ఇరువురకును నించుకంతయును సుఖము లేకపోయెను. వాయుప్రవాహమున నించుకనేపు తిరుగాడినచోఁ దలయును మెదడును జల్లవడి చింతాభార మొక్కింతయైనను తగ్గునేమో యని యోచించి జగత్సింహుఁడు తెల్లవారకమునుపే, యెవరును లేవక పూర్వమే శయ్యనువిడిచిలేచెను. ఆతఁడు లేచుటకుఁబూర్వము తిలోత్తమకుఁ గొంచెము నిద్రపట్టనారంభించెను. జగత్సింహుఁడు మిగుల

జాగరూకత్వతో తనజీవనస్వరూపము, నిద్రితయు సగుతిలోక్తము
 బాహుపాశమును మెల్లగ విడిపించుకొనియెను. నిద్రాభిభూతయగు
 నామాధుకీరాశి నొక్కొంతసే పత్పత్తనయనములతోఁ జూచి పిదప
 నామె కపోలము నాదరముతో ముద్దువెట్టుకొనియెను. పిమ్మట స్వ
 భావసుందరియగు నామె శోభామయశకీరమును జూచుచు నిట్టు
 త్పు విడుచుచు నటనుండి బయలు వెడలెను.

గుర్గముచుండి కొంచెము దూరమేగి ముందునకుఁ గోవకుండ
 నిలిచి హృదయమున నేదియోతోఁచుటచే జగత్సింహుఁడు దుర్గము
 సందలి తిలోత్తమశయనమందిరమువంక తిరిగిచూడ నారంభించెను.
 చూచుచు గుఱ్ఱపుకల్లెమును సడలవదలెను. అక్కడ కనఁబడుచుం
 డొవస్తువులను తెప్పవేయక చూచుచు నిలుచుండియుండెను. శయ
 నమందిరగవాక్షమునందు చెదరిపోయినమలినఁ శ్రుములుగలదియు,
 వీడిపోయినకుంతలములుగలదియు, చెదరినహారములుగలదియు సగు
 తిలోత్తమ నిలుచుండియుండుటను జూచెను. జగత్సింహుఁ డనేకప
 ర్యాయము అనేకభావములతో నాశోభామయిని జూచి విమోహితుఁ
 డయ్యెను. కాని, యిప్పు డామాధుకీసమయమున—ఆ మాధుకీక్షే
 త్రమున—ఆమాధుకీశోభామధ్యమున—ఆ మాధుకీమూర్తి నిలు
 చుండియున్న ట్లాతనిహృదయమునఁ దట్టెను.

జగత్సింహుఁడు శయ్యనువిడిచిన కొంతసేపటికే తిలోత్తమ
 యు మేల్కని యశ్వశాలనుండి యాయితముచేసి తీసికొనిరాఁబడు
 చున్న గుఱ్ఱముడెక్కలచప్పుడు విని యాత్రముతో సేమమయుఁ
 డగు తటహృదయరత్నమును జూచుటకై గవాక్షముకడ నిలుచుండి
 చూచుచుండెను.

జగత్సింహుఁ డామెనుచూచుచు హృదయముపై తనరెండు

చేతులను జేర్చికొని యూమెకుఁ దనప్రణయసూచనను గనఁబరచెను. తనచౌకమునువిసిరి యూమెను లోపలికిఁబొమ్మని సూచించుచు తోడనేవచ్చెదననితనచేతితో సంజ్ఞనుచేసెను. గుట్టముమెల్ల మెల్ల గమ్ముం దునకుఁ బోవుచుండెను. ముందునకుఁబోవుచున్న జగత్సింహుఁడు మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. సుందరియు నెప్పటియట్ల యట నిలుచుండియుండెను. ఆతనిదృష్టి యావై పునకుఁ బ్రసరింపగనే చీరసవరించుకొనుచు నేలపై శిరమునుంచి యూమెప్రణామముచేసెను. జగత్సింహుఁడును తనచేయెత్తి “శుభమగుఁగాక!” యనువాక్యార్థము సూచించునట్లు సంకేతము చేసెను. గుట్టము ముందునకుఁ బోవుచుండెను. జగత్సింహుఁడును మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. తిలోత్తమ రోదనముచేయుచుఁ జెఱగుచేఁ గన్నులనుతుడుచుకొనుచుండిను. జగత్సింహునిహృదయము కళవళమందఁజొచ్చెను. ముందునకుఁ బోవుటకు మనసొప్పలేదు. స్వల్పదూరము పోయి యటనుండ్లి మరలఁ దిరిగి రావలయునని స్థిరపఱచికొని యశ్వమును దాటించెను. అది వేగముగ నడచిపోయెను. జగత్సింహుఁడు మరల వెనుకకుఁ దిరిగిచూచెను. గవాక్షము నేత్రగోచరము కాలేదు. ఆతఁడు నిట్టూర్పును విడిచెను. అశ్వము సమవేగముతోఁ బోవుచుండెను.

జగత్సింహుఁడు మొట్టమొదట నేమార్గమున మందారణదుర్గమునకు విమలతోఁగూడ వచ్చియుండెనో, ఆమార్గముననే యిపుడును పోవుచుండెను. అదియే మామిడితోట. ఏయుద్యానవనమునేందలి చెట్టుకడ విమల తెచ్చియిచ్చిన భల్లముచే జగత్సింహుని హస్తమునందు పఠానుఁ డొకఁడు మరణమునండెనో, ఆయుధ్యానవనమును దాటి ముందునకుఁ బోయెను. ఆస్థలమున నిప్పుడు జగత్సింహుఁ డద్భుతవేషధారి యగునొక పురుషుని జూచెను. ఆవ్యక్తి

యనుపమానదీర్ఘ కాయుఁడును, ఘోరకృష్ణవర్ణ శరీరుఁడునై యుండెను. త్సురికాస్త్రసాహాయ్యముచే నాతనిమస్తకము కేశశూన్యమయ్యి, వెనుకభాగమున నొక్కొంత కేశగుచ్ఛముమాప్రము శిఖాకారమునఁ గొన్నించుచుండెను. వదనము శక్రశ్రీశూన్యమై యుండెను. ఆతని కేహమున యథోభాగము పాయిజామాచే నావృతమై యుండెను. ఊర్ధ్వభాగము విచిత్రకంచుకాచ్ఛాదిమై యుండెను. ఆతనికంతము నందలి రుద్రాక్షమాల చరణద్వయమువఱకును వ్రేలాడుచుండెను. దీర్ఘమగు నాతనినాసికపైఁదిలకమునకుబదులుగ మృత్తికయుండెను. జగత్సింహుని జూచుటతోడనే యావ్యక్తియు తనచేతిని ముందునకుఁ జూపి “ఖుదానారాయణుఁడు మీ కెప్పుడును మేలొనఁగూర్చుఁ గాక” అని యాశీర్వదించెను.

జగత్సింహుఁడు నగవు నాపుకొనుచు “మీరేనా గజపతివి ద్యాదిగజులు?” అని ప్రశ్నించెను.

రుద్రాక్షధారి యగునాపురుషుఁడు “ఔను మహాస్వామి ! వ్యాకరణాదిశాస్త్రములు తుదముట్టినవి. సత్ప్రతులన్నియు నభ్యసించితిని. అన్నిటియందును నాపేరు జగద్విఖ్యాతమైనది. ఇప్పుడు ఉర్ధ్వభాషయందును శిక్షితుఁడనై యుండుటచే నాపేరు బ్రహ్మాండము వఱకును వ్యాసించినట్లు తోఁచుచున్నది” అనియెను.

జగ—మీకీవేషమెందులకు ?

గజ—యవనులసంపర్కముచే యవనవేషమే సంభవమైనది. పఠానులు నాజాతిని ధ్వంసముచేసి నావేషమునుమార్పించి వెడలిపోయిరి. నావలెనే యితరులనేకులు వారిసంశ్రయమునందున్నారు. వారికెవరికిని జాతిపోలేదు. వారందఱును గ్రామమునకువచ్చి చేరెదరు. నేనును నధ్యాపకులగుమాస్వాములకడకుఁబోయి వారికి సలా

ములుచేసితిని. వారు నన్నుఁజూచినీవీవేషముతో నాశ్రమమునకుఁ
 రాఁగూడదు. నీకు ననాతసధర్మశాస్త్రములను పాఠములుగఁ జెప్పఁ
 జాలను” అని సెలవొసంగిరి. అదివిని నేను “బాలానారోదనబలం”
 అనియెఱింగి యేడువఁదొడంగితిని. “అమృతంబాలభాషితం” అని
 యుండుటచే నధ్యాపకమహాశయులు సంతుష్టచితులై “నీవు గంగా
 తీరమునకుఁబోయి యచ్చట యూఁడుదినములు నివాసముచేసి గం
 గాస్నానమునుజేసి మస్తకాదులనుముండనముచేసికొని యొకదినము
 హవిష్యమును భుజించి తిరిగి వచ్చితివేని మరలఁ బాఠములనుచెప్పె
 దను” అని యాజ్ఞయిచ్చిరి. నేనును గురునియానతిని నవియన్నియు
 ను జేసి తిరిగి యాశ్రమమునకుఁ బోవుచున్నాఁడను.

జగ—అయినచో మరల నీవేషమేల ?

గజ—వస్త్రాభ్రావము—యవనులు నావస్త్రములపన్నిఁటిని
 లాగికొని వీనినిచ్చిరి. వీని నుపయోగించుటకంటె గత్యంతరమేమి
 యునులేదు.

జగత్సింహుఁడు తనకవచమునందుండి యొకరూపాయనుదీసి
 గజపతికొసఁగి మీరు దుర్గమునకు వచ్చిచూచినచో మీసంగతు
 లన్నియు వినియెదను” అనియెను.

జగపతియు రూపాయను దీసికొని “స్వస్తి శ్రీభోజరాజ ! మీ
 రిప్పుడు వీరేంద్రసింహుని స్థానమును వహించియున్నారా? “ అనిప్ర
 శ్నించెను.

జగ—మీరు నన్నెఱుఁగరా? పఠానులశిబిరమునం దొకప్పు
 డు మిమ్ములను నేను జూచియున్నాఁడను. స్వర్గస్థుఁడై నవీరేంద్రసిం
 హునితనయను నేను పరిణయమాడితిననుసంగతి మీరెఱుంగరా?”

దిగ్గ—ఔనాను. భార్యయుఁ బుత్రికయు—వీరూచువురను గా

పాడవల్లియును. వీరేంద్రసింహుఁడు సతిని బుత్రికను సంరక్షించుభారము సరియైనవారియందుంచి స్వర్గారోహణమును చేసియున్నాఁడు.

• గజపతివిద్యాదిగ్గజుని యసంగతవాక్యములను వినియు వినని యట్లు జగత్సింహుఁడు ముందునకుఁ బోయెను. స్వల్పదూరముపోవునప్పటికి శైలేశ్వరునిమందిరము దృష్టిగోచరమయ్యెను. మందిరమువరకును పోయి తిరిగి రావలయునని జగత్సింహుని యభిప్రాయము. హృదయమును బదిలపరచుకొని దేవాదిదేవునిచరణకమలములకు భక్తిభావముతో వందనము చేసి తిరిగి రావలయునని యాతఁడు నిశ్చయించుకొనియెను. జగత్సింహుఁడు దేవతాదర్శనము చేసి దేవునిపాదములకడ తనదుఃఖములను నివేదనము చేసికొనునూహతో చిత్తసంయమము గావించుకొని యక్కడకుఁ బోవుచుండెను.

ఇంతలో దూరమునుండి యనేకాశ్వపదధ్వనులు వినవచ్చుటచే నాతనిచిత్తశాంతి దూరమైపోయెను. దూరమునందు కుండలాకారమైన మేఘఖండమువలె ధూళిరాశి యాకాశమండలమున వ్యాపించెను. జగత్సింహుని గుఱ్ఱము తనసమీపమునందు స్వజాతీయులు వచ్చుచుండుటను గుర్తించి వాలమునల్లాడించుచుఁ జెవులు రిక్కించి తనయభిప్రాయమును వ్యక్తపరిచెను. కొంచెముదూరములో ననేకవీరులు శీఘ్రముగఁ బరువెత్తుచుండుటను జగత్సింహుఁడు చూచెను.

జగత్సింహుఁడు ధైర్యవంతుఁడు. శత్రువులు వచ్చుసంభవమేమియు నిప్పుడు లేదు. పరానులు యుద్ధవిగ్రహములను వీడి యుత్కలదేశమునకుఁ బోయియుండిరి. దేశమునందు పాదుషహాసైన్యముతక్కవేఱుసైనికుఁడొక్కఁడును లేఁడు. ఘాదుషహాసైనికులు మందారణదుర్గమునకు శత్రువులుకారు. మహారాజగుమానసింహుఁడు స్వయముగా మందారణదుర్గాధికారభారము వీరేంద్రసింహుని యుత్తరాధికారు

లఁజెందుట కంగీకరించియున్నాఁడు. అయినచో నీయెదుట వచ్చుచున్న వారెవ్వరు? వారెవరో యీ ప్రక్క కే వచ్చుచున్నారు. నారు మహారాజగుమానసింహునిసైనికులైనట్లు కన్పట్టుచున్నారు. జగత్సింహున కాకస్మికముగ హృత్కంపముజనియించెను.

సైనికులు సమీపమునకు వచ్చిరి. వారందఱు నేబదివంది యావ్వికులుగానుండిరి. అందఱును, నత్రుధారులై యుండుటేగాక బలిష్ఠులును పరిపుష్టశరీరులునునై యుండిరి. వారిలో నొకఁడు స్వతంత్రభావముతో నందఱికంటెముందుగ వచ్చుచుండెను. ఆఁడెఁడు తక్కినసైనికుల కందఱకును నాయకునివలె గన్పట్టుచుండెను. నాయకునియాజ్ఞాప్రకారము తక్కిన సైనికులందఱును గుఱ్ఱములకల్లెములను బిగ్గఁబట్టి నిలిచి సమభావముతోఁ దమతమకత్తుల నొరలఁనుండి తీసి భుజములపై నమర్చి సమస్వరముతో “జయ! జయ! ఘోష హాఠకృతునకు జయమగుఁగాక! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక!” అని యుచ్చైస్వరముతో జయజయధ్వనులను జేసిరి.

జగత్సింహుఁడును తక్షణమే తనకత్తినిదీసి ధరించి “జయ! ఘోషహాఠకృతునకు జయమగుఁగాక! జయ! మహారాజగు మానసింహునకు జయమగుఁగాక!” అని జయజయధ్వనులను చేసెను. పిదప ముందుప్రక్కనున్న నాయకునితో జగత్సింహుఁడు “ఇదేమి? మధురాసింహా! సమాచారము లేమి? ఘోషహాఠకు శలవృత్తాంతములు తెలియుచున్నవా? మహారాజునకుఁ గుశలమా?” యని ప్రశ్నించెను.

మధురాసింహుఁడు గుఱ్ఱమునుండి దిగినిలిచి “భగవంతుని యనుగ్రహముచే నెచ్చటను సమంగళసూచన లేవియు లేవు” అని యెను.

వెనుకనుండిన సైనికుఁడొకఁడు వచ్చి మధురాసింహునిగుఱ్ఱపు

కల్లెమును బట్టుకొనియెను. మధురాసింహుఁడు యువరాజుసమీపమునకువచ్చి యభివాదనముచేసి పిదప రుమాలనుపిప్పి యందు కట్టి యున్న యొక పత్రికనుచీసి యతివినీతభావముతో యువరాజు హస్తమునకుంచెను.

ఆయుధపాణులై సైనికులు వచ్చుచుండుటనుజూచి తనయానందసుఖభోగముల కానాఁడే యాస్థలమునందే యప్పుడే తుదికాలమని తెలిసికొని జగత్సింహుఁడు “నాపయమున మహారాజు వారి యాజ్ఞయేమి?” అనియడిగెను.

మధు—యువరాజా ! నేను మీయనుగతభృత్యుఁడను. ఈ దాసునియ పరాధములను క్షమింపవలయును. మీ రేయవస్థయందున్న నాయవస్థయందే నాతోఁ గూడ దీసికొనిరావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయొనడి.

• జగ—ఎక్కడకుఁబోవలయును?

• మధు—సాత్నాచగరమునకు— మహారాజుగారి సన్నిధానమునకు;

యువరాజు—కొంచెము సేపుండి, అనఁగా—ఇప్పు డిక్కడనుండి బయలుదేరుట కన్నియు సిద్ధపరిచికొని వచ్చుటకంగీకరించుట కేమయిన నా షే పణమున్నదా?

• మధు—(చేతులుజోడించుకొని) యువరాజా ! మీరు మాతోఁగూడవచ్చుటకు వెనుకముందుఁజూచి యాలస్యముచేసితిరేని వెంటనే మిమ్ములను బందీగాఁ జేసి తీసికొనిరావలయునని మాకాజ్ఞయొనడి.

జగ—ఇచ్చట నాకాత్మీయులు కొందఱున్నారు. వారిని జూచి వాఠికడ సెలవుగైకొనివచ్చుటకుఁగూడ నవకాశములేదా?

మధు—(పూర్వమునలనే చేతులుజోడించుకొని) నేను దాసుడను. దాసునియపరాధములను క్షమింపవలయును. ఇంచుకైన నవకాశమిచ్చుట కాజ్ఞ లేదు.

జగత్సింహుఁడు పునరుక్తికిఁగాని ప్రతివాదమునకుఁగాని యది సమయముకాదని తెలిసికొనియెను. తనయపరాధము రాజదోహముకిందఁ బరిగణింపఁబడెననియుఁ దన్ను రాజదోహియని యెంచివిచారణముసేయనున్నారనియుఁ దెలిసికొని మధురాసింహుని తో “మహారాజుగారి యాజ్ఞోల్లంఘనముసేయునంతటి ధైర్యవంతు లగుమానవు లీభరతఖండమున నెవ్వరును లేరు. ఇక నేనంటినో!— నేవకులయందు క్షుద్రులలో క్షుద్రుడను. అయినను నిన్నొకప్రశ్నమడిగెదను. నాయంతటనేను మీతోఁగూడ రాకున్నచో నన్ను బందీగఁజేసికొని రావలయునని యాజ్ఞయైనదని చెప్పితివి. ఒకవేళ నేను నీతో యుద్ధముచేసినచో నప్పుడు నీవు నన్నేమిచేయుదువు? ఆవిషయమున నేమనియాజ్ఞయైనది?” అనియడిగెను.

మధు—యువరాజా ! ఈదాసానదాసునినోటనుండి యంతమాట రానేరదు. యువరాజును వృతావస్థయందైనను, జీవితావస్థయందైనను సముఖమునకుఁ దప్పక తీసికొనిరావలయునని మహారాజుగారి యాజ్ఞయైనది.

జగత్సింహుఁడుచేసిన యీవిచారణయందు మహారాజత్యంతకఠోరమైనయాదేశ మొసంగెనని స్పష్టపడియెను. అందుచే క్షణకాలమైన నాలస్యముచేయుట కాతనికి ధైర్యముగాని, సాహసముగాని లేకపోయెను. మహారాజు సముఖమునకుఁ గొనిపోఁబడినపు క్షతికఠోరమైనదండనమువిధించుటయే సంభవమగును. తప్పదు. కాని, యీవిచారముతోఁ బ్రస్తుతము ప్రయోజనమేమి? భగవద్వాక్య

మును పరిపాలనము చేయుట కనేకమిషులను బన్ని కాలవిలంబమును చేసిన జేయవచ్చునుగాని, మహారాజగు మానసింహునియాజ్ఞకు మూత్ర మట్టియాలస్య మించుకంతయును గాతాదు. ఉత్తరక్షణము సనే యాయాజ్ఞను ప్రతిపాలింపవలయును. జగత్సింహుఁడు మధు రాసింహునితో “లెమ్ము! మధురాసింహా! కాలక్షంబనమువలన నశర్థకమేకాని ప్రమోజనములేదు. నాసైన్యము దారుకేశ్వరనదీ తీరమందు జహనాబాదుకడ నున్నది. దానివ్యసస్థ యేమికాలయు ను?” అనియెను.

మధు—దానికివలయు నేర్పాటులను నేను గావించెదను.

మధురాసింహుఁడు సైనికులలో నొకనినిబిలిచి యాతని నా సైన్యమున్నకడకుఁ బోమ్రని యాజ్ఞయొసంగెను. సైనికుఁడు మందారణదుర్గమూర్గమున పోవునని యెఱింగి జగత్సింహుఁడాతనితో నిట్లనియెను. “మందారణదుర్గమూర్గమునఁ బోవుచున్నప్పుడు నీకెవరై నను గాన్పించినచో జగత్సింహుఁడు తండ్రిగారియాజ్ఞాప్రకారము వారినందర్చనమునకై సాట్నానగరమునకుఁ బోవుచున్నాఁడని యా తనితోఁ జెప్పము.” అని చెప్పి పిదప జగత్సింహుఁడు మధురాసిం హునితో “నీసైన్యమును రెండుభాగములుగాఁ జేయుము. ఆరెండు భాగములనడుమను నేనుండవలయునని నాయభిప్రాయము. నీవు నా పార్శ్వమునుండి వచ్చుచుండవలయును.” అనియెను.

మధు—యవరాజా! ఈదాసుఁడు మహారాజువారికింకరుఁ డు. ఆజ్ఞాప్రకారము నడచుటకంటె నీతనికి వేత్రమియు లేదు.

తక్షణమే మధురాసింహుని యాజ్ఞానుసారముగ సైనికులు రెండుభాగములుగాఁ జీలిపోయిరి. ఒకభాగము జగత్సింహునకు ముందువైపునను, నొకభాగ మాతనికి వెనుకతట్టునను పూహము

వలె నిలిచి వచ్చుచుండిరి. మధురాసింహుఁడు గుట్టమునధిష్ఠించి వచ్చి జగత్సింహునిపార్శ్వమున నిలుచుండియుండెను. అందఱును మెట్లగఁ బయసమును సాగించుచుండిరి.

తిలోత్తమా ! నీవెక్కడ ? నీన్నసాయంకాలము నీహృదయే శ్వరుఁ డాశంకా సూచకముగఁ బ్రకాశనవాక్యము లింతఃస్ఫురికాలములోనే క్రియానూపమునఁ బరిణమించునని యెవకు తెలిసికొనఁగలరు ? జగత్సింహా ! స్వల్పకాలమునకుఁబూర్వము గవాక్షమునందు శిశిరసిక్తకమలమువలె, తొడిమనుండి రాలిపడినకుసుమమువలె, సూర్యకిరణములచే క్లిష్టమైనకిసలయమువలె, మలినమైయున్నముఖమును చూచియున్నాఁడవుకాదా ? ఆసందర్భనమే నీకు తుదిసందర్భనమయ్యెనా ? విగళితవసనభూషితయై నవీనబాలారుణప్రదీప్తమైసోయాశోభాసందర్భనము—ఆరోదనము—ఆ వీడుకొలు—ఆ ప్రాణామము—హా ! హా ! అవియే నీప్రేమకుఁ దుదియభినయముల్లా ?

మూ డ వ ప్ర క ర ణ ము.

శశకమువిపత్సముదాయమునుండితప్పించుకొనుటకుపాయముగోననప్పుడు తననేత్రములను మూసికొని యొకవైపున స్థిరముగా నిలుచుండియుండును. కన్నులుమూసికొనుటచే దాని కేమియుఁ గాన్పింపదు. ఇతరులెవరును తనను చూచుచుండుటలేదని యుది యనుకొనుచుండును. కుమారజగత్సింహుఁడును, నట్లే చేసెను. తండ్రి త

శపరిణ్ణ మమున కంగీకరింపడని యాతఁ డెఱుంగును. ఆతనికిఁ దెలి సినచో వివాహ సంఘటనము కాదనియు, వివాహ సంఘటనముకాని చోఁడనజీవనసుఖమంతయుఁ జిరకాలము నష్టమెపోవుననియుఁ గూడ నాతఁ డెఱుంగును. కావున నావివాహ వ్యాసారము నతిగోప్యముగ జరిగించెను. వఱియు నావృత్తాంతము తండ్రి కెప్పుడును తెలియఁ జాలవనియు భావించుకొనియెను. అల్పస్యాసీయగు శశకమువలె జ గత్స్నింహుఁడు కన్నులు మూసికొని నిశ్చింతుఁడై యూరకుండక యు చితసమయమును గనిపెట్టి తండ్రికాదపద్మములపైఁబడి జరిగినవృ త్తాంతమునెల్ల ననుతాపముతో నాతనికెఱిగించినచో నసత్యస్నే హ్యస్యాబల్యముచే ననుకంపవొడమ నదయుఁడై యాతఁడు కుమా రునివిన్నపమునాలకించి మన్నించుననియుఁ బిదప నాశంకలన్నియు నిశ్శేషముగ నశించి హృదయమునకు శాంతివొడముననియు నాతఁ డు తలపోయుచుండెను.

• జగత్స్నింహుఁడు, తిలోత్తమ, పిమల, అభిగామస్వామి, మొ దలగువార లేమేమిభావించుకొనిరో యవియన్నియును మహా రాజు నకుఁ దెలియవు. జగత్స్నింహుఁడు మందారణదుర్గమందు వీరేంద్రుని సిరిహునిమందిరమున పఠానులచేఁజిక్కెననువార్త తక్షణమే మా ఘస్నింహునకుఁ దెలిసెను. కుమారుఁడు ప్రణయముగ్ధుఁడై దుగ్ధాశి పతియంగీకారములేనిదే యవేశయందుర్గమునఁ బ్రవేశించుట, మొదలగువృత్తాంతములన్నియు నెప్పటికప్పుడు మానసింహుఁడు తె లిసికొనుచుండెను. తనయునిపై నాతని కెంతయో యూగ్రహము వచ్చెను. మానసింహుమహారాజు వీరేంద్రునివృత్తాంతమును పూ ర్వమునుండియు పూర్ణముగా నెఱిగియుండినవాఁడగుటయేగాక వా రందఱును గులహీనులనియు, నీచసంపర్కముగలవారనియు నాతఁ

డెటింగియుండెను. అట్టివారు తనకు బంధువులని మాటవరుస్తేనే ను చెప్పట కాతని కిష్టములేదు. అట్టివారితనయను కోడలనుగాఁ జే కొనుట కాంతఁడెంచుకంతయు నంగీకరింపఁడు.

అనేకవీరాధివీరులసమక్షమున తండ్రియెదురనిల్చుండి జగత్సింహుఁడు మహాగర్వముతో నైదువేలమందిసైనికులసాహాయ్యమున పఠానులను సువర్ణరేఖానది యావలకు పాఱఁదోలివత్తునని బీరములువలికి పోయియుండెను. మానసింహుఁడు కుమారునిస్వర్థయును సాహసమును జూచి మిక్కిలిగౌరవించి యాతఁడు కోరినసైన్యములనిచ్చి పఠానులజయించుభారమంతయు నాతనిఁజైఁబెట్టెను. అట్టిగురుతరమైనమహాభారమును వహించినజగత్సింహుఁడు యధేచ్ఛగఁ గన్యాస్వేషణకార్యమునఁ దగుల్కొని తస్కరునివలె నితఁడీల దుర్గమున నర్ధరాత్రియందుఁ బ్రవేశించి దుర్గేశునితనయపైఁ బ్రణయలీలాప్రమత్తుఁడై కర్తవ్యమును విడనాడెను. ఈసమాచారము లన్నియు మానసింహునియాగ్రహమును మఱింత యభివృద్ధిచేయుచుండెను. వీరేంద్రసింహునితనయతోఁగూడి యామోదనిమగ్నుఁడైయున్న జగత్సింహుఁడు పఠానులచేఁజిక్కి బందీయయ్యెననుసమాచారము తెలియుటతోడనే మానసింహునికోపము మితిమీరిపోయెను. ఆకారణముచే నాతఁడాక్షణమ పఠానుకులము నామూలముగ ధ్వంసముచేయుప్రయత్నములఁ జేయఁడయ్యెను. అవిధేయుఁడును నయోగ్యుఁడు నగునట్టికుమారునకు శుభమొడగూర్చుట యయుక్తమనియు నిష్ప్రయోజనమనియు మానసింహుని యభిప్రాయము.

విమలయస్త్రాఘాతముచేఁ గటుల్ ఖానుఁడు మరణముకొందెను. మరణకాలమున కటుల్ ఖానుఁడు జగత్సింహునితో సూధిప్రస్తా

వముఁగుచేసెను. జగత్స్థింహుఁడు బంధమునుండివిడివడియెను. విడుదలయైనపిదప నాతఁడు పోయి తండ్రినిజూచి పఠానులప్రార్థనానుసారముగఁ దండ్రితో సంధిప్రస్తావమును జేసెను. మానసింహుఁడు తాను శీఘ్రముగ డిల్లీకిఁ బోవలసియుండుటవలనను, తనసహకారియైన సయ్యదుఖాను వర్షకాలము పోవువఱకును సైన్యములను ప్రోత్సహించుచేసికొని తనకు సాహాయ్యముగ వచ్చుటకవకాశములేకపోవుటవలనను, పైకారణములవలనఁ బ్రస్తుతము విగ్రహకార్యముల నడపింపవీలులేకపోవుటవలనను సంధిబంధమునకప్పుడు సమ్మతించెను. పిదప మంత్రిఖాజాయిసాఖాను, కొత్తనవాబగుసులేమాన్ ఖాను తోడను అస్మాన్ ఖాన్ తోడను, వచ్చి విస్తారముగ నుపహారాదికములను దెచ్చి మానసింహమహారాజునకు సమర్పించెను. మానసింహుఁడు వానినందుకొని వారిని యథాయుక్తముగ సన్మానించి వీడుకొలిపెను. పిదప మానసింహునియాజ్ఞాప్రకారము మొగలాయి సైన్యములు పాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోవుటకు సిద్ధమయ్యెను. మానసింహుఁడు జగత్స్థింహునిపై విశేషకార్యభారములేమియు పెట్టలేదు. ఆతనియవజ్ఞతనుగూర్చి విచారణసేయవలయునని మానసింహుని యభిప్రాయమై యుండెను.

• జగత్స్థింహుఁడు, తండ్రితనపై విరాగభావముతో నున్నాఁడనుష్కషయమును తెలిసికొనలేదు. అతఁడు శిబిరమునువీడి తనగుఱ్ఱపువాగెమ్మనకుఁ గట్టియున్నట్టియు బ్రాహ్మణునిచే లిఖింపఁబడియున్నట్టియు లిపినిచూచి యక్కడనుండి యట్లవెడలిపోయెను. తండ్రియాజ్ఞను బడయకయే తండ్రి కేసమాచారమును తెలుపకయే వంశారణదుర్గమునకుఁ బోయి యచ్చటఁ దిలొత్తమను పాణిగ్రహణము చేసికొనియెను. వివాహమునకు తనబంధువులనేకులుపచ్చి కలిసి

కొనిరి. అయేషయు నామెయనుచరులును ఎచ్చియుండిరి. ఉత్సవసంబంధమగునానందములన్నియు యథేచ్ఛగ జరిగినవి. వివాహమునకు జనకుఁడగుమానసింహుని రావలయునని వేడుకొనలేదు. మానసింహునియంగీకారమునుగాని తుద కాశీర్వాదమును గాని బడయవలెననుప్రయత్నము లేవియును జరిపియుండలేదు. తనకుఁ దెలియనిదే యీశుభకార్య మిట్లుజరుగునని మానసింహుఁడెన్నఁడు ననుకొనియుండలేదు. మానసింహునియాగ్రహము మఱింతయధికమయ్యెను. అతనినోటనుండి యామాగ్రహచిహ్నము లేవియు న్యక్తమగుటలేదు. కాని యదిమొదలు మానసింహుఁడు రాజకీయవిషయములనుగూర్చి తనయునితో నాలోచించుటయె మానుకొనియెన్ను. సామాన్యకార్యనిర్వాహకభార మాతఁడు ఎహియించియుండెను. జగత్సింహునకుఁ గార్యాకార్యములుమొదలగువానినిగూర్చి పర్యాయలోచనముచేయుట వదలిపోయెను. మహారాజగు మానసింహుని హృదయకుండమున కుమారసంబంధమైన యసంతోషాన్ని ప్రజ్వలనమగుచుండెను. అత్యంతమును ప్రజ్వలించుచున్న యామహాన్ని యథాకాలమున నల్పుఁడగు జగత్సింహుఁడనెడియంధనమును తృటిలో భస్మముచేసివేయనమర్థమైనదనుజ్ఞానము ప్రేమముగ్ధుఁడును. సౌందర్యసందర్శనపరతంతుఁడునగు కుమారజగత్సింహుని హృదయమునందు కలుగలేదు.

మానసింహమహారాజుగారిశిబిరము దారుకేశ్వరనదీతీరమునుండిపాట్నానగరమునకుఁ బ్రయాణమైపోయెను. కుమారజగత్సింహునకాసంగతి తెలిసెను. కాని యాతఁడు యథాకాలమునఁ బోయి తండ్రినిగాని, సైన్యమునుగాని చేరుకొనలేదు. రాజకార్యమందునియు కుండెనజగత్సింహుఁడు రాజోద్యోగియయ్యునునాతఁడెఱికినిసాహా

య్యముగా ముందు పోయి యుండలేదు. ఆతినిష్ఠింపఁజేయఁజూచు దారుకే శ్వరనదీతీరమున దిక్కులేకుండఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁడును సతనిసైన్యమునుదక్క మిగిలినవారందఱును పాట్నానగరమునకు వెడలిపోయిరి. మానసింహమహారాజుకోపము మఱింత యతిశయముయ్యెను. అవిధేయుఁడును రాజకార్యములయందుదాసీనుఁడు నగుసైనికుఁడు తనయుఁడైనను నీపర్యాయము రాజదండనముచే దండింపఁబడక తప్పిపోరాదని మానసింహుఁడు తనహృదయమున స్థిరపఱచుకొనియెను.

తండ్రి తనపై విరక్తచిత్తుఁడయ్యెననుభావముచే జగత్సింహునిహృదయమొకప్పుడైన వ్యాకులతకు లోనుగాకుండ నుండెనా? లేదు. ఆతఁడొకనిమిషముకూడ కళశలపడకుండననుండెనని యెట్లు చెప్పఁగలము? అనేకసమయములయందు తండ్రి తనపై నాగ్రహముకలిగియున్నాఁడని మిగులఁ జింతించుచుండెను. మానసింహునికోపపరిణామ మత్యంతభయంకరమగునని కూడ నాతఁడు యోచించుకొనుచుండెను. జగత్సింహుని యపరాధము చాల గురుతరమైనదిగాఁ బరిణమించినమాట వాస్తవమే. కాని, జగత్సింహుఁడు చిక్కువడినయవస్థయందే మఱియెన్నరైనఁ జిక్కువడినచో వారియవస్థయు నపరాధములును సంతకంఠె తక్కువకాఁజాలవు. జగత్సింహుఁడు తనసైన్యమునువీడి యొంటరిగ సాలారణ్యమునకేగునప్పటికక్కడ నొకభగ్నాలయమునఁ బ్రాణావశిష్టయై తిలోత్తమ పడియుండెను. ఈయవస్థయందున్నప్పు డెన్నఁడైనను ప్రాణాధికయగు సుందరికి సేవసేయుటను వదలి తదితరకర్తవ్యకార్యములయందు నిష్పఱచి తుండగునా? అటుపిదప వివాహవిచారము. తండ్రియనుమతిలేదు. పైగా నామె వీరేంద్రసింహునితనయ. ఆమెను బరిణయముచేసి

కొనుటకు మహారాజుసమ్మతింపఁడని యాశఁడెఱుంగును. అట్లయ్యు
 ను గోప్యముగా వివాహకార్యములను పూర్తిచేయుట యత్యంతగు
 రుతరాపరాధమయ్యెను. కాని యేసుందరికొఱకు హృదయ మునత్ర
 త్రమైపోనో, ఏరమణివిపొందనిచే జీవనధారణ మనావశ్యముగఁ గ
 న్పట్టునో, ఏయబలామణిచింతయందుఁదక్క వేఱుకార్యములయందు
 మనసుపోవదో, అట్టిమోహనాలతికను పొందవలయుననునుత్సాహ
 మునఁ బ్రాణమే ప్రమత్తమైచో నట్టివారిష్టసిద్ధియగుమార్గముల
 ను విడిచిపెట్టి విరుద్ధకంటకితమార్గముల నవలంబింతురా?

ఇంతియేగాక జగత్సింహుఁడు కేవలమాసుందరీనందర్శనలాల
 సుఁడై యొకదినముననైన దనకార్యములను నడపుచుండుట లేద్దు.
 గొప్పగాలియు వానయు వచ్చుటచే జగత్సింహుఁడు మార్గమధ్య
 మునఁ జిక్కి యెచ్చటనైన నాశ్రయముదొరకునేమోయని చీచు
 చుండ నింతలో నెమట శైలేశ్వరునిమందిరము కనఁబడియెను. అం
 దులోని కాతఁడు పోవుటతటస్థించెను. తనభవిష్యత్తనోమోహిని
 యగు తిలోత్తమ యందుండునని మొట్టమొదట నాలయమునకుఁబో
 వునప్పు డాతనికిఁ దెలియదు. పిదప నచ్చట నామెదర్శన మయ్యె
 ను. దర్శనమాత్రముననే ప్రమత్తత కలిగెను. ఆప్రమత్తతను
 తనహృదయమునుండి దూరముగా తరిమివేయవలయునని జగత్సిం
 హుఁ డనేకవిధములఁ బ్రయత్నించెను. కాని, యాచింతను, నాకల్ప
 నలను నాతఁడు విడిచిపెట్టఁజాలకపోయెను. అట్టిఘటనము సంఘటిత
 మై పిదప హృదయమునందలి యాప్రబలానురాగప్రవాహవేగము
 నెవ్వరు సుభముగ మరలింపఁగలుగుదురు? మఱియు చిత్రక్షేత్ర
 మునుండి యాప్రబలాకర్షణరేఖలనన్నిటి నెవ్వరార్పివేయఁగలరు?
 అటుపిమ్మట జగత్సింహుఁ డామనోమోహినీపరిచయమును దెలిసి

కొనవలయునని పదునైదుదినములకుఁ నిమ్మట మరల స్థానమున కేవచ్చెను. ఆమెసంగతిని తెలిసికొనినపిదప నానా హృదయము మధితమైపోయెను. పరిచయమైనతోడనే యానుంద్రీయమాగి మలాభము తననుదుట వ్రాయఁబడియుండ లేదని యాతఁ డనుకొని యెను. వీరేంద్రసింహుని తనయతో మానసింహునికుమారునకు వివాహసంబంధము కేవల మసంభవము. ఎప్పటికిని సంభవించ గినదికాదు. ఇప్పుడు జగత్సింహునకొకభ్రమ కలిగెను. తనజీవన సారస్వరూపయగు నాయబలామణి నొక్కమారు కడసారిచూచి యామెచే సెలవుగైకొని రావలయునని యాతనికాశవొడమెను. అదియాతని కజ్ఞానముచేఁ గలిగిన భ్రమాకభ్రమ—ఆనీతిగ చూచి సెలవుగైకొనుటచేఁ బ్రణయము నూఱురెట్లభివృద్ధికొందునని హతాశులగుప్రియులు తెలిసికొనఁజాలరు. అదర్శనము చేఁ బ్రణయ లోలత కాలక్రమమున మందీభూతమైననుకావచ్చును. కాని దర్శన రూపమనెడియింధనసంయోగముచేఁ బ్రణయమునలము ప్రజ్వలి తమై ప్రబలముగమండుచు విస్తారముగఁ బైకి లేచును. అదియెఱుఁ గక ప్రేమగలవారు తుదిసందర్శనముకొఱకై యున్నతులగుచుం దురు. అనేకసందర్శనములయం దట్టితుదిసందర్శనమే సర్వనాశనము నకుఁ గారణమగుచుండును. జగత్సింహుని యదృష్టమునకు నావిధ ముగనే సంభవమయ్యెను.

విమలయాహ్వానముచేయుటచే జగత్సింహుఁడొమెతో మం దారణమునకుఁబోయెను. దుర్గాధిపతియనుమతిలేనిదే దుర్గములోనికిఁ బ్రవేశింతుటకాతనికిష్టము లేకపోయెను. విమలయతనికర్ణరంధ్రమున తనస్వవిషయమును గూర్చి చెప్పినపిదప జగత్సింహుఁడుదుర్గమునందుఁ బ్రవేశించెను. అప్పటిప్రస్తావనసందర్భమున విమలయుపయోగించిన

యొకటి రెండుమాటలు వినినపిదప జగత్సింహుని కుకోభ్రమోలేక, చిత్తవికారమో కలుగుట మంచిదేయయ్యెను. జగత్సింహుఁ డామెను సుచరిత్రయని సంబోధించుటకై, విమల తానుకుచరిత్రని చెప్పకొనియెను. స్త్రీలు తాముకుచరిత్రమని చెప్పకొన్నచో నది మిగులఁ జెడ్డయ్యెనను వ్యక్తపరుచుచుండును. దుర్గమునందు ప్రవేశించునప్పుడు గుప్తమార్గప్రస్తావముతాగా విమల "చోరుఁడున్నచోట కన్నముండును" అని చెప్పియుండెను. అది విన్నరాజపుత్తుని కనుమాఱము కలుగవలసి యుండెను. ఏమనిన "చోరుడు—కన్నము" అనుపదములను గుప్తప్రణయమునకు గుప్తోపాయమని చెప్పినట్లు సూచితమగుచుండెను. కులాంగననోటనుండి యట్టిమాటలు వచ్చుట యుక్తముకాదని యాతనికప్పుడు తోచియుండినచో నిట్లు సంభవించియుండదు. జగత్సింహుఁ డామాటలన్నియును సరస ప్రవీణయగు విమల సరసవాక్యములనియోచించి యర్థాంతరమును తెలఱకొనఁడయ్యెను. వస్తుతః అదియే నీజమనితోచుచున్నది.

అంత్యసందర్శనమయ్యెను. కడసారిసందర్శనమున నేమిజరుగునో, ఈసందర్శనమునందును నదియే జరిగెను. యిరువురును పరస్పరము నాత్మసమర్పణము చేసికొని చిరకాలావిచ్ఛిన్నమగు ప్రణయపాశమునందు బద్ధులైపోయిరి. ఈవిధముగా వారిప్రణయలీలాచరిత్రము చెప్పఁబడియెను. జగత్సింహుఁడు వీరుఁడును, సైన్యాధిపతియు నక్కరుషాదుషహా నేవకుఁడునై యుండెను. అందువలన నాసమయమున, ప్రణయరంగమున సాకీతిగాఁ బ్రమత్తుఁడై యుండుటాతనికి కుచితముకాదు. కానీ ఘటనలన్నియు సాతనికిప్రతికూలములై యున్నవి. ప్రణయరంగక్షేత్రమునందభినేత్యుఁడై యుండఁ బ్రార్థించిన వాఁడుకాఁడు. ఘటనాపరంపర యసంభావితోపాయములచే నాతని

సౌరంగస్థలముపైఁగూర్చుండఁజేసెను. ఆమదిరామోహనావేశ మొక్కసారి తలకెక్కినచో నెట్టివీరుఁడును దానిశాసనమునుండి బయటపడఁజాలఁడు.

మాససింహుఁ డీసంభవములనన్నిఁటి నెఱుఁగునా ? ఆతని కేవల్యాపారమును తెలియలేదని తోఁచుచున్నది. అయినను నాతఁడు కుమారునిపై నాగ్రహము కలిగియుండెను. అతఁడు మొదట స్వామికార్యమును సాధించి పిదపనే స్వసుఖసంతోషవిషయికయోచనము చేయవలయునని తలంచెడివాఁడు. అట్లుండుటయే కర్తవ్యని ఘోషగువీరునకు లక్షణమై యుండును; న్యాయపరాయణుఁడును కర్తవ్యనిఘోషగునేవకుఁడు నగునంబ రేశ్వరుడట్టియుద్దేశముతోడనే జగత్స్థింహునిపై నతికుపితుఁ డయ్యెను. క్రమముగ ననేకవిధములచే నాతనికోపము త్రోత్రరాభివృద్ధినందెను. దానినిగూర్చి పాఠకు లిది వఱకు చదివియేయున్నారు.

• ఇంతేగాక జగత్స్థింహుఁడు మాసాధికకాలము తనసైన్యమును విడిచిపెట్టి దూరమున నివసించియుండెను. అది చాలగొప్పయ పరాధము. అది ఊమింపఁదగిన నేరము కాదని మాససింహునకుఁ గట్టినమ్మకము. ఆతనికోపమునకు హద్దులేకుండెను. అందుచే మహారాజు మాససింహుఁ డపరాధిని సజీవావస్థయందైనను సదియసంభవమైనచో మృతావస్థయందైనను తీసికొనిరావలయునని యూజ్ఞయొసంగెను. ఆయూజ్ఞు వినినసభాసదులందఱును నాతనికోపాధిక్యమును దెలిసికొని యెవరు నేమియు ననలేకపోయిరి.

జిగత్స్థింహుఁడు శైలేశ్వరమహాదేవుని మందిరముకడ బంధియయ్యెను. ఏస్థలమునందాతనిప్రణయాభినయమునకుఁ బ్రారంభము కలిగెనో; ఆస్థలముననే యాతని యవనికపడిపోయెను.

నా స్థి వా ప్ర క రణ ము.

పాట్నానగరమున మానసింహమహారాజుగారి దర్బారుమరి దిరమునం దిప్పు డొక యసాధ్యకార్యము జరుగనై యుండెను. అట యథాసమయమున ఎల్లనాతీతమైన యొకవిషయమునడవనున్నడొ ఱ్కొక కొంచెముసేపటిలో నచ్చట మిగులగౌరవాస్పాదుడైన రాజ సేవకునియపరాధమును గూర్చి విచారణ జరుపఁబడును. రక్షకభటు లస్త్రధారులై నాల్గునైపులను నిలువఁబడియుండిరి. కాల్యలమంతయు ను గుట్టపురౌతులును నందఱు నిష్టానుసారము విచారణసభకు వచ్చి సిద్ధముగనుండవలయునని యుత్తరువులను పొందియుండిరి. వే లకొలఁదిస్తైనికులు సభాస్థలమును చేరియుండిరి. నగరవాసులందఱు ను వచ్చి చూచుట కభ్యంతరములేమియు లేవు. ఆకారణమున వి చారకార్య మారంభమగుటకు ముందు చాలసేపటినుండియును జ్ఞానస మాగమముచే విశాలమైన యాదర్బారుమందిరమునం దెచ్చటఁజూ చినను సంపూర్ణముగ ప్రజలు క్రిక్కిరిసియుండిరి.

యథాసమయమున నగారాశబ్దమయ్యెను. వాధ్యధ్వని యా గిపోయినతోడనే స్తుతిగాయకులు మంగళగానములను పాడి ముగిం చిరి. పిదప తూర్యధ్వని యయ్యెను. సభాగృహమునందున్నవారందఱును తలలెత్తి మహారాజువచ్చెడిమార్గమువంకఁ జూడనారంభించి రి. తోడనే యంబరేశ్వరుడగు మానసింహమహారాజు ధీరగంభీర పాదనిక్షేపముతో ప్రత్యేకముగనున్న యొకమార్గమునవచ్చి సభా స్థానమునఁ బ్రవేశించెను. ఆతనితోఁగూడ నాతనియనుచరులును సే నాపతులును సభాసదులును పారిషదులు నాతనిననుసరించి వచ్చిన

వారును క్రమముగా నాసభలోఁ బ్రవేశించిరి. అందఱిముఖములును భయముచే నావరింపఁబడియుండెను. నాఁడేదియో యొక భయంకరవ్యాపారము సంఘటింపఁగలదని అందఱును భయవ్యాకులై తహ్మాదయులై యుండిరి. మానసింహమహారాజు సభయం దాతనికి నిదిషమెయున్న వైతేనభద్రాసనముపై గూర్చుండెను. సేనాధిపతులు సభాసదులు మొదలగువా రుభయపార్శ్వములయందును కొంచెము తగ్గియున్న యాసనములపైఁ గూర్చుండిరి. అటనున్నవారందఱికిని మానసింహమహారాజు ముఖమునందు స్థిరగాంభీర్యభావసూచకలక్షణములు గన్పట్టుచుండెను.

జనసమాగమముచే సభయంతయు నిండియుండినను, సత్యంతశాంతమును నిస్తబ్ధతయు సంతటను విరాజిల్లుచుండెను. ఎవరినోటి నుండియును మాటలేదు. పార్శ్వమునందున్న జనులలోఁ గూడ మాటలాడవలయు ననుప్రవృత్తి లేదు. గట్టిగ నుచ్చాస్వనిశ్వాసములను విడుచుటకైన నెవరికిని ధైర్యము లేదు. అందఱును చింతాకులులై యుండిరి. అందఱును భయావహులై యుండిరి.

మహారాజు సింహాసనము నధిష్ఠించి యకంపితగురుగాంభీరకంఠముతో “బందీని తీసికొనిరావలయును” అని యాజ్ఞాపించెను.

తోడనే సభయంతయు విచలితమయ్యెను. అక్కడనున్నవారందఱిముఖములును మఱింతయుమృత్రికముతో కందినట్లయ్యెను. అందఱును తుక్కులై మార్గమువంకఁ దిరిగి చూడసాగిరి. అప్పటికి చుట్టుకొనఁబడియున్న నడివయస్కు లగుభటులమధ్యనుండి బందీతల వాల్చుకొని యాసభాప్రదేశమునందు ప్రవేశించెను. జనులందఱును కరుణాసూచకములగునేత్రములతో నపరాధిని చూచుచుండిరి. ఆబందీ “కుమారజగత్సింహుఁడు.”

బందీ వచ్చి యెదురుగనిలిచినతోడనే మహారాజగు మానసిం హుఁడు పూర్వమువలెనే దృఢకఠముతో “బందీజగత్సింహా! నీవనేక విధములగునపరాధములను జేసి యపరాధివైతివి. నీయపరాధముల ను రెండుభాగములుగా విభాగించితిని. కొన్నియపరాధములు పారి వారికమైనవి. మరికొన్నియపరాధములు రాజకీయమైనవి. ఇప్పుడు నీయపరాధముల నన్నిటిని విచారణచేసి నీకు తగినబండన విధింపఁబడును. రాజకీయసంబంధములైన నీయపరాధములు చాల గొప్పవి. విచారణకార్యము సులభముగానుండు నని యెంచి ముందు నీపారివారికాపరాధములు విచారించుచున్నాను.” అనియెను.

అశనతశిరస్కుఁడైన జగత్సింహుఁడు మిగుల లజ్జచే ముతీం త తలవంచుకొనియెను. సమీపమునందున్న మొగలాయీపారిషదులలోవృద్ధుడొకఁడు తనస్థానమునుండి లేచి నిలుచుండి మహారాజునకు విహితవినయపురస్కరముగ నభివాదనముచేసి “అధీనుఁడగునీయపరాధిని క్షమింపవలయును. నవినయముతో విన్నవించుకొనుచున్నాడను. పారివారకమైనయపరాధములనుగూర్చి యాలోచించునప్పు డితరులెవ్వరును వినవలసినయావశ్యకత లేదు. ఆసమయమున మేమందఱుమును మరియొకస్థలమునకుఁ బోయియుండవచ్చునా?” అని విన్నవించుకొనియెను.

మానసిం—వలదు. ఎవతును నీస్థలమునువిడిచిపోవలసిన యావశ్యకత లేదు. ఏమనిన—అపరాధి పారివారికాపరాధములతోఁ గూడ రాజకీయాపరాధములను గలిసిచేసియుండుటచే నొకేయపరాధముయొక్కవిచారణపై రెండవయపరాధవిచారణ మాధారపడి యుండును.

మొగలాయీపారిషదుఁడు మరల కూర్చుండెను. అందఱును.

విగ్రహములవలె తమతమస్థానములయందు కూర్చుండి మహారాజు జాష నెదురుచూచుచుండిరి.

మహారాజు—బందీ! వినుము. ముందునేయుప్రశ్నలకు నిజమైనప్రత్యుత్తరములను చెప్పకపోయినచో నీయపరాధములు మఱింతగొప్పవిగా గ్రహింపబడును.

జగ—(గర్వముతో) మహారాజా ! శాసనము కేవలమనావశ్యకమైనది. జగత్సింహుఁ డసత్యములనుచెప్పుటెన్నఁడు నెఱుఁగఁడు. ప్రాణభయముచేనైన సత్యములనుడువ నశక్తుఁడు.

మాన—నీవు వీరేంద్రసింహుని యంతఃపురమునందలి యొకగదియం దొకస్త్రీతోఁగూడ పఠానులచేఁ బట్టువడి బందీగాఁ గొనిపోఁబడలేదా?

జగ—ఔను. కొనిపోఁబడితిని.

మాన—నీవు పఠానులవశమున బందీవై యుండి కటుల్ ఖానుని వ్రాలితనయ యగునయేషాహృదయమందు ప్రేమలాలసత నుల్లేజితమగునట్లు చేసియుంటివా ?

జగ—మహారాజా ! ఆప్రశ్న కుత్తరముచెప్పవలయుననినచోఁ జాలఁ గలదు. ఊమింపవలయును. నవాబునందినియగు నయేషానాకు పరమహితైషిణి. నేననేకాపరాధములచే నాపాదితుఁడనై నయపరాధినై నను, ఇప్పుడు న్యాయవిచారణకొఱకు మీసన్నిధానమునకు వచ్చి నిలుచుండుటకు సమర్థుఁడనగుట నవాబుతనయయగునయేషాగుణాతిశయముచేతనే. నేనస్త్రాఘాతముచే ఊతవిఊతశరీరుఁడనై జ్వరవికారముచేస్త్రుతితప్పియున్నప్పుడు నవాబునందినియగునయేషాతల్లివలెనుసోదరివలెను సహధర్మచారిణివలెనుసఖివలెను సర్వప్రియములతోఁడను శుశ్రూషచేసి నా కారోగ్యమును గలుగఁజేసినది. ఆ

దేవకి భక్తి తో నమస్కరించెదను. సర్వాంతః కరణముల చేతనే నామె ను సన్మానించెదను. ఆమె నిష్కపట చిత్తయగు యాత్మీయ బంధువని నాయభిప్రాయము. అట్టి దేవకీస్యను ప్రేమదృష్టితో జూచుట కధముడనై ననాకు ధైర్యమెన్నటికి నుండదు. ఆమెను దేవతగాభావించి పూజార్హము లగుభావములతోఁదక్క మఱి, యేయితరభావముల తోడను జూడవలయు ననుప్రవృత్తి యెప్పుడును లేదు. కాని చెప్పటకు హృదయము విదీర్ణమైపోవుచున్నది; ఒకానొకయసంభావిత ఘటనచే గుణవతి యగునవాబునందిని యయోగ్యుడ నగునాయందు ప్రేమసక్తయైనదని తెలియవచ్చినది. సదయహృదయయగు నయేషాహృదయము మితిలేనియాతన కాకరమయ్యె నని తెలిసినదిమొదలుకొని యత్యంతకష్టముల ననుభవించుచుంటిని. ఆమెను ప్రణయోన్మత్త నుగాఁజేసితి ననుమాట యసత్యము; అపారమైన యాపౌప్రణయమున కించుకై నను ప్రతిదానమునుజేసి సమాధానపడినవాడనై నచో నానుఖసాభాగ్యానందములకు పారమే లేకుండనుండియుండును. ఆమెహృదయమున ప్రేమోత్తేజసముచేయుటయన చాలదూరతో పాస్తవిషయము. ఆమె యాహృదయమునుండి ప్రేమాకర్షణచిహ్నమునుమాత్రము తొలగఁజేయుటకొఱ కెట్టియసాధ్యకార్యమైనఁ జేయవలసినచ్చినచో నందులకించుకంతయును వెనుకంజవేయను.

మాన—ఇందువిషయమున నీకును పరానులనవాబగున

స్మాన్ ఖానునకును ద్వంద్వయుద్ధమయ్యెనా?

జగ—అయినది. మహారాజా! అయేషాప్రణయమే యందులకుఁ గారణము. అస్మాన్ ఖా. నీప్రపంచమున నయేషాయొక్క ప్రేమకు రెండుస్థానము లుండరాదు. అందుచే మనయిరువురియందెవ్వరై ననొక రిప్పు డత మొంది తీరవలయు ననినాతో చెప్పె.

• ముః నేనీసండులకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ “నాకయేషాపై పలపు లేదు.
 • అందునిమిత్తము యుద్ధముచేయవలసినప్రయోజనము లేదు” అని
 స్పష్టముగా తెలియఁజెప్పితిని. అస్మాన్ “నీవు ప్రేమించుట లేదు.
 కాని అయేషా నీయెడ ననురాగయై యున్నది. యుద్ధ మొనర్చుము
 క్షమా పణలేదు. నీవువధ్యుఁడవు” అనిచెప్పెను. అదియంతయు అ
 స్మాన్ ఖానుకూడ నొప్పుకొనును. అతఁడు నాతో యుద్ధమునకుఁ
 గడంగినాఁడు. కాని నేనాతనితో యుద్ధమును చేయ లేదు.

మాన—నీవు నవాబుకుమా రై కప్పుడప్పు డుత్తరములను
 పంపియుండ లేదా?

జగ—అప్పుడప్పుడు మరలమరల వ్రాయ లేదు. ఒక్కసారి
 వ్రాసితిని.

మా—నీవు కారణములేనిదే అయేషాను చూచుటకు పో
 యియుండ లేదా?

జగ—పోయియుంటిని. ఈదేశమును విడిచిపోవుకాలమునం
 • దుతుదిపర్యాయ మొక సారి చూచినచ్చుటకై పోయితిని.

మాన—ఆమెను రావలయునని నీవెవరిచేనై నను వర్తమాన
 మంపితివా?

జగ—రావలయు నని వర్తమానమంపితిని.

• మాన—నీవయేషాను జూడఁబోయినప్పుడామె నిన్ను చూడ
 నంగీకరింపక నిన్ను వెనుకకుఁబొమ్మని యనలేదా?

జగ—ఒకానొక కారణవిశేషముచే నామె నన్ను చూచు
 టకంగీకరింపనిమాట నిజము.

మా—(విరసపునవ్వును నవ్వి) నీవు నబాబునందినియం దాన
 క్కుఁడవై యుండ లేదని యిప్పుడును జెప్పెదవా? నీవామెకు ప్రేమో

త్సాహములను జూపితివా ? లేక ఆమెయే నీయెడ నన్యరాగిణి యయ్యెనా ?

జగ — అగును. మహారాజా! నేను దానినిగూర్చి వెలుదటనే చెప్పియుంటిని. ఇప్పుడును జెప్పెదను. సముద్రయు సమృక్ పోవుట యు మహారాజువారి యిచ్చానీసము.

మాన — (దృఢస్వరముతో) వీరేంద్రసింహునితనయ నీకు ప పత్నియా?

జగ త్సింహుఁడు విచలితుఁడయ్యెను. అతనిశరీరమున విద్యుత్ ప్రనాహము ప్రవహించినట్లయ్యెను. ఆతఁడు స్థిరస్వరముతో చెప్పఁ దొడంగెను. “మహారాజా! మీరు భూపాలురు. శాసనపాలనకరలు. ప్రభువులు. విశేషించి నాకు జనకులు. అందుచే ప్రత్యక్షదేవతా స్వరూపులై యున్నారు. మీరడిగిన ప్రశ్నకు సరియైన ప్రత్యుత్తర మునిచ్చుట కశక్తుడుగ నున్నాఁడను. ఇతరులెవరైన భ్రమచేఁగాని పరిహారమునకై గానీ యట్టిప్రశ్నను వేసినచోవారి నానిమిషమున నే సర్వనాశనముచేసితీరుదును. వీరేంద్రసింహునితనయ నాసహధ ర్మిణి. పవిత్రమంత్రానుష్ఠానపురస్కరముగా పరిగ్రహీతయైన ధర్మ పత్ని.

మానసింహుఁడు జటలు వెటికినసింహమువలె భయంకరరోతే జితస్వరముతో నిట్లనియెను. “నరాధమా! రాజపుత్త్రకులకళంకా! పాపోద్రేకములైన యిట్టిమాటలను నాసమక్షమున వచ్చియించి నప్పుడు నీజిహ్వా ముక్కముక్కలై పోలేదేమి ? క్షోభచే తనులజ్జ చేతను నీప్రాణమాలోడితముకాలేదేమి ? వీరేంద్రసింహునికుమార్తె నీకు ధర్మపత్నియా ? ఏవీరేంద్రసింహుఁడు వారివాహకునివలె పవిత్రమైన నాయంతఃపురమునందు ప్రవేశించిపరిచారికగౌరవమును

ధర్మమును సర్వనాశనము చేయవలయునని యత్నించెనో, ఏవీ రేంద్ర
 సింహుఁడు నాయంతఃపురమునందు పట్టువడి వ్యభిచారిణియైన యొ
 కశూద్రాస్త్రీ తనూజాత యగువిమలను వివాహముచేసికొనియెనో,
 ఆపాపాత్ముఁ డగువీ రేంద్రసింహుఁడు నీకు మామయా? మఱియు నా
 శూద్రాస్త్రీతనయ యగువిమల నీధర్మపత్నికి నవతితల్లియా? ఇంకను
 పారివారిచరిత్రములను చెప్పవలయునా? నీధర్మపత్ని యనిచెప్పెడి
 యాస్త్రీ యొకజారజగర్భమున జన్మించినది. ఇంతేకాదు. శశిశేఖరుఁ
 డనుపేరుతో ప్రపంచమునంతను తలక్రిందులుగఁ జేయయత్నించి
 యున్నధోత్పాతములను గల్గించినసన్యాసి యిప్పు డభిరాముఁడై పరిణ
 మించిన యాతఁడు నీధర్మపత్నికి మాతామహుఁడు. అతఁడు ప్ర
 నాసియగుటకుఁబూర్వము ప్రవాసియైనమఱియొకనిభార్యకు గర్భో
 త్పాదనము చేసి పలాయనమైపోయెను. కాశికేగి బహుశాస్త్రీము
 లనభ్యసించియు తనకు సేనసేయుచు నివసించియుండుటకు గృహము
 నొసంగిన యొకశూద్రకన్యకన్యాధర్మమునునాశనము చేసెను. ఆమ
 హాపురుషుఁడిప్పుడు పరమజ్ఞాని. చీ! ఏమి! నీవివేచనము— నీచజఘ
 న్యులైన వారందఱు నీకాత్మీయపరివారముగా నెంచుకొనుచు సా
 మాన్యపు జమిందారునితనయను వివాహముచేసికొంటివి. నీ వా
 మెను నీయుపపత్నిగా నంగీకరించినచోఁ గొంతవఱకు నీయపరాధ
 ము స్వల్పమై ఊమించుట కర్హమై యుండును. తండ్రియిష్టమునకువి
 రోధముగాఁ తండ్రియాశీర్వాదముగాని తండ్రియంగీకారముగాని య
 పేక్షింపనిదే యట్టినికృష్ట వంశమువారితో సంబంధమునుచేసికొనిన
 కుమారుఁడు తండ్రికిఁ బరిత్యజనీయుఁడు. ఇదిమొదలు జగత్సింహుఁ
 డు నాకుమారుఁడుకాఁడు. నీవెవరితోనైనను మానసింహునితనయుఁ
 డననిచెప్పుకొనినచో నీకు ప్రాణదండనము సంభవించును.

సభయందలివారందఱు భయభ్రాంతులై మహారాజునోసనకు వినుచుండిరి. మహారాజు మరల చెప్పదొడఁగెను—ఇక నీరాజుకి యాపరాధములనుగూర్చి యాలోచింపవలసియున్నది. నీవు ఘోష హావారి సేవకుఁడవై యొకానొక కార్యభారమును వహించిన సేనాధి పతివయ్యును ననాయాసముగా నొకతస్కరునివలె సర్ధరాత్రియం దెవరు నెఱుఁగకుండ దుర్గాధిపతికి తెలియనిదే యితరులదుర్గములోనీ కి ప్రవేశించియుండలేదా?

జగత్సింహుఁడు ప్రత్యుత్తరమేమియు నీయకుండఁదలవాల్చు కొనియుండెను. మానసింహుఁడు చెప్పదొడఁగెను. ఇదువేలసైన్యమును కూడఁదీసికొని పఠానులను తరిమివేయుభారమును వహించి యాకార్యమును జేయకయే స్వసుఖప్రయత్నమున నారీలాభము నాశించి యక్కడ నుండలేదా?

జగత్సింహుఁడు నిరుత్తురుఁడయ్యెను. మానసింహుఁడు చెప్పదొడఁగెను. పఠానులచెఱునుండి విడుదలయైనపిదప నీవు సైన్యములున్నకడకుఁ బోయి వారిని కలిసికొని నాయాజ్ఞల నెదురుచూచుచు నేలయుండలేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడలేదు. మానసింహుఁడు మరలఁ జెప్పదొడఁగెను. సేనాధిపతులందఱును శిబిరములను దీసి సైన్యప మేతులై పోవుచున్నప్పుడు నాయాజ్ఞానుసారముగఁ బోయి నీవు వారి తో నేలచేరలేదు?

జగత్సింహుఁడు మాటాడలేదు. మానసింహుఁడు తిరిగి చెప్పనారంభించెను. ఏవిధమైనయుత్తరువును బడయనిదే ఘోషావారి యేకార్యమునందును చేరనిదే స్వతంత్రుఁడవై కాలహరణము నేల చేసితివి?

• జగత్సంహారం డేమియుం జెప్పలేదు. మానసింహుండు నుడువసాగెను. చెప్పుము! దురాత్మా! కర్తవ్యజ్ఞానవిహీనుండవైన నీ యట్టినాని కెట్టిశిక్షవిధింపవలయును? ప్రాణదండనమేసీకుం దగినదండనమైయున్నది.

మొదటం జెప్పిన మొగలాయిపారిషదుండు లేచినిలుచుండి యశ్వత్థవిసేతభావముతో మహారాజునకు నలాముచేసి “హుజూర్! అభయము ప్రసాదింపబడుం గాక! ఒకవిన్నపము విన్నవించుకొనుచున్నాండను. యువరాజు మీకు పుత్రు—

మాటముగియక పూర్వమే మానసింహుండు వజ్రగంభీరస్వరముతో నిట్లనియెను. హతభాగ్యుండగు నీనీచుండు నాకుతనయుండని చెప్పివారెవరు? నాకుం గుమారుండేయెనచో రాజద్రోహియై కర్తవ్యకార్యమునం దనాసక్తుండై ప్రభువున కవమానమును గలుగజేయండు.. పుత్త్రత్వసంబంధమును పరిత్యాగముచేయవలయుననియే పారివారికసంబంధము లగునపరాధములని మొట్టమొదటవిచారణచేయనారంభించితిని. ఆవిచారణముతోడనే యీ హతభాగ్యునితో పుత్త్రత్వసంబంధము తుదముట్టినది.

మొగ—మంచిది! మీరు ధర్మానతారులు. యోచించి చూడవలయును. యువరాజింకను తరుణవయస్కుండు.

మానసింహుండొక్కొంత సేపథో ముఖుండై యాలోచించి పిదప “దురాత్మా! వినుము; నీయపరాధములకుం బ్రాణదండనముతక్కవేఱునముచితమైన శిక్షయేదియు లేనట్లు తోచుచున్నది. అయినను నీచిన్నతనమునకుం దగ్గినట్లు నీకు యావజ్జీవమును కారాగారవాసదండనమునుమాత్రము విధించితి” ననిచెప్పి కావలివారలను జూచి “ఈ హతభాగ్యునిదుస్తులను ఆభూషణముల నన్నిటిని దీసివేసి నాసమక్ష

ముననే యీసభయందు సకలెలలను దగిల్చి యందఱును జూచుచుండగా వీనినాకారాగారమునకుఁ గొనిపోండు" అనియానతి చెప్పెను.

మహారాజుగారియాజ్ఞ తక్షణమే నెరవేర్పఁబడియెను. జగత్సింహుఁడు బందీదుస్తులనుతొడిగికొనియెను. లోహశృంఖలము లాతనిహస్తములయందును పాదములయందును నిబద్ధములయ్యెను. నాల్గుమూలలనుండియును నస్ఫుటములగుహాహాకారములును నిట్టూర్పుధ్వనులును బయలువెడలెను. సైన్యాధిపతులందఱును తలలు వాల్చుకొనిరి. వృద్ధులందఱి నేత్రములనుండియుఁ కన్నీరు ప్రవహించుచుండెను కావలివారలు బందీని గొంపోయిరి. సభయు విడిపోయెను.

వి ద వ ప్ర క రణ ము .

వార్తావహుఁడు.

దారుకేశ్వరనదీతీరమునకుఁ బోయిరమ్మనియాజ్ఞాపింపఁబడ్డిన సైనికుఁడు మధురాసింహునిసైన్యమునువీడి యొంటరిగా మందారణదుర్గాభిముఖుఁడై కొంచముదూరము వచ్చినపిదప నాతనికి దారీయండు వికటవేషధారియైన గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు కనఁబడియెను. గజపతికొంచము సేపటికి పూర్వమశ్వారోహియైన జగత్సింహునికలిసికొని యాతనియొద్దనుండి యొకరూపాయను బుచ్చుకొనియుండెను. మరల నొకనొకయశ్వారోహి యగువీరపురుషుఁడు వచ్చుచుండఱును జూచి

మనసునను తనకది సుప్రభాతమనియు, నామనుష్యునితోమాటాడినచోఁ దనకేదైనలాభముండుననియు భావించుకొని యశ్వారోహి కెదురేగినిల్చుండి రెండుచేతులను బైకెత్తి “అల్లానుహాదేవుఁడు హుజూర్ తబియతును (మీదేహారోగ్యమును) కాపాడుఁగాక!” అని యాశీర్వదించెను.

• అశ్వారోహి యగుసైనికుఁ డాశ్చర్యవేషియైసయామనుష్యునితోటనుండియాశ్చర్యభాషయందు వచ్చినయాయాశ్చర్యశీర్వాదమును విని యాశ్చర్యమునొంది యాతనితో మాటలాడవలయు ననునభిప్రాయముతో గుఱ్ఱమును మెల్లమెల్లగ నడపనారంభించెను. దిగ్గజుఁడాతనిపార్శ్వమునుండి నడచివచ్చుచుండెను.

• అశ్వారోహి—మీ రేజాతివారు?

• దిగ్గజుఁ డాలోచింపఁచొడంగెను. కొంచెము సేపయినపిదప గురువువారినడిగి తెలిసికొననిదే మీప్రశ్నకు సరియైనప్రత్యుత్తరమునీయఁజాలను ” అనియెను.

అ.—అదేమిమాట ? మీజాతినిగూర్చి ఇంకొకరి నడుగనిదే చెప్పఁజాలరా ?

దిగ్గజు—నేనేమో సరిగానే యుంటిని, కాని, నాజాతిషయమింకను సరిగాలేదు.

• సైనికుఁడు తనమనసునందు “ఈమనుష్యుఁడుపిచ్చివాఁడని తోచుచున్నది. ఇతనితోమాటాడినచో కాలము వ్యర్థముగా నష్టమగు ” నని యొచించి “ ఏమిచాల నాశ్చర్యముగ నున్నది.” అని యెను.

దిగ్గజు—నేను హిందూబ్రాహ్మణుఁడను. పిదప నేను ముసల్మానుఁడనైతి నని విన్నాఁడను. పునః హిందువునగుటకుఁ జేయవల

సినదానినంతను జేసితిని. ఇప్పుడు నాజాతినిగూర్చి యేమనిచెప్పవలయునో మాస్వాములవారు సెలవిచ్చువఱకును నేనేమియు జేప్పజాలను.

సైనికుఁడు సంగతి నంతయును తెలిసికొనవలయు ననియెంచి “స్వాములవారెవరు?” అని యడిగెను.

ది—నాకధ్యాపకులు- పాఠములనుచెప్పెడివారు.”

సైనికుఁడు మరల విస్మితుఁడై “నీకధ్యాపకులూ? నీకు వయస్సునందు కొంత యేమియు లేనట్లు తోచుచున్నది. ఇప్పుడును నీవు విద్యార్థివేనా?” అనియడిగెను.

దిగ్గజ— నాకు వయసత్యల్పము. ఆషాఢీచెప్పినట్లు నేనింకను బసివాడనే. ఆమాటయెప్పుడునసత్యముకాదు.

సైనిక—ఆషాఢీ యెవరు?

దిగ్గజుఁడు కొంచెముసేపుకన్నులుమూసికొని యొచ్చించి పిదప “ఎవరోనేనెఱుగను.” అనియెను.

సై—ఆషాఢీ స్త్రీయూ? లేక పురుషుఁడా?

దిగ్గజుఁడు మరల కొంచెముసేపాలోచ్చించి పిదప “నిశ్చయముగాఁ జెప్పఁ జాలను. స్త్రీ యనియే తోచుచున్నది ” అనియెను.

సైనికుఁ డాతనికి బుద్ధిచాలదని తెలిసికొనియెను. అట్టివానితో బరిహాసమాడుచుండుటందఱికి నిష్టమే. సైనికుఁడు మరల “ఆషాఢీ స్త్రీయని యెవరివలన తెలిసికొంటిరి?” అనియెను.

దిగ్గజ—స్త్రీవలెనే చీరను ధరియించును. శిరోజములను కొప్పుపెట్టుకొనును. భూషణములను ధరియించును. యీలక్షణములనుచూచి స్త్రీ యని నిశ్చయించితిని.

సైని — ఆమెకు గడ్డమునుమీసము లున్నవా?

• దిగ్గ—అవేవియుఁ గాన్నింపలేదు.

సైని—అందువలననేనూ మెత్త్రీయని తెలియుట లేదా?

• దిగ్గజుఁడు కొంచెముసేపాలోచించి పిదప “అంతమాత్రముచే నీశ్చయముగాఁ జెప్పవలనుపడదు. నాకు పాఠము చెప్పిన యధ్యాపకుల కనేకులకు గడ్డములును మీసములును లేవు. అనేకులువైదిక తాకి కులకును మీసములుగడ్డములేవు. ఈయత్కలదేశమునందు పురుషులకుగడ్డములును మీసములును లేవు. మన కమునందో—కొప్పుపెట్టుకొనవీలులేనిశిరోజములు మాత్రము—” అనియెను.

• సై—ఆష్మానీ యధ్యాపకురాలు కాదని చెప్పవచ్చునా?

• ది—మహాశయులు చెప్పినది సరికాదని చెప్పను. కాని యాష్మానిముఖభావము మొట్టమొదట నాయధ్యాపకునిముఖభావము నకు సతిగా పోలియున్నది. అదియుఁగాక యాష్మానీవ్యవహారాదులాయధ్యాపకులవ్యవహారాదులవలె నున్నవి.

• సైనికుఁడు కౌతూహలముతో “ఏవిషయమునందు?” అని యడిగెను.

• దిగ్గ—ఆమె యెప్పుడును నన్ను కొట్టుచునేయుండును. కాని నాయందు మిగుల ప్రీతికలిగియుండును. నేను చేయఁదగినకొన్ని కార్యములను నాచేఁ జేయించుకొనుచుండును. సుఖదుఃఖములను గూర్చి నాకుఁ జెప్పుచుండును.

• సై—నీకు పాఠములను జెప్పుచుండుట లేదా?

• ది—లేదు. అది నాదోషమనియే చెప్పవలయును. నేనామెను జూచినతోడనే సర్వమునుమరచిపోవుదును. చదువవలసినవిషయములుమనసున పట్టవు. పాఠములనుచనువుటకు సమయముండదు.

• సై—ఆష్మానీ స్త్రీయని యిప్పుడు తెలిసినది. మీరిదివఱకు

ను నాతోఁ బరిహాసమాడుచున్నట్లున్నది. ఆషాఢ్రీ మీకుఁ బ్రీతి యిని.

దిగ్గజుఁ డువ్వుండుఁడై యెగిరి గంతువై చెను. అతఁడు సైవైకెగి రి గంతువేయుతొందరలో నాతనికంతముననున్న రుద్రాక్షమాల కం తమునుండి తెగి దూరముగాఁ బడిపోయెను. అతఁడు దానిని తీసికొన కుండ నట్లే పోయి సైనికునియొద్ద నిలిచి “మీరేమిచెప్పితిరి? నేనా మాటనే యోచించుకొనుచున్నాఁడను. కాని, ఇతరులమెను స్త్రీ యని తెలిసికొందురా?” అనియెను.

సైనికుఁడు చిఱునగవుతో “నిజముగా జను లట్లే తెలిసికొం దురు. ఆమె మీయందు ప్రీతికలిగియున్నదనియు మీకొకటిరెండు మాటలాడినతోడనే యామె మీప్రణయిని యనియు తెలిసికొం టిని” అనియెను.

దిగ్గజుఁడు పృథ్వీఁడై రుద్రాక్షమాలను తీసికొని కలత మున వేసికొని సైనికునిసమీపమునకు వచ్చి నిలిచి “మీరు దైవజ్ఞులా? మీరు నిజమైకమాటలనే చెప్పుచుండిరికదా? నేనీపర్యాయము దు ర్గములోనికిఁ బోయి యామెను నాప్రణయిని యని పిలువవచ్చు నా?” అనియెను.

సైనిక—ఆమె మీప్రణయిని యని నిజముగా చెప్పుచున్నా ను. మీరు పోయి స్వచ్ఛందముగా నామెను మీప్రియతమ యని చెప్పియాదరింపవచ్చును. నేనుచాలకాలము మాగురువులకడ సాము ద్రిక శాస్త్రము నభ్యసించితిని. మీముఖమునుజూచినతోడనే మీ కొకమనోమోహిని యుండెనని తెలిసికొన్నాఁడను. ఆమెనామము యొక్కమొదటియక్షరము “ఆ” యని గోచరమైనది. ఆమెనామము నందలి యంత్యాక్షరము గోచరమయినదికాదు. నీవిప్పుడు తొంద

• రగానచ్చి నిలుచుండినపిదప మీప్రణయినీనామాంత్యాక్షరము “ని” యని స్పష్టమయ్యెను.

• ది — (పరమానందముతో) దేవరచెప్పినమీఁదట కన్నులు తెరచిచూచినట్లయ్యెను. మీవంటిదై వజ్రాలనోటినుండి వినినపిదప నాష్మానీ నాప్రణయిని యని దృఢవిశ్వాసుకలిగినది. అందులకు సంశయములేదు. మీరు దయచేసి నాలలాటమును కొంచెముపరీక్షించి చూడవలయును. నాప్రణయినీనామాక్షరములుగాకుండ నక్కడక్కడ వేతేయక్షరసముదాయమేమైననున్నదేమో సరిగా పరీక్షించి చూచి చెప్పవలయును.

• గజపతిలలాటమును కొంచెము విప్పి దగ్గరగా వచ్చెను. సైనికుఁడు “అక్షరములున్నవి. కాని, “ఆ” “ని” అనునీరెండక్షరములుఁ గనఁబడ్డినంతస్పష్టముగా తక్కినవి కాన్పించుట లేదు. అవిమనకయై పోయినవి.” అనియెను.

• గజ — మీరు నాకుమహాపకారమును చేసినవారై నారు. మీరెక్కడకుపోయెదరు?

• సై — ప్రస్తుతము మందారణదుర్గమునకుఁ బోయెదను. పిదప వేతేమతియొకతావునకుఁ బోయెదను.

• గజ — మందారణదుర్గముకడకు వచ్చినారము. ఘోరు కసఁ బడుతోఁటవెనుకనేకదా కోటయున్నది. ఇక్కడకెవరికొఱకువచ్చితిరి?

• సై — విశేషకార్యములేవియులేవు. కోటలోనొకవార్తఁ జెప్పవలసియున్నది.

• గజ — అయినచో పోవుదము రండు. నేను మొట్టకొమిదట కోటలోపలికే పోయెదను. అచ్చట నాష్మానీ యున్నది. మొదట నామె

ను చూడనిదే మఱియొక్క-డకును బోను.

సై — మీరు దుర్గమునందున్న యందఱితోడను మాటాడుట కలదా ?

గ — (గర్వముతో) అనేక పర్యాయములు — ఓ కేషముగ — దుర్గమునకుక త్తలగు నభిరామస్వాములు నాక ధ్యాపకులు. దుర్గమందు సర్వముయి యగునామె నాఘ్యభాండము. ఎవ తెనామాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును నంత్యమున "ని" యును కలదో, ఆమెయే నాకు ముఖ్యాధారము.

సై — అయినచో, దయచేసి మీరొక సామాన్యవార్తను దుర్గమునందు తెలిపినచో గొప్పయపకారమును చేసిన వారగుదురు. ఎవ తెనామాక్షరములలో మొదట "ఆ" యును చివర "ని" యును కలదో, యట్టిమీముఖ్యాధారిణిమూలమున నీవార్తను బంపిన జాలును !

గ — అవశ్య మట్లేచేయుదును. మీకొక సు నాప్రాణమును బోగొట్టుకొనుటకై నను సిద్ధముగానున్నాడను. ఆష్ట్రానీనాప్రాణయిని యని మీరు చెప్పినది మొదలుకొని నాధైర్యసాహసము లెట్టుల భిన్నధియయ్యెనో నేను చెప్పజాలను. నేనిప్పుడేపోయి వార్తను చెప్పినై చెదను. సమాచారమేమి? చెప్పఁడు.

సై — మీరు దయచేసి కుమారజగత్సింహుఁడు బందీయయ్యెనని తెలియఁజేయవలయును.

గ జవతి "ఎందుకు బందీయయ్యెను? ఎవరు బంధించినారు?" అనియడి గెను.

సై — ఎందులకు బందీయయ్యెనో చెప్పజాలను. వ హారాజగుమానసింకొని యాజ్ఞా ప్రకారము మేమె యతనినిబందీగా పట్టు

కొండ్రకిమి

దిగ్గజుఁడు మనస్సునందు కొంచెమాలోచించి యువరాజు బం
దీయైనప్పుడు దుర్గమునందలిమిగిలిన వారందఱకు సదేగతిపట్టు సనియు,
వీరేంద్రసింహుఁడు బందీయైరప్పు డాతనియనుచు బందలు నాతని
తో ననుగతులై బందీలైరనియు భావించుకొనియెను. తానుచేసి
నగంగాస్నానము, తీర్థదర్శనము, గంగాతీరవాసము మొదలగునవ
న్నీయు వ్యర్థములయ్యెననియు, యువరాజునుపట్టుకొని బందీచేసిన
వార్షిలో నొకఁడు ముందుగావచ్చినాఁడనియు, మిగిలినవారు వెంటనే
దాఁగలరనియు, ప్రస్తుతమున బందీగాఁజేయునాతనిసహవాసమును
క్షీడిపారిపోవుట మిగుల మేలనియు యోచించుకొని ప్రకాశముగాఁజేసి
కునితో "ఈవార్తను దుర్గమునందు తెలియఁజేసెదను. వేఱుకార్యము
నుగుఱ్ఱి మీరు దయచేయవచ్చును " అనిచెప్పెను.

ఈవిధముగఁ జెప్పి దిగ్గజుఁడు క్రమముగా నచ్చటచ్చట నడ
యాడనారంభించెను. సైనికుఁ డాతని కడ్డమువచ్చి వెన్నంటలేదు.
దిగ్గజుఁడు మెల్లమెల్లగ కొంచెముదూరము పోయి పిదప పరువిడనా
రంభించెను. పరుగెత్తుచు నప్పుడప్పుడు వెనుదిరిగిచూచుచు మరల
పరుగెత్తుచుండెను. పఱుగెత్తుటయందాతనికి విశేషనైపుణ్యముండె
ను. పూర్వమొకప్పుడు విమలతోఁగూడ రాత్రికాలమున భోవుచు
న్నప్పుడు పిశాచభయముచే గజపతి యిరీతిగనే పారిపోయియుం
డెను.

దిగ్గజుఁడు పలాయనమై యదేపోక గాఁబోవుచుండుట యంతవి
శేషముగో సైనికుఁడు గమనింపలేదు. పదస్థుఁడగునాతఁడు పదచ్యు
తుఁడగువానికి పూర్వమువలె గౌరవమునొసంగక యవజ్ఞచేయుచుం
డు పెల్లరకును స్వభావసిద్ధము. జగత్సింహుఁడు ప్రస్తుతమున బందీ

యెయుండుటచే నాతనియాజ్ఞను నెరవేర్చుట యంత యాస్వేద్యకము కాదని సైనికుఁడు తెలిసికొనియెను. యువరాజు చెప్పినవార్తను దెలుపుటకు తానే దుర్గమునకుఁబోయి కాలమును వ్యర్థముగాఁజెప్పము చేసికొనుట ప్రయోజనకారికాదని యాతఁడు తెలిసికొనియెను. ఇంతేగాక యాస్థితీయందుయువరాజు చెప్పినవార్తను దుర్గమునకుఁబోయి తెలియఁజెప్పట క్రమముకాదనికూడ నాతఁడు భావించుకొనియెను. ఏవంటిరా? ఈవార్తను దుర్గమునకుఁబోయి చెప్పె ననుసమాచారము మహారాజెఱింగినచో సైనికుఁడు దండార్హుఁడగును. ఆశంకచేతనే దుర్గమునకుఁబోవలసినయావశ్యకత లేదని యాతఁడనుకొనియెను. గజపతిని వార్తావహునిగాఁ జేసి వార్తను దుర్గమునఁ దెలియనట్లు చేసి తనపైఁ బెట్టినభారమును తగ్గించుకొనియెను.

మందారణదుర్గమునకు సరిహద్దున నాల్గు మార్గములు చేరి యుండెను. ఒకటి దుర్గములోనికిఁ బోవును. ఒకటి శైలేశ్వరుని మందిరమునకుఁ బోవును. ఒకటి వర్ధమానముకడకుఁ బోవును. న్నాల్గవది పురమునకుఁ బోవును. సైనికుఁడు దుర్గమునకుఁ బోవకుండ పట్టణమునకుఁ బోవుమార్గమునుబట్టి పోయెను. కశాఘాతముచే నుత్తేజితయైనయాతనిగుఱ్ఱమును వేగముగాఁ బోవుచుండెను.

ఆటవప్రకరణము.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁ డూపిరివిడువకుండ పరువెత్తి దుర్గములోనికిఁ బోయెను. మఱియొక్కడకును బోవకుండ నాష్మానినిజూడ వలయునని యంతఃపురమునకుఁ బోవుట కధికారములేకపోయినను

సాహసము చేసి పోవుచుండెను. అద్భుతముగ నున్న యాతనిదుస్తులను, నత్యంతవ్యస్త భాషముతో నాకస్మికముగా నాస్థలమునకువచ్చి నిలుచుండుటయుఁ జూచి ద్వారరక్షకుఁడు కసరుకొనుచు నాతని నచ్చట నుండి వెడలిపోవమ్రని చెప్పెను.

దిగ్గ—అన్నా! కోపపడెదవెందులకు? నేనొక గూఢసమాచారమును దెచ్చితిని. దానినిప్పుడే తెలుపుటయత్యావశ్యకము.

ద్వారపాల—అట్టివార్తయేదియో నాకుఁ దెలుపఁగూడదా?

దిగ్గ—నీకుఁ దెలుపఁదగినది కాదు. ఒక్కరికిమాత్రమే యది యేకాంతముగాఁ దెలుపఁదగియున్నది. నీకుగడ్డమును మీసములున్నవి. కచ్చుబిగించుకొని బట్ట కట్టుకొంటివి. నీతలపై కొప్పులేదు. నీకు వార్తఁ జెప్పుటకు నీవు నాకధ్యాపకుఁడవా?

ద్వార—నిన్నువిడిచిపెట్టినచో తాకూరాణియొద్దఁ గూర్చుండి నీవార్తలను విన్నవించెదవా? ఇక్కడ నిలువవలదు. దూరముగఁ బోము.

దిగ్గ—నీవు నన్నెఱుఁగవా? నేనిక్కడివాఁడనే. నీవు నన్ను మఱచిపోయితివికాబోలు.

ద్వార—నీవెప్పుడు నిక్కడివాఁడవుకావు. నేనుచూడనివారెవరు నిందులేరు. నీవిక్కడివాఁడవే యెసచో నిట్లువచ్చి మార్గమునొద్ద గద్దలమాడుచుండవు. నీవు నిజముగా కిష్కింధలోనుండువాఁడవు.

దిగ్గ—నిజముగా నీవు నన్నుఁ జూచియుండలేదా? దుర్గమునందు నన్నెఱుఁగనివారున్నారనుమాట నా కాశ్చర్యమును గల్గించుచున్నది. నీ వభిరామస్వామి నెఱుఁగుదువా?

ద్వార—ఆయననేయెఱుఁగనా? నీవుపిచ్చివాఁడవు—నీకును, ఆయనకూ నేమిసంబంధము?

దిగ్గ—ఆయన నాకు గురువు. నేనాయనకుఁ బ్రధానశిష్యుఁ డను.

ద్వార—కొంచెముయోచించి పిదప నాయనకు శిష్యుఁ డవేయెనచో నీకీవేషమేల?

దిగ్గ—దానినిగూర్చి చెప్పవలయుననినచోఁ జాలఁగలదు. మఱి యొకనాఁడదియంతయు నీకెఱింగించెదను. ఇప్పుడంతఃపురమునందు నామాష్ట్రానీయున్నది. నేను చెప్పవలసినయత్యవసరవార్త నామె కు మాత్రమే చెప్పెదను.

ద్వార—ఆష్ట్రానీయున్నమాట నిజమే. నీవామె కేఘగు దువు?

దిగ్గ—దానినిగూర్చి చెప్పవలయుననినచోఁ జాలకలదు. అది యట్లుంచుము. నీవామె నిక్కడకు పిలువుము. అట్లు కాకపోయినచో నేనామెయుండుస్థలమునకుఁ బోయెదను. విడువుము. అదియునుగాక పోయినచో నిక్కడనుండియే నూమెను గట్టిగా కేకవేసి పిల్చుచుట కొప్పుకొనుము.

ద్వార—కొంచెముసేపాగుము. జనులెవరినైనను చూచి యా మెయొద్దకు సమాచారమును చెప్పి పంపెదను.

దిగ్గజ—నేను వేచియుండఁజాలను. వేగముగా సమాచార మును చెప్పిపంపుము. నేను తెలియఁజేయవలసినవార్త చాలనవసర మైనవార్త. కాలక్షిణంబమైనచో నది యొకమహావిపత్తునకుఁ గారణ మగును.

ద్వారపాలకుఁడు కొంచెము యోచించి పిదప మనస్సునందు “ఇతఁడు మందారణనివాసుఁడేయనియు, నితని నిచ్చటనిలిపియుంచు టుచితముకాదనియు నిశ్చయించుకొని “ఆగుము. లోనికి వార్తనం

• పెదను." అనియెను.

• దిగ్గజునకును ద్వారపాలకునకును నీవితండఱ దముజరుగుచున్న ప్పుడదియంతయును నతఃపురమునందు ప్రశ్నయై గనాక్షముకడ యవనికాంత రాశమున నొకప్రొడవిధ నాంగన నిలుచుండి చూచు చుండెను. ఇతరులకామె కానిపింపకుండ మార్గముకడకువచ్చి నిలు చుండి, ముఖహస్తపాదాద్యవయవములతో నభినయము సేయుచు గందరగోళముజేయుచున్నదిగ్గజుని చూచుచుండెను.

ఆమెవిమల. ఆమెవేహమున నెచ్చటనునాయుజ్వలతయు నా కోమలతయు నిప్పుడు లేదు. అత్యంతమనోహరమగునాచంపకసదృశ వర్ణ మిప్పుడు లేదు. అధవోష్ఠములయం దాతాంబూలరాగవర్ణ మి ప్పడు లేదు. లోచనములయందు పూర్వమువలె నాకంజలరేఖలు ని ప్పడు లేవు. ఆలోచనములయందు మస్మథశరగూపములగు నాకటా ఱ్షములును లేవు. కుంతలములయం దానినిడకృష్ణతయను లేదు. వేణి గారి కబరిగాని యేదియును లేదు. శరీరమంబెచ్చటను నొక్కయాభ తణమైనను లేదు. స్వర్ణసూత్రమన్నితమైనవస్త్రముచే నామెశరీర ము సమావృతమై యుండ లేదు. వక్షమునందు ముక్తాఖచితమైచకం చుకములేదు. పూర్వశోభాసమృద్ధులేవియు విమలయందిప్పుడు లే వు. విమల వయస్సునందేగాకుండ పైకిచూచుటకుఁగూడ వృద్ధయై యుండెను. ఆమె యాయతొకికలావణ్యమును, శోభామయమైన యా యావనసంపదయును కాలముచేజయింపఁబడినవనియనేకులెఱుంగుదు రు. ఇప్పుడవిశ్రీభ్రష్టములును, మలినములును, విశుష్కములునై యుం డెను. ఆమె యవయవములుక్షీణించియుండెను. దేహము కాతరమై యవసన్నమైయుండెను. గమనము కంపితమై విచలితమైయుండెను. భా వభంగులు సంయతములై సావధానములై యుండెను. విలాసమయి

యగునావిమల యిప్పుడు సభ్రాననధారిశిష్యుయండెను. హాస్యకౌతుకమయియగు నావిమలయధరోష్ఠము లిప్పుడు రవికరప్రతప్తకుసుమ కలికలవలె మ్లాసములై యుండెను. ఆ హాస్యానందముల మెయొద్దనుండి చిరకాలపు సెలవును గైకొనిపోయినవి. రహస్యము, రవికత, పరిహాసము మొనలగునవి యామె స్నేహమును వదలిపెట్టిపోయినవి. హా! శోకమా! నీవీసంసారమునందు ఘటించినయచింతిత పూర్వపరివర్తనములేవియు రాకుండనుండవా?

ఆసమయమునఁ గొంచెము స్థూలక శేబరమును శ్యామలవర్ణమునుగలప్రోథవయస్కుయగు మఱియొకస్త్రీవచ్చి విమలవెనుకప్రక్క నిలుచుండియుండెను. ఆస్త్రీ ఆషాన్మి.

ఆషాన్మి—సభ్ర! మధురకుఁబోవుమార్గమునుజూచుచు వ్యర్థముగాఁ గాలహారణమునేయుటెందులకు? శతఁడగునానటుఁడు దిగ్గజుఁడు వెనుకకుఁదిరిగిరాఁడు.

విమల—ఈప్రణయబంధమును ద్రెంపివేయుట కెవరికి సాధ్యము? మనశ్యామసుందరమదనమోహనుఁడు మరలవచ్చియున్నాఁడు.

ఆ—నిజమే! ఆహా! అట్టిదినము మరలవచ్చునా?

వి—వచ్చిచూడుము!

ఇట్లుచెప్పి విమల ఆషాన్మిని తానున్నయెడనిల్పి తానుకొంచెమువెనుకకుఁదిరిగి “చూడుము. మనచోరుని జూడుము. బొనా? కాదా?”అనియెను.

ఆషాన్మియుఁ జూచి నవ్వుచు “బొను. అమాత్ర! ఆపోకరిబ్రాహ్మణుఁడువచ్చినాఁడే! కాని యాదుస్తులేమి?” అనియెను.

విమలయు నవ్వుచు నాషాన్మిగడ్డమునుబట్టుకొని “విరహావిహ్వలా! రాధా! అన్నియును మఱచితివా? గోపకన్యలప్రాణధన

మిప్పుడు మధురాపురమునకు రావలసిన సమయం అది కూడా జేసే ప
 ము " అనియెను.

ఆష్ట్రాలి—పరిహాసమున కేమి—ఈనిర్భాగ్యుఁ డిన్నిదినము
 లకుఁ దరువాత నిష్పడెక్కడనుండివచ్చెను ?

విమ—అది తెలిసికొనుట మిగుల నావశ్యకము. నీవుపోయి
 గజపతిని దీసికొనిరముక్త ద్వారపాలకునితో గద్దలముసేయుటెందు
 లకు ?

ఆష్ట్రాలియు సక్కడనుండి క్రిందికిదిగిపోయి లక్ష్మణియనునొ
 కదాసని బిలిచెను. ఆమెవచ్చెను. ఆమెనుగూడ తీసికొని యాష్ట్రాలి
 పార్శ్వమందున్న యొకచీకటింటికిఁ బోయెను. అక్కడఁ గూర్చుం
 డుంటున్న గద్దలముసేదు. అటనిలుచుండి ఆష్ట్రాలి లక్ష్మణితో "ద్వార
 ముగొద్ద పొడవైనకాళ్లును, బట్టతలయును గలమనుష్యుఁడొకఁడువ
 చ్చి మాటాడుచున్నాఁడు. ఆతఁడెవఁడో, ఎక్కడివాఁడో, అదియంత
 యిట్టి విచారించి తెలిసికొనివచ్చి చెప్పము " అనియెను.

ల—నీవేపోయి యడుగరాదా ?

ఆ—అతఁడు నామనోహరుఁడు. ఆకస్మికముగ నేనెట్లుపోదు
 ను? నేనిప్పుడు చూడఁగూడదు.

లక్ష్మణి చాలకాలమునుండి దుర్గమునందుండియుండెను. తల్లి
 చుగా విమలతో మాటలాడుచుండును. రసిక శాస్త్రమునందును, కు
 త్సితకృత్యములు చేయుటయందును వెనుకఁదీయునదికాదు. ఆమె మ
 నస్సునందు "రసోల్లాసము బాగుగ నేయున్నది" అనియనుకొని "ఏమే
 శిఖిండి ! నీహృదయ హారమును విప్పకొని నేను తగిలించుకొనవల
 యునాయేమి?" అనియెను.

ఆష్ట్రాలి—నీకది సాధ్యమే? నీవునీవే ; యజమానురాలగు

తాకు రాణి నా కేమియు చేయ లేక వెడలిపోయినది. నేనొక స్వయం దే
యాపూర్వకముగ నామె నా తనకిం జంద్రానతిగా నొప్పించుచుంటిని.
మాసమయియగు రాధిక యైయున్న చూమె నేనుదక్క- వాత్యయను
గారు. నేనొక్క తెనుమాత్రమే మొదటినుండియు నాతనికాలికి రా
ధికనై యున్నాను.

లక్ష్మణి యధిక వయసుకలదికాదు. ఆష్మానీకంబై నొకటి క్షు
మసంవత్సరములు తక్కువవయసుకలదని తోచుచున్నది. శరీర
చ్ఛాయయు నామెకంటె స్వచ్ఛమైయుండెను. అందుచే లక్ష్మణిని
మొసాబగును జూచుకొని తానాష్మానీని వినాశనము చేయఁగలనని
యనుకొని “సకంతటిమోహముతగినదికాదు” అనియెను.

ఇట్లుపలికి లక్ష్మణి ద్వారముకడకు వచ్చెను. ఆమె యక్కడ
కు వచ్చునప్పటికి గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడును కాలరభావముతో ద్వార
రపాలకునిఁగూర్చి “అన్నా! నీవు వాకవతాశమునీయనిచో నేనిచ్చటనే
ప్రాణములను బోఁగొట్టుకొనియెదను. అందులన నీవు గోహత్య,
బ్రహ్మహత్య, స్త్రీహత్య, భూమిహత్య మొనలగునాహారములను
లకు గుఱియగుదువు.” అనియనుచుండెను.

ద్వార—నీవు ప్రాణములను విడిచివదో నేఁటిమహానాథా
కములకు గుఱియగుటకుఁ గారణమేమి?

దిగ్గ—చెప్పెదనువినుము. బాల్యమునందు మాగుఱుచుంటి న
న్న “శుద్ధపగువు” అనిపిలుచుచుండెడివారు. అందుకదే నీకు గోహ
త్యసిద్ధమగును; నేను బ్రాహ్మణకులప్రసాదముకడను. అందుచే బ్రా
హ్మహత్య సరఘటించునని తోచుటలేదా? నేనెల్లప్పుడును మిగుల
భయస్థుఁడను. అదిచూచి నాసహాధ్యాయుకఁడు నన్ను స్త్రీయని
యు నబలవలె ధైర్యములేనివాఁడననియు ననుచుండెడివాఁడు. నేను

• సులభముగా మాటిమాటికి నేడ్చుచుండును. అదిచూచి జనులు నన్న కేసలము స్త్రీయని చెప్పుచుండురు. అందుచేత స్త్రీహత్యయు సంభవించుననియు నేనొకప్పుడు చేపలనుగొనవలయునని యంగడికి బోయియుంటిని. అచ్చట నామత్స్యములనువిక్రియించునొకస్త్రీ చేపలను గుట్టలుగుట్టలుగా బోసియుంచెను. వెలయెంతని విచారింపగా “నొకడబ్బు” అని చెప్పి యక్కడనున్న గుట్టలను చూపించెను. నేనొకడబ్బునిచ్చి మాగుట్టల నన్నిటిని పోగుచేసి యెత్తుకొనుచుంటిని. ఆస్త్రీ “అవేమి స్వామి! ఒక్కడబ్బునిచ్చి యన్నిగుట్టలను తీసికొనిపోయెదరా?” అనియెను. నేను “అన్నిగుట్టలు నొక్కడబ్బుకాదా” అనియంటిని. ఆస్త్రీ మిసములను తీసికొనుచు “పాపము స్వామియేమియు నెఱుగరు. ఇంకను దల్లికడుపులో నేయుంటిరి.” అనియెను. ఆమెయట్లు చెప్పియుండుటచే భ్రాణహత్యయు సీతలకుఁ జుట్టుకొనును.

ద్విగ్గజుఁ డీవిధముగా చెప్పనప్పుడు లక్షణము నాతనిదర్శనముచేసి “ఏమి! రసికపురుషా! జ్ఞప్తియున్నదా?” అనియెను.

ద్విగ్గజుఁడు తలతడపుకొనసారంభించెను. అటునిటుచూడఁదొరకంగెను. ఆసుందరినెఱిఁగియున్నట్లతనికి జ్ఞప్తి లేదు. కాని యత్యంతసుందరియగుకావినయొకరు వచ్చి “రసికపురుషా!” యని తన్ను సంబోధించినప్పు డామె యెవరో తా నెఱుంగనని చెప్పుట యరసికతయగునని భావించుకొని “సుందరీ! నిన్ను నేనెఱుఁగుదును. చూచియున్నాడను. బాగుగ నెఱుఁగుదునుగాని గుర్తింపఁజాలను. నీవెవరో? చెప్పఁగూడదా?” అనియెను.

లక్షణము ముఖమును విశేషభారసూచకముగ ముడుచుకొని “సరి! నేననుకొన్నట్లే-పురుషజాతిని తెలిసికొనకుండ వారికిహృదయ ప్రాణముల సర్పించినచో తుదకిట్లేయగునని నేనెఱుఁగుదును.

తుదకు స్త్రీకి విలపించుటయే గతి. నాహృదయము నపహరించుకొనిన నీవు తుదకు చెప్పినమాట యిదియా?" అనియెను.

దిగ్గజుఁడు చాల సేపుయోచించెను. కానియెవరిహృదయము నపహరించినట్లొత్తనికీ జ్ఞప్తికిరాక "నాజీవితకాలములో నేనెప్పుడు నితరులది యొక చిల్లిగవ్వయైన నపహరించియుండలేదు. నేనుదొంగనుగాను. అదియంతయు నీమందారణదుర్గమునందున్న వారందఱు నెఱుఁగుదురు. అన్యాయముగా నన్ను చోరుఁడనని చెప్పెదవేల? నీవు బాగుగా వెదకిచూడుము! నీహృదయప్రాణములు ఘటియెచ్చటనో యుండియుండవలయును. నేను వానినెప్పుడును తీసికొనియుండలేదు" అనియెను.

లక్ష్మణీయు చురచురచూచి" తుదకీమాటలనందఱును చెప్పెదను. మంచిది. నేనిప్పుడేవెడలిపోయెదను" అనియెను.

దిగ్గజ—వెళ్లిపోకుము. సుందరీ! వెళ్లిపోకుము. నేను నిన్ను బాగుగా నెఱుఁగుదును. గుర్తించుటకుఁ దగినట్లు చెప్పినచో గుర్తించెదను. నన్ను చోరుఁడనని చెప్పటకు నీకిష్టముగానుండెనేని నేను చోరుఁడనే యగుదును. నీవిప్పుడు దయచేసి నాకొక్కయుపకారమును జేయవలసియున్నది.

ల—అదియేమి చెప్పము.?

ది—(చేతులుజోడించుకొని)ఆష్టానితో నత్యవసరమైన యొకవార్తను జెప్పవలసియున్నది. దానికనుకూలమగు నేర్పాటులను నాయందుదయయుంచి నీవు చేయవలయును. ఇదే నాప్రార్థనము.

ల—గొప్పకష్టముసంఘటిల్లినది. నీవాష్టానిపై వలపుఁగొని యున్నట్లున్నావు. నన్ను మఱచిపోయితివి. నేను నీకు జ్ఞప్తికిరాలేదు. నన్ను గుర్తింపలేకపోయితివి. నేనిప్పుడే పోయి యాయాష్టానిని పి

• లిచికొనివచ్చి నీనన్నధిని విడిచి పోవలయునా! అయ్యో! నాలలాట లిఖితమా!

• లక్ష్మణి యీవిధముగా చెప్పి పోవుచుండ దిగ్గజుఁడుచూచి భయభ్రాంతుఁడై యామెవస్తుమును బట్టుకొని “నాతోఁడు. నీవునా వైకోపగింపవలదు—కృపయుంచి ఆష్టానినిపిలువుము. చిరకాలము నీదాసానుదాసుఁడనై యుండెనను” అనియెను.

• లక్ష్మణి నవ్వుచు నాతనినిగూడఁదీసికొనిపోయెను. ద్వారపాలకుఁ డభ్యంతరపెట్టలేదు. లక్ష్మణి దిగ్గజుని కచ్చేరిగదిలోనికిఁదీసికొనిపోయెను.

• దిగ్గజుఁడు గదిలో తలపెట్టిచూచి “లోపలసంధికారము” అనియెను.

• లక్ష్మణి—నీవు లోపలకుఁబోయినచో వెలుఁగువచ్చును. ఆష్టానినిచూచెదవు.

• దిగ్గజుఁడులోపలకుఁబోయి చూచెను. లోపల నాష్టానియుండెను. దిగ్గజుఁ డానందముచే నుల్బి నోరార నెవ్వసాగెను.

• ఆష్టాని “ఇదేమిభూతమా? ఇన్నిదినము లెచ్చటనున్నది?” అనియెను.

• ఆష్టానీనిజూచుటతోడనే గజపతికి ద్యాదిగ్గజుని కరిత్వము పొంగిపోరలెను. ప్రణయినినిచూచి యొకశ్లోకమును చెప్పనిదే సంభోధించుటయచితముకాదనియెంచి “మాదేవీసర్వభూతేషుసమస్తైస్త్రయమోసమః” అనిచెప్పి బ్రాహ్మణుఁడాష్టానీకి సమస్కారమున ర్చెను.

• ఆ—నాకు సమస్కారమును చేయుచుంటివా?

• ది—బ్రాహ్మణవర్యులు నాగ వాసులపాదసేవ సేవేయసర్వము సమస్కారముచేయుట యొకగొప్పకాదు.

ఆ—నీవు రెండు వేయగుదువు. నీవెంత ఎత్తుకు వెళ్ళడము నాడవు?

డి—అమాట పదప చెప్పెదను. నీవెప్పుడు నాతో బ్లయలు దేరవలయును. ఇక్కడనున్నచో ననేకవిపత్తులకు గుణిగావలసివచ్చును. నీవు నాప్రణయినివికావా?

ఆ—దానినిగూర్చి మరలమరల చెప్పనేల? నీవు నా కేమగుదు లో యాషయము సందఱు నేఱుగుదురు.

డి—నతిగాఁజెప్పితివి. ఔను. ఆషయము సందఱు నేఱుగు దురు. దేశవిభ్యాతుడైన జ్యోతిషపండితుఁడొకఁడు నన్ను చూచెను. అతఁడును దానిని దెలిసికొనినాఁడు. అట్లయినప్పుడు నీవు నాతోడ రాఁ గూడదా?

ఆ—రాననీ యేవరుచెప్పినారు? నేను నీపై నెంత ప్రేమనుకలి గియున్నానో నీవు నాపై నంత ప్రేమను కలిగిఁకొనఁజుట లేదు.

డి—లేదని యెవరుచెప్పినారు? అట్టిమాటను చెప్పినవాఁడు కేవలము మిథ్యావాది. నామనస్సును బాధించుట కసత్యవాక్యముల ను ప్రకటించినాఁడు. నేను నిన్ను ప్రేమించుచున్నాననుటకు నాశరీ రమేసాక్షి. నేను జూచిన యాదైవజ్ఞమహాశయుఁడు సాలలాట మునుజుని జూచిపై, నీనామాద్యక్షరమగు "ఆ" యును సంత్యాక్షరమ గు "నీ" యును వ్రాసియున్నవని నుడివియినాఁడు. అట్టిప్రతివిశ్వాసో కులు మఱి యెవరియొద్ద కనఁబడఁగలవు?

ఆ—అనియంతయు ససత్యము. నీవంతవిశేషముగో నన్ను ప్రేమించుచుండెనయెడల నీవు నన్ను విడిచి విదేశమునకుఁబోయి యతితకాలము ప్రవాసినై యుండ నేయరండవు.

డి—అమ్మనీ! ప్రాణేశ్వరి! సాకపాలముననీసామము వ్రాసి

• యున్నది. నామాటయందు నీకు సమ్మతము లేకపోయినచో నీవేచూడుము.

• అని చెప్పి దిగ్గజుఁడాష్ట్రవీనేత్రములకు సరిగా తనలలాటమును బట్టి “చూచితివా?” అనియెను.

ఆ—బౌను. చూచితిని. కాని నీవు చెప్పినయక్షరము లేవియు నటలేవు. నీకపాలమున “పగువు” అని స్పష్టముగా నాగ్రహియున్నది.

ది—అట్లును నుండనచ్చును. ఏమనిన నేనునీపశువునేయగుదును. నీవునన్ను హేవుచుంటివి. త్రిప్పుచుంటివి. బయటకుఁ దోలుచుంటివి. నీకిష్టమువచ్చినట్లుచెప్పుము. ఇకనధికకాలవిశంభముతోఁబ్రయోజనములేదు. వేగముగా నాతోడరమ్ము. ఇక్కడనుండుటవలన భయంకరవిపత్తు సంభవమగును.

ఆ—ఏమియూపద?

ది—నీరేంద్రగుంహునివ్యాపారము పునః సన్నిహితమైసది.

ఆ—అదియేమి?

ది—యజువరాజు బందీయైనాఁడు.

ఆష్ట్రవీ ప్రకరితయై భయముతో “ఏవరు చెప్పినారు?” అని యెను.

• ది—బందీగాఁజేసినవారే చెప్పినారు.

• ఆ—బందీగాఁజేసినవారెవరు?

ది—మహారాజగుహానసింహునిమనుష్యులు.

ఆ—ఏక్కడ బందీగాఁబట్టుకొనివారవి?

ది—పోవుచున్నదొరయందు.

ఆష్ట్రవీ యత్రముతో నీవార్తయసత్యమయినదికాకనీ తి

తిరికొని మరల “నీవు చెప్పినది నిజమేనా?” అని యడిగెను.

ది—(హృదయముపై జేయివెట్టుకొని) నీతో ససత్యములను జెప్పినచో నాకు నరకవంతును స్థలముదొరకడు. నాకామాట బాగు గాఁ దెలియును. నీకు తెలియదా? యువరాజు బంసీయై సప్పుడు పూర్వముచాలనే యిప్పుడును దుర్గమునందున్న వారందఱును బంసీలగుదురు. నీనిమిత్తమై నేనెంతయో యోచించుచున్నాఁడను. ఇప్పుడే నముక్త! ఎక్కడికై నను పారిపోవుదము.

ఆష్మాని మిగులకళకళపడి విమలతో నీవార్తను జెప్పుటకై యాత్రమునొందుచుండెను. గజపతి నక్కడనుండి పంపివేయుటకై “సరిగాఁ జెప్పితివి. పారిపోవుటయే వివేకమని తోచుచున్నది. నీవిప్పుడు పొమ్ము. సామానులను దీసికొని చీకటిపడగనే వెడలిపోవుదము.” అనియెను.

ది—ప్రాణేశ్వరీ! ఆలస్యముచేయుటకు ధైర్యముచాలదు. మనము పోవులోపలనే ఆ మాపదవచ్చినను రావచ్చును.

ఆ—అందుల కొకయుషాయమును జేసెదను. నీవిప్పుడేపోయి యాశ్రమమునందున్న వారితో మాససింహునిమనుష్యులికరెండుగంటలలో వచ్చి దుర్గమును ముట్టడింపనున్నారని చెప్పుము.

వడకుచు ద్వారముకడకు వచ్చి “ఏమంటివి? నేనిప్పుడే పోయెదను” అనియెను.

ఆ—నీవు పొమ్ము. నేను సమయమునకు సరిగావచ్చి నిన్నుఁ గలిసికొనియెదను.

గజపతి యొక మార్గమువెంట ద్వారముకడకుఁ బోయెను. అచ్చట లక్ష్మణి నిల్చుండియుండి “మిత్రుడా! నన్ను విడిచి పెట్టి పోయెదవా?” అనిపలికి యతనిపైనున్న వస్త్రమును బట్టుకొనియెను.

• “లేదు — ఇప్పుడే ఏచ్చెనను — బట్టను విడువుము ” అనిదిగ్గ
 • జూడనియెను.

• ఆఁత్రములో సగము లక్షణచేతిలోని కూడి ఏచ్చెను. గజప
 తి పలాయనముకై పోయెను.

—

వీడనప్రకరణము.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు చెప్పిన దుర్వార స్వల్పకాలములో
 గుర్తమంతటను న్యాపించెను. జగత్సింహునకు సంభవించిన యాపదా
 ర్తను వినినప్పటినుండియు నాతనియాత్మీయుల దుఃఖమునకుఁ బార
 ములేదు. అభిరామస్వామి శీఘ్రముగా దిగ్గజుని విలిచి యనేకవిధము
 లగు ప్రాణలనడిగి తెలిసికొనియెను. దిగ్గజుఁడు విశేషసంగతు లేమి
 యు చెప్పఁజాలకపోయెను. తుదకు సత్యస్థితిని దెలిసికొనివచ్చుటకు స
 మ్మకమైన యొక గుట్టపురౌతును బంపవలయునని నిశ్చయించుకొనిరి.
 అభిరామస్వామి యాజ్ఞానుసారముగ రౌతొకఁడు పాట్నానగరము
 నకు బయలువెడలెను. ఆసమయమునం దాత్మీయులందఱును కర్త
 వ్యమునుసూర్చి యోచింపనారంభించిరి.

సూర్యాస్తమయమైనపిదప నిరువురుస్త్రీ లభిరామస్వామి
 కుటీరమునకు వచ్చిరి. అభిరామస్వామి మృగచర్మముపైఁ గూర్చుం
 డియుండెను. వచ్చినయిరువురుస్త్రీలలో నొకతె విమల. మఱియొకతె
 ఆష్మాని. వారిరువురును నేలపైఁ గూర్చుండియుండిరి. అందఱిముఖ
 ములను చింతావిషాదము లావరించుకొనియుండెను. అందఱును మా
 నమునుదాల్చి యుండిరి.

విమలమూటాడుట కారంభించి “ ఇప్పుడు పాపము మేమిది ” అని యెను.

అభిరామస్వామి యథోముఖుడై కొంచెము సేపుచింతించి విదప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. “ విమలా ! శైలేశ్వరునిమందిరమున నీకును, జగత్సింహునకును బ్రథమసందర్శనమైనవిదప నీవు నన్నాలో చనయగుటకు వచ్చియుంటివికాదా ! ఆదినమున జరిగినమాట లేవైన నీకు జ్ఞప్తియందున్నవా ? చాలకాలముమాటకాదు. అదేస్థలమున నిలుచుండి నీవు నన్ను మరల నాలోచన మడుగుచున్నావు.”

విమల—జ్ఞప్తియందున్నది. ఆదినమున జరిగిన మాటలన్నియు బాగుగా జ్ఞప్తియందున్నవి.

అభి—మానసింహుఁ డీపరిణయమున కంగీకరింపఁడని నేనప్పుడు చెప్పియుంటిని. నీనందులకు యువరాజే స్వతంత్రుఁడని బదులు చెప్పితివి. ఆమాటలు జ్ఞప్తియందున్ననా?

విమల—(అథోముఖమై) ఔను.

అభి—ఆస్వాతంత్ర్యమున కిదియే ఫలము. యువరాజున కేప్పుడు నేమాత్రమును స్వాతంత్ర్యములేదు. ధనమునందును, మానమునందును, పదవియందును, ప్రతిష్ఠయందును, శౌర్యపరాక్రమములయందును, శౌరవమునందును మానసింహుఁ డద్వితీయుఁడని చెప్పిననది యుత్పేక్ష కాఁజాలదు. తండ్రియిష్టమునకు వ్యతిరేకముగానే కార్యముఁ జేయుటకును జగత్సింహున కేషణాత్రమును స్వాతంత్ర్యములేదు. ఇంతేగాక, మానసింహునకును, యువరాజునకును ప్రభుభృత్యసంబంధముండుటచే యువరాజు సార్వభౌమునికార్యములయందు నియోగింపఁబడినవాఁడు. ఆకార్యములయందును నాతని కేవిధమైన స్వాతంత్ర్యమును లేదు.

• విమల—ఆవిషయమిప్పుడు తెలిసినది. ఒకవేళ నీసంగతి
యప్పుడు తెలిసియున్నను నేమిచేయఁగలము? ఆప్రేమప్రవాహమును
నిరుద్ధముచేయుటకు సాధ్యముకాదు.

అభిగామస్వామి యసహ్యసూచకమందహాసమునుజేసి మర
లఁ జెప్పనారంభించెను. “ విమలా! నీవు బాలవుకావు. ఇట్టివ్యాపార
ములను తెలియనిదానవుకావు. సమయమువచ్చినప్పుడు చలింపకుం
డనుండుట నీకుచితమైయుండెను. అనురాగము నంకురమునందే
త్రింకవేయవలయునని నీకుఁ దెలియఁజేసియున్నాఁడను. కాని నీవు
నామాటను వినవైతివి. దానిపరిణామమిప్పుడు భయంకరమైనది.
ముందెట్లు జరుగునో యెట్లు పరిణమించునో తెలియదు.

• విమల—మీరు తిలోత్తమను సర్వదా చూచుచుండెడివా
రుకారు. నేనామెయొద్ద నెల్లప్పుడు నుండెడిదానను. అట్టిసంబంధము
ను చేరికయు సంఘటనమగునెడల చాలదుఃఖములుకలుగఁగలవని
నేను బాగుగ నెఱింగించియుంటిని.

అభి—నేనాసంగతినప్పుడు తెలిసికొనియుండలేదు. ఇప్పుడును
తెలిసికొనఁజాలను. ముందైనను తెలిసికొనవలసినంతయవసరము సం
భవించునని నాకుఁదోచుటలేదు. ప్రథమసందర్భమున నెక్కడనైన
న్మదైవవశముచే మార్గమధ్యమున నొక్కపర్యాయమాకస్మికముగ
నైనసందర్భముతోఁ బుట్టిన ప్రేమము ప్రగాఢముగాఁ బరిణమింప
నేరదు. అది కేవలలోలతచేఁ గలిగినక్షణికమాత్రమోహమేకాని
వేఱుకాదు. దానియిట్లే జనము మిగులపొబలమైనది. అది మనుష్యు
ని దిక్కుతెలియనివానివలెను జ్ఞానశూన్యునిగను జేయఁగలదు. కా
ని సర్వైవకర్మధాతుఁడు నొకనునడపించుభారమును వహించినచో న
న్నియాపడలును నాశంకలును దూరమైపోవును. అసంగతమును

సంభవము నగు ప్రసృతి ప్రవాహమున కుచితకాలమునందు తత్తణు
 మే యడ్డునుగల్పింపనిచో నది మిగుల వర్ధితమై క్రమముగ కూల
 ముల నతిక్రమించి సమస్తమును డేలవేసికొని పోవును. నీట్లక్షప
 యములయందు మిగుల నభిజ్ఞువని యెంచి చక్కగా నడపించుభార
 మును నీపైఁ బెట్టి నిశ్చింతుండనే తిని.

విమల—(అధోముఖయై) సాధ్యమగునంతవఱకు నేను కార్య
 మును చక్కనిమార్గముననే చేయుచు వచ్చితిని. ఎట్లుచేసినచో సమ
 స్తమును సుఖమయమును, నానందమయమునగునో యట్లే చేసితిని.

అభి—మరకిప్పుడు ఘోరతరమైన యాపత్సమయము తలు
 స్థించినది. మనమందఱమును విషాదమునందు మునిగియున్నారము.
 వెనుక జరిగిపోయిన యప్రియప్రకంగమునుగూర్చి యిప్పుడోలో
 చింపకుండనుండుటయే యుచితము. ఆయినను ప్రస్తావవశమున నా
 విషయమునుగూర్చి యొకటి రెండుమాటలను మాటాడుటవలన హా
 నియుండదని తలఁచెదను. ఈవిషయమున మొదటినుండియును నింత
 వఱకును చక్కనిమార్గమునే యేర్పరించితినిని నీవుచెప్పెడిదానిలో
 నాకుఁ దెలియకుండనున్న దింనుకంతయును లేదు. నీవు చేసినయా
 కార్యములలోఁ బ్రతిభాగమునందును భయంకరమైన నీయవివేచన
 మును, నసావధానతయు, బుద్ధివిహీనతయు మొదలగుతొండరపను
 లు స్పష్టముగాఁ గన్పట్టుచున్నవి.

విమల యధోముఖయై నిరుత్తరయయ్యెను. అభిరామస్వామి
 చెప్పఁదొడఁగెను. “నిజమాడిననిష్ఠురముగానుండును. ఈదుఃఖసమ
 యమున నప్రియమైన నిజమును చెప్పి వేదన నభివృద్ధిచేయుట నాకి
 ష్టములేదు. జరిగిపోయినదానిని తిరిగి కూడఁదీసికొనుట కుపాయము
 న్నచో నిప్పుడు దానినిగూర్చి చర్చించినందువలన ఫలముండును. కా

ని, యిప్పుడు జరగిపోయినదానిని గూర్చి యోచించుట కష్టమగుటకుఁ గారణమగుటయేగాని వేఱుకాదు.

• విమల — నా ప్రాణములపై నై నను దృష్టిలేకుండ సర్వదా తి లోత్తమ హిత సాధనములగు కార్యములనే చేయుచు వచ్చితిని. తి లోత్తమ నారెండవ ప్రాణము, నాజీవనమందలి సమస్త సుఖములను వదలుకొంటిని. నా సుఖములన్నియు నష్టమైపోయినవి; ఈ ప్రాణము ను నా దేహమున నొక దినమైనను నిలుపఁజాలను. కాని, యిప్పుడు ప్రాణములను నిలుపుకొనియుండుట కేవలము తిలోత్తమముఖమును చూచుకొని యుండుటయే యైనది. తిలోత్తమ సర్వసుఖముల ననుభవించుచుండఁగాఁ జూచి ప్రాణములను విడువవలయునను నొకటే సంకల్పముతో నుంటిని. ప్రార్థనీయసుఖములన్నియును తిలోత్తమకు లభించివవి. కాని నాయదృష్ట దోషముచే మరల నామె యిప్పుడు కూలములేని సముద్రములోఁ దేలుచున్నది. మరల నామె శోకము వలనను, చింతవలనను, మృతప్రాయయై పడియున్నది. ఈ నా సుఖము నెవరు తెలిసికొనఁగలరు? నాయీదురవస్థ యెవరితోఁ జెప్పుకొందును? నేనెవరి సుఖముకొఱకు సర్వదా వ్యాకులతనొందుచుండెడిదాననో, అట్టియామెకు నాయవివేచనమువలనను భుద్ధి దోషమువలనను నెట్టియాపదసంభవించెనో నాకు తెలియదు. అది యస్మియమైనమా టియైనను దానిని విని పశ్చాత్తాపము నొందుచును. నేనే సమయము ననన్యాయముగా వ్యవహరించితిని దయయుంచి మీరు నాకుఁ జెప్పవలయును.

• అభి — పూర్వాపరకార్యములయందు నీవెఱుఁగని దినుమంతయును లేదు. మానసింహుని తనయునితో వీరేంద్రసింహుని తనయుకు పరిణయసంబంధ మెట్టిసంధర్భమునందును సంఘటితము. కాఁజూ.

అదని నీవు బాగుగ నెఱుంగుదువు. అట్లెఱింగియున్నప్పుడా మొఱ్ఱాశా
 నిగూఱ్ఱమైపోవునట్లు స్పష్టముగా సరళవాక్యములతోఁ దిలొత్తమ
 కావిషయమును తెలియఁజేయుట నీకు న్యాయము. డానివలన నెట్టి
 ఫలమును కలుగకపోయినను నీవు తిలొత్తమకు విమాతవైనను ఆ
 మె కేకమాత్రసంరక్షణివగుటచే నట్టికర్తవ్యమును చేయుట నీకు
 విధియైయున్నది. నీవాకర్తవ్యము నొకప్పుడుగూడ నెరవేర్చియుండ
 లేదు. పదునైదుదినములకుఁ బదిప రెండవమారు యువరాజును
 శైలేశ్వరమందిరముకడఁ జూడవలెననునద్రోశముతో బయలుదేరు
 టకుముందు నీవొకసారి యావిషయమును తిలొత్తమకుఁ జెప్పియు
 న్నావనుమాట వాస్తవమే. కాని, యామాటను నీవు నొక్కిచెప్పి
 యుండలేదు. మొదటినుండియు నామాటను పదింబదిగా స్పష్ట
 ముగా తెలియఁజేయుట నీకు విధియైయున్నది. నీవట్లు చేయలేదు.
 అదినిజమేనా?

విమల మాటాడలేదు. అభిరామస్వామి చెప్పఁవొడఁగెను.
 “శైలేశ్వరుని యాలయమునందు మొట్టమొదటసమావేశమైనప్పుడు
 జగత్సింహుఁడు మీరెవరో తెలిసికొనకుండఁగనే వెడలిపోవుచుండె
 ను. అప్పుడు పదునైదుదినములకుఁ బిమ్మట సదేస్థలమున మావృ
 త్తాంతమును తెలిపెదనని యవకాశముకలుగఁజేయుట నీకుచితమై
 నపనికాదు. ప్రథమసందర్శనమే యంత్యదర్శనమైనచో నెంతయో
 శ్రేయస్కరముగ నుండును. ఇచ్చాపూర్వకముగ రెండవప్రశ్నా
 యము మరల దర్శనముచేయుదునని ప్రతిజ్ఞచేయుట నీకు కేవల మ
 నుచితము. నీవును నాష్మానియు నాశిష్యుఁడగుగ జపతితోఁ బరిహా
 సమాడుచు మూర్ఖతతో రహస్యాలాపములాడుచుండుటను నేను
 బాగుగా నెఱుంగుదును. కాని యామూర్ఖుఁ డారహస్యపరిహాసాలా

పము లవివేకజన్యములని తెలిసికొనలేదు. ఆగజపతినిగూడఁ దీసికొని యర్ధశాత్రమున శైలేశ్వరునియాలయమునకుఁ దీసికొనిపోవుట నీకు యుక్తముకాదు. ప్రపంచజ్ఞానవిహీనుడైన యామనుష్యుఁడు మీయం దనురక్తుడై సాఁడు. ఆదినమున మీయరువురినడవడివలనను మాటలవలనను నతనియనురాగము వృద్ధిపొందినది. పోవుచున్నప్పుడు మార్గమధ్యమున సంగీతాదిలోలత్వవ్యాపారములన్నియు కొదవలేకుండ జరగినవి. పశుతుల్యుడగు నాపురుషుఁడు మీపై నత్యాచారములు నడపినను నడపవచ్చును. అట్టిప్రవర్తనమంతయుఁ గులకామినుల కత్యంతము నిందాపాత్రము. ఇదియంటే యునిజమగునా కాదా ?”

విమల నిరతిశయలజ్ఞాయుక్తయై ప్రత్యుత్తరమీయలేదు. స్వామి మరల నిట్లు చెప్పనారంభించెను. “యువరాజునుచూచినప్పుడతఁడు తిలోత్తమయందత్యంతానురాగమును గలిగీయున్నాడని నీవు తెలిసికొనియుంటివి. ఆతనిప్రార్థనను విని యాతనికిఁకనొకసారి తిలోత్తమదర్శనముచేయించెదనని యొప్పుకొనుట నీకెంతయుశనుచితము. రెండవసారి నమావేశమైనప్పుడా శైలేశ్వరుని యాలయమునందే యావిషయమును విడిచిపెట్టియుండినచో నెంతచక్కగానుండును? అంతటితో వదలివేయక యారాజకుమారుని కూడఁ దీసికొనివచ్చి నీశక్తిని, అధికారమును మరచి యనేకగర్హితకార్యములను జేసితివి. అట్టియుద్ధవిగ్రహకాలమునందు దుర్గేశునకుఁ దెలియకుండ యువకుఁడగునొక మొగలాయీసైన్యాధిపతి ననాయాశముగా దుర్గమునకుఁ గొంపోయితివి. నీవు దుర్గేశునకు శాస్త్రవిహితముగాఁ బరిణయమైనధర్మపత్నివే యగుదువు. కాని, యట్టివిశేషకార్యములను జేయుటకు నీకధికారములేదు. స్త్రీలకట్టిస్వాతంత్ర్య మెచ్చుటను భో

భింపము. అది యనేకానర్థములకుఁ గారణమగును. ప్రస్తుతమున నవియే సంభవించినవి. ఈవిషయమున నీవు తరవాదినిఁకావా?"

విమల పూర్వమున లెనే మహానయైయుండెను. అభిరామస్వామి యిట్లు చెప్పనారంభించెను. "పిదప నీవేకార్యమునుజేసితివో యాకార్యమునుజేయుటకు తల్లిగాని, నవతితల్లిగాని, పరిచారికగాని, పరిచితయైనమరియేస్త్రీగాని తుదకు నేశ్యయైనను సాహసించఁజాలదు. సుసజ్జితమై సునాసితమై, బద్ధద్వారమైన యొక రాజకన్యకాంతఃపురమున కామెయందఁ త్యాగ క్తుడై యున్న తరుణనయస్కుఁడగునొక రాజపుత్రి ననాయాసముగాఁ బ్రవేశింపఁజేసితివి. ఆయపరాధమును, ఆస్వాతంత్ర్యమును, ఆయవివేకమును, ఆమాటలను దలఁచుకొనిన చోటినిప్పుటికిని హృదయమున కంపము జనించుచుండును. ఆనీయజాగ్రతమూలముననే దుర్గము పఠానులకు వశమైనది. దానికి ఫలముగానే నీకు వైధవ్యము సంభవించినది. అందువలననే యనేకానర్థములు సంఘటిల్లినవి. విమలా! నేను నీన్ను తిరస్కారముసేయుట లేదు. తిరస్కారమునకును, అనురాగమునకును నిదిసమయముకాదు. కాని, యోచించిచూడుము. ఈవ్యాపారమునందు మొదటినుండి తుదవఱకును నీవుచేసినయేకార్యమును బాగుగాలేదు."

విమల పితృచరణములవైఁబడి "నాకు తెలిసినది. మొదట చుండియును నేను గర్హితకార్యములనే చేసితిని. ఇప్పుడు దాని కే ప్రతీకారమును లేదు. ఇప్పుడందుల కేమియుపాయముకలదో యోచించి యాకీర్తిగా చేసి మమ్మరక్షింపవలయును" అని వేడుకొని యెను.

అభిరామస్వామి విమలను లేవఁదీసి "నేను పగలంతయు నుపాయమునుగూర్చి యోచనము చేయుచునేయుంటిని. నేను పంపించి

నదూత తిరిగివచ్చువఱకు నేయిసాయమునవలంబించుటకును నవకాశములేదు. నిర్బోధకుఁడగుదిగ్గజునివాక్యములవలన నేసంగతియును నిశ్చయముగాఁ దెలియుటలేదు. మహారాజుకోప మేవిధముగా నెందులకువృద్ధియయ్యెనో తెలిసికొనినపిదప నేమేమియిసాయములను మన మవలంబింపవలయునో స్థిరముచేసికొనవచ్చును" అనియెను.

విమల—దూత తిరిగివచ్చుట కెన్నిదినములుపట్టును?

అభి—తేపే రావచ్చును. కాని, యతఁడు పాట్నాపర్యంతమును పోవలసియున్నచో నెనిమిదిపదిదినము లాలస్యముకావచ్చును.

విమల—ఎనిమిదిపదిదినము లాలస్యమైనచో మఱియేవిపత్తులునంధుఁటించునో తెలియదు. తిలోత్తమ యిప్పుడే మృతప్రాయమై యున్నది. ఆమె యెనిమిదిపదిదినము లాయాతనను సహించి యెట్లు జీవింపఁగలదు?

అభి—నీవు తిలోత్తమకు విశేషధైర్యమును జెప్పవలయును. నేనామెను తేపటియుదయముననే చూచి యోదార్పఁ బ్రయత్నించెదను.

విమల—మహారాజునకును యువరాజునకును జనకపుత్రసంబంధము. తండ్రి కుపితుఁడై కుమారుని బందీగాఁజేసినమాట వాస్తవము. కాని వారిరువురకును బ్రత్యక్షసమాగమమైనచో, కుమారుని నోటినుండి వెడలువినీత వాక్యములనువిని మనసు కరఁగి మానసింహుఁడు తనయుని క్షమింపఁడా?

అభి—అదియెట్లు? వీరపురుషునికోర్కెధము పుత్రులు లేక యాత్మీయు లన్నంతమాత్రమున నిరస్తముకాదు.

విమల—ఆకోర్కె మెట్లుగాఁబరిణమించునని మీయభిప్రాయము?

అభి—(కొంచెము యోచించి) నీవఁడుదాసవు. సంగతులన్నియు నీకుఁ దెలియకుండుటయే మేలు.

విమ—విశేషానిష్టమేదయిన సంభవించు నెడల తోడనే దానికిఁ దగినప్రతీకారమును జేయుటకై ప్రయత్నమొనర్చుటచితము కాదా? మానసింహమహారాజు మీయెడల విశేషశ్రద్ధాభక్తులను గలిగియున్నాఁడు. తండ్రికొడుకులకున్న భేద భావమును దూరము నేయుటకు మీరుమధ్యస్థులై నిలిచినచో మంచిదికాదా?

అభి—ఈవిషయమున నేనుమధ్యస్థుఁడనుగానుండుట మరింత యనిష్టమునకే కారణమగునుగాని మనోరథసిద్ధి కాజాలదు. మానసింహుఁడు నాయందు శ్రద్ధాభక్తులను గలిగియున్నాఁడని నీయభిప్రాయము. కాని యాతనిభక్తిశ్రద్ధలవిషయమున నాకునమ్మకము లేదు. ఆతఁడు సర్వాంతఃకరణములచేతను నన్ను ద్వేషించుచునే యుండును. మనలో నెవరిమీఁదను నాతనికి మమతగాని, శంకగాని, విశ్వాసముగాని లేదు. ప్రస్తుతమున మనము వఱియెవరిషుకాలము వనై నను మనకార్యసాఫల్యమునకై ప్రయత్నములను చేయవలసియున్నది. మానసింహునకు గౌరవపాత్రుఁడైన మనుష్యుని మూలమున ప్రయత్నించిమాడవలయు. ఇప్పుడు రాత్రి చాలయైనది. మీరు దుర్గమునకుఁ బొండు. తేపటియుదయమున మరల రఁడు.

విమలయు నాష్టానియు భక్తిభావముతో సభిరామస్వామికి వందనములుచేసి యక్కడనుండి వెడలిపోయిరి.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

దూతతిరిగివచ్చెను. పాట్నానగరమువఱకును బోయి యచ్చట యువగాజుయొక్క దుర్దశావృత్తాంతముల నన్నిటిని సంపూర్ణముగఁ దెలిసికొని యాతఁడుతిరిగివచ్చెను. ఆతఁడు చెప్పినయదంతము నువిని దుర్దమునందలిజనులందఱును శోకముచే మృతప్రియులై పోయిరి.

దూత యాదుఃఖివార్తను దెచ్చినదినమున నభిరామస్వామి యాతనినోటినుండి సమస్తవృత్తాంతమును విని దుర్దముతో సంబంధించినకార్యములను చేయుటయందు నివిష్టచిత్తుడయ్యెను. తాను దుర్దమున తేనీకాలమున రాజకార్యములు సరిగా నిర్వహించుటకుఁ దగిన యేర్పాటులనన్నిటిని జేసి యాతఁడాదినముననే తీర్థయాత్రలను జేసికొనుటకై బయలువెడలెను. అందఱితోడను తాను తీర్థయాత్రలకై పోవుచుంటినని చెప్పెను. జను లట్లే యభిప్రాయపడిరి. కాని విమలమాత్ర మట్లనుకొనలేదు. ఇప్పుడు సంభవించినయాశోచనీయవిషయమునకుఁ బ్రతీకారమును జేయవలయుననుప్రయత్నముతో నాతఁడు దుర్దమునువీడి పోవుచుండెనని యామె యనుకొనియెను.

తిలోత్తమ దుఃఖిని--మర్రపీడిత--తిలోత్తమా! దారుణమైన యాదుఃఖిఘను హృదయమున నిలుపుకొనుటకు నీకు శక్తి లేదా? మిగులఘోరమైన యాయాతనను సహించికొనుటకు నీకు సామర్థ్యమున్నదా? వివేద్యాయువుచే సంక్షుబ్ధమైయున్న సముద్రమును శాంతభావముతో దాటిపోవుటకు నీకు శక్తి కలదా? లేదు. నీకేశక్తి యును లేదు. తిలోత్తమ యాయాఘాతముచే నవసన్నమైపోయెను. తీవ్ర

మైనయాతనచే సర్వభాషములయందును నామె విచారగ్రస్తయై
 యుండెను. దుస్తరమైన యాసముద్రమును దాటుటకు కావలసినశ
 క్తిసాహసములేవియు నామెకడలేవు. వియోగవిహ్వలయైత యా
 దుఃఖిని యధోవదనయై భూశయ్యయందుఁబడియుండెను.

ఆగది— ఏగదియందు సర్వదాతన శ్రేయమునభిలషించువి
 మలయనుగ్రహముమూలమున నచింతితపూర్వోపాయముచేఁదిలో
 త్తమ తనహృదయేశ్వరుఁడగు జగత్సింహునితో మొట్టమొదట క
 లిసికొనియెనో, ఏగదియందు సరళహృదయయగుతిలోత్తమ జగత్సిం
 హునిహస్తమునందు శాశ్వతముగ నాత్మసమర్పణముచేసియుండె
 నో, ఏగదియందు తనప్రాణేశ్వరుఁ డెడతెగకుండఁ గత్తినిదిగ్నిఘ్నిద
 ప శత్రువులయస్త్రాఘాతముచే సత్ప్రతివిహీనుఁడై రుధిరాద్ధిక శేబ
 రుఁడై ధరాశాయయయ్యెనో, ఏగదియందు, తిలోత్తమయు విమలయు
 కాలస్వరూపులగుపతానులచేఁ జిక్కి బందీలైపోయిరో, బహువిధ
 సుఖదుఃఖసత్ప్రత్యోద్దిపకమైన యాగదియందిప్పుడు తిలోత్తమ
 పడియుండెను. ఆమెసమీపమున నామంచము— ఏమంచముపై తి
 లోత్తమ పరధ్యాసభాషముతో నసంగతములగు నెన్నియోవ్రాత
 లనువ్రాసివ్రాసి కట్టకడకు కుమారజగత్సింహునినామమును వ్రా
 సెనో, పిదప తనయసావధానచిత్తమును తెలిసికొనుటచే బాడమిస
 సిగ్గుచే నధోవదనయై యేశయ్యయందలియాభాగము ననేకపర్యాయ
 ములు కఠిగితుడిచివై చినను తనహృదయేశ్వరునినామము చెట్టి
 పోవకుండ స్పష్టముగా వ్రాసియున్నట్లు కాన్పించుచుండెనని యా
 మెయనుకొనియుండెనో, ఆశయ్య— ఏశయ్యపైఁదిలోత్తమ తనహృ
 దయేశ్వరుని కంఠాలింగనమునుజేసికొని యనేకసుఖకల్పనలచేఁ బ్ర
 మత్తయై యానందసాగరమున మునిగియుండెనో, ఆశయ్య యామె

పార్శ్వముననుండెను. ఏతల్పముపై బదిదినములకుఁ బూర్వము తిలోత్తమతననాథునిపార్శ్వమున శయనించి యుత్కంఠతో నారాత్రియంతయు గడపి యుషఃకాలమందమలయమార్పుత సంస్పర్శముచే నించుక నిద్రఁజెందియుండ నాతఁడు తనబాహుపాశమునువిడిపించుకొని ప్రాతఃకాలవాహ్యశ్రికై బయలుదేరిపోయెనో, ప్రియమై, సుఖమయమై, మనోహరమైనయాపర్యంకపార్శ్వమున నాతిలోత్తమభూశయ్యపైఁబడి పొరలాడుచుండెను.

ఆమె యశ్వారూఢుడై పోవుచున్నతననాథుని గవాక్షమునుండిచూచుట, ఆతనిసంజ్ఞలు, ఆతనివీడుకోలు, ఆమెతోదనము, ఆమైప్రణామము, ఇవియన్నియు జరిగి పదిదినములైపోయినది. అయిననాతఁ డింకను దిరిగి రాలేదు. అంతేకాదు. వెనుదిరిగిరాకుండుటయేగాదు. ఆతఁడు తిరిగి వచ్చునను నాశయేలేదు. అతఁడు శృంగిలబద్ధుడై బందీయై పోయెను. యావజ్జీవమును నాతఁడాదశయందే కాలమును గడపవలసియున్నది. ఈవిధముగా మానసింహమహారాజుగారియాజ్ఞయైనది. తండ్రియాజ్ఞచే గుమారున కాక తన తరమైనశిక్ష—అత్యంతకఠోరమైన యాయాజ్ఞ కన్యధాచేయఁగలిగినవారెవరు? మానసింహునిమాటకు వ్యతిరేకముగా నెదిరించి మాటచెప్పఁగలవా రీభరతఖండమున నెవరుకలరు?

అకటకటా ! సుఖమెన్నిదినములుండును ! తిలోత్తమ శైలేశ్వరున్నిష్కందిరమున జగత్సింహునిమోహనమూర్తిని సందర్శించినది—పిదప కేవలముచింత—ఒకపక్షముదినము లతిదారుణమైనగొప్పయాపద—పరానులగృహమున నివాసము. సతీత్వము—ధర్మము—జీవనము—పవిత్రత—ఇవినాశనమైపోవునేమోయని నిరంతరము భేయము. అసంభావితోపాయముచే నస్మాన్ భానునియంగు

శీయక సాహాయ్యమున నటనుండివిడుగడ— “విరేంద్రసింహునితో
 నయమా? ఇక్కడ కెందులకు?” అని యువరాజుపలికినమర్మభేదకము
 లగు కఠోరవాక్యములు—అయేషాయచుగ్రహముచే ముక్తిలాభ
 ము—దానితోడనే హృదయమునందలివిచిత్రీయతాపముచే బొడ
 మిన భయంకరవ్యాధి—తనూత్తలమున మరణాపన్నదశ—అభిరా
 మస్వామి యాహ్వానముచే జగత్సింహునిరాక—ఆనుగ్రహము—
 అతనిపాదపద్మములయందు తావొసంగుట—పిదపనట్టిమహాకష్టము.
 అసహనీయమగునట్టియాతనాపరంపర ననుభవించినపిదప మనోరథ
 మీడేరుట—హృదయేశ్వరునితో సమ్మేళనము—హా! అకటకటా!
 సుఖమెన్నిదినములు? సుఖసౌధముయొక్క ప్రథమసోపానమునల్లఱే
 యీ బాధ! చిరకాలయత్నాజ్ఞితమై మహాయాసలబ్ధమైన రత్నమును
 వక్షమునధరించుకొనుటతోడనే భయంకరమైనదుర్గతి--సుఖసౌధము
 మొదలంట భస్మీభూతమైపోయినది. బాణముచే గొట్టబడినలేడివ
 లె నిరీహయైన తిలోత్తమ యాతనల నందుచుండెను. అక్కటా! సు
 ఖమెన్నిదినములు!

తిలోత్తమమాహారమునుగైకొనుటలేదు. నిద్రపోవుటలేదు.
 ముడివీడియున్నయామెనిబిడకృష్ణకేశరాశి ధూళియందు మలినము
 గలబడియుండెను. ఆస్వర్ణకాంతి భూతలమునఁబడి మబ్బువలెనై పోయె
 ను. దేహము ధూళిధూసరితమయ్యెను. శరీరము భూషణవిహీన
 ము—నోట మాటలేదు. నేత్రములనుండి బాష్పములు లేవు. తిలో
 త్తమయధోముఖయై, నేలపైఁబడియుండెను.

తిలోత్తమ తనహృదయమునందు “ప్రపంచమున నాపదల
 నేకముగ నుండుచుండును. వానికిఁబ్రతీకారముండుటయుఁగలదు. ఆ
 త్యంతఘోరవిపత్తునకుమాత్రము ప్రతీకారముండదా? ప్రతీకారము

లేదని దోషముచేయుటవలనను, యోచించియోచించియు రకుండుటవలనను, శోకయాతనలననుభవించుటవలనను, ఏమియుపకారముకలుగును? నాజీవనమునకు జీవనమైన జగత్సింహుఁ డినుపసంకెలలచే నిబద్ధుఁడై కారాగారమునందున్నాఁడు; ఇక నేనో—ఇంటియందుపడియుండి యనేకకష్టముల ననుభవించుచున్నాను; అతనికంటె నూఁటు కెట్లధికకష్టములనే యనుభవించుచుంటిని. కాని దానివలనఁ బ్రయోజనమేమి? ఇట్టియీయ ద్వేషముచే ఫలమేమి? చేతనై నంతఁ బ్రకుఁ బ్రతీకారమునకై యుపాయములను వెదకుట యుచితము. నేనికకనాప్రయత్నములనే చేసెదను. ”అని యోచించుకొనియెను.

తిలోత్తమ లేచికూర్చుండి “ఎవరక్కడ?” అని పిలిచెను.

అక్కడనున్న దాసియొక్క రుక కీఘ్రముగ వచ్చెను. తిలోత్తమ దాసినిజూచి “కాగితము, కలము మొదలగు వానినిదీసికొనిరమ్ము” అనియాజ్ఞాపించెను.

దాసి లేఖ్యసాధనములనన్నిటిని దీసికొనివచ్చి తిలోత్తమ యొద్దనుంచి “శరీరమునందలి చమటను దుడిచివేయుదునా? చెదరియున్నముంగురులను సవరింతునా? పాత్రయందు నీరును పోసి తీసికొనిరానా? కట్టుకొనినచీరను విడిచి మఱియొక వస్త్రమును ధరించెదరా?” అని యీవిధములగు ప్రశ్నముల నెన్నిటివో వైచెను.

తిలోత్తమ “ఇప్పుడేమియువలదు. అమ్మ యెక్కడనున్నది?” అని యుభిగెను.

తిలోత్తమ విమలను “అమ్మ” యని పిలుచుచుండును. వీరేంద్రసింహుఁడు స్వర్గస్థుఁడైనపిదప విమలనిజవృత్తాంత మందఱికిని వెల్లడియయ్యెను. ఆమె యొక సామాన్యపరిచారికవలె వాసము సేయుచుండినను వీరేంద్రసింహుఁడు పరిణయమాడినధర్మపత్నియని

యందఱును దెలిసికొనిరి. కటుల్ ఖానునిచేతినుండి విడిపించుకొని మందారణమర్గమునకు వచ్చినపిదప దుర్గములోనివారందఱు నామెను యజమానురాలు, ఠాకూరాణి, రాణి, మాత, యసిపిలుచుచుండిరి. ఆమెను విమలయని పేరుపెట్టి పిలుచుట కెవ్వరికిని ధైర్యముచాలదు. తిలోత్తమయు నామెను తల్లియనియే పిలుచుచుండును. కాని, వేఱుపేరుపెట్టి పిలుచుటలేదు. తిలోత్తమ “అమ్మయెక్కడనున్నది?” అని దాసినడిగెను.

దాసి—ఉత్తరపుచానడియందుఁ గూర్చుండి యాష్టోత్తోనేదియో యాలోచించుచున్నారు. పిలువుమనియెదరా?

తిలో—వలదు. నీవుపోయి యిప్పుడు రావలసినయావశ్యకతయేమియులేదనియు, కొంచెముసేపైనపిదపనేనేవచ్చి చూచేదననియు నమ్మతో జెప్పుము.

దాసి యూనందముతో వెడలిపోయెను. నాల్గుదినములకుఁ బిమ్మట తిలోత్తమ లేచికూర్చున్నదనియు, మాటాడినదనియు, హ్రాసికొనుటకుఁ గావలసినయుపకరణములను తెప్పించుకొనెననియు నేదియోవ్రాసికొనుచున్నదనియు, నామె యపరిమితానందమునుబొందెను. ఈశుభసమాచారమును విమలకుఁ దెలుపవలయునని యామె పరువెత్తుకొనిపోయెను.

తిలోత్తమ కాగితమును కలమును పుచ్చుకొని యందొక్కకాగితముపై వ్రాయనారంభించెను. చాలసేపువ్రాసెను. వ్రాసినపిదప నిట్లుచదువనారంభించెను.

“ నవాబునందినీ !

అత్యంతదుఃఖకరమగుసమాచారమును నీకుఁ దెలుపుటకై నేనీయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను. నీకు జ్ఞప్తియున్నదా? అలనాఁడు—

వివాహమునాఁటిరాత్రి—ప్రపంచమునందంతటను శ్రీష్టమైసయిపు
కుషరత్నమును, ఈయలంకారరాజము నలంకరింపుము” అని యు
పదేశించియుంటివే. జ్ఞప్తియున్నదా? నాయదృష్టదోషముచే నా
పుకుషుఁడిప్పుడు బందీగనున్నాఁడు. లోహశృంఖలముచే బద్ధుఁడై కా
రాగారమునందున్నాఁడు. మానసింహమహారా జనేకకారణముల
చే పీఠక్తుఁడై గుణమయుండగు కుమారజగత్సింహుని యావజ్జీవము
ను కారాగారబద్ధునిఁగాఁ జేసివైచినాఁడు.

ఆపదల్లువచ్చినప్పు డాత్మీయులు జ్ఞప్తికివత్తురు. కాని నీకును
నాకును పరిచయము రెండుదినములుమాత్రమే. అయినను నాకా
త్మబంధురాలవని నేనెఱుంగుదును. అందుచే నేనిప్పుడిదుఃఖనమా
చారమును నీకు వ్రాయుచున్నాను.

• పఠానులకును మొగలాయీలకును సంధిసంస్థాపింపఁబడినపిద
ప నత్యత్పకాలములో యువరాజునకు నీచొకయుత్తరమును వ్రాసి
యుంటివే. ఆయన యాయుత్తరము నసర్థు మగుసంపదయని మిగుల
జాగ్రూకతతోఁ గాపాడుకొనుచున్నాడు. ఆయన యాయుత్తరమును
బదింబదిగ నాకుఁ జదివి వినుపించుచుండెడివారు. ఆయుత్తరమిప్పు
డును నాయొద్ద రత్నపేటికయందున్నది.

ఆయుత్తరమునందొకచో “ఎప్పుడై న నీహృదయమునకుఁ గ
ష్టముకలిగెనేని, అప్పుడయేషాను స్మరించుకొందువా?” అనివ్రాయఁ
బడియున్నది. రాజపుత్రుఁడిప్పు డత్యంత క్లేశములో నుండియున్నాఁ
డు. సందేహములేదు. అందుచే నాతఁడు మాటమాటకు నయేషా
ను స్మరించుకొనుచుండునని చెప్పుటకు సందేహములేదు.

యువరాజు నీకుఁ బ్రేమాస్పదుఁడు—నీవు దానిని మరచిపోవు
చునున్నపడుదానవుకావని తోచుచున్నది—అనేకలతిక లోకస

హాకారవృక్షము నాశ్రయించును. ఏదిదానినిపడ నాడియుండఁగలదు? ఒకయాశ్రయమునందె యనేకములు వ్యాపించి వృద్ధిపొందఁగలవు.

నీవు స్త్రీరత్నమువని నేనెఱుంగుదును. ఈప్రపంచముననీతోఁ బోల్పఁదగినవారెవ్వరును లేరు. నీవంటిస్త్రీరత్నముతో మాటలాడుట నిజముగా నాభాగ్యమేయగును. నీవు నిష్కామస్వరూపిణి.

ఇష్టమువచ్చినప్పుడు నీకు త్తరమువ్రాయుటకు యుపరాజునకు నీవనుజ్ఞనొసంగియున్నదానవు. ఈయవిస్థయందాయన కవకాశమును స్వాతంత్ర్యమును చిక్కియుండినచోఁ దప్పకుండ నీకు త్తరమును వ్రాసియుండును. అందులకు సందేహములేదు.

ప్రస్తుతమున సంభవించినయీయాపదయందు నీవేమిచేయుఁ గలవో, ఏమిచేయవలయునో, అది నాకేమియుఁ దెలియదు. నీనావిషయము నేమియుఁ జెప్పను. ఈప్రపంచమున రాజపుత్రుని షేమమునుగోరువారున్నచో నీవట్టివారియందగ్గరణ్యువు. అందుచే నీకేసమాచారమును దెలుపుట నాకు కర్తవ్యము. నాకర్తవ్యమును ఖరవేర్చుకొనుటకే నేనీయుత్తరమును వ్రాయుచున్నాను.

ఇతరకష్టసుఖములనుగూర్చి తెలుపుట కిదిసమయముకాదు.

ఆవశ్యకమనితోఁచినచో నిష్టమువచ్చినప్పుడు నీవు నాకు త్తరమును వ్రాయవలయును. సమక్షమునమాటాడవలసిన మావశ్యకతయుండుట యాశ్చర్యముకాదు— నీవీవిషయమున నెట్లాజ్ఞాపించిన నట్లుచేయుటకు సిద్ధముగానున్నదానను,

ఇట్లు

దుఃఖిని

తిలోత్తమ

ఉత్తరమును జదివి తిలోత్తమ దానిపై విలాసమును “నవాబు నదిని, అమోషా” అని వ్రాసెను. మరియు నుత్తరముపై వేటొక ప్రక్క “మతదారణదుర్గమునుండి” అని లిఖించెను. నియమానుసారముగ నుత్తరమును దారముతో గట్టి ముద్రను వేసెను. పిదప నుత్తరమును చేతియందిడికొని యాగదియందొకటి రెండుమారు లిటునటు తీరుగాడి తటాలున నామె తనహృదయమున—“కర్తవ్యముస్థిరమై నది. జేచే కార్యానుష్ఠానమున కారంభము సేయవలయును.” అని యనుకొనియెను.

• ఎవరియందు చిరకాలము శాంతత, సుశీలత, నిరీహత, పరాజ్ఞానుస్థారప్రవర్తనము ననుగుణములు వాసము చేయుచుండునో, యట్టి వారియందవస్థావిశేషముచే నాకస్మికముగ నద్భుతదృఢత, స్వాధీనత, స్వతీత్రత, తేజస్విత, కర్మక్షమత, ఏకాగ్రత, దృఢప్రతిజ్ఞ, మొదలగు మహద్గుణములు పొడచూపుచుండును. చరిత్రములయందును జనసమాజమునందును నట్టిదృష్టాంతముల ననేకము మనము చూడవచ్చును. మాసవచరిత్రయందాకస్మికముగ నట్టిపరివర్తనము లెట్లు సంభవించుచుండునో తెలిసికొనుటకు మనోవిజ్ఞానశాస్త్రము నెఱింగి నపండిత శ్రేష్ఠులే తగినవారు. సౌమ్యము, శాంతయు, వినమ్రస్వభావయు, సంతత పరముఖాపేక్షణియునగు తిలోత్తమ యీవిధముగా దృఢసంకల్ప యయ్యెను.

ఉత్తరమును చేతియందుంచుకొని తిలోత్తమ యాగదినుండి బయలు వెడలిపోయెను.

తో మ్మిత్ర ద వ ప్ర క రణ ణు .

పతానులు తమరాజధాని నిష్ఠాదు స్వర్ణదుర్గమునందు స్థాపించుకొనిరి. పరలోక గతుడై నకటుల్ ఖానునితనయులగు ఖాజాసులేమాన్ ఖానును ఖాజాఅస్మాన్ ఖానును పాలితతనయయగు నయేషాయి, నితరపురమహిళలును నిశ్చింతతో స్వర్ణదుర్గమునందుండిరి. యుద్ధవ్యాపారములన్నియునిలిచిపోయెను.

స్వర్ణస్థుడై నకటుల్ ఖానునితనయు లిరువురును చరిత్రయందు ప్రసిద్ధినిగాంచెనుండిరి. వారిరువురకు నెప్పుడైనను రాజ్యసంబంధమయినవివాదము పుట్టు నేమోయనెడిసంశయముచే మాత్రసింహమహారాజు చేసినసంధినిబంధనానుసారముగా రాజ్యభారమంతయు తనచేతియందిడుకొని వృద్ధమంత్రియగుఇసాఖాన్ పరిపాలించుచుండెను. ఆతనిశక్తి సామర్థ్యములచే నెచ్చటను విచారము తలసూపుట కవకాశము లేకుండెను. అన్నియును జక్కగ నెరవేర్పబడుచుండెను.

అన్నియును సరిగా నడచుచున్నను మానవునిహృదయము దుర్దవనీయమైనదురాకాంక్షచే ననేకసమయములయందు మాతన్యల ననుభవించుచుండుటయేగాక బుద్ధిపూర్వకముగా విచారములను దెచ్చిపెట్టుకొని యనేకములగుననాగతయాతనలకు లోనగుచుండును. నవాబుకటుల్ ఖానునియితువురితనయులస్వభావములు నొకరీతిగా మండక యత్యంతము భిన్నములై యుండెను. సులేమాన్ ఖాను సుతాపానమునందును సుందరీసంసర్గమునందునుకాలమును వినియోగించినచో, బ్రహ్మచర్యమునందలియీజీవితముయొక్కసర్వప్రయోజనములు,

ను సప్తకృతములగుచును నమ్మకముగలవాఁడు. ఆతఁడు తననమ్మకముననుసరించి యందులకుఁగావలసిన పదార్థమును చాచి సర్వదా పరివృత్తుఁడై యుండి నిచ్చింతభావముతో కాలహరణమును జేయుచుండెను. అతనితమ్ముఁడైన అస్మాన్ ఖాను ఇందియను ఖాస్వేషణ మత్యంతనీచకార్యమని తలఁచెడువాఁడు. మనుష్యజన్మమును పొంది వీరహృదయమును దాల్చి పతాన్ రాజవంశమున జన్మించి అసిచాలననైపుణ్యమున వన్నెకెక్కి నారీమధ్యమున సురాపానమత్తుఁడై యుచేత నావస్థయందు జీవనమును గడపుట మిగుల హీనకార్యమని యాతఁడు నుక్కొనుచుండెను.

అస్మాన్ ఖా నత్యంతమానసిక క్లేశముచేఁ గాలమును గడపుచుండెను. మొగలాయీలిప్పుడు భారతీశ్వరులుగా నున్నారు. మొగలాయీలను భారతీశ్వరులుగా నంగీకరించుటయనిన నస్మాన్ ఖానుని హృదయమునకు మిగులవ్యధగా నుండెను. డిల్లీ సింహాసనమునకుఁ బాతానులు ప్రభువులు కావలయునని తలఁచి కుతుబుద్దీను తన బాహుబలముచే హిందువులను వశముచేసికొని రాజ్యమును జయించి యమితపరాక్రమముతో భారతవర్షమునఁ బాతానుల రాజ్యమును ప్రతిష్ఠించియుండెననియు మొగలుఁడగు బేబ రథిక బలశాలియై పతాను రాజును పదచ్యుతునిఁ జేసి డిల్లీ సింహాసనము నాక్రమించెననియు, సంతమాత్రమున మొగలాయీ లీ భారతవర్షమునకు న్యాయసంగతులగు భూపతులని చెప్పుట తగదనియు పతానుల స్వత్వములను మొగలాయీలు లాగుకొనిరనియు, భాగ్యదోషముచేఁ బాతానులిప్పు డిట్టిహీనావస్థయందున్నను సద్బ్రహ్మచక్రము పరివర్తనము నొందినప్పుడు మరల నున్నతస్థితికి రాజులరని చెప్పుట తగదనియు, హీనావస్థయందే సంతుష్టచితులై యుండి దానికి ప్రతీకారమును చేయయత్నింపకుండుట

కాపురుషలక్షణమనియు నస్మాన్ ఖాను తలపోయుచుండెను.

ప్రస్తుతమున మొగలులకును పతానులకును జరిగినసంధివిషయమును గూర్చి అస్మాన్ ఖానుఁడు తలపోయనిదిన మొకటియును లేదు. ఈమెత్తి కాతనిహృదయము పూర్ణాంగీకారమొసంగుటలేదు. మానసింహమహారాజుమూలమున జరిగినయీసంధి యఖండనీయమనియు, చిరస్థాయిగానుండఁదగినదనియు నస్మాన్ ఖాను తలపోయటలేదు. ప్రపంచమునందలి యన్నిదేశములలోను జరిగినమైత్రిలన్నియు భంగమునొందకుండ స్థిరముగానున్నవా? అనియాతఁడనుకొనుచుండెను. ఇప్పుడు జరిగినసంధికి మొగలులదోషముచేనై ననేమి, పతానులదోషముచేనై ననేమి స్వల్పకాలములోనే భంగముత్పన్నకుండఁ గలుగఁగలదని యస్మాన్ ఖాను నమ్మియుండెను. నవాబు కటుల్ ఖానునిమరణము, రాజ్యమున నలుప్రక్కలనున్నవోండ్రవిశ్వంఖలభావము, యధార్థముగా మానసింహుఁడు చేసినగొప్పసన్నాహములు మొదలగునవన్నియు నొక్కమాదుగ వచ్చిపడుటచే సంధికంగీకరింపవలసివచ్చినదనియు, నాయవాంతరములన్నియు నంతర్హితములై పోయినపిదపఁగూడ నాసంధి యక్షుణ్ణమై యుండవలయుననుట సంభావితముకాఁజాలదనియు నాతఁడు యోచించుకొనుచుండెను.

అస్మానునిహృదయమునందసంతోషము నాటుకొనియుండెననుట కించుకంతయును సంభేహములేదు. అతనిహృదయమునందలియశాంతికి మఱియొక కారణముకూడఁ గలదు. లావణ్యమయప్రతిమయగు నయేషా యాతనిజీవనసర్వస్వము నపహరించియుండెను. అతనిజీవనమునందలి శాంతిసుఖము లామెకృపాధీనములై యున్నవి. కాని, భూలోకదుర్లభయైనయాస్త్రీరత్న మాతనిస్త్రీరత్నముకాతే.

దు. అస్మాన్ ఖానునకు ప్రతిదాసము చేయుట కామె తనహృదయమున నించుకంతయును స్థానమునొసంగలేదు. ఏదురాకాంక్షయొక్క ప్రబలతరశాసనములచే నస్మానునిహృదయ మెల్లప్పుడు నుస్రత్తమగుచుండెనో, ఉత్తేజితమైన యేమరాజుచే భారతవక్షసింహాసనలాభమందు ప్రమత్తమైన మాతనిహృదయము కుంతితమగుచుండెనో, అట్టియాకాంక్షలను, ఆశలను, సర్వము నయేషాయఖామాత్రానుగ్రహమునకైన వినిమయముచేయుట కాతఁడు సిద్ధపడియుండెను. అయిననాసుందరి తనహృదయమునందాతనికి తామొసంగలేకపోయెను. హతాశుఁడగు నాప్రేమికుని యంతర్జ్వాల దుస్సహనీయముగ నుండెను!

అయేషయెవ్వరు? కటుల్ ఖానునిపాలితకన్య—అయేషా కటుల్ ఖానునికాశ్చీరబీగమునకు సోవరుని తనయ—అయేష ఆదు నెలలవయసులోనుండగా నామెతల్లి లోకాంతరగతురాలయ్యెను. పత్నీవియోగముచే విధుఁడగు నామెతండ్రి యాశిశువును తనసోదరికడనుంచెను. పిదపఁ గొలదిదిసములలోపలనే అయేషాతండ్రి యు నీలోకమును వదలిపోయెను. అయేషా తలదండ్రిలు లేనిబాలికయయ్యెను. అయినను నామెకట్టిలోపమేమియుఁ గాన్పింపలేదు. నవాబుకటుల్ ఖాను, అసామాన్యరూపలావణ్యవతియగు నాకన్య నతిగౌరవముతోఁ జూచుచుండెను. కాశ్చీరబీగమునకు వేఱుసంతానములేకుండుటచే నీబాలికను తనతనయగనే భావించుకొని సంరక్షించుచుండెను. నవాబునకు వేఱుగఁ గోడుకులును గూఁతుండుకన్యను సయేషాపై సత్యంతమమత్వమునుగలిగి యశారససంతానముకంటె నధికముగ నామెను ప్రేమించుచుండెను. సాధారణజనులం దఱు నామె కటుల్ ఖానునితనయయనియే భావించుచుండిరి. అయే

మానయితము తాను కాశ్మీర బేగముగర్భవాసమున జన్మించిన నవాబునందినినియే తలంచుకొనుచుండెను.

అస్మాన్ ఖానును నయేషయు సమవయస్కులు. నవాబునందఃపుగమునందు వారిరువురును బాల్యమున గౌతుకకీడిలఁ బ్రోద్దపుచ్చుచుఁ జెరుగుచుండిరి. అయేషా సౌందర్యము నిరుపమానమైనది. ఆమెకు శలతయు సాహసమునుగూడఁ గొనియుండఁదగినది. ఆమెబుద్ధియు ధర్మస్పృశ్టియు నసాధారణములై యుండెను. వయసు హెచ్చినకొలఁదిని నస్మానామెయందనురక్తచిత్తుఁ డగుచువచ్చెను. బాల్యమందలియాయనురాగము యశావసమునందు వేఱుగూపమును దాఁచెను. అస్మాన్ ఖాను మెల్ల మెల్లగ నయేషాకు దాస్యఁడయ్యెను.

కటుల్ ఖాను తనమరణమునకుఁ జూలకాలమునకుఁ బూర్వమే అయేషాజీవననిర్వాహముకొఱకు విశేషధనము నొసంగియుండెను. అయేషాకిచ్చిసంతధనమును ననాబుతనయశారసతనయులకుఁగూడ నీయలేను. కటుల్ ఖానును కాశ్మీర బేగమును నయేషాయం నస్మాను ఖా సనురక్తుఁడయ్యుండెనని తెలిసికొనియుండుటయేగాక మాటలనుబట్టియు ప్రవర్తననుబట్టియు నయేషాకూడ నస్మానునియందాసక్తయైయుండెననికూడ నమ్మియుండిరి. అయేషాసర్వంతఃకరణములచేతను నస్మానునకు హితమునేయుచుండును. ఆతనికి ప్రియములైన కార్యములను చేయుటకు సమయములభించినచో నామె యెంతయో సంతసించుచుండును. ఇంతేకాదు, అస్మానుఖానునిసుఖదుఃఖములయందామె సహానుభూతయగుచుండును. అట్టివేళల నస్మానునిహృదయహఃశిణియైన యామోహిని అయేషా సర్వదా అస్మాన్ ఖానునియందు తనహృదయప్రాణముల నర్పించియున్నదని తోచుచుండు.

ను. కాసి అయేషాయనురాగము, మమత మొదలగునవియన్నియు
 సోదర స్నేహము సతికృమించియుండలేదు. అస్మాన్ తనకు స్నేహము
 యుండై ప్రసోదరుడనితలంచి యామె యాతనిని సర్వదా ప్రేమించు
 చుండెను. ఆషయము నెవ్వరును దెలిసికొనలేకుండిరి. అపరిమిత
 ధనసంపద లయేషాకుండియుండుటచే ముందస్మానుఖానామె పాణి
 గ్రహముచేసికొన్నచో నామెనుఖసౌభాగ్యములు సంపూర్ణతనొం
 దుననిబీగమును, కటుల్ ఖానును ననుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నవాబు
 లోకాంతరగతుడగుట తటస్థించెను.

అయేషాప్రణయ మెంతవరకు ప్రగాఢమైనదో యస్మాన్ ఖా
 నెఱుంగును. ఆతఁడు తనహృదయమునందలి ప్రేమసూచక వాక్యము
 నామెకథనేమాత్రమువ్యక్తముచేయఁ జూచిననును త్తరక్షణముననే
 అయేషానిస్సందిగ్ధభావముతో విస్పష్టముగా నాతనియెడఁ దనకుఁ
 గలహృదయభావములను స్పష్టముగా నాతనికిఁ దెలియఁజేయుచుండె
 ను. అయేషానుడివిన వాక్యము లాతనిహృదయమును వాడిశూల
 ములవలె వేధించుచుండెను. ఆతఁడాదుస్సహాయాతననుమానముతో
 సహించుకొనుచుండెను.

ఈవిధముగా బహువిధకష్టములచేఁ బీడింపఁబడుచున్నయ
 స్మాన్ ఖానొకనాఁడపరాష్టాకాలమున దుర్గమునందలివిశాలమైనయొక
 గదియందుఁ గూర్చుండియుండెను. ఒకప్రక్క నిష్ఫలప్రణయముచేఁ
 గలిగినతీవ్రతరయాతన—పమిసేయుటకును దోచెదు. అస్మాన్ ఖా
 నిహలోకమున తనజీవనము కేవలభారమాత్రమేయని తలంచి దారు
 ణకేశము ననుభవించుచుండెను. ఆసమయమునం దాకస్మికముగ నె
 వరోవచ్చుచున్నట్లు ధ్వనివిననయ్యెను. అస్మాన్ లేచి మార్గమునొడ
 కువచ్చి నిలువఁబడియెను. దీర్ఘములైన తెల్లనిమీసములతోఁ గూఱనము

వదనముగలిగి గొప్పతలపాగనుదాల్చియున్న మంత్రీశ్రేష్ఠుడగునిసా
 ఖానక్కడకువచ్చెను. అస్మానుఖానాతనినియథాప్రకారముగ గౌర
 వించెను. వృద్ధుడైనయిసాఖానును ప్రభువగునస్మాన్ ఖానున్న కుచిత
 రీతిని మర్యాదలనుజరపినపిదప నిరువురు నుచితాసనములపైఁగూర్చుం
 డిరి.

అ—మీరిప్పుడెందులకువచ్చితిరి? క్రొత్తసమాచారము లే
 మైననున్నవా?

మం—జగత్సింహునకుఁ గారాగారదండన విధింపఁబడినదను
 సంగతి యేలికకుఁ దెలియకుండనున్నదా?

అ—ఆసమాచారము నాకుఁ దెలిసినది. అందువలన మనకే
 మైన లాభనష్టములున్నవా?

మం—కొలఁదిగ నుండుననియే చెప్పవలసియున్నది. మాన
 సింహమహారాజు మనతోఁజేసినయేసంధిననుసరించి యుభయపక్షము
 లయందును కార్యము లింతవఱకును నడపఁబడుచుండెనో, ఆసంధి క
 క్కరుఫాదుషా యంగీకరింపలేదని తెలియుచున్నది. మానసింహుఁడు
 చేసినసంధి కక్కరుఫాదుషా యంగీకరింపకుండఁజాలఁడనుటయు
 నిజము. అయినను నాతనికది సంతోషజనకమైనదికానప్పుడు దాని
 నస్యధాచేయుటకు సమయమును చూచుకొనుచుండును.

అ—జగత్సింహునికారాగారవాసశిక్షకును నావ్యాపారమున
 కు నేమిసంబంధమున్నదని మీరూహించితిరి?

మం—సంబంధమున్నదనియే నాయభిప్రాయము. జగత్సిం
 హుఁడు మననగరమునందు బందీగానున్నప్పు డాతనియెడమనమున
 డపినప్రవర్తనముఖులన నాతనికి విచారముకలిగినదని యెంచు
 యంతకాశ మేమియులేదు, మనయందాలోఁడు విరక్తిఁజెడియిండ్లే

నని చెప్పుట కించుకంతయు సంశయము లేదు. పిషయములనన్నింటిని పిషరముగా పిప్పి చెప్పుటకు నాకిష్టము లేదు. కాని, మనపైఁబగఁదీర్చుకొనుట కాతని కిష్టముగానుండఁజాలదని చెప్పుటకు వేఱుకారణము లున్నవనిమాత్రము నాహృదయమునకుఁ దోచుచున్నది.

వృద్ధమంత్రి యేయభిషాగ్యముతో నీతుదివాక్యములను నుడివేసో ఆయభిషాగ్యము నస్మాన్ ఖాను తెలిసికొనియెను. జగత్సింహునియం దయేషాకుఁగలయాసక్తిని సూచింపవలయుననునభిషాగ్యముతో నట్టిమాటలను వృద్ధమంత్రి నుడివేసని యస్మాన్ గ్రహించెను. ఆమాటలనువినుటచే నస్మానునిహృదయమునం దేకకాలము న.సహస్రస్యస్చికములు కుట్టినట్లయ్యెను. అతఁ డతికష్టముతోఁ దన హృదయభావములను వ్యక్తపడకుండఁ గప్పిపుచ్చుకొని మంత్రిమాటలకుఁ బ్రత్యుత్తరముగ “ జగత్సింహుఁడు మనకనుకూలుఁడై యుండుటచే మనకు హితకరమగుమాటల నక్కరునితోఁ జెప్పుట కాతని కవకాశము చిక్కినచో నిప్పుడు నడచుచున్నట్లే యికముందును పఠానులకును మొగలులకును మైత్రినడచునట్లాతఁడు చేయఁగలఁడనియు, నిప్పుడాతఁడు బందీగనుండుటచే మనకు హితము చేయునట్టియవకాశము లేదనియు, మీయభిషాగ్యముకాదా? ” అనియెను.

వృద్ధుఁడు సంకుచితభావముతో “ నేవకుఁడట్లే యోచించుచున్నాఁడు ” అనియెను.

అ. — మీరభిజ్ఞులు. ప్రవీణులు. విశేషించి నాకు జనకసమానులు. అందుచే మీమాట కెనురాడ నాకధికారములేదు. కాని మిమ్ములనొక్కమాట యడుగుచున్నాను. — ఈసంధివలన మనకుఁ గలిగిన విశేషలాభమేమున్నది? మనము మనబాహుబలముచే శకఠములయందలిరక్తమును వెదజల్లి మనకోశాగారమునందలిధనము

నంతను వ్యయము చేసి ప్రాముఖ్యముగా వంగ దేశమునంతను స్వాధీనము చేసికొంటిమి. అప్పుడా ధరపురయుద్ధమునందు జయమునుపొంది మేదినీపురముననువర్ధమానపురము ప్రక్క-వెఱకును మసయధికారమును స్థాపించియుంటిమి. ఈసంధితో మనము క్రొత్తగాజయించిన రాజ్యమునంతను విడిచిపెట్టవలసివచ్చినది. అంతియేకాకుండ జగన్నాథునిమందిరమును పూరిమండలమునుగూడ మొగలులస్వాధీనము చేయవలసివచ్చెను. అట్టిసంధి లజ్జాస్పదమును, అసహ్యకరమును నై యున్నది. అక్కరీసంధిని భంగముచేసినను మనమందులకు విచారంపవలసినయావశ్యకతయేమియును లేదు.

మంత్రి కొంచెముసేపు మానమును దాల్చియుండి సిదప "నేనావిషయమున నేలికసన్నిధానమున నేపక్షముగను చర్చింపజాలను, కాని మనమిప్పుడు దుర్బలులమైయున్నామనిమాత్రము మనవి సేయుచున్నాను" అనియెను.

అ—నిజము! మానసింహున కెదురుగ నిలువఁ గలిగిన బలశాలులెవరును మనకడ నిప్పుడు లేరనుట నిశ్చయము. మీరాలోపమును బూర్తి చేయుటకు యత్నింపఁగలరా?

స్పృహ—పీలిక యెఱుంగని దినుమంతయును లేదు. నేనిప్పుడాభ్యంతరికములైన నారాజకార్యముల ననేకవిధముల నిర్వహించుటలో మునిగియున్నాడను. అందుచే మరియేకార్యవిచారమునందును నామనసును ప్రవేశ పెట్టుట కవకాశములేకున్నది.

అ—మీహృదయము నారాజకార్యనిర్వహణమునందే యుంచెదరుగాక! ఈవయసునందు మీహృదయము యుద్ధవ్యాపారములవిషయమున పనిసేయజాలదు. ఈస్థితియందెప్పుడును మీరు సంధిని, శాంతివేగోరుచుండురనుటకు సందేహములేదు. మీరు నన్నుక్షమింప

వలయును. పర్తమానమున నడచుచున్నయీసంఘ కేవల మనమాన జనకమని నాయభిప్రాయము. అనుకూలమేకానిండు. అసహ్యమైన యీసంఘిబంధమునుధ్వంసము చేసి మొగలాయీలకెదురుగ రణక్షేత్రమున నిలువఁబడి యుద్ధముచేయుటయే నాకుఁ దృప్తికరము. అందులకుఁ గావలసినవానినెల్ల సిద్ధముచేసి పిదప నావృత్తాంతమును మోకెఱింగించెదను.

మం — ఆవిషయమున నేనిప్పుడేమియుఁ జెప్పను. నేనిప్పుడు విన్నవింపవలసినస్వల్పవిషయమొకటి కలదు. మానసింహమహారాజు శీఘ్రకాలములో పూరికి రానైయున్నాఁడు.

అ — మంచిదే. కాఫరులు కుత్సితకావ్యఖండము నీశ్వరుఁడని నమ్ముచుందురు. మొగలాయీశ్యాలకుఁడగుమానసింహుఁడును నాయీశ్వరపూజకై పూరికి వచ్చుచుండెనా?

మం — రావచ్చును. అతఁడు విస్తారసన్నాహముతోడ నేవచ్చుచున్నాఁడు.

అ — ఆతనియిష్టము, సంఘిసూత్రానుసారముగఁ బూరిని మనము వారికి విడిచిపెట్టినపిదప బంగాళాదేశపుసుబేదారుఁడగుమానసింహుఁడు సమారోహుఁడై రావచ్చును. భిక్షుకులునుపోవచ్చును. దానివలన మనకై నదేమి? మన కేమిసంబంధము?

మం — మనకుఁ గొంచెముసంబంధమున్నది. మానసింహమహారాజు పూరికిఁ బోవుచున్నాఁడు. కావునఁ జాలదూర మాతఁడు మన రాజ్యములో పలినుండియే వెళ్లవలసియున్నది.

అ — ఆతఁడెచ్చవచ్చినట్లు వెళ్లవచ్చును. రాజమార్గమున కభ్యంతరములేదు. ఆతఁడన్నమాటయేమి? అందఱును బోవచ్చును.

మం — అప్పుడు మనము చేయవలసినకార్యమున్నది.

అ — ఏమి కార్యము ?

మం — అతఁడు మన రాజ్యపు తెల్లలలోనికి వెచ్చి సప్తాడు మన మాతనికి సన్మానము చేయవలసినవిధి యున్నది.

అ సామ్రాజ్యమును మేఘము క్రమిత్వమున యొనరు.

అ — అది యెందులకు ?

మం — మనము సంధిసూత్రము చే బద్ధులమైయున్నాము. అ తనిని సన్మానింపకపోయినచో ఘానుషా కవమానము చేసినవారమ గుదుము. మానసింహుఁ డక్కరు ఘానుషాయొక్క ప్రతినిధి.

అ — ఏవిధమైన సన్మానము చేయవలయును?

మం — మన రాజ్యపు తెల్లలలో నున్నంతవఱ కతనితోఁ గూడ నుండవలయును.

అ సామ్రాజ్యమును సింహాసనమునుండి లేచి యాగదియందీటునటు కొంచెముసేపు పదప్రచారము సేయుచుఁ దటాలున మంత్రికెదురు గ నిలిచి “అట్టియవమానమును సహింపఁజాలను. మానసింహుఁడు జగద్విఖ్యాతుఁడైన పరాక్రమశాలియేయగును. మానసింహుని బాహుబలముచే నక్కరునకట్టిగౌరవముండుటయు నిజము. మానసిం హుఁ డక్కరునికుటుంబములోఁ జేరినవాఁడనుటయు వాస్తవమే. మానసింహుఁ డొకదేశమునకు భూపతియు నగును. అట్లయిననూ నాతఁ డక్కరునకు దాసుఁడే యైయున్నాఁడు. మనమిప్పుడు బలహీ నులమైయున్నను స్వతంత్రరాజులము. అక్కరునకు సమకక్షులము. ఘటనాచక్రముచే నిప్పుడు దుర్బలులమై యుండుటనిజమే. అయిన ను నింతవఱకును మనమక్కరుఘానుషాతో హోరాహోరీగోఁ బోరా డుచునేయున్నాము — జయాపజయములమాట యట్లొంచుము — కా ని, మనమిప్పుడును నేకారణమువలనను నెవరికిని — పీకకరికెను

- ను—వీదానతులమై యుండ లేదు. మనమిప్పుడును నొరిస్సాయందు
- స్వతంత్రప్రభువులము. ఇట్లుండఁగా సెక్బరునిప్రతినిధియొక్కపాదు
- కలను మోసికొనుచు నాతనినాశ్రయించి కూడఁగూడఁదిరుగుట
- కేనెంతమాత్రము నంగీకరింపను” అనియెను.

మం—మహారాజునొద్దనుండి యుత్తరముకటివచ్చినది. అని చెప్పి యావృద్ధుఁడు తననిలువుటంగీజేబునుండి యొకయుత్తరమును దీసి యస్మాన్ ఖానునిచేతియందిడియెను. అందిట్లు వ్రాయఁబడి యుండెను. “మానసింహమహారాజు స్వధర్మశాలనార్థమై పురుషోత్తమక్షేత్రయాత్రను జేయనున్నాఁడు. ఒరిస్సాదేశమున నొరిస్సా నవాబులప్రదేశములోఁ బ్రవేశించినతోడనే క్రొత్తనవాబు లిరువురును నాతనిసందర్శనము చేయుదురని నమ్ముచున్నాఁడు” ఉత్తరము, ఇస్మాన్ ఖానునిపేర వ్రాయఁబడియుండెను.

- అస్మాన్ ఖానాయుత్తరమును చదివి తిరిగి మంత్రి కిచ్చివేయుచు “దీనికిఁ బ్రత్యుత్తర మెట్లువ్రాయవలయునో తేపటిదినమున మీకుఁ దెలియఁజేసెదను. మానసింహుని యాధైర్యము నాకుఁ జాలవిరక్తిని గలుగఁజేయుచున్నది” అనియెను.

మం—నేను సెలవుఁగైకొనియెదను. నేనిటనుండి వెడలిపోవుటకుఁబూర్వ మేలికసమక్షమున నొక్కమాటను మనవిచేయవలయునని యున్నది.

• అ—చెప్పవచ్చును.

- మం—మానసింహమహారాజు మొగలులకును బఠానులకును నడుమచేసినసంధియంతయు జగత్సింహుని ప్రయత్నములచే నెరవేరినదిగనున్నది. మనమావిషయమును జ్ఞప్తియందుంచుకొనుట న్యాయము—మరియొక్కమాట—మనమాసంధిబలమువలన ను

త్కల దేశమునకు స్వతంత్రాధికారమును పొందినవారమైయున్నను
 మన మక్కరునకు లోబడియుండునట్లంగీకరించియున్నాము. మాన
 సింహమహారాజు శరీరమునకుఁబోయి యాతనిని మనము సన్మా
 నింపవలయును. ఆతనికిఁ గానుకల నొసంగి యాతఁడొసంగుబహు
 మానముల సంగీకరించి సన్మానముల నందఁజేయవలయును. మనము
 విధిప్రకారము మానసింహమహారాజున కనుగతులమై యుండవల
 యును. ఛాదుషాకు సంపూర్ణముగా లోబడియుండి యుత్కలదేశ
 స్వాతంత్ర్యమును పొందియున్నాము. ఇవియన్నియు నింతశీఘ్రకా
 లములో మఱవకుండ నుండుట మంచిని.

అ—నేనావిషయములను గొంచెమేనియు మఱవలేదు. ఆ
 కళంకము నాహృదయమును పీడించుచున్నది. ఆయపకీర్తి శీఘ్ర
 కాలములోనే లుప్తమైపోవలెను.

మ—(తేచినిలుచుండి) వేఱువిధముగా నవస్థాంతరము సం
 భవించువఱకును మానసింహమహారాజు క్కుఁబ్రాదుషాప్రతినిధియని
 తలంచి యాతని కుచితసన్మానములను చేయుట మనకు విధి. అట్లు
 చేయక మనమన్యథా నడచుకొంటిమేని ఛాదుషాతో మనకు విరో
 ధము తప్పదు. మనమేవిధముచేతను ప్రస్తుతమున నక్కరున కెదు
 రుగ నిలువఁజాలము. ఈవిషయములనన్నిటిని యొచించి పిదపక
 త్రవ్యము నవలంపింపవలయునని నాప్రాధాన్యము. నాకు శరీరమునం
 దు బలములేదు. వార్ధక్యముచేతను తత్సంబంధములైన స్త్రీయితర
 వ్యాధులవలనను పీడింపఁబడు మన్నాడను. చాలకాలము జీవించి
 యుండగలనని తోచెను. జీవించియున్నంతవఱకు మాప్రభువుల
 కవస్థాంతరము సంభవింపకుండ నుండవలయునని నామనోరథము.
 సైలవుఁడై కొనిపోయెదను.

ప్రథమభాగము.

నమచితశిష్టాచారములను నిర్వృత్తించినదివలన మంత్రీయతి
మును వెడలిపోయెను.

పదియవ ప్రకరణము.

విచారపడితుండె నయస్మాన్ ఖాను మెల్ల మెల్లగా గదిలోనుండి
యూవలకువచ్చెను. మానసింహునియుత్తరమునునా దేశసూచకమైన
యాజ్ఞాపత్రిక (పరాక్రమా)గా భావించుకొనియెను. ఆతఁడు తనహృద
యమునందు “పఠానులు డిల్లీపాదుషాకు వశులై నట్లంగీకరించినను
పారిషాద్ రథము లేమైన నీడేరెనా? సంధివలన మొగలాయీ లుప
కృతులుకాలేదా? మాతోఁజేసినయుద్ధమునందు మానసింహునకు స
ప్తముసంభవింపలేదా? స్వగర్భుండె ననవాబు ధారాపురయుద్ధమునందు
మానసింహునోడించి యాతనితనయుండె నజగత్సింహుని బందీగాఁ
దీసికొనివచ్చెను. అంతేకాకుండ వంగదేశమునందు విష్ణుపురమువఱ
కును నధికారమునుగూడఁ జేసియుండెను. జగత్సింహుఁడు మా
చేఁజిక్కినప్పు డాతనినేమిచేసినను చేసియుండవచ్చును. అట్లుచేసిన
చో మానసింహునకు మరల సైన్యమునుసమకూర్చుకొనుట కవకా
శముకలిగియుండకపోవును. ఈలోపల నవాబు మఱికొంతప్రదేశము
నాక్రమించుకొనినచో మేము వంగదేశమునంతను కైవశముచే
సికొని యుందుమనుటకు సందేహమించుకంతయును లేదు. కాని యిం
తలో నవాబుబహదూరుమరణము సంఘటితమైసది. ఆకస్మికము
గా సంభవించిన యావిపత్తునందుఁ జిక్కుకొనియుండుటచేఁ గాతర
మువలననేటుచేయుటకు నవకాశము లేకపోయినది. ఆసమయమున

యుద్ధమునకు సిద్ధమగు టుచితముకాదనియెంచి సంధి కంగీకరింపజాల
 సివచ్చినది. పఠానులెప్పుడును భీరువులై యుద్ధమునుజేయలేక సంధి
 బంధమున కంగీకరించియుండలేదు. రణరంగమున వారెప్పుడు సరము
 ధులని యనిపించుకొనియుండలేదు. మొగలాయీసైన్యములను నా
 శనముచేయుటయందు వారెన్నఁడును ఘోతులయి యుండలేదు. జ
 గత్సింహుని నాతనితండ్రిశిబిరమునకుఁ బంపి పఠానులు తమయా
 దార్యమునుకడఁబరుచుకొనిరి. అట్టిపఠానులవిషయముననంతనిర్లక్ష్య
 ముచూపి యట్టికఠినాదేశమును బంపి వారు తమకు పశ్యలైయుండి
 రికదాయని వారియెడ నక్రమముగా వ్యవహరించుట మానసింహు
 నకుచితముకాదు. మానసింహుఁడాయుత్తరమునం దావిధముగా
 వ్రాయుటకు మారుగ “కొత్తనవాబులు నాయాత్మీయులలోని
 నారుగాఁ బరిగణింపఁబడినవారుగనున్నారు. నేనుత్కలదేశమునందు
 న్నప్పుడు వారిసందర్శనము లభించినచోఁ జాలసుఖనయ్యెదను.” అని
 వ్రాసియుండినచో మేము నిజముగా నుపాయనాదులతోఁ బోయి
 యూతనిని చూచి యన్యోన్యవిశ్వాసము నభివృద్ధిచేసికొనఁ బ్రయ
 త్నించుచుందుము. “అనియనుకొనియెను.

ఈవిధముగా సనేకవిధములై స చింతలచేఁ బ్రవీడితుండై న
 యస్మానునిపాదము లాతనిబుద్ధికి గోచరముకాకుండఁగనే యూతని
 నంతఃపురమువంకకుఁ దీసికొనిపోయెను. ఆతనిచింతాసూత్ర మంత
 టితో నిలువక ముందునకు సాగుచుండెను. లేను. అట్లెప్పుడును కా
 దు; నాసోదరుఁడు వ్యాపారములయం దుదాసీనుఁడైయున్నాఁడు. ఆ
 తఁడెక్కఁడకును వెళ్లఁడు. నేనును బోను. మానసింహుఁడు మూయధి
 కారప్రదేశములలోఁ బ్రవేశించినప్పు డూతని నెదుర్కొనుటకును నా
 తని కావశ్యకములై స పదార్థముల నాతని కఁదించుటకును మాసే

ప్రథమభాగము.

వక్రలలో నుచ్చపదస్థునొకని నియమించెదను. ఉపాయనాదికములే మియువలదు.”

ఈవిధముగా నాలోచించుకొనుచు నస్మాన్ భాను తానేయుద్దేశముతో నటుపోవుచున్నదియుఁ దెలిసికొనకుండగనే ముందునకుఁ బోవుచుండెను. గర్వితుఁడైన మానసింహునితనయుఁడు చేఱిక్కినప్పు డాతనిని నాశముచేయకుండుట యన్యాయమైపోయినదనియు, నయేషా యాతనియెడ ననురాగిణియై యుండెననియు, ఆతఁడామె యం దాన క్తుఁడుగాకపోయినను నంతమాత్రమునఁ దన కేమియులాభము లేదనియు, నాతఁడు ప్రాణములతో నున్నంతవఱకు నయేషా యాతనిని మఱనఁజాలదనియు నాతఁడీప్రపంచమున నున్నంతకాలము నయేషా హృదయమునందుఁ దనకీషణాత్త్రమును స్థలము దొరకదనియు, జగత్సింహుఁడు తనకుఁ గేవలము శత్రువుననియు, నతఁడు బందీయైయున్నను నాతని జీవములతో నుంచుటసరికాదనియుద్వంద్వయుద్ధమునఁ దానోడిపోయినంతమాత్రమున నాశత్రుత్వమును విడుచుట సరికాదనియుఁ, దనకాతఁడుపరమశత్రువుననియు, నతఁడు కన్నులకుఁ గనఁబడకపోయినచో నామె యాతనియెడ ననురాగమును గలిగియుండఁజాలదనియు, నాతఁడు మరణించినచో నయేషా యనురాగము తుదముట్టుననియు, మిషచేనై ననేమి, బలముచేనై ననేమి జగత్సింహుని నాశనముచేయుటయే తనకు వ్రతమనియు, పదింబది గాననుకొనుచు నస్మాన్ భాను ముందునకుఁ బోవుచుండెను.

ఇట్లుపోవుచుండఁగా నాకస్మికముగఁ బ్రక్కగదిలోనుండి రమణీకంఠస్వరముతో “అస్మాన్! అస్మాన్!” అనుకోకిలధ్వని విననయ్యెను.

వినుటతోడనే యస్మానునిసర్వవిచారగ్రంథులునువిచ్చిన్నము

పై పోయెను. ఆతఁడా శబ్దమువచ్చినవై పునకుఁ బరికించెను. కొంచెము దూరములో పౌఢవయస్కయగు నొకసజీవదేవీప్రతిమయుండెను. ఆమెయే నవాబుకటుల్ ఖానుని కాశీశ్రీరజేగము—అస్మాను ఖానునకు సవతితల్లి. అయేషాకామె పెంపుడు తల్లి. డర్శనమాత్రముచేతనే యస్మాను ఖానతిభక్తితో నామెపాదములకు నమస్కరించెను.

బే—ఇప్పుడే నీప్రశంస వచ్చినది. నిన్నిక్కడకు రమ్మని వస్తమానమంపితిని. నీవంతఃపురమునకు వచ్చినచో లోపలకుఁ బిలువవలసినదని మీజననితోఁ జెప్పియుంటిని.

అ—(సవినయముగ) ఆజ్ఞయేమి?

బే—(ఉద్విగ్నభావముతో) ఇట్లునిలుచుండి మాటలాడుట యెట్లు? మాటలాడవలసినవిషయము చాలఁగలదు. నీవు స్వావధానచిత్తముతో వినవలసియున్నది. గర్భవాసమున జన్మించినకుమారుఁడు దక్క మఱియెవరును బేగములగదులలోనికి రాఁగూడదని నవాబుగారియాజ్ఞ—నీవు నాగర్భవాసమున జన్మించిన బిడ్డవేయని నాయభిప్రాయము. అందుచే నీవు నాగదిలోనికి వచ్చి కొంచెము సేపు కూర్చుండి యావశ్యకములైన కొన్నిసంగతులను మాటలాడవలయును. అందులకు నీకాక్షేపణ మేమున్నది?

అ—(ఇంచుకయోచించి) మీరు నాకు విమాతలైనను, నేను గన్నతల్లిగ భావించి చిరకాలమునుండి భక్తితో మిముక్త సేవించుచుంటిని. మీరయేషాకు జననీసమాసలు. అందుచే మీరు నాకుఁ బూజార్హులు—మహాలులోనికిఁ బ్రవేశించుట నియమవిరుద్ధమేయగును. అయినను మీయాజ్ఞోల్లంఘనము చేయఁజాలను. మీయాజ్ఞానుసారముగ లోపలి కరుడెంచెదను.

బే—బిడ్డా! రమ్మకు నేనాజ్ఞానంగితిని. అందుచే నియమో

ల్లంఘన వోషము నీకు లేదు. అంతియేకాకుండ నియమముల నేర్ప
వచుట కిప్పుడు నీవే కర్తవ్యం. వచ్చి కూర్చుండుము.

అస్మాక్షా నవనతమస్తకముతో మహాలులోఁ బ్రవేశించి
గద్దెపైఁగూర్చుండెను. అనతిదూరముననే యొకరత్నకంబళముపైఁ
గూర్చుండి “ అయేషాషయమున నొక్కమాట చెప్పెదను ” అని
యెను.

అస్మానునిహృదయము ద్రుతభాషముచే స్పందితమయ్యెను.
అ—తజ్జయిండు.

బే—నీకు జ్ఞాపకముగనున్నదో లేదో నేను చెప్పఁజాలను. అ
యేషాపినతండ్రి అపరిమితసంపదలను సంపాదించి వానినయేషాకొ
సంగి స్వర్ణస్థుండైనాఁడు. అయేషా మాసంపదలకన్నిటికి నిప్పుడుత్త
రాధికాత్తిణి యెనది.

అ—చాలకాలమునకుఁ బూర్వ మీసంగతి నొకప్పుడు విని
యున్నాఁడనుకాని యదియిప్పుడు బాగుగ జ్ఞప్తియందు లేదు.

బే—బేను. చాలకాలమునకుఁ బూర్వమే. ఇప్పుటికిఁ బది
సంవత్సరములకిందట నయేషాపినతండ్రి లోకాంతరగతుండైనాఁ
డు. అతనిసంపదలకన్నిటికిని నయేషానొక్కతేనే యుత్తరాధికా
త్తిణిగాఁజేసి, పంజాబుదేశపుసుబేదారు మీతండ్రికి సమాచారమం
పి, దానిసంతను నయేషాకొఱకు స్వాధీనముచేసికొనవలయునని
వ్రాసియుండెను. స్వర్ణస్థుండైననవాబు అయేషానొక్కదినమైనను విడి
చి యుండఁజాలకపోవుటచే నిక్కడివారిని గొందరి నక్కడకుఁ బం
పి యావిభవముతో సంబంధించినవ్యవహారములనన్నిటిని సరిగాని
ర్వహించుచుండెను. ఆసమస్తసంపదలను గాపాడుటకై పోయియుం
డిన యామానుష్యు లిప్పుడువచ్చి, “ అయేషా ప్రాప్తవయస్కయై

యుండుటచే నామె స్వయముగా వచ్చి యాయా స్త్రీయంతను స్వాధీనము చేసికొని వ్యవహరింపకపోయినచో నానూ స్త్రీయంతయు దొరతనమువారు స్వాధీనముచేసికొనఁగల " రని చెప్పుచున్నారు. నీవిప్పు డావ్యవహారమును నిర్వహించుటకు స్వతంత్రుఁడవై యున్నాఁడవు. ప్రస్తుతమునఁ గర్తవ్యమేమియో నీవు నిశ్చయింపవలయును.

అ—ఈసంగతులన్నియు నిప్పుడు మీ కెట్లు తెలిసినవి? •

బే—అక్కడినున్నవారలు మనమంత్రీకడకు వచ్చి యట్లు చెప్పినారు.

అ—అయేషా గొప్పవంశమునందు జన్మించినదని యెఱుఁగుదును. మీసోదరుల కేమిపని?

బే—మీసోదరులు పంజాబు దేశపు సేనాధిపతులు. అయేషాకు ఆ స్త్రీనివిడిచి పెట్టిపోయిన సోదరులు జాగీరుదారులై యున్నారు. అయేషాతల్లి సుబేదారునితనయ.

అ—అట్లయినచో నయేషాతల్లి మొగలాయీస్త్రీయును తండ్రి పఠానుఁడునా? ఈపరస్పరవిరుద్ధముటన మెట్లుసంఘటించినది?

బే—దానికొక్కటేయత్తరము. బాల్యమునందు తమతమ ప్రణయవిచారమును తెలుపుకొనుటకు లజ్జయుండదు. మీతండ్రి గారు పఠానులు; నేనో, మొగలులకన్యను. ఈముటన మెట్లుసంఘటించినది?

అ—అదియంతయుఁ దెలిసినది. కాని, అయేషా యిప్పుడుస్వరస్కుఁడైన కటుల్ ఖానునితనయగా నున్నది. పఠానులతనయకు, అందును విశేషించి కటుల్ ఖానునితనయకు మొగల్ సుబేదారుఁ డాస్తినిచ్చుటెట్లు?

బే—ఆవిషయమున వ్యాఘాతమేమియు నుండదు. అయే

షాతండ్రి అక్కరునకత్యంతము వీరిపాత్రుడై యుండెడివాడు. ఈ సంబంధమున నక్కరుఫాదుషా స్వయముగా నాజ్ఞాపత్రమును వ్రాసియుండుటచే దానినిమార్చుట కెరికిని సాధ్యముకాదు. అంతేకాక యొకవిధముగా నయేషా యక్కరుచకుఁ బరిచితయై యున్నది. ఫాదుషా దర్బారునందును సంతఃపురమునందును పరోక్షభావముతో ననేకు లియేషానెఱింగియున్నారు.

అ—ఇప్పుడు నేనేమిచేయవలయునని మీయభిప్రాయము?

బే—ఏమిచేయవలయునో నేను యోచనసేయలేదు. చేయవలసినదానిని నీవే యోచించి చేయవలయును. కాని నీకొక్కమాటను చెప్పక తప్పని సరియగుచున్నది. అయేషా పంజాబునకుఁ బోవలయునని యిష్టపడుచున్నది.

ఆ—అదేమి?

బే—ఆమెకిప్పుడు శరీరమునందు స్వస్థత లేదు. బంగాళాదేశమున బందీయైనతండ్రి మరణించుటచేఁ గలిగినశోకమువలననో మరీయేకారణముచేతనో అయేషా సంతతమును చింతాకులయై యుండుచున్నది. ఆమె కాహారమునందుఁ బ్రవృత్తియేలేదు. వసనభూషణధారణమునందభిరుచిలేదు. సర్వదా యప్రభుల్లభావముతో నుండును. ఆమెశరీరము శుష్కించి మలినమైయున్నది. సెలవైనచో కొన్ని దినములు పంజాబునకుఁ బోయి యుండిన సుఖముగానుండునని యనుచున్నది. స్థానపరివర్తనముచే శరీరమునకుస్వస్థతకలుగవచ్చునని తోచుచున్నది.

అ—విశేషఁచారకారణమైనవిషయము. అయేషాయాస్తిని పరిపాలించుకార్యము నెట్లయినను నిర్వహింపవచ్చును. కాని, అయేషా యే యాస్థలమును విడిచి వెళ్లవలయునని యిష్టపడుచున్నది. అ

మ్మా! అయేషా యీవట్టణమును విడిచివెళ్లినచో సర్వము నంధకాశ
రమైపోవును.

బే—నీవయేషాను మిగుల బ్రేమించుచున్నావు. నేనును స్వ
ర్గస్థుడై నననాబును మీయిరువురిశుభసమ్మేళనమును చూచి నేత్రా
ములను సార్థకము చేసికొనవలయునని యాశపడుచుండెడివారము.
ననాబు స్వర్గస్థుడైనాడు. అభాగ్యనైన నేను జీవించియున్నాను. ఆ
యాశ యింకను దీరలేదు. ఏదియెట్లుజరుగునో చెప్పజాలను. అ
యేషాస్థితిన జూచినచో నిట్లున్నది. నీవు సర్వదా చింతాయుక్తుడవై
యవ్యమనస్కుడవై యగపడుచున్నావు. నీవు మహాబుల్లొన్నికి వ
చ్చుట మానితివి. నిత్యము నయేషాచూచుటతోడనే కాలముగడ
పునీవిపు డామె విషయమునుగూర్చి యుచ్చరింపనైనమానితివి.
మీయిట్టిభావములను జూచుచున్ననాకు మనసులో జాతిగష్టము
గా నున్నది.

అ—తల్లీ! నాయపరాధ మిసుమంతయును లేదు. అయేషా
కొరకు బ్రాణములనైన విడుచుటకు సిద్ధముగానున్నాడను. కాని
తల్లీ! అయేషామనసునందే జ్వాలనుదయింపజేసికొని తానుభస్మ
మగుచున్నది. నన్ను భస్మముచేయుచున్నది. ఆజ్వాలలు మీకు
గూడ దగిలి మీరుగూడ గష్టములకు గుఱియగుచున్నట్లున్నది.
ఇప్పుడామాట యట్లుంచుడు. అయేషాయవస్థకు నాహృదయవిషాద
మనీకమగుచున్నది. అయేషా యిప్పు డెచ్చటనున్నది? నేనామెను
జూడవలయును.

బే—ఇంతకు రెండు గడియలకు బూర్వమా మెయిచ్చటనేయున్న
ది. ఉద్యానవనవిహారమునకుఁ గొయియుండునని తోచుచున్నది. పం
జాబుప్రయాణమునుగూర్చినీయభిప్రాయమునెప్పుడువచ్చి చెప్పెదవు!

అ — అయేషానుజూచి యామెహృదయభావములను తెలిసి
కొనినవిదప నాయభిప్రాయమును మీకు విన్నవించెదను. నేనిప్పుడు
సెలవుకై కొనియెదను.

అ స్మాన్ ఖాను విచూతచరణములకు నమస్కరించి మెల్లమెల్ల
గ వృక్షవాటికాభిముఖుడై వెడలిపోయెను.

ప దు నా కొ ం డ వ ప్ర క ర ణ ము.

ఉక్లేగవిషముచే జగ్జరితుడై మృతప్రాయుడైన యస్మాన్
ఖాను మెల్లమెల్లగఁ బోయి వృక్షవాటికలోపలఁ బ్రవేశించెను. అ
యేషామెచ్చటనున్నది? వాసీతటసోపానావళిపై నామె తరచుగ వి
శ్రమించుచుండును. కాని యిప్పుడామెయటలేదు. అతాకుండమందలి
శిలాసనమున ననేకసమయముల నామె యెంటరిగఁ గూర్చుండుచుం
డును. కాని యిప్పుడానూపలతిక యటఁగాన్నింపలేదు. చంపకవృక్ష
చ్ఛాయయందలి శిలాసనమునఁ గూర్చుండి యనేకసమయములయం
దామె విశ్రమించుచుండును. కాని యాసవీనచంపకవర్ణ యచ్చటను
గూర్చింపలేదు. అనేకసమయములలో నయేషా విశాలవకుళపాదపప
వసమీపమున నొంటరిగఁ గూర్చుండుచుండును. కాని, మానిరుపమా
నసజీవపుష్ప మిప్పుడచ్చటను వికసించియుండ లేదు. గులాబీపూల చె
ట్లయడవిలోని కప్పుడప్పుడు పోయి యామెపుష్పముల నేరుచుండు
టకలదు. కాని నకలకుసుమశోభాహారిణియైన యాసుందరియిప్పు
డచ్చటను లేదు. అట్లయినచో నయేషా యెచ్చటనున్నది?

అప్పేనేయకుండఁ బరికించినను నెవరును కంటికిఁ గనఁబడుట

లేదు. విచారహృదయముతో నస్మానుఖాను ప్రవదానవధ్యమున నున్నప్రానాదాభిముఖుడై ముందునకుఁ బోయెను. అచ్చట నొకదాసి యాతని కెదురుగవచ్చి యత్యంతగౌరవముతో నభివందనముచేసి “ ప్రభూ ! నవాబునందిని యీగృహముసందున్నది” అనివిన్నవించెను.

అస్మానుఖాను మిగులమెల్లగ నడుగులనిడుచు లోపలఁ బ్రవేశించెను. లోపల నడుగిడినతోడనే ముఖమును ద్రిప్పి కెండడుగులు వెనుకకునైచెను. అయేమా యేకాకిని; శిథిలవసన; నిద్రిత. ఆస్థితియందు లోపలకుఁబోవుట యనుచితమని తలంచి యాతఁడు వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. కాని, యదియెంతటిశోభాకాంతి! మర్మరప్రస్థ రసమాచ్ఛన్నమైనయాభిశాలగృహమునందు ముఖమలుతలదిండ్లుపై శిరమునిడుకొని భూశయ్యయందయేమా నిద్రితయై పడియుండెను. ప్రపంచమునందలిసమస్తశోభారాశియును సృష్టియందలియావద్రమణీయతయునువిధాత్యని యపరూపనిర్మాణకౌశలమంతయును నిద్రితయై యున్న యారమణీదేహమునందొక్కసారిగఁ జేరినట్లు కన్పట్టచుండెను. ఆసుందరి యించుకన్లునయై, విశుష్కయై యుండెను. అందుచే నయేమాసౌందర్యమున కేమైనఁ గొఱతసంభవించెనా? ఇంచుకంతయును గొఱత లేదు. దివాకరునితీర్ణ్యలోకనముకంటె సుధాంశునిమ్మానమగుసున్నిగ్ధకాంతి యెట్లధిక తరరమణీయమైనదియో, మిగులవ్వచ్చముకాకుండ నాచ్ఛాదనాంతరాళమున నుజ్వలముగ వెలుంగుచున్నదీపమెట్లనయనవిసోదకరమో, అట్లే అయేమారూపరాశియును మూనమై శుష్కమై యున్నను విశేషశోభాయమ్మానమై ప్రకాశించుచుండెను. సుషుప్తియందున్నయాసుందరి మోహినీదేవతవలె నెట్లువిరాజిల్లు

అస్మాన్ ఖానుగృహములోనికిఁ బ్రవేశించినతోడనేవిగళితవ
సనయైన యాశోభామయికనఁబడెను. ఆయు తరక్షణముననే యాతఁ
డు వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. హృదయరాజ్ఞియగు నామాధుర్యరాశి
నింకొకమారు చూడకుండనాస్థలమును విడిచిపోవుట కాతనికి సాధ్య
ముకాకుండెను. ఆతఁడు ద్వారముకడనిలుచుండి యయేషా నిద్రాచ్ఛ
న్నభువనమోహనశరీరమును చూడవలయునని నయనసంచాలనము
చేసెను.

అదేమి? — అయేషా వక్షస్థలముపై నదియేమి? నవీనఘనకృష్ణ
కేశవచితవేణివలె సూక్ష్మాగ్రములుగలయొక పదార్థమయేషాదేహ
ముపై నొకవైపునుండి వేటొకవైపునకు విస్తృతమైయున్నది. అది
యేమి? అస్మాన్ ఖానున కాపదార్థముయొక్క యొకభాగముమాత్ర
ము కాన్పించినది. ఆపదార్థము నేలపైనుండి లేచి క్రమముగా నాసుం
దరి వక్షఃప్రదేశమునుండి దేహముయొక్క మఱియొక ప్రక్కకుఁబో
యియుండెను. అక్కడనున్న భాగ మాతనినేత్రములకు గోచరముకా
లేదు. ఆతనినేత్రములకుఁ గనఁబడినభాగము సూక్ష్మాగ్రమైయున్నను
గ్రమముగ స్థూలాకారమును దాల్చెను. అదియేమివస్తువై యుండవ
చ్చును? రజ్జువో కాక కేశరజ్జువో యైయుండవచ్చునా? అయేషా శరీరము
పైకి రజ్జువెట్లువచ్చినది? అస్మాన్ ఖానునకు విశేషముగ యోచనలారం
భమయ్యెను. ఆతనికిఁగలిగినయాశోభాసౌందర్యసందర్భనాపేక్షపోయి
హృదయఘన సంశయము జనియించెను. ఆతఁడు వ్యాకులితుఁడై
తోడనే వెనుకకుఁ దిరిగివచ్చెను. కొంచెముదూరములోనున్న దాసిని
శీఘ్రముగఁ దనకడకుఠమ్మని సంజ్ఞచేసెను.

వచ్చినయామెతో నస్మాన్ ఖాను “నవాబునందిని నిద్రాప్రపు
చున్నది. అందుచే నేను లోపలకుఁ బోఁగూడదు. నీవు జాగ్రతగ

ధ్వనిచేయకుండ లోపలికిఁబోయి యామె శరీరముపై నున్న దేదియొ
చూచి వేగముగరమ్ము నాకుఁజాలభయమగుచున్నది. ” అని చె
ప్పెను.

ఆమెనిశ్శబ్దముగా లోపలికిఁబోయి యానిమిషముననేయత్యం
తభయముతో వెనుదిరిగివచ్చి “ మహాప్రభూ! ఏమిజరుగనున్నదో
చెప్పఁజాలను. నవాబుతనయ యేమాత్ర మటునిటుకదలినను సర్వ
నాశము సంఘటింపఁగలదు. ఆమె శరీరముపై నున్న దొక ప్రకాండ
కాలసర్పము. ” అనిచెప్పెను.

అస్మానామాటనువిని ఊణకాలము విచలితుఁడై పిదపఁ బుష్పి
మాభిముఖముగా నిలుచుండి కరుణామయుండైన భగవంతుని తన
పై దయచూపుమని ప్రార్థించెను. పిదపఁ దనకాలిజోడునక్కడవిడి
చి “నీవు కదలకుండ నుండుము. మాటాడకుము. అల్లరిచేయవలదు.”
అని దాసికాజయొసఁగి నిశ్శబ్దముగా నాగృహమునఁ బ్రవేశించి
చూచెను. సాక్షాద్యమునివలె భయంకరమైన కాలసర్ప మయేషావీ
పునను వక్షస్థలవామపార్శ్వమునను జేరి సుఖముగా విశ్రమించియుం
డెను. అయేషా కాలుసేతులుకదలినను, లేక, యేదేనొకవైపునకొ
త్తిగిలఁబ్రయత్నించినను, మృత్యుస్వరూపయైన యాసర్పము తనపడ
గనువిప్పియామెసుకుమార శరీరమును కఱచివేయును. ఎంతటిభయా
నకమైనయాపద!

అప్పుడస్మాన్ముఖాను స్థిరబుద్ధిగలవాఁడయ్యెను. “సర్పదంశన
ముచే నయేషా జీవనము తుదముట్టిపోవును. విషజ్వాలచే భువనర
త్నము మహాప్రస్థానమును చేరిపోఁగలదు. అస్మాన్ముఖాను నిచ్చేష్ట
డై నిలుచుండి మిడుతుమిడుతుమని చూచుచుండెను. అట్లెన్నఁడును
సంభవింపదు— అదియసంభవము— అంతటియస్వాభావికమైనయద

మృత్యువుచే నయేషాజీవనము పరిసమాప్త మగుటయే విధాతయభి-
 మత మైనచో నంతకుఁబూర్వమే యస్మానునిప్రాణములు పరలోక
 మునుజేరియుండవలయును. తకువారత జరుగవలసినదేదియో జరుగు-
 నుగాక ! " అని స్థిరముచేసికొని మిగులజాగరూకతతో ఆత్మవే-
 యుసంతలోఁ గాలోపమయైనయాసర్పముయొక్క వాలమునుబట్టు-
 కొని యీవలకువచ్చెను. ఆక్షణముననే యాకాలసర్పము విద్యుచ్ఛ-
 క్తివేగముతో విచలితయై పడగనువిప్పి వెనుకకుఁ దిరిగెను. అ-
 స్మాను. తనహస్తమును కొంచెముదూరముగాఁ జెట్టెను. సర్పమ-
 స్మానును కఱచుటకై తలయెత్తి బున్నుమని భయంకరధ్వనులను
 జేయుచు నూదులవలెనున్నతనరెండునాలుకలను మాటిమాటికీవల-
 కుఁ జొప్పుచుండెను. అదియయేషానువీడి కొంచెముదూర మీవలకు-
 వచ్చుటనుజూచి యస్మానుఖాను సుశిక్షితుఁడైనపాములవానివలెఁ-
 గాశలముతోఁ గఱచుటకువీలులేనంతటి దూరములో నిలుచుండి-
 చేయినెత్తుచు పామునుమరికొంతదూరముతీసికొనివచ్చి మిగులనైపు-
 ణ్యమున గుడిచేతితో దానితలను బలముగానదిమి పట్టుకొనియెను.
 ఈమాటనుజెప్పుటకుఁ బట్టినకాలములో నూరవవంతుకాలములోపల-
 నే యీపనియంతయు జరిగిపోయెను. తోడనే యాసర్ప మాతని ద-
 క్షిణహస్తమును బలముగాఁ జుట్టుకొనియెను. చేతిమణికట్టుమొద-
 లు కంఠమువఱకును జుట్టుకొనియెను.

అస్మాన్ఖానాయనస్థయందే యచ్చటనే మోకాళ్లునేలపై నా-
 ని కూర్చుండి పాముచుట్టుకొనినకుడిచేతితో నెడమచేయినిజేర్చి రెం-
 డుచేతులును బైకెత్తి " దేవాదిదేవా! నీమహిమను సంపూర్ణముగాఁ
 దెలిసికొనినవారెవరు? నీవు నావంటియట్లుప్రాణిమూలమునఁ బ్ర-
 ఘోషమునందంతటను సర్వశ్రేష్ఠమైన జీవనసారరత్నముయొక్క

ప్రాణరక్షణమును జేసితివి. అది నీయపారకృపాకలాక్షముకాదా! అని స్తోత్రముచేసెను.

సర్పముచుట్టుకొనియున్నచేయి మిగులనొప్పియెత్తుచుండెను. అస్మానుఖాను మెల్లమెల్లగ నిశ్శబ్దముగ గృహమునుండి యీవలకు వచ్చెను.

మార్గముకడనిలుచుండియున్నదాసి భయానకమైన యా కార్యములనన్నిటిని బ్రత్యక్షముగాఁజూచి భయముచే నడలుచు నటనిలునఁబడి “మహాప్రభూ! మీరు ధన్యులు. ఇప్పుడేమియుపాయము? పామును చేతినుండి తీసివేయుట యెట్లు?” అనియెను.

“దీనిని చేతినుండి విడిపింపశక్యముకాదు. దీనిని ఖండఖండములుగ ఖండించినఁగాని పట్టువిడువదు.”

“కుడిచేతికి కట్టినట్లున్నది. దానిని ఖండించి తీసివేయుట యెట్లు?”

“ఎడమచేతితోఁ గత్తినిపట్టుకొని ఖండింపఁగలను—ఇతరులసాహాయ్య మక్కఱలేదు. మఱియెవరును రాఁగూడదు. బీగము చూచినచోఁ జాలనలజడి పొందును. ఎవరును జూడకుండ నాకొకకత్తిని తీసికొనివచ్చి యిచ్చెదవా? మిక్కిలిశీఘ్రముగా రావలయును. త్వరగాఁ బొమ్ము.”

దాసియు “చిత్తము” అని వెడలిపోయెను. సర్పము గట్టిగాఁజుట్టుచుండుటచే నాతనికి యాతన మిక్కిలిహెచ్చయ్యెను.

దాసి కత్తిని తీసికొనివచ్చెను. అస్మానుఖానామెతో “నీవీపామును జూచుచుండవలసినపనిలేదు. నవాబునందినియొద్దకుఁ బొమ్ము. ఆమె మేలుకొన్నను నీసంగతినామెకుఁ దెలియనీయకుము” అనియెను.

“చిత్తము నేను నన్నిభావమునం దుండనక్కఱలేదా? నా
 పలనఁ గావలసినపని యేమియును లేదా”

“నీవలనఁ గావలసినకార్య మేమియును లేదనియే తోచు
 చుచున్నది. కావలసినచోఁ బిలిచెదను. నీవు నవాబుసందినియొద్దకుఁ
 బొమ్ము. ఆమెకింతలో మెలకువరాదు. వచ్చిన నామె కీసమాచార
 ము తెలియఁగూడదు. ”

దాసి లోపలకుఁ బోయెను. కాని, యస్మానుఖానునిహస్తము
 నుండి యానాగపాశ మెట్లువీడిపోవునో చూడవలయునను కౌతూహ
 లము నామె యడంచుకొనలేక ద్వారము లోపలిప్రక్క నిలుచుండి
 యస్మానుఖాను చేయుకార్యముల నన్నిటిని జూచుచుండెను.

అస్మానుఖాను మిగులనేర్పుతో నెడమచేతఁ గత్తినిధరించి
 సర్పదేహమును ఖండింపఁదొడంగెను. అది యతిభయంకరమైన లో
 మహర్షణకార్యమై యుండెను. ఆవిషయమునుగూర్చి విస్తారముగా
 వర్ణనముసేయుట ప్రస్తుతమున కావశ్యకము కాదు. సర్పశరీర మ
 నేకస్థలములయందు నటకఁబడియెను. కాని ఖండింపఁబడిన యే
 భాగమును సంపూర్ణముగా విచ్చిన్నమై విడిపోలేదు. ఆచురియ సూ
 త్రాగ్రభాగ మంగీని భేదించికొని తనశరీరముపై గాయముచేయు
 స్వనుభయముచే సర్పశరీరము ముక్కలుముక్కలుగా విడిపోవునట్లు
 తుదవఱకును ఖండింపలేదు. సర్పరక్తముచే నాతనిదుస్తులయం దచ్చ
 తుచ్చుట కర్హమయ్యెను. ఖండఖండములుగా ఖండింపఁబడిన యాస
 ర్పశరీరము పరస్పరసంబిగ్నమైన యొకమాలికవలె వేల్పాడుచుండె
 ను. అట్లానను నరకఁబడిన ప్రతిఖండమును భయంకరముగఁ గద
 లుచుండెను. దానినిచూచి యస్మాన్ ఖాను లేచినిలుచుండెను. స
 ర్పశరీరము వేల్పాడుచు నేలను దాకుచుండెను. దానిదేహమంత

యు ముక్కముక్కలుగ నరకఁబడియెను. నోటియొద్ద స్వల్పదూరము నరకఁబడలేదు. పిదప రెండుచేతులతోను సర్పమునెత్తి యధిక బలముతో దూరమందున్న యొకస్థలమునకు విసరిపారవై చెను. ఆస్థలమునందుఁ బడిన యాపాముమొండెము పటపటకొట్టుకొనుచు మాటిమాటికి నోటిని తెరచుచుండెను. ఆసర్పరాజముయొక్క దుర్దశ నస్మాన్ ఖాను ప్రత్యక్షముగాఁ జూచి దానినిగూర్చి యప్పుడు చేయవలసిన దేమియు లేదని యొచించి యాతఁడు చేతులను కాళ్లను గడుగుకొనుటకై సరోవరాభిముఖుండై వెడలిపోయెను.

పండ్రిండ్ల వప్రకరణము.

స వా బు సందినియగు సయేషాకు నిద్రాభంగమయ్యెను. దాసి యొకరుగఁగోయి నిలుచుండి వందనముచేసెను. అయేషాయభిప్రాయానుసారముగ దాసి యామెదుస్తులను సవరించి పిదప గులాబి యత్తరుచేసి కత్తెన యొక వస్త్రమును దీసికొనివచ్చెను. అయేషా యాకరవస్త్రముచే మొగమునుదుడిచికొని దాసితో " మోతీ ! నీవిక్కడ నెంత సేపటినుండియున్నావు? " అనియెను.

మోతి—అమ్మా! మీరిక్కడకు వచ్చినప్పటినుండియు నే నిచ్చటనే యున్నదానను.

అ—ఇప్పుడు నేనొక కలఁగంటిని. ఎవఁడో యొకఁడు నన్ను ముట్టుకొనినట్లును, ఆతనిదేహ మత్యంత శీతలమైయున్నట్లును గనఁబడినది. నీవు నాదేహముపై జేయవలె చితివా?

మో—అమాత్ర! లేదు.

అ—ఇక్కడకు మఱివ్వరై నవచ్చిరా?

మో—ఔను! హుజూర్ వచ్చినారు.

అ—వచ్చినవారెవరు?

మో—నవాబు సాహేబు.

అయేషా కుపిత ఫణినివలె పూతూరము సేయుచు “ఏనవాబు సాహేబు వచ్చినాఁడు? నేను నిద్రాబోవుచున్నదానన. నాదుస్తులు సడలి శరీరమును సరిగాఁగప్పియుండలేదు. నేనాస్థితియందున్నప్పుడు వారెందులకు వచ్చినారు? ఇప్పుడాయన యెక్కడనున్నాఁడు?” అనియడిగెను. మోతీ భయముతో “సంగతులనన్నిటిని విన్నవింప కూడదని నాకాజ్ఞయైనది. అమాత్ర! ఆయనయిప్పుడు వసారాలో నుండవచ్చును.” అనియెను.

అయేషా లేచినిలుచుండెను. క్రోధ హేతువుచేఁ బార్శ్వము నకు నంపఁబడిన యామెకంఠము మిగుల సుందరముగఁ గన్పట్టుచుండెను. అతివిస్తృతములైన యామెనేత్రములు నిద్రాభంగమువలనను, క్రోధమువలనను కొంచెమెఱ్ఱవడియుండెను. అసతిదీర్ఘమైన యామె శరీరము కొంచెముచంచలమైనట్లు కన్పట్టుచుండెను. రాజరాజమోహిని కెంతయపగూపకాంతియున్నది! ఆమె “విషయములనన్నిటిని విశదముగాఁ జెప్పకుండ నిషేధమున్నదా? అయిన నాతఁ డితరసామ్యస్థులవలెఁ జెడుగుచేయవలయుననుసభిప్రాయముతో నిద్రాబోవుచున్న సమయమున నాగదిలోనికిఁ బ్రవేశించెనా? ప్రవేశించి యజ్ఞాన్యాసస్థలోనున్న సన్ను గాఁగి లించుకొనియెనా? రమ్మ. నడుపుము. ఆతఁడెక్కడనున్నాఁడో నాకుఁ జూపుము” అనియెను.

కుపితయు, సభిమానినియు వైనయయేషా ఆగదినుండి బయ

లువెడలెను. మోతీయు నామెవెనుకనే వచ్చుచుండెను. కసా రాయరి దస్మానుఖాను లేడు. అయేషా “మోతీ! నవాబిచ్చటలేడు. ఏచ్చటనున్నాఁడో చూపుము.” అనియెను.

మోతీయుఁ గొంచెము దూరము ముందునకుఁబోయి చూచెను. అస్మానుఖాను కాటుచేతులను గడుగుకొనివచ్చి సరోవరతీరప్రదేశమునందుఁ గూర్చుండియుండెను. మోతీ చూచివచ్చి “అమాత్ర! ఆయన సరోవరతీరమునందున్నాడు.” అనియెను.

అయేషా యచ్చటకుఁబోయెను. మోతీ యప్పుడొకవిషమన్యాపారము సంఘటింపనున్నదనియుఁ దానాసమయమున సమక్షమునందుండు టనుచితమనియుఁ దలంచి ముందునకేగక యచ్చటనే నిల్చుండియుండెను.

అస్మానుఖా నయేషాయలంకారశింతధ్వనులను ధూరము నుండివిని లేచినిలుచుండెను. ననాబునందిని మరింతసమీపమునకువచ్చుటనుజూచి యస్మానుఖాను తనహృదయమున “నేనిప్పు డేమి మాటలాడవలయును?” అని యోచించుకొనుచుండెను. కాని, యాతఁ డేమాటయు మాటలాడవలసినయావశ్యకతయే లేకపోయెను. అయేషా మిగులసమీపమునకువచ్చి క్రోధకంపితమగునుత్తేజితస్వరముతో “నవాబ్ సా హేబ్! మీకిది యుచితమేనా? నేను నిద్రితను; శిథిలవసనను; ఒంటరిగనున్నదానను. నేనాయవస్థయందున్నప్పుడు మీరు నాగదిలోపల కెందులకుఁబ్రవేశింపవలసివచ్చినది? మీరు పూజ్యులనియు మహాపురుషులనియు హీనకార్యములయందఁ బ్రవేశింపరనియుఁ జాలకాలమునుండి నమ్మియున్నదానను. ఇప్పుడు మీ రేకారణముచే నాయనుమతిలేనిదే నేనునిద్రించుచున్నప్పుడు నాగదియందుఁ బ్రవేశించునీచవృత్తి కొడంబడితిరి?” అనియెను.

అస్మాత్—(అఘోషదనుఁడై ధీరస్వరముతో) నేను నాబుద్ధిపూర్వకముగ లోపలకు రాజేదు. ఒకగొప్పయపాయము సంభవింపనై యుండుటచే లోపలఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చినది.

అ—(పూర్వమువలెనే క్రోధపవశయై) మీకది యుత్తమకార్యమేనా? ఎంతటియపాయముసంభవించినను సంతఃపురమునందుని ద్రితయైన స్త్రీయున్న గృహములోని కొంటరిగఁ బ్రవేశించుటకు మీకధికారములేదు. ప్రవేశించి యంతటితోడనే నీవు తృప్తుఁడవు కాలేదు. నీవు నాశకీరమును దాకితివి. చీ! చీ! నీవొనరించినకార్యమునిందితమైనది.

అస్మాత్—అయేషా! నీవు నన్ను కారణముగ నసంగతముగఁ దిరస్కరించుచున్నావు. నీవు నుడివినట్టియకార్యములనొనర్చుట కస్మాత్ సుఖానెప్పుడును సమర్థుఁడై యుండలేదు. ఆతఁ డట్టిచిహ్నమానవుఁడు. కాఁడు.

అ—మరల నట్టియసత్యములను నుడువుటకు నీకుసిగ్గువొడముచుండుటలేదా? నీవిప్పుడు నవాబుగానున్నాఁడవు. అంతఃపురమునందు నీకుఁ బూర్ణాధికారమున్నది. అయినను పురస్త్రీలపై నీవిట్టియత్యాచారములను సడపుటకుఁ బూనికొనినచో నస్మాత్ సుఖాన్! నీ ప్రాపకకార్యములచే నీరాజ్యసంపదలన్నియు రసాతలమునకంట నడుగంటిపోవునని నిశ్చయముగాఁ దెలిసికొనుము.

అస్మాత్—(అవనతశిరస్కుఁడై) అయేషా! నీవు నన్ను నిష్కారణముగ నిందించుచు దారుణవ్యధపాలు నేయుచున్నావు. నీవు నిద్రితవై యసావధానస్థితియందుంటివని తెలిసికొని లోపలకు రాకుండ నీవలనే యుంటిని. ఈవిషయము ద్వారము కడనున్నదాసి పూర్వముగ నెఱింగును. కాని నీవొకగొప్పయపాయమువకు గుఱియై

యున్నావని యెఱింగి గత్యంతరము లేకపోవుటచే లోపలకు రావలసివచ్చినది. అప్పుడు నీశరీరమును స్పృశించితి ననుమాట యసత్యము. నిన్ను బాగుగాఁ జూచుటకై నను నవకాశములేదు. నీతిరస్కారము నాహృదయమునుబట్టి వేధించుచున్నది. అయినను నేనేయపాయమునిమిత్తముగా నీవున్నమందిరములోపలికిఁ బ్రవేశింపవలసివచ్చెనో దానినెప్పటికిని దెలుపఁబోను. నీదాసికావిషయము తెలియును. కాని దానిని నీకుఁ దెలుపవలదని తీవ్రముగ నాజ్ఞాపించితిని. అయేమా! నేనునీచకార్యములయందుఁ బ్రవేశించితి నని నిందించి నీవు నాహృదయమున కత్యంత తాపమును గలుగఁజేసితివి. జగదీశ్వరుఁడు నీకుమంగళమొనఁగూర్చుఁగాతమని ప్రార్థించుచున్నాఁడను. కాని నీనిష్ఠురవాక్యములవలననునాయందునీపగ పఱచినయవిశ్వాసముపలనను నాహృదయగ్రంథి విచ్ఛిన్నమైపోవుచున్నది. సమాధిస్థలమందలి మన్నుతోఁగూడ మన్నెపోవువఱకును నాహృదయజ్వాల కెన్నఁడును నాశనముకలుగదని తోఁచుచున్నది.

అస్మానుఖా నొక్కనిట్టూర్పునువిడిచి ముఖమును మఱియొకవైపునకుఁ ద్రిప్పకొనియెను.

అ—అస్మాన్! నామాటలచే నీవు హృదయవ్యధననుభవించుచున్నావని నేనెఱుంగుదును. కాని యీదినమునందలి నీప్రవర్తనములమున నాహృదయము మిగులదుఃఖమునొందుచున్నది. నీవు చెప్పఁగూడదని నిషేధించినరహస్యమును జెప్పకపోయినచోఁ జాలకాలము నీవు బాధపడుచుండుటయే గాక నిర్మలచరిత్రముగల నీజంటిమహాపురుషుని నవిశ్వాసియని తలంచుచుండుటచే యావజ్జీవమును యాతనననుభవించుచుండుటకుఁ గారణమగును. అస్మాన్! నీవు నామందిరములోఁ బ్రవేశించుటకుఁ గారణమేమో యెఱింగించుట

త్యావశ్యకము.

అ సామ్రాజ్యమున నవనత శిరస్కుండై చాల సేపుయోచించి పిదప
 “ అయేషా ! నాజీవమున్నంత వఱకుఁ దెలుపఁగూడదని నిశ్చయము.
 చేసికొనినవిషయము నిష్టము లేకపోయినను నీబలవంతముచేఁ జెప్ప
 వలసివచ్చుచున్నది. ఇక నేమిసేయుదును ! నాతోరముక్త ” అని
 యెను.

అ సామ్రాజ్యమును ముందునడచిపోవుచుండెను. అయేషా యాతని
 వెన్నంటి పోవుచుండెను. ఇరువురును ఖండఖండములుగఁ దెగిపడియు
 న్నసర్పశరీరముకడకుఁ బోయి నిలుచుండిరి. అ సామ్రాజ్యమును అయే
 షా! అదేమియో చూడుము ” అనియెను.

అయేషాచూచివడఁగుచు “ అదియొక భయంకరకాలసర్పము.
 దానిని పట్టుకొని యారీతిగ ఖండించిన వారెవరు? దానితలయిప్పుడును
 కదలుచున్నది. ఎంత భయంకరముగానున్నది? ” అనియెను.

అ సామ్రాజ్యము — నీవస్వస్థతగానున్నావని నీతల్లివలన నెఱింగి నిన్నుఁ
 జూచుటకును నీతోఁగొన్ని యితరవిషయములను గూర్చి యాలోచించు
 టకును నిచ్చుటకు వచ్చితిని. లోపలకుఁ బ్రవేశించినతోడనే యొంట
 రిగ నిద్రించుచున్న నీవు నాకన్నులఁ బడితివి. ఆనిఘిషముననే నేనీవల
 కుఁ దిరిగివచ్చితిని. నీశరీరముపై నాసర్పము పండుకొని యుండెను. నే
 ను బాగుగా దృష్టించి చూడకపోవుటచే నదిసర్పమో మఱియేదైన
 పదార్థమో తెలిసినదికాదు. తోడనే నీదాసినిపిలుచుకొనివచ్చుటకై
 వచ్చి యామెను లోపలకుఁ బంపితిని. ఆమె లోపలకుఁ బోయి చూ
 చివచ్చి స్వర్ణమేయని చెప్పినది. ఆమాటవినుటతోడనే నాకుయుక్తా
 యుక్త విచక్షతాజ్ఞానము నశించిపోయినది. నీవేమాత్రమజాగ్రతప
 షించినను సర్పదష్టవగుదువనెడివిచారముచే నేనునమ్ముండనై పో

యితని గత్యంతరము లేకపోవుటచే లోపలబ్రవేశంపవలసివచ్చినది. అట్లుప్రవేశించి దానినిబట్టుకొని యట్లు ఖండఖండములుగాఁ జేసెతిని. నీస్రాణముసంరక్షణముసేయుటలో నాస్రాణమును పోగొట్టుకొనుటయనునది యొకయల్పవిషయమగుటచే దానిని నీకుఁ దెలుపుటకు నేనిష్టపడనైతిని. కాని యవిశ్వాసగూఢమైన నీతీక్షణవిషజ్వాలలకాఁగ లేక యావద్యత్తాంతమును దెలుపవలసివచ్చినది. అయేషా! నిన్ను నిజముగాఁ బ్రేమించుచున్నవాఁడెప్పుడు నితరనామాస్యమానవులవంటివాఁడుకాఁజాలఁడు.

అయేషా యావాక్యములనువినినతోడనే యాకాశమువంక దృష్టినిగుడ్చిచేతులనుముకుళించుకొని కాతరస్వరముతో “ఓపరమేశ్వరా! నీదయలేదు. నీవిష్టాడత్యమూల్యమైన యస్మానుఖానునిస్రాణమును భయంకరాపదనుండి రక్షణమొనర్చుట నిజముగా నాయదృష్టము ” అని భగవంతునిస్తుతించి పిదప సజలనయనయై యస్మానుఖానునికడకువచ్చి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొని “అస్మాన్! ఈ సామాన్యస్త్రీనిమిత్రములోకమునకమూల్యమైన నీజీవనమును మహాపదలలోఁద్రోయుటయేమి? నీవు చాల నన్యాయకార్యమును చేసెతివి. సర్పము నాశరీరమును చుట్టుకొనియెనని నాకిప్పుడు తెలిసినది. నిద్రావేశముచే నింతనఱకును నెవఁడోమనుష్యుఁడు నాశరీరమును స్పృశించెనని యనుకొనుచుంటిని. అస్మాన్! నీవునాపైఁ జిరకాలము నుండియు ననుగ్రహమును జూపుచున్నాఁడవు. ఆకరుణకుఁ బరిమీతిలేదు. అజ్ఞానముచే నిన్ను నేననేకవిధముల దూషించితిని. అన్నా! దయయించి నాయపరాధములను క్షమింపవా? ” అని పేఁడుకొని యెను.

అయేషా యిట్లుచెప్పుచు నశ్రుపూర్ణనయనయై యస్మానుని

పోదములపై బడియెను. అస్మానుఖా నత్యాదరభావముతోఁ జేయూ తయిచ్చియామెను లేవదీసెను.

అ—నిన్ను క్షమించుటయా! నీవాడినయానిష్ఠురవాక్యము లునాకర్ణములయం దమృతమువలె సోకుచుండ నీతిరస్కారమునుగూర్చి నేనాగ్రహించుటెట్లు? అందుచే క్షమించుటనుగూర్చి చెప్పకుము. కాని నీవుభ్రాంతిఁజెంది యవిశ్వాసిననియు, చరిత్రహీనుడననియు, నీచస్వభావుడననియుఁ దలపోయఁజొచ్చితివి. ఆకారణముచే నేనిట్లు ముక్తకంఠుడనై ప్రతిఘటించిమాటలాడవలసివచ్చినది.

అయేషా మాటలాడకుండ నధోవదనయై నిలుచుండియుండెను. అస్మానుఖాను చెప్పనారంభించెను. “నీవొకదినమున—అయేషా!—జ్ఞప్తియందున్నదా—పంగదేశమునందలి మనస్కంధావారకారాగారమునందున్న జగత్సింహునియెడల నీహృదయమున నెలకొనియున్న ప్రబలప్రేమసంబంధమైన వాక్యములను ఘంటాపథముగా నుద్ఘోషించియున్నావు—జ్ఞప్తియందున్నదా?—నీయానిశిత శిరస్స్త్రిభవాక్యములను మాఱుమాటాడకుండ విని సహించుకొనియుంటిని. ఇప్పుడును నీరవుడనై సహించుకొనియున్నాను. అయేషా! ఇప్పుడు నీవాడిననిష్ఠురవాక్యములకు నోరువిప్పి ప్రత్యుత్తరమొసంగుట వలనఁ బ్రణయవిషయము ప్రకటితమైనది. దానిని విని నీవు నన్నమిగులనసహ్యముగానై నజూడుము! నాజీవితమరణములును సుఖదుఃఖములును నీచేతిలోనున్నవి.

అయేషానీరవయు నధోముఖియునై యుండెను. అస్మాను చెప్పఁదొడఁగెను. “అయేషా! వినుము. నేను—అత్యాచారిని, అవిశ్వాసిని, కలుషితస్వభావుడను—అయినచో నీయాతిరస్కారనిష్ఠురవాక్యములను వినినప్పుడు నిరుత్తురుడనై యుండను. మిషచేనై ననే

మి, బలముచేనైన నేమి,—ఎప్పుడో యొకదినమున నిన్ను సాభోగ
 పదార్థమునుగాఁ జేసికొనియుందును. తండ్రియు నిన్ను నాకిచ్చి వి
 నాహము సేయవలయునని యభిలాష పడుచుండెడి వాఁడు. నీజ్ఞననియు
 నీకునునాకును పరిణయముకానందులకై దుఃఖితయగుచున్నది. అందు
 చే నిన్ను నేను బలాత్కారముగాఁ బరిణయమాడినను నన్నెవ్వరును
 నిందింపరు. అయిన నామార్గము నవలంబించుటకు నాకెన్నఁడును
 నిష్టముకలుగ లేదేమి? నేను నిన్ను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను.
 అంతటిప్రేమమును కలిగియుండుటచేతనే నీయిష్టమునకు విరోధము
 గాఁబ్రవర్తించజాలకున్నాఁడను. నీచిత్తము ప్రసన్నముకాకపోయిన
 చో నిన్ను నాజాయగాఁ జేసికొనుటకు నాకు సాధ్యముకాదు.

అ—(అస్ఫుటస్వరముతో) నీవు చిరకాలమునుండియు నాపై
 ననుగ్రహమును జూపుచున్నాఁడవు.

అస్మాన్—నేను చెప్పవలసినదింకను సంపూర్ణముకాలేదు—
 వినుచుండుము—ప్రత్యుత్తర మొసంగవలసిన యానశ్యకములేదు.
 నేనిప్పుడు ననాబును. అంతఃపురమునందు నామాజ్ఞనిరంకుశమైనది.
 నామాట కెదురులేదు. నీదేహముమాత్రమే నాకావశ్యకమైచో—
 అయేషా! నేను చోరునివలె సమయమునుగనిపెట్టి నీశరీరసంస్పర్శన
 ముసేయుటేల? ఇచ్ఛామాత్రమున నెల్లరుజూచుచుండ నిష్టమున్న
 క్షేవ్యనహరించుచు బలాత్కారముగా నీతోఁ గీర్తింపఁగలను.
 నేను భ్రమపడియైన నట్టివిషయమైనయోచనలు చేయుటలేదేమి?
 ప్రేమయున్న తావున నత్యాచారము సంభవించునా? హృదయవిహీన
 మైననీదేహముతోఁ బ్రణయవిహీనమైనసుఖమునందాసక్తి లేకుండఁ
 బ్రవర్తించుటకు నాకిష్టములేదు. నాప్రణయము గంభీరమైనది—
 ప్రగాఢమైనది—మరియు ననంతమయినది.

అ—నీవు దైవస్వభావుడవు. దాని నితరులు తెలిసికొనిన తెలిసికొందురుగాక; తెలిసికొనకపోయిన పోనిముత్యము. నేను నీస్వభావమును బాగుగా నెఱుఁగుదును. దానిని బాగుగా నెఱిఁగియుండియు నందులకు వ్యతిరీక్తముగా నిష్కారములాడి యందులకు ప్రతిఘటముగ మర్యాదాత్మిక వ్యధ ననుభవించుచున్నదానను.

అస్మాన్ — నేను చెప్పఁదలఁచినదింకను గలదు. నాజనకున కనేక పట్టమహిషులు కలరు. ఇంతేగాక యుపపత్నులనేకు లుండియున్నారు. నవాబుఫాదుషహాకది గౌరవమున కేకారణమైనది. కాని నిందనీయముగా లేదు. నాకు వివాహయోగ్యమైనవయసు మితిమీరిపోయినది. అయినను నేనింకను వివాహబంధముచే బద్ధుఁడనుగా లేదేమి? నిన్నుఁ బొందవలయుననెడియాశచేతనే యస్మాన్ ఖానింకను వివాహితుఁడుగా లేదు. నిన్ను పొందఁజాలకపోయినచో నాయదృష్టమునందు చిరబ్రహ్మచర్యమే బ్రహ్మ విధించినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈమహాప్రపంచమున సత్యంతసౌందర్యవతులగుస్త్రీలు లేకపోలేదు. గుణవతులగుయువతులకును సభావముతటస్థింపలేదు. కాని, అయేషా! మఱియేమహిళయైనను నాపట్టమహిషిగానోవుననుమాట యప్రస్తుతప్రశంస. మఱియేవనితను కన్నెత్తిచూచుటకు నాకిష్టములేదు. నీ గూఢమునుజూచిచూచి నాకన్నులు తనివొందనేరకున్నవి. నీగుణసానముచేఁ జిత్రప్రతిమాకారుఁడనై పోయితిని. నీపైనున్నవలపుచే మోహంబుఁడనై పోయితిని.

అయేషా కన్నులనుండి ముక్తాఫలసదృశములైన యశువులు జలజల వాలిపడి నేలపైఁబ్రవహింపఁదొడంగెను. అస్మాన్ ఖాను చెప్పఁదొడంగెను. “ఇంకనువినుము. అయేషా! నాసోదరుఁడువిలాససాగరమున చోగితేలుచున్నాఁడు. తారకావేష్టితచంద్రునినలె సౌం

దర్శచాతుర్యవిలాసినులనడుమఁ గూర్చుంఁజి కాలముగడపుచున్నాఁ
 డు. అతని భోగలాలసానలమున సురమొదలగునవి ఘృతమువలె
 నాహుతియగుచున్నవి. రాజకీయవ్యాపారములయం దాతని యని
 ష్టభావము ప్రకటితమగుచున్నది. అయిన నాతని కేకళంకమును లే
 దు. నీనిష్ఫల ప్రేమపిపాసకీజీవనమసారమగుమరుభూమిగాఁ జేయకుండ
 మాయన్నవలె సకలసుఖములననుభవించుచుఁ గాలముగడపవలయు
 నని నాహితమును గోరున్నేహితు లనేకులుభోధించుచున్నారు. అ
 దెంతటి దుశాలోచన! ఎవఁడునిన్ను చూచుచుండునో, ఎవనిహృద
 యమున నీమాధుకీరూప మంకితమై యొప్పుచుండునో, విధాత శు
 భసమయమున నసాధారణస్పృష్టియందు నిన్ను స్పృష్టించెనని యెవఁ
 డు తెలిసికొనునో, పుణ్యమయమై సర్వగుణాధారమైన నీమూర్తి
 యెవనిహృదయమున ననుపమేయముగఁ బ్రతిష్ఠింపఁబడియుండునో,
 అట్టియాతఁడు పాపకార్యములను జేయసాహించునా? అట్టియా
 తఁడు నీచసంసర్గమునందును, నసహ్యాభోగవిలాసములయందును ము
 నిగి నిన్ను మఱచిపోవయత్నించునా?

అయేషా నీరవయ, నధోముఖయనై యుండెను. ఆమెనేత్ర
 ములనుండి పడుచున్న కన్నీరింకను నేలపైఁ బ్రవహించుచు నేయుండె
 ను. అస్మానుఖాను మోకాలూని యయేషాసముఖమునఁ గూర్చుం
 డియుండెను. ఒక ప్రక్క ప్రాణరహితయై భయంకరముగాఁ గాన్పిం
 చుచు ఖండఖండములుగాఁ బడియున్న సర్పకళేబరముండెను. వేటొ
 క ప్రక్క నారీకులరాజ్ఞియు, సుందరీశిరోమణియు నై నయయేషా
 నిలుచుండియుండెను. నడుమ సత్యంతశోభామయమగు విశాలవక్ష
 ముతో వీరశ్రేష్ఠుడైన యస్మానుఖా నంజలిబద్ధుడై యిట్లనిచెప్పఁ
 దొడంగెను. “అయేషా! ప్రాణేశ్వరీ! నాహృదయదేశతా! నా

జీవనమును దగ్ధము చేయుట నీకు చిత్రమేనా? చిరకాలమునుండి నన్నిట్లు వ్యధలనొందించుచుండుట నీకు ధర్మమేనా? సుందరీ! ఇహ సంసారమునఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారము లేదా? ప్రతిదానము లేదా? జీవనసర్వస్వదానమునకు విలువ లేదా?

అయేషా యప్పు డతిసమాదరభావముతో సస్మానునిహస్తములనుబట్టుకొని యిట్లనియెను. “అస్మాన్! నీప్రేమ నిరుపమానమైనది. ఇహసంసారమునం దేయువతి నీప్రేమముననుభవించునో యామె ధన్య. ఈజగత్తునందుఁ బ్రేమకుఁ బురస్కారమేయున్నచో నీకదిప్రాప్యముకాఁగలదు. నీవు దేవతాస్వరూపుఁడవు. నేనంటినో? ఒకసామాన్యవనితను. అమూల్యమైన నీప్రేమమును నాపై నుంచుట యపాత్రదానమగును.”

ఇట్లు చెప్పి యయేషా యూరకుండెను. అస్మానుఖాను “చెప్పుము. ప్రాణేశ్వరీ! నీవాక్యములచే నాహృదయమున సమృతప్రవాహము పొంగిపొరలుచున్నది. చెప్పవలసినదానిని పూర్ణముగాఁ జెప్పి మఱిముగింపుము” అనియెను.

అ—నీకు నాయాత్రసమర్పణముగావించుటకు నాకు సాధ్యమేయైనచో నీచరణసమీపమున విక్రీతదాసి నై పడియుందును. కాని, హా! అకటకటా!—నేను మరణింపలేదేమి?—అస్మాన్! నీవు సన్నాసర్పముఖమునుండి యేలరక్షించితివి?

అయేషానోటనుండి యింకముందుమాట వెడల లేదు. ఆమె యచ్చటి నిలువకుండ యావలికి వెడలిపోయెను.

అస్మానుఖానచ్చటనే కూర్చుండియుండెను. దీర్ఘనిశ్వాసమునువిడిచి తనలోఁదాను “అదేమాట! చిరకాలమునుండియుఁ గఠోరమైన యాఘోర్కటేమాట! ఆత్మహత్యచేసికొందును. రణక్షేత్ర

మునం దీజ్వాలను నివృత్తిచేసికొందునుగాక ! " అనియనుకొనియెన్నఁ
 హతాశుఁడైన యస్మాకుఖాను కారకభాసముతో నవనత
 మస్తకుఁడై యటనుండి వెడలిపోయెను.

పదుమూడవ ప్రకరణము

మానసింహమహారాజు బహుజనపరివృతుఁడై పుణ్యతీర్థమై
 న పూరినగరమునకుఁ బురుషోత్తమదర్శనార్థమై యేతెంచెను. సము
 ద్రోపకూలమున విస్తీర్ణమైనయొకవిశాలప్రదేశమున నాతనినివా
 సముకొఱ కనేకపటమండపములు స్థాపింపఁబడియెను. వస్త్రోవాస
 ములన్నియు ననేకవర్ణములతోఁ బ్రకాశించుచు నతిరమణీయము
 గాఁ గన్పట్టుచుండెను. అవియన్నియు ననర్థరత్నకంబళములతో
 నావృతములై పైభాగమున నలంకరింపఁబడిన స్వర్ణకలశములతో
 డను పతాకపంక్తులతోడను, సుశోభితములై యుండెను. దాసదా
 సీజనము, నంగరక్షకులు, నశ్వానూఢులు, మావటీండ్లు, శతఘ్ని
 ప్రయోగకులుమొదలగుననుచరులనిమిత్తము నాల్గుప్రక్కలను వ
 స్త్రుగృహములు నిర్మింపఁబడియుండెను. పశుపాలకులకును, అశ్వ
 ము, హస్తీ, ఒంటెమొదలగుపశుసముదాయమునకును యథాస్థా
 నములయందు యథాయోగ్యములై ననివాసస్థానములు నిర్మితము
 లై యుండెను. నానాస్థానములయందు నానాపూపములై న భౌండా
 రములును, పాకశాలలును స్థాపితములై యుండెను. మహారాజు
 స్కంధావారము మొత్తముమీఁద క్రోశార్థపరిమితభూఖండము సా
 వరించుకొనియుండెను. వస్త్రోవాసములచే నిర్మితమైన యాస్కంధా

- వారము విన్యాసకౌశలమున సాధములచేశోభించు మన్న యొక గౌ
- వృనగరమువలె గన్పట్టుచుండెను.

మహారాజుతోఁగూడ ముగ్గురురాణులు వచ్చియుండిరి. అం దొకతె యోధపురరాజుతనయయగు నూర్మిళ. డ్రిశ్రీమానసిం హామహాజునకుఁ బ్రధానమహిషికాకపోయినను ప్రధానప్రణయ భాగినియై యుండెను. మానసింహామహారాజునకుఁ జాలమందిభార్య లుకలరు. ఆతఁడు ఘాదుషహాకార్యములకొఱ కనేకసమయముల యం దనేకస్థలములకుఁ బోవలసివచ్చుచుండెను. సర్వత్ర భార్యలసం దఱను గూడఁదీసికొనిపోవుట సంభవించుటలేదు. సంభవమేయైన నందఱను దీసికొనిపోవఁడు. అయినను నూర్మిళమాత్ర మెల్లప్పుడు నాతనితోఁగూడ నుండును. రణక్షేత్రమందుండెడిస్వల్పకాలముత క్క మిగిలినయెల్లవేళల నామె ఛాయవలె మానసింహుని విడువ క సంచరించుచుండును. మర్యాదయందును, పదవియందును, గౌరవ మునందును జగత్సింహునిజనని సర్వప్రధానమహిషియై యుండెను. కాని యామె మహారాజుతోఁగూడ నెల్లతావులకుఁ బోవనిష్టపడదు. ఆమెయెడల మహారాజు ప్రణయమునుజూపుటకంటె హెచ్చుగా గౌ రవమునే చూపుచుండును. ఆదరించుటకంటె హెచ్చుగ భయపడు చుండును. మానసింహామహారాజువంగ దేశమునకునుబోదారుఁడయిన ప్పాడు జగత్సింహునిజనని మానసింహునితో వంగ దేశమునకు రా లేదు. పురుషోత్తమక్షేత్రమునకు మానసింహునితోఁగూడ వచ్చి నమఱియిద్దరుభార్యలతో మనకథకుసంబంధమేమియును లేదు.

మహారాజు శ్రీక్షేత్రమున నొకవారముదినము లుండవల యునని సంకల్పించుకొనియెను. రెండుదినములు గడచిపోయినవి. మానసింహుఁడు ప్రతిదినము నుదయమున భార్యలతోఁగూడ దేవ

మందిరమునకుఁ బోవుచుండెను. అచ్చట స్నానము పూజ మొదలగునవి పూర్తియగునప్పటికి రెండుజాములగుచుండెను. అదియైనపిదప ననేకసహస్రస్వర్ణముద్రలనుదానము చేయుచు నానుయాత్రికులతోఁ గూడ మహారాజు పటమండపములలోని కరుదెంచుచుండెను. ప్రతిదినమును జగన్నాథస్వామిపూజార్చనము, మంగళహారతులు మొదలగునవి మహారాజు పేరుతో సంకల్పముచేయఁబడి యత్యంతశోభాయమానముగా జరుగుచుండెను. ప్రతిదినమునను దూరదేశమునుండి వచ్చినయాత్రికులకందఱకు మహారాజుద్రవ్యముతో సమారాధనలు జరుగుచుండెను. పఠానులతో జరిగినసంధిననుసరించి పూరినగరముయొక్క యధికారము ఫానుషహాహస్తగతమయ్యెను. ఒరిస్సా దేశమునందలి మిగిలినభాగమునందంతటను పఠానులు స్వతంత్ర రాజులైయుండిరి. ఒరిస్సాదేశమును పఠానులు జయించుటకుఁబూర్వమాదేశమును దేవవంశపుహిందూరాజులు పరిపాలించుచుండిరి. ఇప్పుడావంశమున రామచంద్రదేవుఁడనునాతఁ డుండెను. పూర్తికై వశమైతోడనే మానసింహమహారాజు ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బూర్వపుభూపాలురవంశములోనివాఁడైన రామచంద్రదేవునకు దానిపై శాసనకర్తవ్యభారము నొసంగెను. రామచంద్రదేవరాజు మానసింహునిసుఖసౌకర్యములకుఁ గావలసినవన్నియును సమకూర్చుచుండెను. అందుచే మానసింహున కించుకంతయును ప్రవాసకష్టము గొన్నించుటలేదు. మహారాజు రామచంద్రదేవునిగుణములకు మెచ్చుకొని కృతజ్ఞుఁడై యుండెను.

నవాబుసులేమానుగాని, అస్మానుఖానుగాని వ్హారిదేశపుటెల్లకడ మానసింహు నెదుర్కొనియుండలేదు. అతఁడు పూరినగరమునకువచ్చినపిదపనైన నెవఱునురాలేదు. మంత్రిఖాజ్జాయిసాఖాను

ను శాలేదు. నవాబుకుటుంబములోనివాడగు నొకమనుష్యుడువచ్చి యొకయుత్తరమునుదెచ్చి మానసింహునకిచ్చెను. ఆయుత్తరమునం దిట్లువ్రాయబడియున్నది. “ ఒరిస్సానవాబులు మహారాజునందర్భనముచేయజాలమికిఁ జింతిల్లుచున్నారు. మహారాజు పూరియందున్నప్పు డసామ్రాజ్యము తనపనిమీదవచ్చి యాతనినందర్భనము చేయఁగలఁడు. మహారాజున కేవిషయమందైన నననుకూలమయ్యెనేని యది నవాబులకుఁ దెలిసినతక్షణమే దానికిఁ దగినయేర్పాటులుచేయఁగలరు ” ఉత్తరమునుజూచి మానసింహుఁడు సంతోషపడి తుఁడుకాలేదు. పూర్వము మానసింహుఁడు వ్రాసినయుత్తరమునుజూచి యసామ్రాజ్యమును సంతోషపడితుఁడుకాలేదు. పైయుత్తరముసామ్రాజ్యమునియభిప్రాయానుసారముగ వ్రాయబడినది. ఖాజాయిసాఖ్యను కఠినరోగముచే బాధపడుచున్నాడనియును, నాతఁడు జీవించుట కష్టమనియు నుత్తరము తెచ్చినవానివలన మానసింహుఁడు తెలిసికొనియెను.

పఠానులయుత్తరమును వారిప్రార్థనమును నసంతోషజనకముగ నున్నను మానసింహుఁడు పూరినగరమునఁ బరమానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను. ధర్మక్షేత్రమున నివసించియున్నప్పుడు ధర్మబుద్ధిప్రభావముచే మనోమాలిన్యము చాలవఱకుఁ దగ్గిపోవును. మానసింహునకును నట్లే ప్రేమము, భక్తి, దయ, శాంతి, యనురాగాక్షర్షణము మొదలగునవి జనియించుటచే నాతనిచిత్తక్షేత్రము నిర్మలమై యుండెను.

పూర్ణక్షేత్రముననున్నప్పుడు మూడవనాటిప్రభోషణమయమున మానసింహుఁడు జగన్నాథస్వామిమంగళహారతిని దర్శించి బీడారమునకుఁ దిరిగి వచ్చి మెల్లమెల్లగ నూర్మిళాదేవియున్నపట

మందిరములోపలఁ బ్రవేశించెను. అటనొక గొప్పమండప ముండెను. చిత్రఖచితచందనకాష్ఠావరణముచేఁ బరివేష్టితమైన యామండపోపరిభాగము స్వర్ణసూత్రసమన్వితములై నవిచిత్రసూక్ష్మాల్పకృతములగు వస్త్రములచే నావృతమై యుండెను. నేలపైనంతటను పలకలను పరచి వానిపై నొకవైపునుండిమఱియొకవైపునటగు నతిమనోహరమైన రత్నకంబళము వేసియుండెను. అపూర్వమైన యావస్త్రగృహావధ్యమున వెండిమంచముపై పాలనురగవలెనున్న మృదుశయ్య విరచింపఁబడియుండెను. యథోపయుక్తస్థానములయందుఁ గుక్కీలు సోఫాలు మొదలగునవి యమర్పఁబడియుండెను. అచ్చటచ్చట నత్యుత్తమములగు స్ఫటికపాత్రములయందు దీపములు వెలుంగుచుండెను. నానావిధసుగంధములచే మందిరమంతయు నలరారుచుండెను. మందిరముగోపలకు జనులెవ్వరును నచ్చటలేదు.

మానసింహమహారా జాగృహములోపలఁ బ్రవేశించెను. ఆతనివెనుక విసనకట్టలనుచేఁబూని యిరువురు బానిసలు కూడవచ్చిరి. ఇంకొక సేవకురాలు బంగారుపాత్రముతో నీరును దెచ్చెను. ఇంకొకతె తాంబూలపుఁబల్లెమును జేతఁబూని వచ్చినిలుచుండియుండెను.

మహారాజుక్లాంతుడై వచ్చి శయ్యపైఁ బండుకొని “ రాణియెచ్చటనున్నది ? ” అనియడిగెను.

దాసి — మహారాజుగారి భోజనపదార్థముల సిద్ధముచేయించుటకు నంటలక్కయొద్దకు వెళ్లియున్నారు. ఇప్పుడేవచ్చెదరు.

మహారాజు — తాంబూలమును నీరునిప్పు డక్కఱలేదు. నీవు పోవచ్చును.

ఉదకమును తాంబూలమును దెచ్చిన చారిరువురును వెడలిపోయిరి. వ్యజనధారిణులు మాత్రమాజ్ఞానుసారముగ బాగుగ విసరుచుండిరి.

ఇంతలో మహారాజ్యము లోపలకు వచ్చెను. ఆమె ప్రోథవ
 యుక్కు. కాని ముప్పది సంవత్సరములకు మించిన వయసు గలదాని
 వలె గాన్పించుట లేదు. ఆమె కొంచెము పొట్టిగ నుండును. కాని,
 యింకఁ గొంచెము పొడవుగ నుండు నేని యామె శరీరసౌందర్యమున కిం
 చుక హాని గలుగు నేమోయని తోచుచుండును. ఆమె శరీరము స్థూ
 లమై యుండ లేదు. కాని, దేహమునం దెచ్చటను లోపముకాన్పించు
 ట లేదు. ఆమె శరీరమునందంతటను లావణ్యమునిండి తొణుకులా
 డుచుండెను. పంచవింశతివర్షప్రాయముగు దేహీయమునతి శరీరము
 నందఁ గన్నట్టులావణ్యమువలెనే మహారాజ్య శరీరలావణ్యమును స
 ముజ్జ్వలమై కన్నట్టుచుండెను. ఆమెమెయిచాయ బంగారమునుఢి
 క్కరించుచుండును. ఆమె శరీరమునందలిరక్తముకాలు చేతులవేళ్ళుల
 లనుండి పోవునేమోయని తోచించుచుండును. నేత్రములు యువతీ
 నేత్రములవలెనే యుజ్జ్వలములై యుండెను. లలాటమున రేఖామాత్ర
 ము లేదు. కృష్ణవర్ణ కేశరాశి కబరిబద్ధమైయుండెను. భగవంతుఁ
 డొసంగినరూపము నభివృద్ధిచేసికొనుటకై మహారాజ్య కృత్రిమా
 యాసమును పడుచుండకపోయినను, ఆమె సౌందర్యమునకించుకంత
 యును హానికలుగ లేదు. కాని, ఊర్మిళాదేవిమాత్రమావిషయము
 నందును మిగుల యత్నించుచునేయుండెను. ఆమె చూచి బరియందు
 ముత్యాలహారమును ధరించియుండెను. కబరిపై భాగమునుండి వామ
 లలాటమునకును వజ్రఖచితమైన భూషణమువేల్చాడుచుండెను.
 కర్ణములయందు నేత్రములను మిఱుమిట్లుగొలుపు కర్ణాభరణము
 లుండెను. వానికిముక్తాసమన్వితములైన కుచ్చులుండెను. కంఠమున
 నమూల్యమైన ముత్యాలహారము—హస్తమునందు నవరత్నఖచిత
 ములైన కంకణములు. బాహువులయందలి మనోహరములగు బా

జిబందులు. మరియు దేహముపై యథోపయుక్తములైన భూషణములు లుండెను. చరణములయందు మనోహర శబ్దములనీను మంజీరములు గలవు. అతినూత్నమైన బంగారపుజుతోఁగూడిన నిలువుటంగీనంటి పావడ నామెధరించియుండెను. మరియు నామెముక్తాంకృతమైన పీతవర్ణపుఁగంచుకమును తొడిగికొనియెను. దానిపై నచ్చటచ్చట దూరదూరముగ బంగారపుపూవులు రచింపఁబడియుండెను. ఊర్మిళాదేవి హాస్యమయియు ప్రసన్నవదనయునుగాక పరిహాసనిపుణయుగూడనై యుండెను.

ఆమె తన శరీరశోభాసౌందర్యమును పిలోకించుకొనుచు లోపలకుఁ బ్రవేశించెను. కాని టిప్పు డామెయొక్క తెయే రాలేదు. ఆమెవెనుక పరమసుందరియైన యువతియొక్క రుకూడ వచ్చియుండెను. ఆయువతి యవనతవదన—ధీర—మందగమన—

మహారాజావెనుక నమ్రవదనయైయున్న యాయువతిని మానసింహుఁడు చూడలేదు.

మాన—ఒక్కనిమిష మీభువనమోహినిని జూడకుండ నుండుటకంటె నొకటిరెండుదినములు భోజనములేకుండ నుపవాసముండుట చాలమేలు.

ఊర్మిళ—ఏమహానుభావులుండుటచే నాకిదియంతయు విలాసమయముగ సగపడుచుండునో, యట్టిమీకు విండుచేయుటచితము. ఆపనిలోనుండుటచేతనే నేనాలస్యముగ వచ్చితిని.

మాన—కాని, సుందరీ! ఏయదృష్టశాలి నీయధరసుధారసపాసముచే సమరుడయ్యెనో యట్టివానికి విండులతోఁ బ్రయోజనమేమున్నది?

ఊ—ముసలివారైనకొలదిని హాస్యరసమువృద్ధియై పొంగి

పొరలుచున్నదికాదులును !

మాన—అందుల కొకకారణ మున్నది. ఒకయేడు వయసు హెచ్చినకొలదిని చిన్నపిల్లవై యీవయసునందిట్లు రసవతివై యుండు నిన్నుఁ జూచుటచే హాస్యరసము దానియంతట నదియే యుబికి పొరలుచున్నది.

మహారాజువాక్యములు క్రమక్రమముగా మేరమిరి గాఢ తరములగునని తెలిసికొని యూర్తిత్ర యొకవైపునకు జరగి నిలుచుండెను. అంతట నామెవెనుకనున్న నవీనబాలిక మహారాజుదృష్టిపథమునఁ బడియెను. ఆతఁ డతికుతూహలభావముతో “ ఈబిడ్డయెవ్వరు ? ” అనియడిగెను.

ఊ—ఈమె చాలకాలముక్రిందట నాకుఁ బరిచితయైయున్న నానెచ్చెలితనయ. మహారాజునకు వందనముచేయవలెనని వచ్చినది.

నవీనయు నత్యంతసంభ్రమముతోఁ జీరను సవరించుకొని వచ్చి మానసింహునిపాదముల కెఱిగి యాతనిపాదధూళిని తనశిరసున ధరించుకొనియెను. ఆమెనేత్రము లించుక బాష్పావృతములయ్యెను. కాని, యాసంగతి నెవ్వరును గ్రహింపలేదు. ఆబాలికయు శిరసును బాగుగవంచుకొని మహారాజుకడకువచ్చి నిలుచుండెను.

మాన—ఈబాలిక సాక్షాత్కృతవలెనున్నది. రూపమునందును మిగుల సౌందర్యవతి. నీకీమె యెక్కడదొరకినది ?

ఊ—ఈబిడ్డ తల్లితోఁగూడ జగన్నాథస్వామిదర్శనమునకై వచ్చినది. ఈమధ్యాహ్నమున నాన్నేహితురాలు నన్నుఁజూచుటకై వచ్చి చూచివెళ్లిపోయినది. నేనీబాలికను విడిచిపుచ్చుట కంగీకరింపనైతిని. ఈమెను గొన్నిదినములు నాకడనుంచుకొందునని చెప్పి యామెను బంపివేసితిని.

మాన—మంచిపనిచేసితివి, ఈబిడ్డ మిగులసుఖీల, అత్యంత-
కోమలస్వభావముకలది. లక్షణములన్నియుఁజూడఁ జాలభాగ్యవతి-
వలెఁ గన్పట్టుచున్నది, ఈమెకుఁ బరిణయమైనదా?

ఁ—పరిణయమైనది. ఆవిషయమున మహారాజున మక్షమున
నేనొకయభియోగమును తేవలసియున్నది. అది యిప్పుడు వలదు,
వేతొకదినమున మనవిచేసెదను.

మా—నీయిష్టమువచ్చినట్లు చేయుము. ఈబిడ్డ కననుకూల
మేమియు లేకుండునట్లు తగినయేర్పాటులను గావించితివా?

ఁ—కావించితిని.

మహారాజు శయ్యపైఁబరుండుచు “ చాల నుడుకుగనున్నది,
చెమట శరీరమునుండి ప్రవహించుచున్నది ” అనియెను.

ఁర్మిత్ర వేతొకదాసినిపిలువవలయునని యత్నించుచుండెను.
ఆమంచముప్రక్క నొకవీవనపడియుండెను. బాలిక మెల్లమెల్లగ
మందునకుఁబోయి. యావీవననుగైకొని మహారాజునకు వీవఁదొ-
డంగెను.

మహారాజు “ బిడ్డా! నీకెందులకు? పరిచారికలుషచ్చెదరు.
నీచేయి నొప్పియెత్తును ” అనియెను.

యువతి యతిమధురస్వరముతో “ మీసేవలభించుట నాకుఁ
బరమసౌభాగ్యము ” అనియెను.

మహారాజు జూర్మిత్రనుద్దేశించి “ ఈబాలికపేరెవ్వరు? ” అని
యడిగెను.

ఁ—రాజలక్ష్మి.

మా—మిక్కిలిసాగసై నపేరు. నిశ్చయముగా నీమె రాజల-
క్ష్మియే యగును. ఈలక్ష్మి యెవనియంటనుండునో, అతఁడు లక్ష్మి

• తోఁగూడిన రాజగుటకు సం దేహము లేదు.

• ఇంతలో నిరువురు పరిచారికలు వచ్చిరి. మహారాజు “నీవు వీవనను విడువుము. వారు విన రెదరు. నీకుఁ గష్టమెందులకు ? ” అనియెను.

రాజలక్ష్మి—కష్టము లేదు. మీయాజ్ఞకు వ్యతిరేకముచేయ రాదని నేనీవీవనను విడుచుచున్నాను.

రాజలక్ష్మి వీవననటనుంచి మెల్లమెల్ల గజరగి యూర్తిశ్రవేసు కకు వచ్చి నిలువఁబడియెను.

ఊ—భోజనము సిద్ధము సేయుమనియెడ రా ? రాత్రిప్రాస్తు ఘోషి నది.

• మా—నీయిష్టము.

• రాజలక్ష్మి యూర్తిశ్రవస్తమునుబట్టుకొని యస్ఫుటస్వరము తో “అమాత్ర! ఆజ్ఞయిమ్ము. నేనుఘోషి యన్నియును జక్కగా సిద్ధము చేసెదను. ” అనియెను.

ఊర్తిశ్రయమహారాజుముఖమును జూచుచు “మంచిది. నీవు ఘోషి చూడుము. నేనును వెంటనే వచ్చెదను ” అనియెను.

రాజలక్ష్మి వెడలిపోయెను. కొంచెము నేపయినపిదప మాన సింహమహారాజూర్తిశ్రతోఁగూడ భోజనశాలకేగెను. వారక్కడకు వచ్చినప్పటికే రాజలక్ష్మి యన్నికార్యములను చక్కగా సిద్ధముచే సియుంచెను. అదిచూచి మహారాజు మిగుల సంతృప్తుడయ్యెను.

• అదిమొదలు రాజలక్ష్మి మహారాజునకుఁ దలచుగా నుప చారములు సేయుటయందు నియుక్తయగుచుండెను. మహారాజంతః పురమునకు వచ్చినతోడనే రాజలక్ష్మిచేసిన ప్రతికార్యమును సర్వాం గస్తుందర్శమై మహారాజున కత్యంతసంతోషదాయక మగుచుండెను.

అందుచేత మహారాజునకు శుశ్రూష సేయుభారవంతయు రాజుల క్షీమింపడనే పడియెను. మూడుదిశములకే, రాజులక్షీమచేయనికార్యములయందు మహారాజున కించుకంతయును తృప్తిలేకుండెను. ఆమె చేసినకార్యమే యుత్తమమయినదని మహారాజు తలంచుచుండెను.

ప దు నా ల్ల వ ప్ర క ర ణ ము.

విజ్ఞాననిధియు వృద్ధుడనై నపరానులమంత్రీ ఖాజాయిస్థాఖాను కాలదేవత కాహారమైపోయెను. సామాన్యమైన జ్వరమువచ్చి తనూత్తమున నుదరామయవ్యాధిపీడితుడైన యాతనిజీవిత మంతలో నంతమైపోయెను. నవాబులగు సులేమానస్మాన్ ఖాను లిద్దరును ఖాజాయిస్థాఖానునెడల భక్తిశ్రద్ధలనె గలిగియుండెడివారు. వారిరువురును మంత్రీసమాధికార్యముల నత్యంత శ్రద్ధతో నెరవేర్చిరి. ఆతనికిబదులుగ మంత్రీపదవియందు ఖజర్ ఖానును నియమించిరి. ఖజర్ ఖాను సాహసికుడు. యుద్ధప్రియుడు. ఆతడు నవాబులస్మాన్ ఖానున కత్యంతము ప్రీతిపాతుడై యుండెను. ఈనూతనామాత్యునకు నలువదియారువర్షములకంటె నెక్కుడువయసులేదు. త్రస్మాన్ ఖాను, నీతడు ననేకవిషయములలో నేకాభిప్రాయులగుచుండిరి. అందుచేతనే యస్మాన్ ఖానీతనిని మంత్రీపదవియందు నియమించెను.

సులేమానును, అస్మానును వేలువేలుస్వభావములుకలవారు.

నీ మొట్టమొదట చెప్పియున్నాము. మంత్రీఖాజాయి సాఖాను లో
 కాంతరగతుడై నపిదప నవాబులీరువురును చేరి యాలోచించి యి
 కముందు రాజకార్యములు మంత్రీమీదఁ బెట్టకుండ నస్మాన్ ఖాను
 స్వయముగనే నెరవేర్చుచుండున ట్లెగ్గాటుచేసికొనిరి. సులేమాన్
 ఖాను రాజకార్యవేత్తకాకపోవుటచే నాతఁడాభారమును వహింపని
 స్తవడలేదు. ఆతఁడు భోగవిలాసములయందుఁ బ్రమత్తుడై యం
 దుల కనువగునుపకరణములకు న్యాఘాతముకలుగకుండ జరుగుచు
 న్నచోఁ దాను చరితాన్ధుడనగుదునని తలపోయుచుండెను. అస్మా
 నుఖాను చేసినయేర్పాటులకు వ్యతిరేకముగ నాతఁడేమియు మా
 టాడుటలేదు.

ఆయేర్పాటుల ననుసరించి కార్యములు జరుగుట కారంభమ
 యొక్క అస్మాన్ ఖానునిపేర రాజ్యసంధులు, శాసనసాలనములు ని
 ర్వహింపఁబడుచుండెను. ఆతనిపేరుతో రాజ్యాజ్ఞ ప్రచారమగుచుం
 డెను.

ఈసమాచారములన్నీయు మానసింహమహారాజునకుఁ దెలి
 యవచ్చెను. పురుషోత్తమపట్టణమునకు వచ్చిననవాబుదూత వీనిన
 న్నిఁటిని మహారాజునకు విన్నవించుటయేగాక నవాబువ్రాసినయు
 త్తరమును మానసింహున కిచ్చెను. మానసింహుఁడు రాజ్యసంబం
 ధమైన యాపరివర్తనలను తక్షణమే యక్కరుఘాదుషహాకు వ్రాసి
 పంపించెను.

పురుషోత్తమునందు మానసింహుఁ డొకవారముదినములుం
 డఁదలఁచుకొని వచ్చెను. ఆతఁడుపచ్చి యప్పుడే పదిదినములైనది.
 అయినను శిబిరములనెత్తుట కాజ్ఞయిడలేదు. ఆవిషయమునఁడనయ
 భిప్రాయము నాతఁడెవ్వరితోడను వ్యక్తపఱచినట్లు గన్పట్టెటలేదు.

మానసింహుఁడు రామచంద్ర కేవునితో నొరిస్సాదేశశాసనాదివిషయములను గూర్చి యప్పుడప్పుడాలోచించుచుండెను. వారుతుడక్లిని స్థిరపఱచుకొనిరి- "అస్మాన్ ఖానువర్తమానసంసేనియమముల కింక నెన్నియోదినములు కట్టువడియుండఁడు. ఆతనిప్రకృతి యత్యంతదుర్దమనీయమైనది. ఆతఁడత్యంతతీవ్రస్వభావముగలవాఁడు. అందుచే బ్రస్తుతావస్థతో సంతృప్తి నొంది యుండఁజాలఁడు. మరియు నాతఁడు ప్రస్తుతమున మానసింహునివిషయమున నడవినవ్యవహారమంతయు నౌద్ధత్యప్రదర్శకమై సంచలక్షణసూచకముగఁ గన్పట్టుచుండెను. ఆతఁడు వచ్చి మహారాజును జూడలేదు. మానసింహుఁడు వ్రాసినయుత్తరమునకు సరియైనప్రత్యుత్తరమునీయలేదు. ప్రవాసమునందున్నపుడు మానసింహునకుఁ గావలసిన వానినిగూర్చి విచారించి కనుగొనుటయు లేదు. ఇదియంతయుఁ బరికించి చూచినచో నవాబు ఘాదుషహాగౌరవానురాగముల నభిలషించుచున్నట్లు కాన్పించుటలేదు. మానసింహునివిరాగభావము నాతఁడు గ్రహించినట్లు లేదు. ఆతనియాత్మీయతను దృఢపఱచుకొనవలయునను నభిలాష మాతనికున్నట్లు తోచుటలేదు. సంసయగుటకుఁ బూర్వము మానసింహుఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధముకాలేదు. ఇప్పుడాతఁడు యుద్ధమునకు సిద్ధమై యుండెను. అయినను సంధికి వ్యతిరేకముగ యుద్ధమునేయుటయందాతని కిష్టములేదు. పఠానులు సంసనియమములను మీరకపోయినచో యుద్ధమునకుఁ దిగ్గకూడదని మానసింహుఁడు నిశ్చయించుకొనియెను.

నవాబిప్పుడు మహారాజును జూడవలయునని పూరినగరమునకు విచ్చేసెను. సస్మానప్రదర్శనార్థమై యాతఁడు రాలేదు. ఆతని కాయభిప్రాయమే యున్నచో మొదటనే వచ్చియుండును. ఈరాక

కు వేఱుకారణములున్నవి. నవాబు తనవిషయమునుగూర్చి మాట
లాడవలయునని తలంచి యందుకొఱకై వచ్చి తనరాకను మాన
సింహుని కెఱిగించెను.

అపరాధకాలమున మహారాజు సభామండపమునం దాసీనుఁ
డై యుండెను. మిత్రమండలియుఁ బరివారజనమేకాకుండ మహారా
జగురామచంద్రదేవుఁడుకూడ నచ్చటనుండెను. ఆసమయమున న
స్మాన్ ఖానచ్చటకు వచ్చెను.

నవాబువచ్చుసమయమునకు సరిగా భేరీ, నగారా, కాహళ
మొదలగువాద్యధ్వనులు ఘోషించెను. తూర్యధ్వనులయ్యెను. మ
హారాజుటనున్నవారితో మండపద్వారమువఱకు వచ్చెను. వందిమా
గధులు హెచ్చరికలను దెల్పుచుండిరి. ఆక్షణముననే యస్మాన్ ఖా
ను వారిసందఱ నెదుకొనియెను. మహారాజాతనిని యధావిహితశి
ష్టాచారములతో గౌరవించెను. నవాబుకొఱ కొకవిచిత్రసింహాసన
ము వేయఁబడియుండెను. అస్మాన్ ఖానందుపైఁ గూర్చుండెను.

ఎట్టినుందరసౌమ్యమూర్తి!—కొంచెము చింతాభావము—
కొంచెముసందిగ్ధభావము—అందుచే నించుకష్టసభావముతోనున్న
యస్మాన్ ఖానునిమూర్తి యొకశోభామయమైయున్నది? అతిమనో
హార్షములగునుడుపులచే నాతనిశరీరము సమాచ్ఛన్నమైయుండెను.
వామపార్శ్వమున నవరత్నఖచితమైన యొరయందుఁ గూర్పఁబడినఖ
ద్గము కఠినుండి నేలనుదాకుచు వ్రేలాడుచుండెను. మస్తకమున న
త్యంతశోభామయమైన యుష్ణీషము ప్రకాశించుచుండెను.

నవాబుపరివారమునంను ప్రతిమనుష్యునిగూర్చియు, క్షేమస
మాచారము మొదలగుకుశలప్రశ్నలైనవిదప మానసింహమహారా
జుపరలోకగతుఁడై నమంత్రీయిస్మానునివ్యాధి, మరణము, సమాధి,

మొదలగువానిని గూర్చి చాలసేపడిగి తెలిసికొని ప్రధాననిరోధుణి యైన యాతనిచేతలను గొంతసేపు కీర్తించి పిమ్మట “ఒరిస్సాదేశమునకు వచ్చియున్నను నాకు, ఒరిస్సా దేశపు నవాబులసందర్శనము లభించునని నేననుకొనలేదు. ఇప్పుడు మీరాక మాయదృష్టసౌభాగ్యములకుఁ గారణమని తలంచుచున్నాను.” అనియెను.

మహారాజుడిన క్షేపపూర్ణమైన యానాక్య మస్మానునిహృదయమునకుఁ దట్టెను. అతఁడెంచుక సేపు చింతించి “మహారాజులు నిజమానతిచ్చినారు. మూపై దయయుంచి మమ్ముఁ జూచునాకాంక్షయుండుటచేతనే మాకు దర్శనమొసంగి మమ్ములను గృతార్థులనుజేసినారు. ఆత్మీయులసందర్శనలాభము సౌభాగ్యప్రసాదమనితలంచుటకు సందేహములేదు. కాని, యాత్మీయులలోఁ బరిగణింపఁబడు సదృష్టముమాకు లేకపోయినది. అట్లేయున్నచో “హాజరుకావలయును” అను “హుకుము” వచ్చియుండదు. ఎవరు హుకుమునకు దాసులో, అట్టివారిదర్శనము మహాభాగ్యముగాఁ బరిగణించుట కవకాశములేదు.” అనియెను.

మానసింహునకు సంపూర్ణప్రత్యుత్తరమే వచ్చినది. సంపూర్ణమునకు హెచ్చుగనే వచ్చినట్లెంచవచ్చును. ప్రత్యుత్తర మస్పష్టమైనదికాదు. క్షేపపూర్ణముకాదు. ద్వ్యర్థిబోధకముకాదు. మానసింహుఁ డు కొంచెమువిసుఁగుకొని స్పష్టముగాఁ జెప్పవలయుననియే నిశ్చయముచేసికొని “హుకుమునకు దాసుఁడుగూడ నొక్కొక్కసేమయమునఁ బరమాత్మీయుఁడగును. అదివానిగుణమును బట్టియు, దక్షతను బట్టియు నుండును. నవాబులు లోఁబడియుండుట కొప్పికోనిరి. వారలాత్మీయులగుటయుఁ గాక పోవుటయు వారియిచ్చాధీనమైయుండును” అనియెను.

అస్మాన్ ఖాను మిగులదుఃఖాకాక్రితుడయ్యెను. ఆతనిమొగ్గ మెట్టపడియెను. మానసింహుఁ డాతనిసమక్షముననే యాతఁడు హా కుముసకృదాసుఁడై నల్లుస్వప్తముగాఁ జెప్పినట్లయ్యెను. అస్మానునియో ద్ధునకు మేరలేదు. పరాక్రమము, సాహసము, వీరత్వము, నాతని కడసంపూర్ణముగ నుండెను. సర్వసామాన్యముగా నామహాగుణముల తో సహసము చిరవిరోధమును గలిగియుండును. కాని యస్మాన్ ఖానునిహృదయక్షేత్రమునమాత్రము పరస్పరవిరోధగుణములు స్వేచ్ఛగా, వర్ధిల్లుచుండెను. అయేషాప్రేమన్యూపారమునందు, అస్మాన్ ఖానుని యసాధారణసహిష్ణుతాగుణసంచయము నిత్యమును మనకుఁ గాన్పించుచునేయున్నది. ఇప్పుడును నస్మాన్ ఖా నసాధారణమైనయోర్పుతో స్థిరభావమును దాల్చియుండెను. ఆతఁడుచాలసేపు నీరవుఁడైయుండి పిదప నీవిధముగాఁ బ్రత్యుత్తరమిచ్చెను.

“ వంగదేశపునుబేదారగు నోమానసింహబహదూర్! నేను మీతో వాదములాడుటకు రా లేదు. మీవంటివారితోడి వాగ్వాదము నాకుశోభింపదు. అనేక మహావిషయములనుగూర్చి మీతోనాలోచింపవలయునని నాకభిలాషకలదు. అవి యుభయులకు నిష్టానిష్టసంబంధమును గలిగియున్నవై యున్నయవి. కాని దౌర్భాగ్యవశమున మీరిప్పు డేభావముతో మాటలాడఁబ్రారంభించిరో యాభావమును దెలిసికొనినపిదప మీతో నావిషయములనుగూర్చి యాలోచించుట యుక్తముకాదని తోచుచున్నది. నేనిప్పుడే మీశిబిరమునుండి వెడలిపోవుచున్నాఁడను. కాని మీకడ సెలవుఁగైకొనుటకుఁబూర్వము మీతో నొకమాట చెప్పటకు బాధ్యుఁడనై యున్నాఁడను. ఆవిషయము సాగృహకృత్యసంబంధమైనది. దానిని వెల్లడిసేయుట సిగ్గులచేటు. అయినను ధర్మమును, వివేకమును, న్యాయపరతయు, మీ

కావిషయమును దెలియఁ జేయ నన్ను వేషధముల పురికొల్పుచున్నవి. అందుచే దానిని మీ కెఱింగించుట నా ప్రధానకర్తవ్యము. మీరు దానిని విననిష్టపడియెదరా? ”

మా—మీరు చెప్పినది వినుటకు నాకాక్షేపణమేమియును లేదు. మీతో నేవిధముగను విరోధమును తెచ్చిపెట్టుకొనవలయుననునభిప్రాయము నాకు లేదు. మీరు నాతో సఖ్యభావమునువీడకుండ నుండుట వివేకకార్యమని మీకుఁ బదింబదిగఁ జెప్పుచున్నాఁడను.

అ—ఆసంగతులన్నియు నిప్పుడువలదు. అప్రియకర్తములగు నామాటలనుగూర్చి యాలోచించుటకు నాకిప్పు డిష్టములేదు. నేను మిమ్ముల నొకవిషయమునుగూర్చి యడుగఁదలఁచినాఁడను. మీరు మీతనయుఁడైన జగత్సింహునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించియున్నారు. ఆవీరపురుషున కేకారణమువలన నట్టిశిక్షవిధించిరో యాకారణములలో నవాబునందినియగు నయేషాప్రణయప్రకాశముకూడ నొకకారణముగాఁకొనిరని వినయున్నాఁడను. అది సత్యమేనా?

మానసింహుఁడు కొంచెము వెనుకముందుచూచి పిదప “అయేషాయం దనురాగియై యామెహృదయమునఁ బ్రేమోత్పాదనమునరించుట జగత్సింహునియపరాధములలో నొకమహాపరాధమేయగును. కాని యాయొక్కయపరాధమునకే యాశిక్ష విధింపఁబడలేదు. అతఁ డవిధేయుఁడై రాజకార్యములయం దశ్రద్ధను చూపినాఁడు. మరియు శత్రువులతో స్నేహసూత్రమున బద్ధుఁడైనాఁడు. అవియన్నియు గొప్పయపరాధములు. అందుచే నాతని కుండన విధింపఁబడినది ” అనియెను.

అ—ఆతనికి విధింపఁబడినదండననుగూర్చిగాని, యీ యొక్క యుక్తాయుక్తములనుగూర్చిగాని, యాతఁడు చేసినకార్యములనుగూర్చిగాని, వానియందలి ప్రయోజనమునుగూర్చిగాని మాటలాడుటకు నాకిప్పు డేమియు నధికారములేదు. ఆసంగతులన్నియు నాకుఁ దెలియును. అందుచే వానిని విని, ఖానినిగూర్చి మాటలాడినందువలన నాకేమియుఁ బ్రయోజనములేదు. జగత్సింహుఁడు. నాకు శత్రువు. అనేకకారణములచే నేనాతనిహితమును గోరను. కాని నీచమానవులవలె నిష్కారణముగ శత్రువున కధఃపతనముగలుగుచుండ నేను చూడఁజాలను. ఏమనుష్యుఁడైన నితరుఁ డపరాధము లేనిదే నిర్నిమిత్తముగా దూషితుఁడగుచుండఁజూచి యూరకుండఁగలఁడా? అందుచే నారహస్యమును మీకుఁ దెలుపనుద్యుక్తుఁడనైతిని.

• మహా—మీయభిప్రాయమును స్పష్టముగాఁ జెప్పవచ్చును.

అ—అయేషాప్రణయసంబంధమున జగత్సింహుఁడు సంపూర్ణముగా నిరపరాధి. మనోవాక్కాయకర్మములచే నాతఁ డెప్పుడు నయేషాయంనుఁ బ్రణయమును గనఁబరుపలేదు. అయేషా తనంతటతానే యాతనియెడ ననురాగిణియైనది. ఆప్రణయవృత్తాంతము నయేషావలన వినినపిమ్మటఁగూడ నాతఁ డెప్పుడును తనహృదయమున నామెప్రేమకుఁ దావీయలేదు. ఒక్కదినమునందైనను ప్రణయసూచకములగుమాటలాడి, అయేషాయుత్సాహమునాతఁ డభివృద్ధిపరుపలేదు. జగత్సింహుఁడు నాకుఁ బరమశత్రువైనను సత్యముకొఱకును న్యాయముకొఱకును, ధర్మముకొఱకును నేనీమాటలను మీకుఁ దెలుపుటకు బాధ్యుఁడనై యున్నాఁడను. నేనాకర్తవ్యమును నిర్వహించి నామనోభారమును దీసివేయఁగలిగితిని.

• మా—అట్లయినచో మీకు జగత్సింహునితో ద్వంద్వయుద్ధ

మేలసంప్రాప్తి పుష్పమైనది ?

అ సాక్షాత్తులును లజ్జాయుక్తమగుచిలున గవుత్తో ఆస్మత్తాంతమును గూడ మీరు తెలిసికొంటిరా? మేలేయైనది. అయేషానాజీవనమునకు ధృవతార. అయేషాను లక్ష్యమునందుంచుకొని నేను ప్రాణములను నిలుపుకొనుచున్నాడను. కాని, అయేషాహృదయము జగత్స్థింహునితో సంపూర్ణముగా నిండియున్నది. ఆహృదయమునందీనిర్భాగ్యున కించుకంతయును తావులేదు. అందుచే జగత్స్థింహుడు నాకు వధ్యుడు. పరమశత్రువు. జగత్స్థింహుని పేరీ ప్రపంచమున విలు పుష్పమోయినచో నయేషాహృదయమునం దేమియును లేకపోవును. అప్పుడాస్థానమున నాకించుక తావు దొరక గలదు. ఇదియే తుదియాశ. ఆయాశను నాహృదయమున నిడికొని ప్రాణధారణము సేయుచున్నాడను. జగత్స్థింహు నాద్వందయుద్ధమునం బరాజయము నొందింప లేక యేపోయితిని. మంచికాఅముసంప్రాప్తి పుష్పమైనప్ప డాతనిని సాశనము చేయవలయునని నాసంకల్పము. జగత్స్థింహుడు యావజ్జీవమును కారాగారమునందుంచునేని నామనోరథము నీడేర్చుకొనుటకు సమయము దొరకదు. ఆతడు జీవించియున్నచో నయేషా యాతనిని మఱచిపోవుననుసాశ నాకు లేదు. జగత్స్థింహుని మరణమే నాకు వాంఛనీయమైనది.

మా—మీశత్రుత్వము మిగుల నద్భుతమును గలుగఁజేయునదిగ నున్నది. మీశత్రువుపై నారోపింపఁబడిన మిథ్యాఫలాదమును పోగొట్టి యాతని దోషతను సప్రమాణముగ ధృవపర్చితిరి. అట్లయ్యును నిత్యము నాతని మరణము మిగులనాత్రముతో నెదురుచూచుచున్నారు.

అ—ధర్మశాసనము, స్వార్థప్రయోజనము, ఈ రెండు ప్రవృత్తి

త్తులకును వశవర్తనుడనగుటచే మీవిచారణవిషయమున మిగుల భీతిల్లుచున్నాడను. కాని, చూచుటలతో నిప్పుడు ప్రయోజనము లేదు. నేను చెప్పవలసినది పూర్తియైనది. ఇక సెలవు గైకొని మొదలు.

మా—రాజకీయవిషయమున నొకటిరెండుమాటల నడిగెదను. మీవలన నేను తెలిసికొనవలసినయంశములున్నవి. మీకా తిథ్యసత్కారములను జేయవలయునని నాకభీష్టముగలదు.

అస్మానుఖాను సింహాసనమునుండి లేచి “రాజకీయవిషయము నంబటికనుగాని, దూతనుగాని పంపినచో గార్యము నెరవేరగలదు. మిగిలియున్న దాతిథ్యవిషయము—ఎవరు హుకుమునకుదాసు లోయట్టిచారివిషయమున శిష్టాచారములను నడపకపోయినను హానియుండదు. నేనిప్పుడే వెడలిపోయెదను ” అనియెను.

అచ్చటనున్న వారికందఱకును “సలాము ” చేసి గౌరవించి యస్మానుఖాను మండపమునుండి వెడలిపోయెను.

మానసింహమహారాజు, రామచంద్రమహారాజు, మిగిలినమిత్రులు మొదలగువారందఱును “పఠానులకును మొగలాయీలకునుగలసంధి కవసానము సంభవించుట కికనెంతయోకాలము పట్టదు ” అని యనుకొనిరి.

మానసింహుని డిండుకయుద్విగ్నచిత్తముతో సభనుముగించి జగన్నాథస్వామికి హారతిసమర్పించుటకై పోవుప్రయత్నము చేయఁజొచ్చెను.

ప దు నై ద న ప్ర క రణ ము.

మానసింహుఁ డొరిస్సానే శమునుండి వెడలిపోయెను. స్వీర్ణ దుర్గమునందున్న నవాబగు సస్మాన్ ఖానునకు సర్వస్వతాంతములు ను తెలిసినవి. నవాబుయొక్కగుప్తచారులు చెట్టుచెట్టునందును గుట్టగుట్టయందును నివసించియుండిరి.

నవాబు మానసింహమహారాజునుజూడవలయునని పోయి యుండెను. కాని యందలిఫల మేపక్షమువారికిని సంతోషజనకముకా లేదు. నవాబు మహారాజునుజూచుటకు పూరికివెళ్లి నపిదప మహారాజొరిస్సానువిడిచి వెళ్లుటకుఁ బూర్వము మహారాజొకనాఁడుహచ్చి నవాబునుజూడవలసియున్నదనియు, నట్లుచేయనిదే యొరిస్సానుండి వెడలిపోవుట సరిగానుండ లేదనియు, నదిపఠానులహృదయమునకుఁ జాలబాధాకరముగ నుండెననియు వేఱుగఁ జెప్పనక్కరలేదు.

అస్మాన్ ఖానునకు సంధినియమములను కొలఁదికాలములోనే భంగముచేయవలయునను నభిప్రాయముకలిగెను. అవమానజనకములగు నాకార్యములకు సహించికొనుచు సంధిని సంరక్షించుట యసంభవము. సామాన్యముగా జనులందఱును పఠానులే సంధిని భంగముకలుగఁజేసిరని యనుకొందురని యస్మాన్ ఖానెఱుంగును. కాని ప్రకృతప్రస్తావమున మానసింహమహారాజే సంధినియమములను విచ్ఛేదముచేసెనని చెప్పెదరు.

నవాబు రణసన్నాహములనన్నిఁటిని జేయుచుండెను. యుద్ధమున జయముగలిగినను, అపజయముగలిగినను సరియేకాని యుద్ధముచేయనిదేమాత్రము మొగలాయిాలయధికారము సంగీకరించుట

కస్త్రాన్ ఖానున కిష్టములేదు. ఆతఁడావిషయమున విశేషప్రయత్నములను జేయుచుండెను. ఆతనినూతనామాత్యుఁడు నావిషయమున సన్నిహితముగ శ్రమపడుచుఁ బనిసేయుచుండెను.

దుర్గమునందలియొకప్రాసాదమున. నస్త్రాన్ ఖానొక్కఁడును గూర్చుండి యేదియో యోచించుకొనుచుండెను. ఇంతలో నాప్రాసాదమునకుఁ జేరియున్నయంతఃపురద్వారము తెఱవఁబడియెను. లోపలినుండి “ఇప్పుడు నవాబుగారొక్కరే కూర్చుండియున్నారు. ఒక్కొక్కతే నేను నవాబుగారిసన్నిధికి రావచ్చునా? ” అనియెవరో యడిగినట్లయ్యెను.

అది యయేషాకంఠస్వరము. అయేషాయొకదినమునందే ననులోపలివృక్షాలునువీడి యివ్వల కాలుఁ బెట్టియుండలేదు. ప్రతినిమిషమునను మనసునందామెనుఁ ధ్యానముసేయుచున్న యస్త్రాన్ ఖాను సైత మామెనుచూచుటకు లోపలకుఁ బోయి యామెకు విరక్తికలిగించుటకు భయపడుచుండెను. అట్టియయేషా యిప్పుడు తనంతట తానే యొంటరిగ వచ్చి యస్త్రాన్ ఖానుని చూడనిష్టపడుచుండెను. అస్త్రాన్ ఖానాకంఠస్వరమునువినినతోడనే చకితుఁడై “అయేషా! వచ్చిచూచుట కనుజ్ఞను వేడుచున్నావా? నేఁడేమియాశ్చర్యమైనమాట! చూడవలసినయావశ్యకమేయున్నచో నీవు స్మరించినంతమాత్రమున నీసన్నిధినుండనా? రమ్ము. ఇచ్చటమఱెవ్వరును లేరు” అనియెను.

నవాబులేచి ద్వారముకడకేగెను. అయేషాయును నవసతశిరస్కుయై యూగదిలోని కరుదెంచెను. నవాబాగది తలుపును తానే మూసివచ్చి “అయేషా! ఇదేమి! నాయదృష్టము. నీవిచ్చటకువచ్చుటెందులకు? ఎవరిచేనై న నించుకవర్తమానమంపినచో నేనేవచ్చి

యుందినుగదా! నీవు తొందరపడి యిట్లువచ్చుటకుఁ గారణమేమి? అనియడిగెను.

అయేషావదనము విషాదపూరితమైయుండెను. ఆమె దీర్ఘ నిశ్వాసమునువిడిచి యవనతముఖియై “ రావలయుననివర్తమానమంపినచో నీకుఁ దొందరకలుగదని యెఱుంగుదును. కాని యనేకవిషయములనాలోచించి నేనే నీకడకు వచ్చితిని. నేనెప్పుడును నిన్నుస్మరించుచుండుటలేదని నీకు జ్ఞప్తియందున్నచో నంతియేచాలును. అట్లుకానిచో నీకు విషమభ్రమకలుగును. ఆమాటలవలన నిప్పుడు ప్రయోజనము లేదు. నీకొక్కమాటచెప్పవలయునని వచ్చితిని.” అనియెను.

అస్మాన్ — చెప్పము. నీమాటలను వినుటయన్న నాకుఁ బరమానందము. నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చటఁ గూర్చుండి చెప్పవలసినదానిని చెప్పము.

అయేషాయును వీరమునధిష్ఠించెను. నిలుచుండిమాటలాడినచో మెదడుసరిగానుండదనియోచించి వీరముపైఁ గూర్చుండెను. కూర్చుండి మానయై జారిపోయిన మేల్ముసుంగును రెండుచేతులతోడను సవరించుకొనఁదొడంగెను. అస్మాన్ కొంచెముసేపాగిపిదప “చెప్పము! అయేషా! చెప్పము. ఏమిచెప్పవలయుననివచ్చితివో, దానినిచెప్పము” అనియెను.

అయేషాయును పట్టుకొనిన మేల్ముసుంగునువిడిచి “నీవుకొన్నిదినములనుండి రణసంబంధములగుప్రయత్నములను విశ్లేషముగఁ జేయుచున్నాడవు. అనర్థకమైనమాటలను నీతోఁజెప్పుటకిప్పుడు సమయముకాదు. నేను చెప్పవలసినమాటలను మఱియొకప్పుడు చెప్పెదను” అనియెను.

అస్మాన్ — “అయేషా! నీవిప్పుడు చెప్పకపోయినచో నన్నతి

కష్టములలో దోసినదానవగుదువు. నీవు చెప్పినది సంపూర్ణముగా నశక్తమునుకలుగజేయునదియైనను దానిని చాల సార్థకమైనదిగా నేను దలంచెదను. ఎట్టిపనులున్నను వానినన్నిటిని రసాతలములోని కణగద్రొక్కి నీమాటలను వినుటకెప్పుడును నేను సిద్ధముగానుండును. ఆవిషయమునెఱిగియుండియుఁ జెప్పవలసినదానిని జెప్పక నీవిట్లనుమానించెదవేమి?

అయేషయునెడమచేతితో నల్లనఁ జీరచెఱఁగునుబట్టుకొని కుడిచేతితోదానిని మెలివేయనారంభించెను. నోటినుండిమాటవెడలుట చాలబాధాకరముగనున్నట్టుతోఁచుచుండెను. అస్మాన్ ఖాను “చెప్పుము. అయేషా! చెప్పదలచినదానిని చెప్పుము. నీవు చెప్పినదిశుభమైన శుభమైనదానినివినుటకు నేను మిగులనువ్విఘ్నారుచుండును” అనియెను.

అయేషాయును చీరచెఱఁగునువిడిచి “నీవు నాపైఁజూపుచున్నయనుగ్రహమునకు మేరలేదు. దానినిబోలునది మఱియేమియును లేదు. కాని, నేను నీకేమియునుపకారమునుజేయలేకపోవుచున్నదానను” అనిచెప్పియూరకుండెను.

అస్మాన్ — అయేషా! నేను నీపై నెట్టియనుగ్రహమునుజూపియుంటినో నేనెఱుంగను. కాని నీవు నన్ను నీహితైషిననిభావించుటయే నాకుఁ బరమసాభాగ్యము. కాని, దానికొఱకు “నేను నీకు కృతజ్ఞురాలనైయుండును” అనిచెప్పుటసరికాదు. నీవునాకుఁ బరమహితైషిణివి. నీవీనవాబునియంతఃపురమునకలంకారమవు. నీవందఱకునుపకారిణివైయుంటివి. అట్టివీవిప్పు డిట్లెలనుడివెదవు?

అయేషాయవసతముఖ్యయై “అకృతజ్ఞతాధీనంబులైన యీ దేహస్పృణంబులతో నిచటనుండరాదని తలంచుచున్నదానను.” అనియెను.

అస్మాన్ లేచినిలుచుండి యార్ స్వరముతో “నీవీచటనుండ కుండుటకే యోచించినచో, బలవంతముగా నిన్నీటనుంచుకొనుటకై వరికిసాధ్యము ? నాకిష్టముండేనేని నీప్రయత్నమునకభ్యంతరముకలుగఁజేయఁగలను. అట్టియభ్యంతరముమాట యట్లుండనిముక్త. నీయిష్టమునకు విరుద్ధముగానేకార్యముచేయుటకును నాకుమనసొప్పదు. అయేషా! నీవిప్పుడు నాతోఁజెప్పవలసినమాటయిదియా! నీవీచ్చటలే కపోయినచో మఱియెవరుందురు? నీవిచ్చటనుంటివిగనుకనే యథముఁడగునీయస్మానుఖానికను ప్రాణములతోనుండఁగలిగినాఁడు. నాదు రదృష్టముచే నిన్నుఁబొందఁజాలకున్నాఁడను. కాని, యింకను నాకాయాశపోలేదు. ఈదేహమునఁ బ్రాణములున్నంతవఱకు నీయనుగ్రహమునుపొందగలుగుదుననునాశ నన్నువీడదు. నాహృదయమునందాయాశ నెల్లప్పుడును పోషించుకొనుచున్నాఁడను. ఆయాశయే నాపరమసుఖమునకుఁ గేంద్రస్థానమై యున్నది. అస్మానునియాయాశాలతను త్రుంచివేయుట నీకానందమా? —అయేషా! ఆతనియావజ్రహృదయమును సంపూర్ణముగాఁ జూర్ణముసేయుటెందులకు? అయేషా! మమ్ములనువీడి మఱియెచ్చటకుఁబోయెదవు ?” అనియెను.

అయేషా ప్రత్యుత్తరమునొసంగుటకుద్యుక్తయై “అస్మాన్ !” అనియెను. ఆమెకంతస్వరమించుక వికృతమయ్యెను. ఇంచుకసంక్షుభితమయ్యెను. ఆమె కొంచెమునేపూరకుండి మరల మాటాడసారంభించెను. “అస్మాన్ ! నీహృదయముమిగుల మహత్తరమైనది. అత్యుదారమైనది. నీవలపును నసమానమైనది. మానవలోకమునందీతంతట నదిదుర్లభమైనది. కాని—” అనిచెప్పి యయేషామరల నూరకుండెను.

అస్మాన్—(ఆత్రముతో) “కాని, యనఁగానేమి? అయేషా!

అయే— కాని దురదృష్టవశమున నీవు నన్ను బ్రేమించి నీ మనస్సును కేవలము తాపమునకు గుఱిచేసికొనుచుంటివి. ఈపాపాణమును బ్రేమించి నీవు నిరంతరము ననేక యాతనలపాలబడుచు న్నాడవు. ఈయభాగిని నీసమక్షమునుండి యంతర్హితయైనచో మనయిరువురకును గూడ శుభమనియే తోచుచున్నది.

ఇట్లు చెప్పి యామె యూరకుండెను. అస్మాన్ ఖానాహృదయవిచారకవాక్యముల నతిధీరభావముతో విని చాలసేపు మాసమును దాల్చి యూరకుండి పిడప నిట్లు చెప్పనారంభించెను. “అయేషా! క్షాతరుడగు నీతనిప్రాణోత్క్రమణావస్థపాలు సేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభమేమి? ఏభవనమందయేషావసియించియున్నదో, ఆభవనముననే యీయధముఁడును వసియించియున్నాఁడు. ఆతని కదిగూడ నొక పరమానందకరవిషయమైయున్నది. అయేషా! ఆనాయానందమును హరింపజేయుటవలన నీకుఁ గలుగులాభమేమి? ఇష్టమైనప్పుడు దూరమునుండియే యయేషానుజూడఁగలను. లేదా దూరమునుండియే యయేషాకంఠధ్వనినివినఁగలను. అదినాకుఁ బరమగుఖదాయకము. అయేషా! నన్నాసుఖమునుండి వంచించుటవలన నీకగునుపకారమేమి?”

అయే—అస్మాన్! నీవుధీరుడవు. బుద్ధిమంతుడవు. ధీరభావముతో యోచించిచూడుము. దానివలన నుపకారముకాఁగలదు. అదర్శమువలనను దూరమునందుండుటవలనను నీకష్టములకుఁ గారణమైనదానిని నీవు మఱచిపోఁగలవు.

అస్మాన్—(నవ్వుచు) ఎంతటిభ్రాంతి! అయేషా! చూడకపోవుటవలనను, దూరమునందుండుటవలనను ప్రణయాస్పదులనెప్పుడైన మఱచిపోవుట తటస్థించునా? ఈనగరమునందున్నను నేనెప్పుడు

ను నీసన్నిధికి వచ్చియుండలేదు. వంగ దేశమునుండి తిరిగి వచ్చినవిదవా నేను నిన్నొక్కసారిమాత్రమే చూచియుంటిని. అంతకాలము నీదర్శనలాభము లేకపోయినను నాహృదయమునకించుకొంతయున్ను. వేపతివర్తనమును గులుగలేదు. అట్టిపరివర్తనమేయున్నచో నీవు ప్రేమించుచున్నవానిని చూచి చాలకాలమైనదిగదా—నీవాతనిని మఱచిపోలేదేమి ?

అయే—పురుషులక నేకములగు నవలంబనములును, ననేకములగులక్ష్మ్యములును. ననేకములగుకాంక్షలు నుండును. వనితలకుఁ బ్రేమయొక్కటియే యాటవస్తువు. వారనాయాసముగాఁ బ్రేమబంధము నల్లకొనఁగలరు—నేను ధైర్యముతోనుంటిని. అతియేగాక భగవంతుని బ్రార్థించుచుంటిని. నీవీపాపాణస్త్రీని సులభముగాఁ మఱచిపోవుదువుగాక !

అస్మా—దురాశ—అయేమా ! అదియొక దారుణదురాశ. నాయాయాకాంక్ష నాసమాధిమృత్తికతోఁ జేరిపోయినప్పుడేమో చెప్పఁజాలను—కాని యీశరీరమునందు శ్వాసమాడుచున్నంతవఱకు నిన్నుమఱచిపోవుదు ననునాశ నాకు లేదు. మొట్టమొదటనే చెప్పియున్నానుకదా ! ఆశయే నాకు బలమునుకలుగఁజేయుచున్నది—నేను దానిని ప్రయత్నపూర్వకముగఁ బోషించుచున్నాఁడను. దారుణతాపముచేఁ బాపాణముకూడ కరగిపోఁగలదు. ఈశ్వరసంకల్పముచే మరుభూమియందును సముద్రముద్భవింపఁగలదు. అఘోషి! ప్రాణములతో జీవించియున్నచో నొకప్పుడైన నస్మాన్ ఖానుని ప్రేమప్రగాఢతను గ్రహింపఁగలవు. అస్మానుని ప్రేమించుట కిట్టమున్న దానవైన నగుదువు. అప్పుడీదురదృష్టవంతుఁడు ధన్యాత్ముఁడుకాఁగలఁడు.

అయే—నీ ప్రేమ మిగుల మహా తరమైనది. అత్యుదారమైనది. అతిప్రగాఢమైనది. ఆవిషయమును నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని. నేను దానిని గ్రహింపలేదని యనినచో నీవు నాహృదయమును సరిగాఁ దెలిసికొనలేదని యర్థము. నీనిమిత్తమైనా ప్రాణములను విడుచుటకు సయితము సిద్ధముగా నున్నాను. నా ప్రాణము తస్కీకృతమై పోయినది. నివేదితమైన పదార్థమును తిరిగి దానము చేయుటకు నాకధికారము లేదు. దేనినిచ్చివై చితిలో దానిని తిరిగి గ్రహించుటకు నాకు సాధ్యము కాదు. సుఖముగానీ—దుఃఖముగానీ—నేను మనస్సునందైనను ద్విచారిణిని గాఁజాలను. అస్మాన్! నీవు మొదటినుండియు నన్ను ఊమించుచున్నాఁడవు. ఇప్పుడును నన్ను ఊమింపుము. వ్యర్థముగా నీ యుభాగిని పైనాశచే నీ సుఖమునకు భంగము కలుగఁజేసికొనవలదని, నీన్ను వినీతభావముతో వేఁడుకొనుచున్నదానను. మఱియు నా దొక ప్రార్థన. నీకిష్టమైన కన్యను వరించి నీ జీవనమును సుఖమయముగాఁ జేసికొనుము. నిరర్థకముగా నీ ఫణిని నాసించి ముగ్ధుఁడవై లోకోపకారమునకుఁ బ్రయోజనకరమైన నీ జీవనమును ధ్వంసము చేసికొనకుము.

అస్మాన్—అయేషా! నాజీవిత మరణములయందు నీవు నాకుఁ బూజనీయవు. నిన్నుఁ బొందజాలకపోయినను—ఇదివఱకు నాయాతనను నెమ్మదిగ సహించుకొనుచు వచ్చినట్లే— ఇక ముందును సహించుకొనఁగలను. కాని, యొక తుది ప్రయత్నమును చేసి చూచివిడిచెదను. నీవెఱిగి ప్రేమించుచుంటివో, ఆభాగ్యవంతుని నాస్వహస్తములతో వధియించెదను. పిదప నీవు స్వతంత్రుకావచ్చును. అప్పుడు నేను నీయనుగ్రహమునకుఁ బాతుఁడనై నను గావచ్చును. అప్పుడు నా మనోభీష్టము సిద్ధింపకపోయినచో నస్మాన్ ఖానుని ప్రతిద్వంది నాశనమైపోయెను గదా యను సంతోషముతో సుఖనయ్యెదను.

అయేషా — ఈ ప్రపంచమునంద మంగళ ప్రవాహమును వృద్ధి నొందించుటకై అయేషా జన్మించినట్లు తోచుచున్నది. నిన్ను నేను మిగులఁ బ్రేమించుచున్నదానను. నీవు సుఖవై యుండఁ జూడవలయున ని నాయాశ. అదియే నా ప్రధాన ప్రయత్నము. కాని, విధాత యీ యభాగినీయదృష్టమునం దాసాభాగ్యమును వ్రాయ లేదని తోచుచు న్నది. నేను చెప్పఁదలంచినది సమాప్తమైనది. ఇక సెలవుగైకొనియో దను. ఈజీవితమునందు మరల నిన్నుఁ జూడఁజాలనని తోచుచున్నది. ఒకవేళ నెప్పుడైనను నీకు విశేషాపదసంభవించినప్పుడు నావ లనఁ గలుగునుపకార మేదైన కలదేని నేనప్పుడువచ్చెదను. దానిని దెలిసికొనుము. సోదరా! అస్మాన్! నన్ను దుఃఖిని నగునీసోదరినిగా భావింపుము. వలదు. వలదు. వలదు — సర్వప్రయత్నముల చేతను నన్ను మరచిపోవయత్నింపుము.

అస్మాన్ ఖాసభోముఖుడై యయేషా చెప్పుచుండెడి హృదయ విదారక వాక్యములను వినుచు భయానకములగుసానావిధకల్పనల యందు ప్రమత్తుడై యుండెను. ఆతఁడు తలయెత్తి చూచునప్పటి కయేషా యచ్చటలేదు. అస్మాన్ ఖాను నీట్టూర్పుపుచ్చి రెండుచేతుల తోడను శిరసును బట్టుకొని “ఓహో!” అనియనుకొనియెను.

మొదటిభాగము సంపూర్ణము.

శ్రీ రామచంద్ర.

న వా బు నం ది ని.

ద్వి తీ య భా గ ము.

మొదటిప్రకరణము.

జగత్సింహుఁ డెచ్చటనున్నాఁడు? పాట్నానగరమునందలి లోహకారాగారమున సంకెలలచే బంధితుఁడై పడియున్నాఁడు. అట్లుండిన యాపౌరుషశాలి ప్రణయసంబంధమయినయొకస్వప్నమును గాంచెను. కారాగారమంతయు గాఢాంధకారమయము. శృంఖలము లచే నిబద్ధుఁడైయున్నయావీరుఁ డొకచాపపైఁ గూర్చుండియుండె ను. అత్యంతకఠోరమైనమాదుర్దశ కవసానములేదా? ఆతఁడిక నెన్నఁడును సూర్యచంద్రులను చూడఁజాలఁడా? అయిన నాతనిజీ వనసర్వస్వమైన తిలొత్తమతో నొకసారియైనను మరలఁ గలసికొన కుండునా? ఆకారాగారాంధకారమున నాతనిజీవితము సమాప్తమై పోవునా? ఎల్లయాశలకు నదియేతుదియూ?

ధైర్యముతో నిరీక్షించినచో నీదుర్దినము నిజముగా దూరమై పోఁగలదు. జగత్తునం దెప్పుడెచ్చట నెవ్వరికి దుర్దినములు చిరస్థా యిగా యున్నవి? అని మధురభాషిణియైనయాశాదేవత యాతని చెవియం దూదెను. జగత్సింహుఁడు గడచిపోయినతనజీవితచారిత్ర మును జ్ఞప్తికిఁదెచ్చుకొని యొచించిచూచుకొనియెను. అత్యల్ప

కాలములో నాతనిస్థితియం దెట్టివిపర్యయములు సంఘటిల్లినవి ! ఆ తఁడు వానినన్నిటి నతిక్రమించి మరల సౌఖ్యముల ననుభవించ లేదా ? మరల నట్లే సంప్రాప్తముకాదా ?

అతనికి స్త్రీసుఖములనుగూర్చి యోచించువారెవ్వరు ? అతని యా క్లేశభారమునువహించి హృదయవేదనననుభవించువారెవ్వరు ? తనవిపద్వార్తనువిని తిలోత్తమ యత్యంతచింతాభరాకాంతయగు ననియు, నా బాలిక యెట్టియాతనలననుభవించుచున్నదోయనియు, రుణమైనదుశ్చింతచే నామె హృదయశరీరము తెల్లవసన్నములై పో యినవోయనియు నాతఁ డాలోచించుకొనియెను. ఆదురవస్థయందుఁ దనకష్టముకంటెఁ దిలోత్తమనుగూర్చినచింతయే జగత్సింహునకు మిక్కిలి బాధాకరమయ్యెను. ఎవరివలననైనను దిలోత్తమసమాచారము వినివచ్చినను, ఎవరినోటనైనఁ దనకుశలవార్త తిలోత్తమకుఁ దెలియచేయఁగలిగినను, జగత్సింహుఁడు కొంతవఱకు నిశ్చింతుఁడై యుండును—ఆతనికిఁ గొంచెము శాంతియు, సుఖమును గలిగియుండును. కాని, దాని కుపాయమేది ?

జగత్సింహుఁ డీపరిక్లేశముచేతను, చింతచేతను, దినములను జరుపుచుండెను. దినములపై దినములు సాగిపోవుచుండెను. కాని యాతనియాశ లేమియు ఫలింపలేదు. ఫలింపకున్నను, ఆశమాత్ర మాతనిని విడిచిపోలేదు. నిద్రలేకుండ సర్వదా చింతతోడనే రాత్రులు జరగిపోవుచుండెను. అతిక్లేశముచే—చేయుటకుష్టమిలేకుండఁ గనే—పగలుగడచిపోవుచుండెను. కాని, యాశమాత్రముపోవుట లేదు.

ఒకదినమునఁ బ్రాతఃకాలమునందు జగత్సింహున కించుక కునుకుపట్టెను. రాత్రియంతయును దిలోత్తమకొఱ కత్యంతము

చింతించుటచే నలసియున్న యాతనినే త్రములప్పు డొకించుక మూత వడియెను. కాని యతఁడాయనస్థయందైనను నిశ్చింతుఁడై సుఖము ననుభవింపలేదు. ఆస్వల్పనిద్రయందును తిలోత్తమసంబంధమైనయస్పష్టోద్వేగము క్షీణభావముతో నాతనిహృదయవీధికి వచ్చుచుండెను.

ఇంతలో నాకస్మికముగఁ గారాగారపుటినుపతలుపును తట్టు ఘుర్ఘురశబ్దము జగత్సింహునకు విననయ్యెను. కాని, యాతని కాశబ్దము వేఱుకీతిగఁ దోఁచెను. అత్యంతకఠోరమైన యాశబ్ద మాతని కర్ణములకుఁ దిలోత్తమ మంజీరసంబంధమగు మధురధ్వనివలె వినఁబడియెను. నిద్రావివశతచే ముద్రితనయనుఁడైన యాతఁడు “ప్రియతమ్మయగుతిలోత్తమ కుసుమమాలను హస్తమునఁదాల్చి నవ్వుచునవ్వుచు ముందునకు జరగి తనయొద్దకు వచ్చినట్లును, తాను “నీ యిష్టానుసారముగఁ గత్తినివిడిచిపెట్టితిని. పుష్పమాల తిరిగి తెగిపోవుననుభయములేదు. ” అని చెప్పినట్లును నొకస్వప్నమునుగాంచెను.

తెఱవఁబడినమార్గమునఁ గారాగారరక్షకుఁడు లోపలకువచ్చి రాజపుత్రుని శయ్యకడనిలుచుండి మధురస్వరముతోఁ గూడిన సంభ్రమముతో “యువరాజా ! ” అని పిలిచెను.

కారాగారరక్షకుఁడు పిలిచిన శబ్ద మాతనిచెవినిఁ బడినను. కాని, దానినాతఁడు వేఱుభావముతో గ్రహించెను. తిలోత్తమ “ప్రాణేశ్వరా ! ” అని పిలిచినట్లాతనికి విననయ్యెను.

కారాగారరక్షకుఁడు మరల “యువరాజా ! ” అనిపిలిచెను.

రాజపుత్రుఁడు “పోవలదు. పోవలదు. భయమేమి ? ” అని పలుకుచు నుద్వేగముతో శయ్యనుండి లేచి నిలుచుండిచూచెను. ఎదురుగా నప్రియమైనకారాగారరక్షకునిమూర్తి గనఁబడియెను. తిలో

త్తమయెక్కడ? ఏసుదరికాపదలు సంభవించెనని తెలిసి తాను పరువె తమొదలిడెనో, యాతిలో తమయేది? పిదప జగత్సింహునకుఁ బ్రకృతస్థితి గోచరమయ్యెను. ఆతఁడు ఏసుఁగుకొని మనసునందు “అకటకటా! స్వప్నమందైనను సుఖముననుభవించుట కీనిర్బాగ్యుఁడు నోచిపుట్టలేదుకాబోలు!” అని మనుకొని కారాగారభావముతోఁ జదికిలఁబడియెను. కారాగారరక్షకుఁడు వినీతభావముతో నాతనికి వందనము చేసెను.

జగత్సింహుఁడు నేత్రములను తుడుచుకొని “కారాగారరక్షకా! తెల్లవారునప్పటికే నీవు తెచ్చినసమాచారమేమి?” అని యడిగెను.

కారా—(వినయముతో) మీరు కారాగారమునకువచ్చిన యొకటిరెండు దినములలో నొకసన్యాసివచ్చి యప్పటినుండియు మిమ్ములను జూడవలయునని ప్రయత్నించుచున్నాఁడు.

జగ—సరియే. తరువాత?

కారా—మీదర్శనముకొఱ కారాగారములో పలకు రానిచ్చుటకు నేను సాహసింపఁజాలకపోయితిని.

యువ—అట్లయినచో నామాట నాకుఁ జెప్పుటెందులకు?

కారా—ఆసన్యాసి యిప్పుడువచ్చి “చూచుటకునన్ను లోపలకుఁ బోనీయవైతివేని, ఆసంగతి మహారాజునకుఁ దెలిసి యాతఁడు మిగులవిరక్తుఁడగును. మరియు రాజకార్యమునకు విశేషహాని సంభవించును.” అని చెప్పుచున్నాఁడు.

యువ—నేనేమి చేయవలసియున్నది?

కారా—ఆతనికి దేవరసందర్శనముచేయించు శుచితమని యొచించుచున్నాఁడను.

జగ—అయినచో నది నాకుఁ దెలుపుటెందులకు?

కారా—అసన్యాసిని లోపలకువిడిచిపెట్టినచో యువరాజున కసంతుష్టిగలుగవచ్చును. యువరాజునకు మంగళమగునని మేముచేయఁజూపుకార్య మమంగళమైననుగావచ్చును.

యువ—(కొంచెముయోచించి) నాకిప్పుడుగలిగిన యమంగళముకంటె గొప్పయమంగళము వేఱొకటియున్నట్లునాకుఁదోచుటలేదు. నన్నాతడు వచ్చిచూచినను నాకు హానివృద్ధిలేమియు సంభవింపవు. నీకాక్షేపణము లేకపోయినచో నీకిష్టమువచ్చినవానిని లోపలకు విడిచిపెట్టవచ్చును. అందువలన నాకు సంతోషమేగాని విచారమేమియులేదు.

కారాగారరక్షకుఁడు వందనముచేసి వెడలిపోయెను. జగత్సింహుఁడొంటరిగఁ గూర్చుండి యోచింపనారంభించెను. విడివడునాశయేమియుఁ గాన్పించుటలేదు. మహారాజు స్వయముగా యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్షవిధించినప్పుడాతనియాజ్ఞను త్రిప్పుట కెవరికి సాధ్యము? శతసహస్రకారణములు గాన్పించినను మహారాజు తానాడినమాట కన్యధాచేయువాఁడుకాఁడు. న్యాయమునకును, ధర్మమునకును గట్టువడినచో నాతఁడట్లన్యధాచేయఁగూడదు. అన్యధాచేసినచో నాతనిపదగౌరవమును శాసనశక్తియుఁ దృణీకృతములైపోవా? ఆతనిప్రతాపము క్షీణించిపోవును. అతనిన్యాయపరతయుఁ గర్తవ్యనిష్ఠయుఁ బరిహాసయోగ్యములైపోవును.

అట్లయినచో జగత్సింహుఁడువిడివడుట కుపాయమేలేదా? ఆతఁడిట్లే చిరకాలము కారాగారమునందు జీవితమును గడపవలయునా?—విడివడుట కొకయుపాయముకలదు. ఘాదుషహాయనుగ్రహమున్నచో నన్నికార్యములును జక్కఁబడును. అతఁడనుగ్రహించి జగత్సింహునివిషయమున ననుకూలముగ నాజ్ఞయొసంగినచోఁ దన

కిష్టమున్నను లేకపోయినను మాససింహమహారాజు దానికిఁ బ్రతివాదమును జేయఁడు. కాని, యాకార్యమును చేయువారెవరు? డిల్లీకి ఘాదుషహా దర్బారునకీజగత్సింహునివిజ్ఞాపనమును గొనిపోయి విన్నవించువారెవరు? ఎవరిమాటయైన నచ్చట వినువారెవరు? దర్బారునకుఁ బోయి జగత్సింహున కుపకారముసేయునిమిత్తము ముందంజవేసి వచ్చువారెవరు?

అప్రసన్నవదనుఁడును, సన్యాసివేషధారియు నగునొక పురుషుఁడవనతశిరస్కుఁడై మెల్లమెల్లగ నాకారాగారములోపలఁబ్రవేశించెను. ఆతనిని జూచినతోడనే జగత్సింహుఁడతని గుర్తించి భూమిపై కెఱగి వందనముచేసి “ ఇదేమి! మీరిచట కెటువచ్చితిరి? ” అనియడిగెను.

ఆయాగంతుకుఁడు మనకుఁ బరిచితుఁడై నయభిరామస్వామియే.

అభి—నాకిచ్చట చాలసేపు నిలిచియుండుట కధికారములేదు. అందుచే సర్వమును నీకు సంక్షేపముగా నెఱింగించెదను. నీకీదండన విధింపఁబడినవార్త నాకుఁ దెలిసినమరుచటిదినముననే మందారణదుర్గమును విడిచి వచ్చి యదిమొదలిచ్చటనే యున్నాఁడను.

జగ—మందారణదుర్గసమాచారము లేమైన మీకుఁ దెలిసినవా?

అభి—తెలిసినవి. అందఱును గుశలముగానున్నారు. కొంతకండఱును విచారముతో నున్నారు. తిలోత్తమదుఃఖమునకు మితిలేదు.

జగ—మీరిచ్చటకు వచ్చినపిదప మందారణదుర్గసమాచారము లేమైన వచ్చినవా?

అభి—వచ్చినవి. ఒక నెలకిందట నా శిష్యుడై నగజపతి యిక్కడకు వచ్చినాడు. ఆతనిచే విమల యొక్కయు త్తరమంపినది. ఆ యుత్తరమువలన నటనందఱును శోకాకులచిత్తులై యున్నట్లు తెలియవచ్చినది. తిలోత్తమ జీవించియున్నదనియు సతికష్టముమీఁదఁ గాలమును గడపుచున్నదనియు నాప్రియత్నముచే నీవీచెఱనుండి విముక్తి నొందుదువనునాశతో నామె ప్రాణములను నిలువఁ బెట్టుకొనుచున్నదనియు నాయుత్తరమువలనఁ దెలిసినది.

జగత్సింహు డధోవదనుడై యింతుక సేపుయోచించి పిదప “మీరిన్నిదినములనుండి యిటు నెందులకుంటిరి.?” అని యడిగెను.

అభి—నిన్నుఁ జూడవలయుననునాశచేతను నీవువిడివడుట కేదైన నుపాయము నాలోచింపవలయుననియు నుంటిని.

జగ—మీమొదటియాశ యెట్లుసఫలమైనది?

అభి—కారాగారరక్షకునకు విశేషబహుమానముచేసి వశముచేసికొని కొంచెముసేపుమాత్రము నిన్నుఁ జూచుటకాతనియనుమతినిబడసితిని.

జగ—మీరెండవప్రియత్నము సఫలమగునని తోచుటలేదు. మీరావిషయమున వ్యర్థముగా శ్రమపడనభిలషింపుచున్నారు.

అభిరామస్వామి తనజోలెనుండి యొకకాగితమునుదీసి “నిరాశపోందవలదు. నిజముగా నారెండవయాశయు సఫలముకాఁగలదు. నీకాగితముపైఁ జేవ్రాల్చుంచుము. నేను లేఖిని సిరాను దెచ్చితిని. ఘాదుషహాదర్బారునందు నాప్రియత్నము నిష్ఫలముకానేరదు” అనియెను.

జగ—అచటప్రియత్నముచేసినచో మనయాశ సఫలీకృతముకాఁగఁగలదనుమాటనిజమే. కాని యాకార్యమెవరివలననిర్వహింపఁ

బడును? మీ రెవరి సాహాయ్యమును బడసితిరి?

అభి — ఎవరి కార్యమును చేకొనియుండిరో, ఎవరియత్సాహ ప్రయత్నములచే నేనిప్పు డీకార్యమును చేయుచుంటినో, ఎవరియర్థ వ్యయమువలనను నత్యాసక్తి వలనను మనకార్యములన్నియు నెరవేర్పబడుచుండెనో, ఆవ్యక్తియే సమస్తమును నెరవేర్చునని నాకు నమ్మకమున్నది.

జగ — ఆవ్యక్తియెవరు ?

అభి — నవాబునందిని — అయేషా.

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యముతో “ అయేషాయా! ఆమె సాహాయ్యమును మీ రెట్లుబడయఁగలిగితిరి?” అని యడిగెను.

అభి — నేను బడయలేదు. ఆమె నిన్ను చెఱసాలనుండి విడిపించుటకై ప్రాణాంత ప్రయత్నములను జేయుచున్నది. ఆమెయే యిప్పుడు నాకధికారిణియైయున్నది. ఆమె యిప్పుడు పాట్నానగరమునందున్నది. నీవిజ్ఞాపనమును దీసికొని నూమె స్వయముగా డిల్లీకేగును. అచ్చట సర్వమును చక్కఁజేసికొనివచ్చును. నీవిజ్ఞాపన మర్పించుట తోడనే నిన్ను చెఱసాలనుండి విముక్తి చేయుట కాజ్ఞాకాఁగలదు. అందులకు సందేహములేదు.

జగత్సింహుఁడు తనలో “ అయేషా! చిరహితైషిణివైన యోయయేషా! నీశ్రమ నిశ్చయముగా సఫలముకాఁగలదు. కృతఘ్నుఁడైన యీశరాధమునికొఱ కిచ్చటకువచ్చి నీవశేషకష్టములను నుభవించుచున్నావు. ఈబుణమును జన్మజన్మాంతరములయందైనను నేను దీర్పఁజాలను.” అని యనుకొని ప్రకాశముగా “ స్వామీ! అయేషాసందర్శనము సేయుటకీనిర్భాగ్యున కేయిపాయమునులేదా?” అని యడిగెను.

అభి—ఉపాయమున్నను నవాబునందిని నిన్నుఁ జూచుట కిష్టపడుట లేదు. పరస్పరసందర్భన మిరువురకును క్లేశకారణమని యామె దృఢాభిప్రాయము. నీనిమిత్తము ప్రాణములను విడుచుటకుఁ గూడ నామె సిద్ధముగానున్నది. కాని, నిన్నుఁ జూచుటకుమాత్రమేమి కించుకంతయు నిష్టములేదు. తక్కినమాటలను సమయాంతరమునఁ దెలిపెదను. ఆలస్యముచేయకుండ నీవీకాగితముపైఁ జేవ్రాల్గుచుము.

స్వామి తెచ్చిన లేఖనితో నాతఁడాకాగితముపై వ్రాల్గుచేసెను. స్వామియు నాకాగితమును బుచ్చుకొని నలఁగిపోకుండ జోలెయందు పెట్టుకొనియెను.

కారా—సన్యాసిగారూ! చాలనేపైసది. ఇంత సేపిటనుండుటకు మఠము మొదట మాటాడుకొనియుండ లేదు.

అభి—పోయెదను. యువరాజా! నాకు సెలవిముత్ర భగవంతునికృపచే శీఘ్రముగనే శుభసమాచారమును దీసికొని మరల నిన్నుఁ జూడగలుగుదుననుధైర్యముతో నున్నాఁడను.

జగత్సింహుఁడు వందనముచేసెను. సన్యాసి వెడలిపోయెను.

రెండవ ప్రకరణము.

మౌనసింహమహారాజు సైన్యసమేతుడై శ్రీక్షేత్రమునుండి పాట్నానగరమునకుఁ బోయి యట నియమితకర్తవ్యకార్యములయందు నివిష్టచిత్తుఁడయ్యెను. మహారాజుతోఁగూడ శ్రీక్షేత్ర

యాత్రకుఁ బోయినవారందఱును దిరిగివచ్చిరి. ఇంకొకవ్యక్తికూడ నధికముగా వారితో వచ్చియుండెను. ఆవ్యక్తి మహారాజునందఱమునకును స్నేహమునకును బాత్రమైనరాజలక్ష్మీ

మహారాజు వెనుదిరిగివచ్చుటయేమో నిజమే. కాని, యాతనిచిత్తప్రసన్నతమాత్రమొరిస్సాసముద్రమునందు విడిచిపెట్టబడినది. దానికేమికారణమో చెప్పటకు వీలులేదు. ఒకవేళ నాతిఁడాప్రసన్నతను జగన్నాథస్వామిపాదసమీపమున విడిచిపెట్టి వచ్చియుండవచ్చును.

మొగలులకును పఠానులకును జరిగినసంధిసంబంధముచే మానసింహుఁడు కొన్నిదినములవఱకును నిశ్చింతుఁడై యుండెనుగాదా! ఆసంధిబంధము కీఘ్రకాలములోనే భంగమైపోవునను విషయముసందాతనికిసుమంతయు సందియములేదు. కాని, యెవ్వరిద్దోషము? అస్మాన్ ఖాన్ మానసింహులిరువురిలో సంధిభగ్నముసేయుటకు కారకులెవరు? దానికిపఠానులే కారకులనుటకు సందేహములేదు. పఠానులు మిగులనుద్ధతులు. అస్థిరచిత్తులు. అందుచే వారిసంధిబంధమునకు లోబడియుండఁజాలరని సులభముగాఁ దెలిసికొనవచ్చును. ఏకేషిం చి యస్మాన్ ఖాన్ ధైర్యసాహసములం దసద్యుఁడు. అట్లే వీరశ్వామునందును దృఢత్వమునందును నందఱ కాశ్చర్యమును బుట్టించుచుండువాఁడు. అట్టివానియధికారముననున్నసైనికు లొకేదముగ సతితుష్టులై యుండఁజాలరా? మానసింహులులే—అనఁగా ఖైదగులాయపక్షమువారే సంధినియమముల నుల్లంఘించి కళంకమును దెచ్చి పెట్టికొనిరనుమాట నిజము. అందుచేఁ దప్పింపను, లేకఘోయినను సంధిని తృణీకరించినవిషయమునఁ బఠానులే యపరాధులని చరిత్రములయందేమేమో వ్రాయఁబడినది.

అయిననీసందర్భమున నొకవిషయముమాత్రము బాగుగా జ్ఞప్తియందుంచుకొనవలసియున్నది. మానసింహుఁ డుద్ధతస్వభావముతో నస్మాన్ భానునకు వ్రాసినయుత్తరమునందు “ నీవు నీరాజ్యపుటెల్లకడకువచ్చి నాయాగమనమును నిరీక్షించుచు నన్నెదురుకొనవలయు ” నని వ్రాయుట యుక్తమేనా? పూరిక్షేత్రమున తనదర్శనమునకు వచ్చినప్పు డస్మాన్ భానునితోఁ దృణీకారభావమున మాటాడఁదొడంగుట మానసింహునకుచితమేనా? మానసింహుఁ డీకీతిప్రశ్నలనుగూర్చి తనహృదయమున మాటిమాటికి యోచనలఁ జేయనారంభించెను. అందుచే నాతనిహృదయము ప్రసన్నమై యుండలేదు.

మానసింహుఁడు కుమారజగత్సింహునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించియుండెను. వీరపురుషున కుచితమగుకీతి నాతఁడు కార్యమునేమో చేసినై చెను. దానికి సందేహములేదు. ఆతని యానిష్పాక్షికకార్యానుష్ఠానమునకు సమస్త సైన్యాధిపతులు, సైనికులు సాయకులు, సేవకులు, నందఱును నాశ్చర్యపడిరి. వారిసమక్షమున నాతనికర్తవ్యపరాయణతయు, గౌరవమును మిక్కిలియభివృద్ధిఁజేసినది. అక్కరుఘానుషహాసైతము వీరోచితమైనయాకృత్యమును జూచి హృదయమునందు మానసింహునిగూర్చి మిక్కిలి మెచ్చుకొనియెను. జరిగినదంతయు నుత్తమమేయగును. కాని, యందువలన నాతని హృదయము ప్రసన్నతవహించినదా? యశావనవయోధర్మముచేఁ బ్రకృతికి వశమైపోయినప్పుడు జరిగినయపరాధములకై యోగ్యుఁడైనవీరపుత్రునకు యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్ష విధించుట తండ్రి కుచితమైనకార్యమేనా? అత్యంతక్రూరతమమైనయాయాజ్ఞను చేసినప్పటినుండియు మానసింహునిహృదయమునకు స్తిమితభావము

లేదు, కాని తన హృదయాందోళనము నాతఁడు మాటలచేఁగాని ప్రవర్తనచేఁగాని వ్యక్తపడనిచ్చుటలేదు, ఒకనాఁడు మహారాజు ఊర్మిళాదేవి సాహసించి సాశునయనయై మహారాజుకడ జగత్సింహునిపక్షమున క్షమాపణమును వేఁడుకొనియెను, మహారాజందువలన సంతుష్టచిత్తుఁడుకా లేదు, అందుచే నాటనుండియు జగత్సింహునిప్రస్తావన మడఁగిపోయెను.

కొన్ని దినములకుఁబూర్వము పూరినగరమునందు, అస్మాన్ ఖాను జగత్సింహునిప్రస్తావనను దెచ్చెను. అత్యంతోదారస్వభావముతో నస్మాన్ ఖాను జగత్సింహుఁ డన్నివిషయములయందుఁగాక పోయిన నొక్కవిషయమునమాత్రము నిర్దోషియని స్పష్టముగో వాక్కుచ్చి సమర్థించియుండెను, జగత్సింహుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగఁ గాకపోయినను, విధివశముచేఁ బ్రణయవిషయమున నస్మాన్ ఖాను నకుఁ బ్రతిద్వందియైయుండెను, అట్టిశత్రుఁడైనను జగత్సింహుని నిర్దోషిత్వమును బ్రకటించుటకై శ్రమపడివచ్చిన యస్మాన్ ఖాను గొప్పపరాకాష్ఠగలవాఁడని తోచుచున్నది. ఆవిషయమున నస్మాన్ ఖానుకొకగొప్పమహానుభావుఁడని మానసింహుఁడు గ్రహించెను.

నవాబుకన్యయందలి ప్రణయవిషయమున జగత్సింహుఁ డెట్లునిరపరాధియో యట్లే తక్కినవిషయములయందుఁగూడ నాతఁడు నిరపరాధియైయుండుట యసంభవముగా నేరదు, జగత్సింహునాకస్మితకముగాఁ బట్టి బంధించి కారాగారమునఁ ద్రోసివేసిరి. సంక్షతులనన్నిటిని రుజువుచేసి తననిర్దోషతను స్థాపించుకొనుటకు జగత్సింహునకవకాశమియలేదు, ఆతఁడు దోషియని నిర్ధారణసేయఁబడినరాజకీయవిషయములనుగూర్చి యవకాశమిచ్చి విచారణజరిపినను బాగుగ నుండును. అందులకు నవకాశమియలేదు, విచారణయును లేదు.

ఒక్కతప్పుమాత్రము సహింపవీలులేనిది. క్షమింపనర్హము గానిది. జగత్సింహుఁడు తండ్రికిఁ దెలియకుండ వీరేంద్రసింహునితనయను బరిణయమాడెను. ఆకార్యమతిగర్హితమైన దైనను దానికి యావజ్జీవకారాగారవాసశిక్షమాత్రముచితమైనదికాదు. ఇట్లుయోచించుకొనుచుండ మానసింహునకు తన యశావనప్రారంభకాలము నడరగినయొకవిషయము జ్ఞప్తికివచ్చెను. తోడనే యాతఁడెంచుకల జ్ఞపడియెను.

విచారముచే నస్వస్థహృదయుఁడైన మానసింహుఁ డూర్మిశాచేవిమందిరమున కేగెను. ద్వారముకడ కేగునప్పటికూర్మిశయుఁ జిఱునగవుతోఁ గూడినవదనముతో నాతనికెదురేగిదర్శనమొసంగెను.

మాన—మహారాజ్ఞ! ఒంటరిగఁ గూర్చుంటివేమి? నీరాజలక్షియేది?

ఁజ్ఞ—నారాజలక్షియూ? అట్లయినచో రాజలక్షికిని మీకును నేమియు సంబంధములేదా?

మాన—అట్లుచెప్పరాదు. రాజలక్షి కేవలము నాయాదరమునకుఁ బాత్రురాలు. నేనామెను చాలప్రితితో గారవించుచుందును. ఏది రాజలక్షి?

మహారాజు మంచముపైఁ గూర్చుండి సిదప పండుకొనియెను.

ఁజ్ఞ—మీరు వచ్చితిరని యెఱింగి కాలుచేతులును ముఖమును వడిగికొనుటకై చల్లనినీటిని తీసికొనిరావలయునని వెల్లినది. నీరు సరిగాలేకపోయినచో మీరాగ్రహపడెదరు.

మా—ఔను. నిజము. నేవకురాంధ్రుని నీటియందు గులాబియత్తరువును కర్పూరమును జేర్చి మిగులఁ గటువుగాఁ జేసి తీసికొనివచ్చెదరు. ఆనీటిని నోటఁబోసికొననెవరికిసాధ్యము? రాజలక్షి

యట్లుచేయదు. అన్నియును చక్కగాఁ జేయుచుండును. మనఃపూర్వకమైనభక్తితో నామె నాసేవను చేయుచుండును. నేనానిష్టము మిగులప్రీతితోఁ జూచుచున్నాను.

మహారాజు తుదిమాటముగియకుండగనే రాజలక్ష్మి నీటినితీసికొని లోపలకువచ్చెను. మానసింహునియావాక్య మామెచెవిని బడియెను. తనసంబంధమైనప్రస్తావన జరుగుచున్నదని గ్రహించెను. లజ్జయు నానందమును జేరుటచే నామెముఖము విశేషకాంతిని దాల్చెను.

ఊ—ఏలిక రాజలక్ష్మిని ప్రీతితోఁ జూచుచున్నారు. అది యామెయదృష్టమే యగును. కాని, నేనేమిచేయవలయునో యదినాకు గోచరించుటలేదు. మహారాజునకుఁ జాలసంతానమున్నది. వారందఱుచు నన్ను తల్లివలెనే భక్తితోఁ జూచుచున్నారు. కాని, రాజలక్ష్మి నన్ను “అమాత్ర!” యనిపిలుచుచుండును. ఆమెప్రేమాస్పదములగుభక్తిశ్రద్ధలనుజూచి నేనామె నొరసతనయగా భావించుకొనుచున్నాను. ఇట్టితల్లిగానుండుసుఖమును నేనిదివఱకెన్నఁడు ననుభవించియుండలేదు.

ఇట్లుచెప్పినప్పు డామహారాజు నేతములు జలభారాకులములయ్యెను. కంఠస్వరము సంక్షుబ్ధమయ్యెను.

మాన—రాజలక్ష్మి నిశ్చయముగా మిగులన్నేహపాత్రురాలు. నీవామెను నీయంతఃపురమునందలిపరివారములో నొకతెనుగాఁ జేర్చుకొనుటచితము. నేనావిషయమున నిప్పుడేయేర్పాట్లుచేసెదను.

ఊ—అదియెట్లుగును? మహారాజా!

మాన—రాజలక్ష్మితలిదండ్రిల కామెను మనయొద్దనుంచు నట్లుతరవులనొసంగెదను.

• డి—రాజలక్ష్మీసంబంధులెవరును నీవిషయమునుగూర్చి యా
• డ్డేపింపరని నాయభిప్రాయము.

మాన—అట్లయినచో నీకళవళమునకుఁ గారణమేమి ?

• డి—రాజలక్ష్మీని మనయొద్దనుంచుకొనుట మనకెంతయావ
శ్యకమో, ఆమెసౌఖ్యమునుగూర్చి యోచించుటయు మనకెంతయా
వశ్యకమే. రాజలక్ష్మీ రూపమునందును, గుణమునందును, నసదృశు
రాలేకాని యొక్కవిషయమునందుమాత్రమే మమె దురదృష్టవంతు
రాలు. ఆమెభర్త యామెను గ్రహింపఁడు.

మాన—ఏల ?

• డి—భర్త మొట్టమొదట నెంతోయాదరముతో నామెను
బరిణయమైనాఁడు. ఎంతోమమతతో నామెను జేబట్టినాఁడు. కా
ని, యిప్పుడామె నీచవంశసంజాతయనుకారణముచే గ్రహించుటక
యోగ్యయని చెప్పుచున్నాఁడు.

• మాన—ఏమి? వంశసంబంధమైనదోష మేమైన నున్నది
• యాయేమి ?

• డి—నేనెఱిగియున్నంతవఱ కంతటిదోషమేమియు నున్న
ట్లు కాన్పింపదు. ఒకవేళ దోషమున్నను నాచిడ్డచేసినయపరాధమే
మున్నది? రాజలక్ష్మీ సాక్షాత్లక్ష్మీస్వరూపయనుటకు సందియములే
దు. వంశదోషముమాటఁబట్టుకొని గుణవతియైనభార్యను విడనాడు
ట భక్తుకు న్యాయమేనా ?

• మాన—నిజముగా భర్తయట్లుచెప్పి విడనాడుట మిగులగ
ర్హింపఁదగినకార్యము. కేవలమధర్మము. ఏకాగ్రణముచేతను నట్టిగుణ
వతియైనభార్యను కష్టపెట్టుట భర్తకుఁగాని యాతనిస్వజనులకుఁగాని
యుచితముకాదు. రాజలక్ష్మీభర్తయెవరు? ఏమిపనిచేయుచున్నాఁడు?

డే—మీ పరిపాలనమునందు మీ కధీనుఁడైన యొక సై నికుఁడు గా నున్నాఁడు. ఆ ర్యపుతు లను గ్రహించినచో రాజలక్ష్మి క్రష్టములు దూరమైపోవును.

మాన—నా కధీనుఁడైన సై నికుఁడేనా? అట్లయినచో నందు లకుఁ దగినయేర్పాటులను గావించెదను. ఆ మెభర్తను నా తనియాత్మీత్రయ బంధువుల నొప్పించి యామెనాదరముతో గ్రహించుటకుఁ దగినయేర్పాటులు చేసెదను. అది నిశ్చయమని నమ్ముము. నీవా విషయమున నిశ్చింతవై యుండవచ్చును. కాని యందువలన మన కేమి జరగును? రాజలక్ష్మి భర్త యామెను గ్రహించినచో భర్తతోడ నామె యుపోవును గదా! నీసమీపమున నామె యుండుటెట్లు? నీవామెకుఁ దల్లివై నందున గలుగు సౌఖ్యములన్నియు నంతటితోఁ దుదముట్టును గదా!

డే—మహారాజా! అదేమి? మీయనుగ్రహము చే నన్నియును సుఖమయము లేయగును. ఆ సై నికుఁడు మీ సమీపమున నేయుండును. ఈ విడ్డయు మన యొద్దనే యుండును. ఆమె ముఖమున హాసము పొంగి పొరలుటను నేను చూచుచుండును. ఆమె సుఖమున నా సుఖమున్నది. పగలంతయు రాజలక్ష్మి మహారాజు సేవయందుండును. అప్పుడు నా సంతోషమునకు మితియుండదు. మహారాజా! మీరు పరమధార్మికులు. న్యాయశీలురు. ధర్మపరాయణులు. దయయుంచి రాజలక్ష్మి దుఃఖములను దూరము చేయరా? మీ చరణములనా శ్రయించియున్న యీదీను రాలిపొద్దనమును జెవియిచ్చి యూలకింపరా?

మహారాజు నేత్రములనుండి బాష్పములు ప్రవహించుచుండెను. మానసింహుఁ డత్యంతాదరభావముతో నామె హస్తమును బట్టుకొని యిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. “మహారాజ్జీ! నేను నిశ్చయము

గా నీమనోరథము నీడీర్చెదను. దానికేయాక్షేపణమును ప్రతివాదమును జెప్పును. నీయిష్టానుసారముగా తాజలక్షిత్రిని సుఖవతినిగాఁ జేయుట కెట్టికార్యమైనను జేయరానిదిగాఁ దలంపను. అందుచే సరివారిలోఁ గాని సాధారణులతోఁ గాని నేను హీనుఁడనుగాఁ బరిగణింపఁబడుట తటస్థించినను, జనసమాజమునుండి బహిష్కరింపఁబడుట సంభవించినను నేనావిషయమున వెనుదీయను.

పిదప మహారాజు చీరనుసవరించుకొని మానసింహునిచరణములనుబట్టుకొని “ మహాప్రభూ! అట్లయినచోఁ దిలోత్తమను మీ గోడలినిగా గ్రహించి మీప్రతిజ్ఞను గాపాడవలయును” అని వేడుకొనియెను.

తక్షణమే రాజలక్షిత్రియు నశులోచనయై వచ్చి మహారాజు పాదములపై శిరసునిడి యశువర్షమును గురియింపఁదొడంగెను.

మానసింహుఁ డాశ్చర్యముతో “నాకుఁగోడలా? అదేమి మాటయూర్మిళా!” అనియెను.

ఊర్మిళ చేతులుముకుళించుకొని “ ప్రభూ! ఔను. రాజలక్షిత్రి జగత్సింహునకు వివాహితయైనధర్మపత్ని ” అనియెను.

మాన—అట్లయినచో రాజలక్షిత్రి వీరేంద్రసింహునితనయాయా? ఓహోహో! ఈమెపేరు తిలోత్తమయా?

ఊ—ఈరాజకులవధువు పేరు తిలోత్తమయే.

మానసింహుఁడు చాలసేపుతలవాల్చుకొని చింతించి పిదప నీట్లనియెను. “ ప్రియా! వినము. నీదీనప్రార్థనమును నేను నిరాకరింపను. నేనాడినమాట నసత్యముచేయను. తిలోత్తమ నాకుఁ గోడలగుటకు సర్వవిధముల యోగ్యురాలు. దానికిసుమంతయు సంతియములేకు. నేనామెను సమాదరభావముతో గ్రహించెదను. ఇది

కొందలు తిలోత్తమకు రాజమహిషికివలెనే యుచితమర్యాదలన్నియు సరిగాజరుగునట్లేర్పాటుచేసెదను. ఇకముందామె నిత్యమును నీతోనుండఁగలదు. ”

తిలోత్తమయుఁ గన్నీళ్లనుతుడిచికొని గద్గదకంఠయై మానసింహునిపాదధూళిని గ్రహించి శిరసుపధరించుకొని దూరముగాఁబోయి ముఖమును చీరచెఱఁగుచేమాసికొని యేడువఁదొడఁగెను. ఊర్విశ్రయ మహారాజుచరణసాన్నిధ్యమునుండి దూరముగావచ్చి యాతనికిఁ బ్రణామముచేసి “ఈదాసి చిరకాలమునుండియు మహారాజు కరుణాలాభముచేఁ జరితార్థయగుచున్నది. ఇప్పుడు చూపినయీయనుగ్రహ మీదాసిజీవనాంతమువఱకును మఱచిపోవను. ఇదిచిరస్మరణీయమైనకార్యము ” అని విన్నవించెను.

మాన—అమాత్ర! రాజలక్ష్మీ! నీవిప్పుడు నిజముగా నాకుఁ దల్లివి. మాతృకార్యమును జేయుము. నాకాఁకలివేయుచున్నది. అమాత్ర! భోజనమునుసిద్ధపఱువుము.

తిలోత్తమయు నాతనిభోజనవిషయమునఁదగినయేర్పాట్లను జేయుటకు వెడలిపోయెను.

మూడవప్రకరణము .

పాట్నానగరమునకువచ్చినకొన్నిదినములకుఁ బిదప మహారాజు పాట్నానగరమం దొకధనికుఁడగుపఠానునిగృహమున నతిథిభావముతో నవాబుకటుల్ ఖానునితనయయగునయేషా వచ్చియున్నదను సమాచారమును గూఢచారులమూలమునఁ దెలిసికొనియెను. మానసిం

పూర్వ డాసమాచారమును గూర్చి యనేక విధముల నాలోచింపఁదొ
 డంగెను. కాని, యందుమూలమున నేమేనియాపద సంభవింపనున్న
 దనిగాని, తాను ముందుగ మేల్కొని చేయవలసిన కార్యములున్నవ
 నిగాని యాతనికిఁ దోచలేదు. ఒరిస్సాదేశపుపఠానులకును. మొగ
 లులకును సంధిసంబంధములున్నవి. అందుచేబఠానులు సామాన్యు
 లుగాని, గొప్పవారుగాని, మొగలాయిల రాజ్యములోనికి వచ్చుచుఁ
 బోవుచు నుండవచ్చును. అందులకాక్షేపణ మేమియు లేదు. కాని
 వనాబునందిని, సుజేదాగుసకు సమాచార మెవరిచేస్తే నందఁజేసి
 నచో యథాకీర్తిగ నామె నెదుర్కొని యామెకుఁ దగిన బిడారములు
 మున్నగునవి సిద్ధముచేసి కుశలవార్త నరసి యామెపటకుటీరములో
 పలకుఁ గావలసినవాని నన్నిఁటిని కూడఁ బెట్టి పంపుట మానసింపాలు.
 నకావశ్యకమై యుండును. కాని యామె యాభావముతో రాకపో
 వుటచే నాసంబంధమున మానసింపఁడు చేయవలసిన దేమియు
 లేకపోయెను.

పఠానులనేకులు పాట్నానగరమునఁ దమతమ కార్యములకొఱ
 కు నివసించియుండిరి. అనేకులున్న తస్థితియందుండుటయేగాక వారి
 లోఁ జాలమంది మిగుల సంభ్రమశాలురై యుండిరి. భారతవర్షము
 నందు మొగలులకును పఠానులకును గల వివాదము చాలదినములకుఁ
 బూర్వమే ముగిసిపోయినది. డిల్లీసంహాసన మిబ్రహీం లోడీతోఁ
 బఠానుల చేతినుండి వీడిపోయినది. దావూదుఖాను బంగాళాదేశపు
 సంహాసనమును బోఁగొట్టుకొని యొరిస్సాదేశమునకుఁ బలాయనుఁడ
 య్యెను. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులు స్వాధీనతకై యిప్పుడును
 యుద్ధములలో మగ్నులై యున్నవారు. కాని, బంగాళాదేశపుఁ బఠా
 నులనేక దినములనుండి తమయప్రతిమానవిధేయనియతి కధీనులై

మొగలాయిలప్రజలై యుండిరి. బంగాళాదేశమందలి పఠానులు మనస్సునందు లేకపోయినను పై కసంతోషాన్నిని బయల్పడనీక యుండఁచుకొని జీవయాత్రను గడపుకొనుచుండిరి. అందుచే నయేషా రహస్యాగమనమును, పఠానునిగృహనివాసమును మానసింహునిసం దేహమున కవకాశమును గల్గింపలేదు.

ఒకవారమైనపిదప భయానకమైనయొకవార్త మానసింహునిచెవులఁ బడియెను. దానితో నాతనిశాంతియంతయు ధ్వంసమైపోయెను. నవాబ్ సామ్రాజ్యమును సులేమాన్ ఖానును వచ్చి పూరినగరమును ముట్టడించినారనియు, రామచంద్రమహారాజు పలాయనమై నాఁడనియు నాతనికి వార్తవచ్చెను.

ఆవార్త నిజమైనది. అసామ్రాజ్యమును సంధివిషయమున మొదటనుండియు నసంతుష్టచిత్తుఁడై యున్నాఁడని మనమెఱుంగుదుము. మానసింహునివ్యవహారమునెడల నాతఁ డత్యంతవిరక్తుఁడై యున్నాఁడనికూడ మనమెఱింగియున్నాము. ఆతని సోదరుఁడగు సులేమాన్ ఖా నావృత్తాంతములనన్నిటిని విని యుత్తేజితుఁడై సంధిబంధములను ద్రోసివేయుట కంగీకరించెను. మానసింహుఁడు వెడలిపోయినకొన్నిదినములలోపలనే వారిరువురును పూరిపట్టణమును ముట్టడించిరి.

అసామ్రాజ్యమునియుద్ధతభావము. మానసింహులసకుఁ జాలవిరక్తిని గల్గించెను. ఆతఁ డొక్కమారుగఁ బఠానులసందర్శనలఁగలిపి ప్రపంచమునఁ బఠానుశబ్దము లేకుండఁ జేయవలయునని సంకల్పించుకొని తానే స్వయముగ నొరిస్సాపైకి యుద్ధమునకుఁ బోవలయునని నిశ్చయముచేసికొనియెను. సైన్యమునకును సేనాధిపతులకును సిద్ధముగానుండవలయునని యుత్తతువులఁ జేసెను.

పఠానుల నందు విశేషించి యస్మాన్ ఖానునిజయించి మరత్ర
 షీడితునిగాఁ జేయుట కొక్కయుపాయమున్నది. అయేషా యాతని
 యంతఃపురమునం దంతయాదరభావముతో నుండకపోయినను నస్మా
 న్ ఖానునకామె యత్యంతము ప్రాణయభాజనయై యుండెను. అందు
 చే నామెనవరోధించిరేని యస్మాన్ ఖానునకుఁ గాతర మధికమగును.
 అప్పు డాతనిని యుద్ధమున సర్వనాశనము సేయవచ్చును. ఆతనిని
 సుభముగాఁ గడతేర్చుటకు సుకరముగనున్నయూయుపాయము
 ను విడిచిపెట్టుటకు మానసింహున కిష్టము లేకపోయెను.

అయేషా ప్రచ్ఛన్నభావముతోఁ దాజఖాననువానియింట వా
 సముసేయుచుండెను. తాజఖాను, కటుల్ ఖానునికాశీశ్రీరబీగమునకు
 సమీపబంధువుఁడు. ఆసంబంధముచేఁ దాజఖానును నాతనిభార్య
 యు న్నప్పుడప్పుడు కటుల్ ఖానునిమందిరమునకుఁ బోయివచ్చుచుండె
 డివారు. అందుచే వారీయం దయేషా మిగుల గౌరవమును సభి
 మానమును, బంధుభావమును గలిగియుండెను. ఆకారణముచేఁ దాజ
 ఖానునిభార్య యయేషాను తనయింటికి రమ్మని తిఱచు వేఁడుకొన్న
 చుండెను. చాలకాలమున కిప్పు డాకస్మితముగ నయేషా యామెకు
 త్తరమునువ్రాసి పాట్నానగరమునకు వచ్చెను. తాజఖానుఁడు నాత
 నిభార్యయు నామె నత్యంతగౌరవముతోఁ జూచుచుండిరి. అయేషా
 యును నచ్చట మిగుల నానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను.

సాయంకాలమైనపిదప మొగలాయిసైనికులువచ్చి తాజఖా
 నునిగృహమును ముట్టడించిరి. తాజఖా నేసంగతియు నెఱుఁగఁడు.
 అందుచే నాతఁడానిగ్రహమునకుఁ గారణమునుగూర్చి తెలిసికొనఁ
 బ్రయత్నించెను. కాని, ముట్టడివేసినవారిలో నెవరును దానికిఁ గల
 కారణమును తెలుపఁజాలకపోయిరి. తాజఖాను మహారాజు దర్శన

ముచేసికొనుట కనుష్ఠ వేడికొనియెను. ముట్టడివైచినవారందఱు
కంగీకరించిరి.

మఱునాఁడు ప్రాతఃకాలమున భటులచేఁ బరివేష్టితఁడై
తాజఖాను బంగాళాబీహారుదేశములకు సుబేదారయిన మానసింహు
నికడకుఁబోయెను. ఆతనిగృహమునందు నవాబుకటుల్ ఖానునితన
య యున్నదనియు నామెను బట్టుకొనుటకై ముట్టడివైవఁబడినడని
యు నవాబునందినిని మొగలాయిాల కప్పగించినచో ముట్టడిమాని
వేయఁ బడుననియు తాజఖానున కెఱింగించిరి. ఆప్రస్తావనము కే
వల మసంగతముగానున్నదని తాజఖాను తనహృదయమున ననుకొ
ని తాను వర్తకముచేసికొనువాఁడననియు ననేకులు తనయింటికై
ప్పుడును వచ్చుచుఁ బోవుచుండురనియు నది నిలిచిపోయినచోఁ దన
కును నితరులకును విశేషధనసప్తము సంభవించుననియు మఘోరాజు
నకు విన్నవించుకొనియెను. మానసింహుఁ డయేషా నొప్పింపక
పోయినచో నేమాటలను విననొల్లననియు, అయేషా కేవిధమగునమ
ర్యాదయును జరుగదనియు నామెస్థితీకిఁ దగినమర్యాదలతో సంతః
పురమున నుంచెదననియు తాజఖానునకు తెలియఁజేసెను. తాజఖా
ను “నాప్రాణముల నెవరైనఁ గైకొనినను సరియే, కాని, యింటికివ
చ్చినయామెను విడువనొల్ల” నని విన్నవించెను. అందుచే నాతఁడు
భటులతోఁగూడమరల నింటికిఁ దీసికొనిపోఁబడియెను.

అయేషా కీసమాచారములన్నియుఁ దెలియవచ్చెను. ఆమె
తాజఖానునికడ కేగి తనకు మానసింహునిఁజూడవలసియున్నదని చె
ప్పెను. చూచుటకుఁ గాలమును స్థలము నేర్పడియెను. యథాసమ
యమున నిరువురు పరిచారికలు తాజఖానునిసమేతముగా భటులచేఁ
బరివేష్టితమైనశిబిక నిర్దిష్టస్థలమునకుఁ బోయెను. నిర్భీకహృదయయై

యసంకుచితభావముతో నయేషా మానసింహున కెదురుగవచ్చి నిలుచుండెను.

సజీవదేవీమూర్తియే శౌరవముతోఁ దనశోభామహిమలను ప్రసరింపఁజేయుచు ముందుసకువచ్చియున్నదని మానసింహునకుఁ దోఁచెను. ఆ మెసమీపమునకు వచ్చినతోడనే మానసింహుఁడు “అమ్మా! నీవునాతనయవు. నేను రాజనీతిప్రయోజనార్థము నీకుఁ గష్టములను గలుగఁజేయవలసివచ్చినది. నీవు నాతనయవని భావించుచుచున్నాఁడను. అందుచే నీవు చెప్పవలసినదానిని నిస్సంకోచభావముతోఁ జెప్పవచ్చును.” అనియెను.

అ—తండ్రి! మీరు నన్నవరోధించుటకు నిశ్చయించినట్లున్నది. తండ్రియవరోధమునందు (అంతఃపురమునందు) తనయస్వల్పకాలము వాసముసేయుట యసంగతముకాదు. నేను సంతృప్తచిత్తనై మీయంతఃపురమున నివసించియుండెదను. ఆసంబంధమున నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు.

మా—నీవు చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. కాని నేను వినవలసినది చాలఁగనున్నది. నీవునాప్రశ్నలకు నిజమైనయుత్తరముల నొసంగితివేని నేను సుఖిసయ్యెదను.

అ—అయేషాజీవితమునందు దాచియుంచఁదగిన ఘటనము లేవియు లేవు. ఆకారణమున నసత్యములను నుడువుట కించుకంతయు నావశ్యకములేదు. మీరు వినవలసినసంగతుల నడుగవచ్చును.

మా—నీవు నీయాత్మీయులనువీడి యొరిస్సానుండి పాట్నాన గరమున కేలవచ్చితివి?

అ—(కొంచెముయోచించి) నిజమునే జెప్పెదను. మీకొమరుఁడైనజగత్సింహుని చెఱినుండివిడిపింపవలయునను నభిప్రాయము

తో నిటకు వచ్చితిని.

మానసింపఁడు తనపుత్తునికారాగాకవిముక్తికైయించుకీ వ్యాకులపడుచుండెను. పైకి వెల్లడిచేయకపోయినను హృదయమునందందులకుపాయములను వెదకుచుండెను. ఇప్పుడందులకు సహజమైనసదుపాయము దొరకినదని మనస్సునందు సంతుష్టఁడయ్యెను.

మా—నీవందుల కేయిపాయములనవలంబించుచున్నావు?

అ—యువరాజుకడనుండి ఘాదుషాకు విజ్ఞాపనపత్రికను పంపింతుట—

మా—నేను సుబేదారుఁడను. నాకుఁ బెలియకుండ ఘాదుషాకు విజ్ఞాపనముపంపుటకుఁ బ్రయత్నమేలచేసితివి?

అ—మీవలన నీవిషయమున నేయుపకారమును జరుగదు. మీకు స్వయముగా బహిరంగమైనసభలోఁ గూర్చుండి యప్రార్థియనిశ్చయించి, యువరాజునకు దండవిధానమును జేసియేయున్నాడు. ఆయొదటికూర్జాకువిరోధముగాఁ జేయుటకు మీకిప్పుడిష్టముండదు. ఒకవేళ నిష్టపడినచో సర్వత్ర సమాదృతమై విఖ్యాతినొందినమీనామ మత్యంతపరిహాసమునకు గుఱియైపోవును. మహారాజుగారి మర్యాదను గ్రహించి రాజపుత్తునియావేదనపత్రికమును నాతనిజనకునియొద్ద సమర్పింపక తండ్రికంటె నుచ్చపదస్థుఁడగుషాదుషాకుకడ కంపుటకు నిర్ధారణచేసితిని.

అయేషాయిచ్చిన ప్రత్యుత్తరమునకు మహారాజుపరితుష్టుఁడై “ఆవేదనపత్రికము సిద్ధమగుటకవకాశము కావలదా?” అనియడిగెను.

అ—ఆవేదనపత్రికము సిద్ధమై కుమారజగత్సింహుని చేవాలింపఁబడి వెడలిపోయినది. అది యప్పుడే ప్రయాగనుదాటి ముండునకుఁ బోయియుండవచ్చును.

మా—ఆకాగితము కారాబద్ధుడై యున్న జగత్సింహునిదొంగచేవ్రా లుంపఁబడినదియా?

అ—లేదు. మహారాజా ! దొంగచేవ్రాలుచేయుట కగత్యములేదు: కారాబద్ధుడై యున్న కుమారజగత్సింహుఁడు స్వయముగా సమస్త విషయములను చదువుకొని చేవ్రాబుంచినాఁడు.

మా—కారాగారమునందున్న యాతనికడ కావిజ్ఞాపనపత్రము మెట్లుపోయినది?

అ—ఆవిషయమున నాకుఁ గొంచెము కష్టముకలిగినది. అందుచే కారాగారాధ్యక్షునకు విశేషద్రవ్యమునిచ్చి వశముచేసికొనవలసినవచ్చినది.

మా—నీవు మిగుల బుద్ధిమంతురాలవుగను, కార్యకుశలినివిగను గన్పెట్టుచున్నావు. కాని ముఖ్యవిషయమున నేమిచేసితివి? ఆపేదనపత్రము ఘాదుషహాదర్బారునకుఁ బోవుటెట్లు? అదియేగొప్ప సందేహము—ఆవిషయమున నేమైన నేర్పాట్లను గావించితివా?

అ—మహారాజా ! ఆవిషయమునఁ గూడఁ గావలసినన్నియేర్పాటులైనవి. విజ్ఞాపనపత్రము దర్బారునకుఁ జేరుటకును, చేరిన వెంటనే ఘాదుషహాచేతికందుటకును, నందినతోడనే యనుకూలములైన యుత్తరవులగుటకును దగినయేర్పాటులను గావించితిని. కార్యానుకూలమగుట కించుకంతయును సందేహములేదు.

మా—నీయుద్దేశమేమి? నీవాయసమసాహసకాత్యము నిర్వహించుట కేలపూనుకొంటివి? దానినిగూర్చి తెలిసికొన నభిలాషపడుచున్నాఁడను.

అ—అయేషా యవనతమస్త కయై యోచ్చిచుచుండను. ప్రశ్నకుత్తరమురా లేదు.

మా — నీకాప్రశ్నకొక్కమాగుగ నుత్తరమీయుట కిష్టములేనట్లు తోచుచున్నది. నేనావిషయమున నిన్ను మరలఁ బ్రశ్నింపను. నీవెప్పుడైనను జగత్సింహుని కారాగారమునందుఁ జూచియున్నావా?

అ — లేదు.

మా — నీసమాచారము నెప్పుడైన నాతనికివర్తమానముపిత్తివా?

అ — లేదు.

మా — నీప్రయత్నములచే జగత్సింహునకు విముక్తియైనపిదప నిజముగా నీవాతనినిజూడనొల్లవా?

అ — చూడను —

అయేషాప్రణయవిషయికవిద్యమానము లేమియు మానసింహునకుఁ దెలియకుండలేదు. అయేషాయొసఁగినప్రత్యుత్తరములను వినినపిదప నాతఁ డాయనుపమాననారీరత్నము జగత్సింహునియందనురక్తయైయున్నదని తెలిసికొనియెను. ఇంతేగాక జగత్సింహుఁడు తనహృదయమున నయేషాయెడ తదనుగూపమైనయసురాగమును గలిగియుండలేదనియు, నందుచేతనే యామె యంతవఱకును జగత్సింహునిఁ జూచియుండలేదనియు, నిఁకముందును జూడనిష్టపడుటలేదనియు నందులకాయబల నితాంతమనఃపీడితయైయున్నదస్థియుఁ గూడ మానసింహుఁడు స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనియెను. తనయునకుఁ గారాగారవిముక్తియైనపిదప నానారీరత్నముయొక్క మనఃకేశమును బారఁద్రోలుటకై శక్తివంచనములేకుండఁ బ్రయత్నముచేయవలయునని మాత్రఁడు మనసున సంకల్పముచేసికొనియెను.

ప్రణయసంబంధమైనవిషయముల నింకను దెలిసికొనవలయు

ననునభిప్రాయముతో మానసింపఁడు తనతనయుఁడగుజగత్సింహుని గృతఘ్నుఁడనియు, నరాధముఁడనియు నుడివి పిదప "అమాత్ర! నీవాతనినిమి తమె యంతటియూయాసము నెందులకుఁ బొందెదవు?" అని యడిగెను.

అయేషా నీరవయు, నభోముఖయుఁ జింతాకులస్వాంతయు నయ్యెను.

మాన—తల్లీ! సామాన్యప్రశ్నలకు తరమిచ్చుటకు సందేహించుచుంటివేమి?

అ—మహారాజా! మీరొకకట్టెపుల్లనుగూర్చి "పరులకొఱకుచెగ్గమె నీనెందులకుభస్మమయవయ్యెదవు?" అనిప్రశ్నించినబాగుగనుండును. జగత్సింహుఁ డకృతజ్ఞుఁడుగాఁడు, నరాధముఁడును గాఁడు. ఆతఁ డత్యంతధర్మపరాయణుఁడైన మహాపురుషుఁడు.

మా—బిడ్డా! అయేషా! నీవు రమణీలోకమునకంతకును రత్నమవు. నీకు సౌఖ్యముగలుగఁజేయుటకై నేననేకవిధములఁ బ్రయత్నించెదను.

అ—అతిప్రగల్భవలె మహారాజుంతటివారిసమక్షమున నిలుచుండి విశేషముగా మాటలాడితిని. కాని, నేనామాటలను నామనఃపూర్వకముగా నుడివియుండలేదు. మహారాజుగారియాజ్ఞయైనప్పుడు చెప్పకపోయినచో నాగ్రహమువచ్చుననుభయముచే నానాలుకలజ్జావిహీనయై విశేషముగా మాటలాడినది. అందుకొఱకు మహారాజుచతణసమక్షమున తుమాపణమును వేఁడుకొనుచున్నదానను.

మా—అయేషా! రాజకార్యార్థము నిష్ఠుఁ గొన్నిదినములవఱకును నిర్భంధములో నుంచవలసివచ్చినందులకు నేనెంతయో దుః

ఖించుచున్నాడను. కాని, అమాత్ర! నిన్నుఁజూచినీతోమాటాడినవిద
ప నామన సన్యధాపరిణమించినది. ఇప్పుడాచారమువలదు. ఒలి
స్సాదేశమునఁ బఠానులతో యుద్ధముప్రారంభమైనది. తేపటిదినము
ననే నేనక్కడ కేగుచున్నాడను. యుద్ధము సమాప్తమగువఱకును
నీవు నాయుద్ధ నుండవలయును. ఆయుద్ధసంబంధమున నీవు చెప్పవలసి
న దేమైనఁగలదా?

అ— నేను చెప్పవలసిన దేమియును లేదు. సంఘివిగ్రహశాసన
పాలనములన్నియు రాజసంబంధమైనవి. మేము స్త్రీలము. మాకవి
యేమియుఁ దెలియవు. నేనావిషయమున మాటాడుటేల?

మా— నవాబస్మాన్ ఖానున కాసంబంధమునఁ దెలియఁజేయ
వలసిన దేమైనఁ గలదా?

అ— తెలియఁజేయవలసిన దేమియును లేదు. నవాబ్బుస్వతః
తేజస్వి; సాహసికుఁడు. పరాక్రమవంతుఁడు. ఆతనిబుద్ధి కేదితోఁచు
నో, యేకార్యమునందాతఁడు ప్రవర్తింపనుద్యమించునో యట్టివాని
విషయమున నావంటివారాలోచనఁ జెప్పనుద్యమించుట మహాసహ
సము. అతఁడు చేయఁబూనినకార్యముయొక్కపరిణామమును ఫలా
ఫలములు నాతఁడు బాగుగా నెఱుఁగును. ఆతఁడందులకు సిద్ధముగాఁ
గూడనుండును.

మా— అంత పర్యంతమును నీవీయంతఃపురమునందే యుండవ
లయును. ఊర్మిశాదేవి నీకుఁగావలసినవన్నియు సమకూర్చి నీక్షేమ
ము నరయుచుండును. యుద్ధానంతరమున నేను మరలవచ్చి నిన్నుఁ
జూచెదను. నేనిప్పుడు బహుళకార్యాంతరనిమగ్నుఁడనై యున్నాడ
ను. వెడలిపోయెదను. నీవు తాజఖాను నాతనిగృహమున కంపివే
యుము.

మహారాజు వెడలిపోయెను. తాజ్ఘాను మరలఁ దనగృహము
నకేగెను. అతనిగృహము కావలివారినుండి విముక్తి నొందెను.

నాల్గవ ప్రకరణము.

ఒరిస్సాదేశమున విషమసమరానలము ప్రజ్వలితమయ్యెను. పఠానులు సంధినియమములనుబాటింపక పూరినగరము నాక్రమించుకొనిరి. రామచంద్రదేవరాజాయుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడై యుండక పోవుటచే నతిసులభముగా పూరినగరము పఠానులవశమైపోయెను. రాఘచంద్రదేవుఁడు పూరినివిడిచి పలాయనుఁడై పోయెను. సర్వవృత్తాంతములును మానసింహునకు వర్తమానమంపి యాతఁడంతటి తో నిశ్చింతుఁడై యుండెను.

మానసింహుఁడు విశేషప్రయత్నములతో నొరిస్సాకు బయలుదేరివచ్చెను. వర్ధమానమునుండి సైన్యఖానుగూడ విశేషసైన్యములనుదీసికొని యొరిస్సాకు రానారంభించెను. సంధినియమములకు భంగముచేసినారనుకోధముకటి---ఇంతియెగాక హిందువులకుఁ బ్రధానతీర్థక్షేత్రమగు పురుషోత్తమనగరము నాక్రమించుట యొకటి--- విశేషించి యస్మాన్ ఖానునినితాంతగర్వోద్రేకము---వీనియన్నిటి మూలమునను పఠానుకులమును సర్వనాశముచేయవలయునని మానసింహుఁడు దృఢనిశ్చయఁడయ్యెను.

పఠానులును తమప్రయత్నములయ్యందేమియుఁ గొఱతలేకుండఁ జేసికొనిరి. ధరపురవిజయియైన యస్మాన్ ఖాను, సంధినియమములకు భంగముకలిగినతోడనే యుద్ధము తప్పక సంప్రాప్తమగు

నని యెఱిఁగియున్న నాఁడగుటచేఁ జాలదినములనుండి యుద్ధసంబంధములగు నాలోచనలను జేయుచు సంపూర్ణముగా రణసన్నద్ధుఁడయ్యెను. యుద్ధవిషయములన్నియును చరిత్రలయందు వివరముగా వర్ణింపఁబడియున్నవి. మేమిట నాయుదంతమంతయును వర్ణించి చెప్పుటనావశ్యకము. ప్రస్తుతకథతో సంబంధించినంతవఱకు సంక్షేపముగా నాయంశముల నిట నూచించెదము.

వనపురసమీపమున మొగలాయీలకును పఠానులకును తుములయుద్ధము ప్రారంభమయ్యెను. పఠానులు రణరంగమునకు విశేషముగ నేనుఁగులను దెచ్చిరి. మొగలాయీల నేక శతఘ్నులను దీసికొని వచ్చిరి. వానిపెళపెళశబ్దములను వినినతోడనే కరిబృందమునకుఁ గుండెలవియఁజొచ్చెను. మావటీండు కరిసంకులసంరంభము నణుపలేకపోయిరి. ఆమత్తగజములొక్కమారుగ విశృంఖలవృత్తి చేలరేగి సమీపసైన్యములఁ జిందరవఁదరఁజేయుచు నాల్గుదిక్కులకును బాధిపోవఁదొడంగెను. యుద్ధాంగణమునకు ముందుగ నేనుఁగులనుంచినయవివేకముచేఁ బఠానుసైన్యవ్యూహము భంగమయ్యెను. అనేకసైనికు లేనుఁగులకాళ్లక్రిందఁబడి ప్రాణములంగోలుపోయిరి.

అయినను పఠానులొకరినొకరు హెచ్చరించుకొని మరల రణోన్ముఖులైరి. కాని, మొట్టమొదటిప్రయత్నమంతయు భంగమైపోవుటచే రెండవసారిచేసినయీరణమునందు హతోత్సాహులైపోయిరి. యుద్ధము భయంకరముగ నేజరగినది. కాని, తుదకుఁ బఠానులు పరాజితులై పోయిరి. వనపురమునందట్లు ఘోరరణము జరగెను. ఆ రణముమూలముననే వనపురము చరిత్రలయందుఁ బేరుఁగాంచినది. వనపురరణమున జయఁబొందినమానసింహుఁడంతటితో శాంతచితుఁడుకాలేదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ బఠానులప్రాముఖ్యమును నాశ

నము చేయవలయునని యాతఁడు సంకల్పించుకొనియెను. ఆతఁడు క్రమక్రమముగ దుర్గమువెనుకదుర్గమును, నగరమువెనుకనగరమునాక్రమించుకొనఁజొచ్చెను. జలేశ్వరమును, కటకమును మొగలాయీలయధీనమయ్యెను. ప్రతిదుర్గమునందును మొగలులపతాక మెగురనారంభించెను. మొగలుల స్వర్ణదుర్గము మొగలాయీలవశమైపోయెను. ఇఁకఁజేయునదిలేక యస్మాన్ ఖాను పరాజయమునొప్పుకొనవలసివచ్చెను. నవాబు సులేమాన్ ఖానును నస్మాన్ ఖానును, అక్కరుసధికారమునంగీకరించి యాతనికి సామంతులై కప్పముగట్టుట కంగీకరించిరి. ఒరిస్సాదేశము సంపూర్ణముగా మొగలాయీల రాజ్యమునఁ జేరిపోయెను.

• ఒరిస్సావిజయసమాచారము యథాసమయమున నక్కరుసకుఁ దెలిసెను. నస్యశాలినియు, రత్నగర్భయు నగునాప్రదేశము చాలకాలమునుండి మొగలాయీల కశాంతిని, నుద్వేగమును బుట్టించునదిగ నుండెను. ఇప్పుడది సంపూర్ణముగ మొగలులస్వాధీనమైనందున నక్కరుఫాదుషహా సంతోషమునకు మితిలేకుండెను. అది మొదలు మాససింహమహారాజు బంగాళా, బీహారు, ఒరిస్సాదేశములకు సుబేదారుగా నెన్నఁబడుచుండెను. రామచంద్రదేవుఁడు మొదలగు పూర్వభూపతు లవిచలచిత్తులై మొగలాయీపక్షము నవలంబించి వారికి సామంతులై తమపదగౌరవములను నిర్విచారముగాఁ గాపాడుకొనుచువచ్చిరి.

• అస్మాన్ ఖాను హతాశుఁడై పోయెను. అట్టిదుర్గతిసంభవించునని యాతఁడెప్పుడు ననుకొనియుండలేదు. ఈరణము ప్రారంభమైనది మొదల తనిచిత్తము స్థిరముగానుండక స్థానావిధయాతనలకును, కుశ్చింతలకును, విచారములకును, నాకరమయ్యెను. యుద్ధారంభము

న కించుక పూర్వ మయేషా యంతఃపురమునువీడి వెడలిపోయెను. అయేషా యస్మాన్ ఖాను నేభావముతోఁజూచుచున్నను, నామె యాతని ప్రాణములకుఁ బ్రాణమై సకల సంపదములకును సకల తాపములకును సకల ప్రయత్నములకును కారణభూతురాలై యుండెనని చెప్పటకు సందేహము లేదు. అయేషాయును నస్మాన్ ఖానును బాల్యమునుండియు నొక్కచోనాడుకొనుచు హాస్యపరిహాస్యములను జేసికొనుచు విహారము సేయుచుండెడివారు. వారిరువురు నొక్కచోఁ బెరిగి పెద్దవారైరి. ఆమెపై నస్మాన్ ఖానునకుఁ గల ప్రీతి విశ్వాసములకు మేగ లేదు. ఆతని ప్రేమ కవధి లేదు. అట్టియయేషా యిప్పుడంతఃపురమును వీడిపోయినది. ఆతని సాహసోత్సాహములన్నియు నాతని విడిచి నూమెతోఁమూయ మైపోయినవి. అంతటి సిరాశతోడను నసంతుష్టితోడను వ్యాకుల హృదయముతోడను చేసిన కార్యములకు విరుద్ధ ఫలమే లభియించెను. అస్మాన్ ఖాను నిజముగ నవసన్నుడై పోయెను.

వి ద వ ప్ర క రణ ము.

కారాగార వాసియైన జగత్సింహుని విముక్తి నొందించుటకై విజ్ఞాపన పత్రికాదులను దీసికొని యభిరామ స్వామి డిల్లికిఁ గయనమయ్యెను. ఆతనితోఁ గూడ నైదుగురు రక్షకులు బయలు వెడలిరి. బయలుదేరిన వారందఱు నాశ్వికులై యుండిరి. అనేక స్థలములయంద నేకులకు లంచములీయవలసిన యవసరముండును. ఘాదుష హా దర్బారున

కు విజ్ఞాపనపత్రమును గొంపోవుటయన సామాన్యమగువనికాదు. దాని కెంతయోద్రవ్యము వెచ్చింపవలసియుండును. అందుకొక కయేషా యనేకరత్నములను, విశేషధనమును నభిరామస్వామి కిచ్చియుండెను.

అయేషా యింకను ననేకసనుషాయములను జేసెను. ఘోషా యంతఃపురమునందును దర్బారునందును గలయనేకులతో నదివ అకామె పరిచయమును గలిగియుండెను. ఆపూర్వపరిచయమును జ్ఞప్తికిఁ దెచ్చుచు నామె వారి కుత్తరములను వ్రాసియిచ్చెను. ఇంతియే గాక మానసింహునకు సోదరియు, జగత్సింహునకు మేనత్తయు నగుబీగమున కొకవినయపూర్వకవిజ్ఞాపనమును వ్రాసి యామెకరుణావిలాకనమును ప్రసరింపజేయుటకై వేడికొనియెను. ఆమె వ్రాసిన యుత్తరములన్నియు వారలకుఁ జేర్పఁగలిగినచోఁ గార్యసాఫల్యమగుట కింతుకంతయును సందియములేదు. ఆమె యేకొంతయు లేకుండఁ జేయవలసిన ప్రయత్నములనన్నిఁటినిఁ జేసెను.

అయేషా కొన్నిదినములు గడచినపిదపఁ దాను స్వయముగ డిల్లీకిఁ బోవలయుననికూడ నిశ్చయించుకొనియెను. బహుశః ఆమె డిల్లీకిఁ బోవుటకుఁ బూర్వమే యభిరామస్వామి కార్యమును సఫలము చేసికొని తిరిగివచ్చునని యందఱు ననుకొనుచుండిరి. ఇంతలో నా కస్మికముగ మానసింహుమహారాజునాజ్ఞాప్రకార మయేషా పాట్నానగరమున బందీగానుండవలసివచ్చెను. మానసింహుఁడు యుద్ధవిషయములలో మునిగియుండెను. అందుచే నయేషా యటనుండి కడలుట కవకాశము లేకపోయెను. అయిన నామె యసంతుష్టచిత్తయై యుండలేదు. ఎందువలనననఁగా—ఆమె తనయభీష్టసిద్ధికిఁ గావలసిన ప్రయత్నములన్నియుఁ జేసినపిదపనే మానసింహుని యంతఃపుర

మున నవరుద్ధయయ్యెను. కొంతకాలమేకాదు—బ్రదికియున్నంతట
 ఆకును బండీగనుంచినను నామెకు విచారములేదు. కర్మమయమును
 నుత్సాహమయమును నానందమయమునగుజగత్సింహునిజీవన మం
 ధకారమయమైన కారాగారమునందు నష్టమెపోవుచున్నది. ఆతని
 నాయంధకారమునుండి విముక్తికొందించుటకై యావజ్జీవమును నా
 తనిస్థానమునఁ గారాగారమునం దుండవలసివచ్చినను నయేషా సం
 తోషచిత్తముతో నందులకు సిద్ధముగానుండును.

ఐదవదినమున నభిరామస్వామియు నాతనితోఁగూడవచ్చిన
 యెదుగురువీరులును గుఱ్ఱములనెక్కి కానపురమునకు వచ్చిరి. అక్క
 రుఘానుషహా డిల్లీనుండి యాగ్రాకువచ్చెనని యభిరామస్వామి క
 చ్చటఁ దెలియనయ్యెను. ఆసమాచారము తెలియుటతోడనే యభి
 రామస్వామికిఁ బట్టరానిసంతోషముకలిగెను. వెదకఁజూయినతీవ
 పదములఁదగిలినట్లయ్యెను. అచ్చటనుండి రెండుదినములలోనే యా
 గ్రాకుఁజూవచ్చును. విధాత యనుకూలుఁడై యున్నాఁడనియు, నే
 విషయమునందు ప్రతికూలత లేదనియు నభిరామస్వామి సంతోషిం
 చుచుండెను.

వారందఱును కానపురముచేరునప్పటికి మధ్యాహ్నకాలము
 తిరిగిపోయెను. అశ్వము లాయాసమునొందుచుండెను. అశ్వారోహ
 కులును క్షుధాతురులై దప్పిఁగొనియుండిరి. అభిరామస్వామి యం
 గడివీధికి సమీపప్రదేశమునందలియొకగొప్పవటవృక్షముక్కింద నా
 శ్రమమును గల్పించుకొనియెను. తక్కినయశ్వారోహకులు కొంచె
 ముదూరములో మఱియొక చెట్టున కశ్వములను గట్టివైచిరి. స్వామి
 వీపునకుఁగట్టుకొనినచర్మమును నేలపైఁబడిచిదానిపైఁగూర్చుండెను.
 జగత్సింహునివిజ్ఞాపనమును, నయేషాయిచ్చినయు తరములును, నా

మొ. యొసఁగినధనరత్నములును తనయు త్తరీయమున మూటగట్టి దాని నాతఁడు తనవక్త్రోభాగమునఁజేర్చి కట్టుకొనియెను. ఆతఁడామూటను విప్పి చరాశ్రమము క్రిందనుంచి దానిపైఁ దనశిరసుఁచి పండుకొనియెను.

రక్షకులుగావచ్చినవారు తమతమచెంబులను, పగ్గములను దీసికొని సమీపముననున్న బావిలోనినీటిని తోడుకొని ముఖమును, గాలుచేతులను గడిగికొనిరి. వారు వరుసగా గుట్టములకు సేవచేసిరి. పిదప వారిలో నిరువురు గుట్టముల కాహారమునుదేఁబోయిరి. వారందఱు నొకేజాతివారు. ఒకపంటకముసందు వారందఱును గలిసిభుజించెదరు. కాలుసేతులను గడిగికొనినపిదప నొకఁ డుప్పు, పప్పు మొదలగుపదార్థములను దీసికొనివచ్చుటకై యంగడికిఁ బోయెను. ఇంకొకఁడు పంటఁజేయఁదొడఁగెను. ఐదవవాఁ డభిరామస్వామికడకు వచ్చి “ప్రభువువారిసేవకొఱ కేమిసిద్ధముచేయవలయును?” అనియడిగెను.

అభిరామస్వామి “కొంచెము పిండిలోఁ బంచదారనుగలిపివుచ్చుకొనియెదను. నానిమిత్త మేమియును జేయవలసినపనిలేదు. మీరు తెచ్చినదానిలోఁ గొంచెమైనను జాలును. వేఱుగ నేమియు నక్కఱలేదు” అనియెను.

అడుగవచ్చినవాఁడు పంటచేయువానికి సాహాయ్యముసేయుటకై వెడలిపోయెను. గుట్టములనుజూడఁబోయినవారు రెండుమోపుల గడ్డినిగోసి తమబట్టలలోఁగట్టి దానిపై నీటినిజల్లి తోడివాండ్రితోగుట్టములనుదీసికొని నీటివసతియొద్దకు వచ్చిరి. భోజనమునకుఁగావలసిన పదార్థములనుదేఁబోయినయాతఁడు యధేష్టముగాఁబదార్థములనుగొని తీసికొనివచ్చెను. పంటచేయువారిలోనొకఁడు వానినన్నిఁ

టిని దీసికొని యభిరామస్వామికి అత కొంచెముపిండియు, బంచదార మొదలగునవి వేరుగనుంచి మిగిలినవానితో వంటకము చేయనారంభించెను. వంటప్రారంభమయ్యెను. గుట్టములను మేప్పగోయినవారు వానికిఁ జక్కగ నాహారమిడి తమకాలుచేతులను గడుగుకొని నారంభించిరి. ఎల్లడఁ జీకటులుకృత్మనారంభించెను.

సాయంకాలమయ్యెను. రక్షకు లంగడికిఁబోయి దీపపుసామగ్రినిదెచ్చి దీపములను వెలిగించిరి. భోజనమునకు సర్వమును సిద్ధమయ్యెను.

రాత్రియెనిమిదిగంటలైనది. ఆకస్మికముగ నంగడివీడ్చియందొక గొప్పకోలాహల ముత్పన్నమయ్యెను. "పోయినది ! అగ్నిహోత్రము ! నీరు ! నీరు ! తెండు ! తెండు ! " ఈమొదలగు శబ్దములు హెచ్చుగవినవచ్చుచుండెను. అందఱిదృష్టియును నావైపునకే పోయెను. అతిభయంకరముగాఁ గన్నట్లుచుండెను. అంగడివీధి కన్నీహోత్రము ముట్టుకొనియెను. " హా ! హా ! ఏమైనది ? అయ్యో ! సర్వమును నాశనమైనది " ఈమొదలగు హృదయవిదారక శబ్దములు నిరంతరమును వినవచ్చుచుండెను. చూచుచుండగ నే యగ్నినాల్గుమూలల వ్యాపించెను. చీకటిలో నాయగ్ని శిఖి లగ్నిమయశైలమువలెఁ గన్నట్లు చుండెను. అగ్నిశిఖలు నభోమండలమున కంట వ్యాపించెను. అపైని నాల్గుదిక్కులకును బరువులెత్తుచున్నమంట లగ్నిశైలముపైఁ బరువెత్తు వహ్నివిహంగములవలెఁ దోచుచుండెను. సర్వభక్షకుఁడగునగ్నిభగవానుఁడు తనసహస్రజిహ్వలను విస్తరించి సర్వభక్షణకార్యమునం దుద్యుక్తుఁడయ్యెను. భయంకరములగుచీత్కారధ్వనులును నారనాదములును దిజ్జండలమంతయు వ్యాపించి కలగుండువఱదఁ జేయుచుండెను.

అభి — అయ్యో ! అన్నలారా ! చూచిన ఫలమేమి ? విపద్ధి
 గుంకు సాహాయ్యము చేయువారు లేకపోయినచో. మీరుపోయి యా
 ప్రయత్నములను జేయుఁడు.

ఈమాట ముగియక పూర్వమే రక్షకులందఱును సిద్ధముగాను
 న్న పదార్థముల నట్లెవిడిచి పెట్టి మఠియు చున్న యంగడివీధికిఁ బరువె
 త్తుకొనిపోయిరి. అభిరామస్వామి యచ్చటనే నిలుచుండి మనోవ్య
 థాఁడనక మగు వాదారుణవ్యాపారమును జూచుచుండెను.

ఇంతలో నొక యార్తనాద మాకోలాఘాలమునంతను నతిక్ర
 మిల్లిచి వినవచ్చెను. అది సారీకంఠస్వరము. హృదయభేదకమై యీ
 క్రిందివిధముగ వినఁబడియెను. “అయ్యో ! నాబిడ్డ ! నాసర్వస్వ
 ము. రక్షింపుఁడు ! కాపాడుఁడు. నేను మీకు దాసినయ్యెదను. అ
 య్యో ! నాబిడ్డ ! కాపాడనిచో నాతోఁడు ! లేదేని నన్నాయగ్ని
 తోఁదొరికివేయుఁడు ! అయ్యోబిడ్డా ! ”

అభిరామస్వామి యాయార్తనాదమును విని యేమియుఁదోఁ
 చక జ్ఞానశూన్యునివలెనై యతిశీఘ్రముగ నాశబ్దమువీ తెంచుచున్న
 వైపునకుఁ బరువెత్తికొనిపోయెను. అతినాహసముతో నునత్రత్రప్రా
 యుండై నయభిరామస్వామి యాయగ్నికుండమునఁబడియెను. ఆబిడ్డ
 రక్షింపఁబడియెను. పరుండినిదిఁచుచున్న యాబిడ్డ నైత్తుకొని వక్ష
 స్థలమున గదియించి పట్టుకొని నిర్విఘ్నముగా నీవల్లకుఁ బరువెత్తు
 కొనివచ్చెను. ఆతనిదేహ మనేకస్థలముల నగ్నిచుట్టుముట్టుకొనియె
 ను. కాని, యాతఁడు దానిని గన్నెత్తిచూడలేదు.

రొత్తి పండ్రెండుగంటలకు వీతిహోత్రానియాటోప మించు
 క యడంగెను. రక్షకు లభిరామస్వామినిజూచి యాతనితోఁగూడ
 తమవిశ్రాంతమునకు వెనుదిరిగివచ్చిరి. అందఱును ఘోరమున

తితగాతులై దగ్ధప్రాయములై నదేహములతో సమీపముననున్న
 వటవృక్షముక్రింది కరుదెంచిరి. కాని, యెంతభయానకము! గుఱ్ఱ
 ములలోనొక్కటియు నచ్చటలేదు. అగ్నిభయముచే బిగ్గములఁ
 ద్రొంచుకొని యెచ్చటికైన పారిపోయియుండునా? రక్షకులు సిద్ధ
 ముచేసికొనిన కూర, పచ్చడి, రొట్టె, మొదలగునవి యేమియు న
 చ్చటలేవు. కుక్కలు, నక్కలు తినిపోయియుండవచ్చును. చెర్రు
 లు మొదలగు వస్తువులు కూడ లేవు. అట్లయినచో దొంగలెవరైన
 వచ్చియుండవలయును. అభిరామస్వామి యాందోళనముతోఁ దన
 చత్వారమునెత్తి చూచికొనియెను. అచట నుత్తరీయమునఁగట్టిన
 మూట లేదు. ఆవిజ్ఞాపనపత్రమును లేదు. ఆయుత్తరము లేమియు
 ను లేవు. ఆధనరత్నములయందొక్కటియును లేదు. "హా! ఏమై
 పోయినవి?" అనియనుకొనుచు నిచ్చేస్తుండై యభిరామస్వామి య
 చ్చటనే కూలబడియెను.

ఆ ఆ వ ప్ర క ర ణ ము.

అంధకారమయమైన కారాగారమునందుఁబడియున్న జగత్స్థిం
 హుఁడు తనకతిశీఘ్రకాలములోనే విముక్తిగలుగునని యొకకలగాం
 చెను. ఆసందపంజరమున బద్ధయెయున్నయేషా హృదయమునం
 దు తనహృదయేశ్వరునకు సుఖానందములు గలుగుననెడియాశను గ
 ల్పించుకొని సంతసించుచుండెను. మానసింహమహారాజు దారుణ
 యుద్ధవ్యాపారనిమగ్నుడై యుండియు నితరప్రయత్నములచేఁ దనత
 నయునకుఁ గాతాగారబంధము తొలఁగిపోవునని యాశపేడుచుండెను.

వారియాశలన్నియు వ్యర్థములై పోవునని యెవ్వరు ననుకొన లేదు. ఎవ్వరు ననుకొనియుండని యొక యపూర్వకార్యముమూలమున నాయాశలన్నియు వ్యర్థములై పోవునని వారిలోనొక్కరైన నెప్పుడును దలపోసికొనియుండ లేదు.

అభిరామస్వామియు నాతని యనుచరులు నారాత్రి యేమి యుఁ జేయకుండ నూరకుండిరి. పరిశ్రమమూలమున నాదిన మెల్లనే మియు భుజింపకుండుటవలనను, ఉత్కలతమూలమునను వారందఱును ప్రాణముల నఱచేతనిడుకొని వటవృక్షముక్రింద నారాత్రి పడియుండిరి. మఱునాటియుదయముననే లేచి చోరులుపట్టుకొనిపోఁ గా మిగిలిన సామగ్రిలను గైకొని యాయార్దురుపథికులును నగరము నందలికొత్వాలుకడకుఁబయలుదేరిపోయిరి.

కొత్వాలు యమదూతవలె నత్యంతభయంకరుఁడుగా నుండె న్ను. ఆతనియెనుటకుఁబోయి నిలుచుండి మాటలాడుటకు జంకని వారగుదు. అభిరామస్వామి యలమందిఘోషహోలదర్బారులకుఁబోయి చూచియున్నవాఁడు. ఈకొత్వాలునిదర్బారులకుఁబోయి దర్బారులకుఁజాలభయానకస్థానమని యభిరామస్వామికిఁ దెలియదు. కొత్వాలుపదవిలోని యనేకులు కారణమున్నను లేకపోయినను తమప్రభుత్వాధికారమును జూపి తమకెదురుగవచ్చినమనుష్యులను బట్టి దండించి తమధర్మమును విధ్యుక్తముగా నెరవేర్చి నట్లు సంతోషించుచుందురు. అట్టివారిలోఁ జేరినయద్భుతచర్యలుగల యాకొత్వాలుకడ కభిరామస్వామి తన యనుచరులతోఁగూడఁ బోయి నిలుచుండెను.

అభిరామస్వామిచేసిన యభియోగవిషయములనన్నిటిని విని యాకొత్వాలు "వీరందఱును నితరదేశమునుండివచ్చినచోరులు.

• ఈ సన్యాసి నిశ్చయముగా ప్రాతఃచోరుఁడు. (K. D.) సుప్రసిద్ధచోరుఁడు. అందుచేతనే యీతఁడు సన్యాసివేషమునుదాల్చి నిజస్వరూపమును గప్పిపుచ్చయత్నించుచున్నాఁడు. వీరందఱు నిచ్చటకు దొంగతనముచేయుటకై వచ్చియున్నారు. తమదుష్కృత్యములు వెల్లడియగుననుభయముచేఁ దమసాత్వికత్వమును లోకమునకు ముందే తెలుపవలెననుకృత్రిమోద్దేశముతో నీయభియోగమును జేయుటకై వచ్చినారు" అని నిశ్చయముచేసెను. అత్యంతసమర్థుఁడగుసాకొత్వా లీకీతిగ నొకవిలక్షణసిద్ధాంతమునుజేసికొని తత్తణమే "ఈసన్యాసిని, అనుచరులను గొంపోయి చెఱుసాలలోవేయుఁడు." అని తనసేవకులకొజ్జయొసంగెను.

అభిరామస్వామి ఘోరవిపత్తునఁ బడియెను. చోరులస్వత్తాంతము తెలియనిముక్త, తెలియకపోనిముక్త—పోయినవస్తువులు దొరకనిముక్త దొరకకపోనిముక్త—ఆతనికిప్పు డవియేవియు నక్కఱలేదు. అనకాశముచిక్కెనేని పాట్నానగరమునకుఁ బోవలయును. పోయినచో సరిగతులన్నిటిని సవాబునందినికిఁ దెలిపి విహితకార్యములను చేయవచ్చును. అందువలన కొంతకాలము వ్యవధియగును. పదిదినములధికముగఁ గాలవిశంబము కావచ్చును. అంతకాలము పనియాఁగిపోవును. కాని పదిదినములు వ్యవధియైనందువలన నష్టమేమియును లేదని యాతఁడనుకొనియెను.

అభిరామస్వామి కొత్వాలునీతో నొకవిషయమానుగూర్చి యేమియోచెప్పఁదొడంగెను. కాని, యాతనిమాటను వినువారెవరు? స్వామినోటనుండి ఘాటరాకపూర్వమే కొత్వాలు " ఈచోరులను గొనిపోయి కారాగారమునఁ ద్రోయుఁడు." అని కర్కశభాషముతో నొజ్జయొసంగెను. అభిరామస్వామి విపదంబుధిలోఁ బడిపోయెను. అ

నుచులతోఁ గూడ బంచీకావలసివచ్చెను.

ఆచారసాల కసవుతోనిండి దుర్గంధమయమై యంధకారావృతమై భయంకరముగానుండెను. అందుఁగూర్చుండి వారందఱు నీరీతిగ యోచింపఁదొడంగిరి. “ఇకముందు మనలనందఱను వీరు ఖాజీకడకుఁ గొనిపోయెదరు. ఖాజీసాహేబు కొత్వాలుమహాశయునికంటెఁ గూడ సూక్ష్మదర్శి. అందుచే మనకికఁ గారాగారవాసశిక్ష తప్పదు. కావున మనమెట్లయిన నిచ్చటనుండి తప్పించుకొనిపోవుటయే శ్రేయ ” మని యోచించుకొనిరి. ఎట్లయినఁ బారిపోవలయునని సిద్ధాంతము చేసికొనిరి. కాని, దానికేమియూపాయమున్నది? పలాయనమైపోవలయునని నిశ్చయించుకొనినపిదప నొకఁడు “ ఆగదిగుమ్మమునకువైచిన యినుపకమ్మి పరిశోధించి నూడఁగొట్టవచ్చుననియు, ఆకమ్మి నాధారముచేసికొని యొకనిపైనొకఁడెక్కి గోడపైనున్నకిటికి నూడఁగొట్టవచ్చుననియు పిమ్మట దానినుండి యొక్కరొక్కరుగ నందఱు నావలకు దాటిపోవచ్చుననియు నాలోచనముచెప్పెను. అదినంభవమేయని యందఱు నొప్పుకొనిరి. మొదటనాలోచనచెప్పినయాతఁడు తలుపుబందు నూడఁదీయఁదొడఁగెను. క్రిందటి దినమున వారెవరును భుజించియుండలేదు. అగ్నిమూలమున మిశ్రులశ్రమఁగొని దగ్ధప్రాయులైయుండిరి. ఈదినమునను నన్నములేదు. మొదట నాలోచనచెప్పినయాతఁడు నుడివినరీతిగ నన్నియు ననుకూలమయ్యెను. క్రమక్రమముగ నొకనిపైనొకఁడు నిలుచుండి శ్రమపడి యెట్లయిననేమి గోడపైనున్న వెలుఁగునిచ్చుకిటికితోఁక వను పెద్దధిగాఁజేసిరి. నిర్విఘ్నముగా నందఱు నీవలఁబడినచో నాయాద్యురిలో మువ్వరు మరలఁ బాట్ననగరమున కేగి నవాబునందినీతో జరిగినయాసదూడంతమునుదెలిపి యామెయాజ్ఞానుసారముగ

ముందుకార్యములను నిర్వహింపవలయుననియు, అభిరామస్వామి మి-
 గిలినయిరువురితో నాగ్రానగరమునకుఁ బోయి, ఏయపాయముచే-
 నైనను ఘోషహోదర్బారునందు జగత్సింహుని విషయమునుగూర్చి
 ప్రస్తావింపవలయుననియు, మఱియునమయమునిరీక్షించుచు నయోషా-
 యాజ్ఞానుసారముగాఁ గౌర్యమును నిర్వహించుకొఱ కచ్చలనే యుం-
 డవలయుననియు నేర్పాటులను చేసికొనిరి. అర్థరాత్రమున రంధ్ర-
 పథమున నొక్కొక్కఁడుగ నీవలఁబడి యెవరికిని గనఁబడకుండ మి-
 గులజాగరూకతతో వారందఱును బలాయనులైరి. తాత్త్రియంత-
 యును వినుఁగులేకుండ నడచి నగరమునకుఁ జాలదూరమునందున్న
 యొక మహారణ్యమధ్యమునకు వచ్చి చేరుకొనిరి. సూర్యోదయము
 నకుఁ బూర్వమే వారు రెండు తెగలుగ విడిపోయి మువ్వరు పొట్నా
 నగరాభిముఖులై నడచిరి. అభిరామస్వామియు మఱియిద్దరును నా-
 గ్రాభిముఖులై పోయిరి. అందఱును భిక్షావృత్తి నవలంబించిరి. శౌ-
 రా! కాలమహిమ! తానొకటిదలఁచిన దైవమొకటిదలఁచెనుగదా!

పొట్నానగరాభిముఖులై పోయినవారు యథాకాలమున గా-
 మ్యస్థానమునుజేరఁగలిగిరికాని వారేకార్యమునుఁ జేయలేకపోయిరి.
 వారు తిన్నగా తాజఖానునిగృహమునకువచ్చి కనుఁగొనిరి. నవా-
 బునందిని బందీయై మానసింహమహారాజు ప్రాసాదమున నున్నట్లు
 వారికఁ దెలియవచ్చెను. ఆమెను జూచుట కవకాశములేదు. కారా-
 గారవాసియైన జగత్సింహుని దర్శించుటకును వారికి శక్యముకాక
 పోయెను. అందుచే వారికఁ జేయునదిలేక కార్యాంతరముల నవ-
 లంబించి పొట్టపోసికొనుచు జీవమును నిలుపుకొనుచుండిరి.

ఇక నిచ్చట నభిరామప్రముఖు లరణ్యమార్గమునుబట్టి యా-
 గ్రాభిముఖులై తమప్రయాణమును సాగింపనారంభించిరి. మధ్యాహ్న

వేళిఘటములు మొదలగు వన్యపదార్థములతోడను, నదీజలముతోడను
 వారు తమక్షుత్పిపాసలను నివారణచేసికొనుచుండిరి. రాత్రులు చెట్ల
 పైకొమ్మలలో నొకడానికిఁ దమదేహమును భద్రముగాఁ గట్టుకొని
 కునుకుచు గడపుచుండిరి. ఈవిధముగ రెండుదినములు గడచిపోయి
 నవి. మూడవనాటియుదయమునకువారలాగ్రానగరసమీపమందలి
 యమునానదికి తరభాగముననున్న మహారణ్యమునకు వచ్చిరి. ఆస్థల
 మున కుత్తరపుదిక్కుననుండు వేటొకఘనారణ్యమునుండి యొకమా
 ర్గము వచ్చి యభిరామస్వామి మొదలగువారువచ్చినమార్గముతో
 నచ్చుట్లఁ గలిసికొనియెను. వారచ్చటకువచ్చుట కించుకపూర్వమ
 శ్వారోహకులుకొందఱామార్గముగుండవచ్చి వెళ్లినట్లుఁ గన్పట్ట
 చుండెను. పదచిహ్నములను బరికించిచూచినచో నొకటిరెండునిమిష
 ములకుఁ బూర్వమే యశ్వము లాదారిని బోయినట్లు తోచుచుం
 డెను. అట్టిమహారణ్యమున నట్టినమయమున నశ్వారోహకు లట్లుపో
 వుటకుఁ గారణమేమో తెలిసికొనవలయునని యభిరామస్వామి తన
 యనుచతులతో వడివడిగ ముందునకు నడచిపోయెను. ఇంచుకదూ
 రమేగునప్పటికి గుఱ్ఱములు దక్షిణపుదిక్కునకు మరలి వేఱుమార్గము
 నఁ జనినట్లుగఁ గన్పట్టెను. ఆమార్గమున బోవుట కభిరామస్వామి
 కిష్టములేకపోయినను తనకౌతూహలమునుదీర్చికొనుటకై తనయను
 చతులతో నాతఁ డామార్గమున జనియెను.

కొంచెముదూరముపోయినపిదప నాతని కశ్వపదాకమొ
 క్కటియును దృష్టిగోచరముకాలేదు. ఆపార్శ్వమందలి ఘనవనాంత
 రమున నొకప్రక్క గుల్మలతాదులు తునిగియు వృక్షశాఖలు వి
 టిగియు గన్పట్టెను. అచ్చట తీగలు నాకులు మొదలగునవి తునిసి
 పశ్చిముండుటఁజూచి యట్ల మనుష్యులెవరో తిరుగాడుచున్నారని

యు. గుఱ్ఱములు మేయునప్పు డవియట్లు చెదరిపడియుండవచ్చునని యు నభిరామస్వామి యూహించి తెలిసికొనియెను. అతికుతూహల భావముతో మరికొంత దూరము ముందునకుఁబోయి తనరక్షకులలో నొకనిఁజూచి “మిగులజాగ్రత్త గఁబోయి విశేషము లేమియో తెలిసికొని త్వరలోఁరాఁగలవా?” అనియభిరామస్వామియడిగెను.

అభిరామస్వామియు నొక పరిచరుఁడును నొక రహస్యస్థలమును గురుతుగా నేర్పఱచికొని యచ్చటఁ గూర్చుండియుండిరి. రెండవవఁడచటినుండి బయలువెడలి ధ్వనియగుచున్న యామార్గముబట్టి పోయెను. ఇఁట వీరిరువురు నొకఁఁజూచుకాలముఁ గూర్చుండి “ఆతఁ డింకనురా లేదేమి చెప్పుమా?” అని యోచించుకొనుచు కళవళమొందుచుండిరి. ఇంతలో నాతఁడును వచ్చెను.

అభి—“ ఏమైనఁగనఁబడియెనా?”

“ ఒక్కశుభసమాచారము”

“ ఏమది?”

“ మనయాఱుగుఱ్ఱములు—”

“ (ఆశ్చర్యముతో) ఏమి! చెప్పము, చెప్పము.”

“ నేను బాగుగాఁ బరికించిచూచితిని. ఆయశ్వములాఱును మనవియేయగును. లేశము ననుమానములేదు.”

“ మనుష్యులెందఱున్నారు?”

“ పదిమందియున్నారు. మన చెంబులు మొదలగుస్థామానులన్నియు వారికడనున్నవి. వానినన్నిఁటిని బాగుగాఁ జూచితిని.”

“ అశ్రుశశ్రుమీ లేమైన నున్నవా?”

“ అందఱియొద్దను కత్తి, చురియ, మొదలగునాయుధములు

న్నవి.”

అభి—ఇప్పుడు తెలిసినది. మనసర్వస్వమును దొంగిలించినవారు వారేయగుదురు. వారినిబట్టికొనినచో మనవస్తువులన్నియు దొరకకలవు.

ఒకఁడు—ఔను. అందుల కించుకంతయును సందియములేదు. కాని, యదియెట్లుసంభవమగును?

అభి—మీరిరువురు నీయడవియందేయుండి చోరులను జూచుచుండవలయును. అట్లుచేయుటకు మీకేమైన సందియమున్నదా?

ఒకఁడు—అట్లేచేయవచ్చును. కాని మీరేమిచేసెదరు?

అభి—ఈమార్గముగుండఁబోయి కొంచెముపశ్చిమముగఁదిరిగి నడచినచో నట యమునానదికలదు. యమునానదినిదాటినచో నాగ్రాకుఁబోవచ్చును. నేనాగ్రాకుఁబోయి యచ్చటినుంచిసర్కారు సిపాయికాలను తీసికొనివచ్చెదను.

రెండవ—మరల కొత్తాలుకడకుఁబోయి చెప్పవలయునా యేమి?

అభి—అవును. చెప్పవలయును. కాని యన్నితావులయందును కానపురపుమహాత్మునివంటికార్యదక్షులును, యుక్తాయుక్తవిచక్షణులునే యుందురని తలంపవలనుపడదు. ఆగ్రానగరము రాజధాని, అచ్చట కుశాగ్రబుద్ధులును వివేకవంతులు నుందురు. కొత్తాలువలన గార్యసిద్ధికాకపోయినచో మనకిక వేఱుమార్గములేనేలేదని తలంపరాదు.

రెండవ—మీరు తిరిగివచ్చువఱకును, లేదా మీసమాచారము మరలమాకుఁ దెలియవఱకును మేమిచ్చటనేయుండి చోరులగతివిధానములను తెలిసికొనుచుందుము. కాని దొంగలిచ్చటనుండి వెడలిపోవుచుండినచో మేమేమిచేయవలయును?

అభి—మంచిమాటనడిగితివి. మీలోనొక్కఁడు చోరులను వెంబడించి వారివెనుకనే దూరముదూరముగఁ బోవుచుండవలయును. ఒక్కఁడిక్కడనే యుండవలయును. తస్కరు లిటునుండి వెడలిపోయి, వేటొక తావున విడిసినతోడనే వారివెనుకనేపోయి వారు నివసించినస్థలము. మార్గముమొదలగువానినిగూర్చి తెలిసికొని యాతఁడు మరలనిక్కడకువచ్చి యిక్కడనున్న వానితో నావివరములనన్నిటిని దెల్పి మరల ముందునకుఁబోవుచుండవలయును.

మొదటి—మీయుద్దేశము తెలిసినది. మేమట్లె కార్యములను నెరవేర్చుచుందుము. కాని యాచోరులు చాలదూరముపోయినచో వెనుకకువచ్చి మరల ముందునకుఁ బోవుట కెట్లువీలుపడును? తుదకు వారీయానుపానులు తెలియకుండఁ బోవునుగదా!

అభి—అదియు నాలోచింపవలసినదే. ఇప్పుడేడుగంటలైనది. నేనాగ్రాకుఁ జేరునప్పటికిఁ బండ్రెండుగంటలగును. అచ్చటఁ గార్యములన్నియుఁ జక్కనగునప్పటికి రెండుగంటలకాలముపట్టవచ్చును. సాయంకాలమగునప్పటికిఁ దప్పకుండ నేను మరల నిక్కడకు వచ్చెదను.

అట్లయినచో నిక నేమియు సంశయింపనక్కఱలేదు. ఆచోరులు మూఁడుదినములనుండి నడచినడచి వచ్చి యిక్కడ విడిసియున్నారు. వారెవ్వరు సంతగాకాతరమునొందుచుండుటలేదు. వారీనాఁడిచ్చటనే యుందురనుటకు సందియములేదు.

అభి—వారిక్కడనే యుందురని నానమ్మకము. వారిక్కడనేయుండి యొక్కొక్కఁడే యాగ్రాకుఁబోయి క్రమక్రమముగ నశ్వములను రత్నములను విక్రియించెదరు. వారికాయుద్దేశమేలేకపోయినచో రాజధానియగునాగార్మార్గమునుబట్టి వచ్చి యంతసమీ

పములో విడియరు.

మొదటి—మీరు సెలవిచ్చినది సరియైయుండుననియే తోచుచున్నది.

అభి—విశేషముగ మాటలతో బ్రయోజనము లేదు. నేనిప్పుడేపోయెదను. నాయంకాలమునకు రాకపోయినచో దుదకుఁ దెల్లవారునరికెనను నేనొక్కడనైనను తప్పక వచ్చితిరెదను. సందేహము లేదు. మీరు జాగ్రూకులై యుండవలయును.

అభి రామ స్వామి వెడలిపోయెను.

ప డ వ ప్ర క ర ణ ము.

పోట్ననగరమున మానసింహమహారాజుచే నేర్పఱుపఁబడిన యొక మహాభవనమునం దయేషా సంపూర్ణస్వేచ్ఛతో నివసించియుండెను. ఊర్మిళామహారాజ్ఞియు ననేకవిధముల నామె సుఖముగాఁగాలముగడపుటకు సదుపాయములనన్నిటిని సరిగా చేయించుచుండెను. ఆమె స్వయముగ ననేకపర్యాయము లయేషాకడకువచ్చి చూచిపోవుచుండెను. చాలసేపామెతోఁగూర్చుండి మాటలాడుచుండును. ఈప్రపంచమున నయేషాతో మాటలాడి ప్రీతిజేందనివారెవరు? అయేషాహృదయమునందలిసద్భావములను దెలిసికొని యూర్మిళ యత్యంతము విమోహితయయ్యెను.

ధెండునెలలుగడచిపోయినవి. సుఖదుఃఖసమ్మిశ్రితమైనకాలము సమభావముతో గడచిపోవుచుండెను. పఠానులపరాజయవృత్తాంతములనుదినమును క్రొత్త క్రొత్త గ నయేషాకుఁ దెలియవచ్చు

చుండెను. స్వచ్ఛందమైనకారాగారమునందున్నను, సంతతమును మొగలాయాలవిజయవృత్తాంతములును వానితోడనే యస్మాన్ ఖానుని భయానకములగు లసంతతపరాజయోదంతములును వినవచ్చుచుండుటచే నయేషాహృదయము మిగులకళవళమొందుచుండెను. అస్మాన్ ఖాను విపద్ధిస్తుండె యుండెను. ఇట్టికష్టకాలమునఁ దానొరిస్సాదేశమును వీడివచ్చుట నరికాదనియు, నిట్టిసమయమునఁ బితృభవనమును వీడియుండుట తనకు శ్రేయస్కరముగాదనియు, నబాబగు నస్మాన్ ఖానుని విడిచి దూరముగానుండు టుచితముకాదనియు, నామె యోచించుకొనుచుండెను. ఈసమయమున నామె సమీపమునందున్నచో నస్మాన్ ఖా సంతతియుత్సాహశూన్యుండె యుండఁడు. వివేకావేకవిచారమునఁ దప్పమార్గమును ద్రోక్కియుండఁడు. పరానులపరాజయముకుఁ దానేకారణమని యయేషా తనమనసున భావించుకొనుచుండెను. అస్మానుఖా నయేషాయెడల నత్యంతకరుణామయుఁడు. అవిచలిత ప్రేమమయుఁడు. అట్టిసుహృద్వరున కట్టియాపదలువచ్చినప్పుడు దూరముననుండి చూచుచు నూరకుండుటచేఁ దాను మిగులఁ గృతఘ్నురాలనని యామె తలపోయుచుండెను.

ఒరిస్సాదేశమున మానసింహమహారాజు సంపూర్ణవిజయమునొందినాడనియు, అస్మానుకాను సర్వవిషయముల నక్కరుఘాచుషహా యధికారపాశముచే బద్ధుండె యున్నాడనియు నయేషాకు తెలియవచ్చెను. అందుచే నస్మానుఖానింకనుప్రాణములతో నిలిచి యున్నాడని యామె తెలిసికొనియెను. తేజస్వియు, సాహసీకుఁడు నగు నావీరాగోసరుఁడు ప్రాణములతో నిలిచినామెపాలిటికిసర్వమునున్నట్లే పును. ఉత్కళవిజయమైన మానసింహుఁడు పాట్నానగరాభిముఖుండె నాతనియుఁ త్వరలోనే రాజధానికి వచ్చుననియు నయే

పోకు వార్త వచ్చెను.

రాజనైతికప్రయోజనార్థమై తా నవరుద్ధనైతినని యయేషా తెలిసికొనియెను. ఆమె తనచేఁజిక్కినదనువార్త తెలిసికొనినచో నయేషా యుద్ధముచేయక తమయధికారమున కంగీకరించునని మానసింపఁబడు యోచించుకొనియెను. మఱియొకవిధముగ నయేషా యవరోధము మానసింపఁబనికార్యసిద్ధికి సాహాయ్యమే యయ్యెను. అయేషా తనసమీపముననుండక పోవుటయేగాక మానసింపఁబనిచే నవరుద్ధయయ్యెననువార్తనువిని యస్మానుఖాను విచలితుఁడై విష్ణుముజ్జానరహితమును హితాహితవివేకశూన్యము నగు కార్యములను చేసెను. అందువలన మహారాజున కనుకూలఫలమేలభించెను. అది యెట్లయినఁగానిముక్త ప్రకృతమున నారాజనైతికప్రయోజనము ముగిసినట్లు తోచుచున్నది. బహుశః మానసింహమహాకాజుపాట్నాకుఁ దిరిగివచ్చినతోడనే యయేషాను విడిచిపెట్టఁగలఁడు.

ఈమొకలగుచింతనలతోడను, ఆశలతోడను నయేషా కాలమును గడపుచుండెను. మూఁడుగంటలవేళ సుసజ్జితమైనయొకప్రాసాదమున నయేషాయొక్క తెయెకూర్చుండి ముందుజరుగఁబోవు తనస్థితిగతులనుగూర్చి యేమేమో యోచించుకొనుచుండెను. ఇంతలోఁ బార్శ్వమునందున్నద్వారముకడ నొకపరమసుందరనారీమూర్తి య్ఘామెకు దృష్టిగోచరమయ్యెను. ఆస్త్రీ లోపలకువచ్చెను. అయేషాయును సంభ్రమముతోఁ బీఠమునుండి లేచి యాస్త్రీమూర్తికెదురుగఁ బోయెను. ఆస్త్రీయును వేగముగా ముందునకువచ్చి యయేషావక్షమునఁబడియెను. ఆసుందరులిరువురును జాలసేపు పరస్పరకాలింగనముఁజేసికొని యట్ల నిలువఁబడియుండిరి. వారిరువురినే

త్రములనుండియు సశ్రద్ధారలు పరంపరగా వచ్చుచుండెను. కొంత గావచ్చినయాసుందరి తిలోత్తమయే !

అయేషా మొదట మాటలాడుటకుఁ బ్రారంభించెను. “ నేను నిన్ను మరలఁజూచుట సంభవించునని యెన్నఁడు ననుకొనలేదు. నీ యదృష్టము ప్రసన్నమైనది. నీకు నీమామగారిగృహమునఁ దావు దొరకినదనుభవమాచారమును విని సంతోషించితిని.”

అయేషా వక్షఃప్రదేశమునుండి తిలోత్తమ తనమస్తకము నెత్తికొనియెను. అపారవివేకమును, అనుపమానతేజస్వితను సూచించునయేషా ముఖమండలమువంక నొకసారి యామె తనదృష్టిని సారించి “ అదృష్టమెట్లుప్రసన్నమైనది ? ఆయన యింకను గారా గారమునందే యుండిరిగాదా ! ” అనియెను.

చీరచేఱఁగునుముఖముపైఁ గప్పుకొని చిన్నబిడ్డవలెఁ దిలోత్తమయేడువనారంభించెను. అయేషా యామెహస్తమును బట్టుకొని ముఖమును, నేత్రములను దుడిచి పిదప నామెను తనసమీపముననున్నపీఠముపైఁ గూర్చుండఁజెట్టికొని శానామెపార్శ్వమునఁ గూర్చుండి “ విచారింపకుము. వీరపత్ను లెన్నియోదుఃఖములను దుర్దశల ననుభవింపవలసియుండును. ఎంతయోధైర్యవతులై యుండవలయును. ఈసామాన్యవిపత్తునకే యింతకాతరమునొందుచుంటివా ? ” అనియెను.

తి— ఇంతటి కేశముతోఁ గాలమును గడపుటెట్లు ? న్నాయీ దుఃఖమును జెప్పకొనుటకు నాకీప్రపంచమున నెవ్వరును లేరు. అందుచే నీకడ నాదుఃఖమును జెప్పకొనుటకై వచ్చితిని.

అ— మంచిపనిచేసితివి. “ సోదరీ ! నిన్నుఁజూచుటచే ” నేను చాలసుఖనైతిని. నీయీదుఃఖదినములు త్వరలోనే పూర్ణముగా గడ

చిపోవును. రాజపుత్రుని కు శీఘ్రకాలములోనే విముక్తిగలుగును.

తి—నీవట్లూహించుటకుఁ గారణములేవైనఁగలవా?

అ—అభిరామస్వామి విజ్ఞాపనపత్రమును డిల్లీకిఁ గొంపోయి

నాఁడు. ఆవిజ్ఞాపనము వ్యర్థముకాఁజాలదు.

తి—ఆతఁడు డిల్లీకెప్పుడు వెళ్లి నాఁడు?

అ—రెండునెలలకుఁ బైగానైనది.

తి—అయినచో నింతయాలస్యమేమి?

అ—మధ్య విఘ్నములుగల్గుటకుఁ గారణమేమియుఁ గాన్పించదు. ఘాదుషహాదర్బారునుండి యాజ్ఞాపత్రిక రావలయునన్నచోఁ గాలవిశంబముకాకమానదు. సోదరీ! రెండునెలలుగాదు—నాల్గునెలలైనను బాధకమేమి?

తిలో తమయించుకయాశ్చర్యపడి మనసులో “ఇదేమిప్రేమ ప్రేదర్శకమైనమాట! నేనెవనినిమనసారప్రేమించుచుంటినో, యట్టి నాఘాదయేశుఁడు శృంఖలాబద్ధుఁడై యంధకారమయమైనకారాగారమునందున్నాఁడు. ఆవిషయము తలపునఁబారినచో హృదయము వ్రక్కలైపోవుచున్నది. ఒక్కముహూర్తము—తుదకొక్కనిమిషమైనను ముందుగ నాతనికి విడుగడయయ్యెనేని, యది నాకుఁ బరమ లాభముగాఁ బరిగణించుకొనెదను. ననాబునందిని రెండునెలలకుబదులుగ నాల్గునెలలను లెక్కించుచున్నదేమి?” అని యనుకొని ప్రకాశముగా “అక్కా! సర్వమును పోగొట్టుకొనియైనను యువరాజు నీముహూర్తమునఁ జెఱసాలనుండి విడిపింపఁగలిగినచో నదియే మేలని నా యభిప్రాయము. రెండునెలలైనపిదప యువరాజు సకలైశ్వర్యముతోడను, కారాగారమునుండివిముక్తి నొందునన్నను, అది కోరఁదగినదికాదని నాకుఁదోచుచున్నది” అనియెను.

అయేషాచిఱునగవుతో “ ప్రణయమహిమచే హృదయము నకట్లు తోచుచుండుటనిజము ” అనియెను.

తి—అట్లయినచో నీవు వేరువిధముగాఁ దలంచుటేమి?

అయేషా యించుకనేపథోముఖయై చింతించి పిదప నిట్లుచెప్పనారంభించెను. “ రాజపుత్తుఁడు వీరాగ్రగణ్యుఁడని నేనెఱుంగుదును. వీరులు తమదేహము తీక్షణమైనకత్తిచేగాయపరుపఁబడినను దానినించుకంతయు యాతనగాఁ బరిగణింపరు. తమశిరస్సు నొక్కపెట్టున తెగవ్రేయుటకై శత్రువులఖడ్గ మరుదెంచుచున్నను దానినిజూచి యించుకంతయును విచలితులుగారు. అట్టిమహాత్ములకు లోహశృంఖలములుగాని, యంధకారమయమైన కారాగారముగాని లేశమాత్రమును భయజనకములుగాఁజాలవు. అజ్ఞానులగుమనవంటియాతీత్రయజనులకది కష్టతరముగాఁదోచి దుఃఖించుచుందురు. ఆకష్టానుభవమునకుఁ గేవలము స్వార్థపరత్వముదక్క వేఱుకారణములేదు. మనమనేక పర్యాయములు ప్రేమాస్పదునిహృదయమునకంటె నాతని శరీరమును మిక్కిలిగాఁ బ్రేమించుచుండుము. అందుచేతనే మనమాతనినిచూడఁజాలనప్పుడును, లేదా యాతఁడు మనసమీపమున లేనప్పుడును మనము మిగులన్యాయకులపడుచుండుము. అట్టియుద్వేగమువలనఁ బ్రయోజనమేమో నాకుఁ దోచుటలేదు.

తి—నీవు చెప్పినదంతయు సత్యము. వాస్తవముగా రాజపుత్తునిక్షణవియోగమునుసైతము నేనుసహింపఁజాలను. అద్దిస్వార్థపరత్వముయొక్క ఫలమేయైనచో నిజముగా నేను స్వార్థపరనేయగుదును. అక్కా! నిన్నొక్కవిషయమునుగూర్చియడుగ సాహసించుచున్నదానను. నీవును కాజీపుత్తుని యభ్యేష్టముగాఁ బ్రేమించుచుంటివిగాదా? నావలె నీవును కాజీనిజుతము న్యాయమును బ్రతిపది తడేమి?

అయేషాయవసతముఖయై తిలోత్తమహస్తమును బట్టుకొని యెను. పిదప, దనముఖమును వేటుదిక్కునకుఁదిప్పుకొని యిట్లనియెను. “ సోదరీ! నీవాక్యములను విని నేను సంతోష్టచిత్తనగుటలేదు. నేను యువరాజును ప్రేమించుచున్నాననుమాట నిశ్చయము. ఆనాప్రేమ యనంతమైనది; అపారమైనది; గభీరమైనది. కాని, యీ ప్రపంచమునందాఁషయము నెవ్వరు నెఱుఁగరు. ఎఱుంగవలసినసంభవమును లేదు. దైవవశమున నాహృదయమించుక. విచలితావస్థయందున్నప్పుడు యువరాజుసమక్షమున నేనే దానినివ్యక్తముచేసితిని. అట్లుచేయవలసివచ్చినందులకు నేనెంతయో సిగ్గునొందుచున్నదానను. ఆఁషయమును నీవెవరితోడను చెప్పఁదగదు. నీవు పలుమారు భావిష్యమునుజ్ఞప్తి కిఁదెచ్చుకొనుచుండవలదు. నీవాసంగతిని బూర్ణముగా మఱచిపోవలయును. ఇవే నాప్రార్థనలు.

తి—అక్కా! అదేమి? దానిని మఱచిపోఁగలవా? ఆఁషయము నితరులకేల తెలుపఁగూడదు? ప్రేమ దోషాకరమైనదికాదు. ప్రేమించినచో, బాపమున్నదా? అందులకు నీవేలసిగ్గుపడుచుంటివి?

అ—సోదరీ! నీకునేఁజెప్పనదేమన, — ప్రేమ, లేక ప్రణయమునునది ప్రాయములలో, బ్రాణపదార్థము. అతిసావధానముగఁ బ్రయత్నపూర్వకముగ వానిని ప్రాణములలోనిమిడ్చి యుంచఁదగినపదార్థముని తెలిసికొనవలయును. దానిని బహిరంగముచేసి ప్రపంచమంతటను వెల్లడిసేయుచువచ్చిరేని యది నిస్సారమైపోయి తుదకు, బలిహాసాస్పదమగును. అప్పుడది లజ్జాహేతువగును.

తి—ప్రణయము ప్రాణపదార్థమునుమాటయేమో నిశ్చయమే. కాని, మనమెవరిని ప్రేమించుచుంటిమో, యతనికాఁషయము.

తెలిసినందువలన దోషమేమి? అతనికాప్రేమ తెలియకపోయినా
చోఁ బ్రేమించుటవలన సుఖమేమి?.

అ—సోదరీ! అల్లయినచో నది ప్రణయమును క్రయవిక్ర
యవ్యాపారమును జేయుట కారంభించినట్లగును. మనమెవరిని బ్రే
మించుచుంటిమో వారికాప్రేమను తెలియఁజేయఁదలంచితిమేని మ
నప్రణయమునకు బదులుగ నాతనిప్రణయము నాకాంక్షించుచున్నా
మనుట స్పష్టము. ప్రణయమునకుఁ బ్రణయమును బడయఁగోరినప్పు
డంగడియందలి యితరపదార్థములవలెనే ప్రణయముకూడ నొక
వ్యాపారపదార్థముగాఁ బరిణమింపఁగలదు. నేను నీకొకపదార్థము ని
చ్చినప్పుడు నీవు ధానికి బదులుగ వేరొకపదార్థమును నాకొసంగితి
వేని యది యంగడివ్యాపారమనిపించుకొనును. మిక్కిలిపవిత్రమైవ
యఃపూజ్యప్రణయమును, బదులువస్తువునుకోరివిక్రయించి యంగడి
పదార్థమునుగాఁ జేయుట కేవలము లజ్జాకరమని నాయభిప్రాయము.

తిలోత్తమ. తనహృదయమున ప్రణయసంబంధమగునాభావ
మతిమధురమైనదనియు, సత్యుచ్చితమైనదనుట కించుకంతయును
సందియములేదనియుఁదలంచి పదప “ మనమెవనిని బ్రేమించుచుంటి
మో యాతనిసుఖముకొఱకై నను నాప్రణయము నాతనికిఁ దెలుపు
టుచితము ” అనియెను.

అ—ఉచితమేయగును. కాని, చూడుము! మనమెవనిని బ్రే
మించుచుంటిమో యాతఁడాప్రేమ ననుభవించుట కాతర్హిష్ట్యుచున్న
ప్పుడును ప్రేమాభావముచే దరిదుండై యున్నప్పుడును మాత్రమే
మనప్రణయములయందోలి ప్రణయమును సంపూర్ణముగ నాతనికిఁ దె
లుపుటచితమగును.

తి—కాని, అక్కా! మనము స్త్రీలము. ప్రేమించుచుండ

టియే మనపని. మనమెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతఁడు ప్రేమాభావముచే దరిదుఁడు కాకపోయినను మనము సకలాంతఃకరణములచేతను నాతని నేల ప్రేమింపఁగూడదు? నిరంతరమును బ్రణయప్రవాహమున నాతనినేల తేలునట్లు చేయుచుండఁగూడదు?

అ— ప్రేమింపఁగూడదని నేను చెప్పుటలేదు. మనసర్వాంతఃకరణములచేతను ప్రేమించుచుండుటకు మనకధికారముకలదు. కాని, మనమెవనిని బ్రేమించుచుంటిమో యాతనికి మన ప్రేమను దెలియనీయరాదు.

తి— అక్కా! నీవట్లనుచున్నావేమి? పురుషునిహృదయము సముద్రమువంటిది. ఆసముద్రమునందు మన ప్రణయఘటములను ముంచి మనకుఁ గావలసిన ప్రణయము నేల తెచ్చుకొనఁగూడదు? మనుష్యజీవితమునందు సర్వమునకును ప్రణయము ప్రధానము ఖవిషయముగనున్నది. వలపుచేవలచుటయును, వలపుచేవలపించుటయును నను నీరెండును మనుష్యున కాతనిజీవితమునందు సర్వశ్రేష్ఠమైనయధికారములు. అక్కా! అయేషా! నీవు రాజపుత్త్రిని ప్రాణమువలె మనసారఁ బ్రేమించుచుంటివనుమాట నిశ్చయము. అట్లయినప్పుడు నీవు ప్రకాశముగా నాతనిని బ్రేమించి యెలఱుఖపడఁగూడదు? రాజపుత్త్రిని మఱెవరైనఁ బ్రేమించినచోఁ దిలోత్తమ దుఃఖించునని నీవొక వేళతలంచునుండవచ్చును. నీవట్లుయోచించినచో, అక్కా! ఆసంబంధమైనయోచన కేవలము. భ్రమాత్మకమైనదని నిశ్చయముగాఁ జెప్పుచున్నాను. నీయంతటిగుణవతియు, హిశ్చైషిణియు సగుప్త్రీ యువరాజును ప్రేమించినదనువిషయమును స్మరించుకొనినంతమాత్రముననే నాహృదయ ముప్పొంగి యానందముచే నాదేహముపులకలెత్తుచుండును. నీవును నేనును నొ

క గు త్తియందుండు శేండు పూవులవలె వికసించియుండవలయునని నేను
 సదా కోరుచుందును. శోభామయమైనయొక యుద్యానమునఁ బూవు
 లెన్నివిధముల వికసించుటలేదు? ఒకగిరిహృదయమునుభేదించుకొ
 ని యెన్నినిర్ఝరినాలు హృదయరంజకముగ గలగలధ్వనులనుజేయు
 చుఁ బ్రవహించుచుండుటలేదు? ఒక్కసాగరమున నెన్నినదులు త
 మదేహముల నర్పించుకొనుచుండుటలేదు? నీవేషనిని ప్రేమించుచుం
 టివో నేను నాతనినే ప్రేమించుచున్నదానను. ఇఁకముందు శరీర
 ములు వేరయినను మనమిరువురము నొకేప్రాణముగలవారమై యొ
 కేసహానుభూతికలవారమై యుండుటచితము. అక్కా! నీవుకూ
 డ యువరాజువత్తుఃప్రదేశమున “కొహినూరు” వలె నెందులకుఁ
 బ్రకాశింపఁగూడదు?

ఇట్లు చెప్పి తిలోత్తమ యయేషాకంఠమునుగౌఁగిలిచుకొని
 యెను. అయేషాయు నాదరభావముతో నామెగడ్డమునుబట్టుకొని
 నీవంటిసరళహృదయయగుస్త్రీనోటనుండి వచ్చువాక్యములన్నియు న
 తిమధురములై హృదయరంజకము సేయుచుండును. నీవంటిగుణవతి
 యైనసహధర్మిణి పార్శ్వవర్తినయైనప్పుడు యువరాజుజీవితమునందొ
 కప్పుడును దీర్ఘనిశ్వాసమును విడువవలసినయావశ్యకముండఁజాలద
 ని నానమ్మకము. కాని, సోదరీ! నీకొక్కభ్రమయుండెనని నాకుఁ బొ
 డగట్టుచున్నది. నాప్రాణయమును వేఱొకస్వతంత్రమూర్తమున బెట్టి
 నేనత్యంతము సుఖమునొందుచున్నదానను. ప్రేమించుటను నేనే
 ఱుండును. ప్రేమించి యమితానందమును నేననుభవించుచున్న
 దానను. ప్రేమను సంపాదించుటకుఁగాని ప్రేమాడంబరమును గ
 నపప్పుటకుఁగాని నాకీష్టములేదు. సోదరీ! నావిషయమునుగూర్చి
 యిఁక నీవెప్పుడును యోచింపవలదు. నేను క్షేత్రమునొందుచున్నానని

తలంచి నీవు విచారపడవలదు. " అనియెను.

తి—(ద్విగ్ధ నిశ్వాసమునువిడిచి) ఈసారి నీప్రాణసంయమన మొట్లుచేయఁగలదానవో నేనెఱుంగఁజాలకున్నాను. ఈప్రపంచము నం దెవ్వరును నిన్నుఁబోలినవారు లేరు.

అ—(విషాదసూచక మగుచిఱునగవుతో) నేను పాషాణహృదయను. ఈశుష్కనీరసపాషాణహృదయమున నీకోమలతకు స్థలము లేదు. ఆమాటల నటుంచుము. మనము చాలసేపటినుండి మనసంబంధములగుమాటలనే మాటాడుకొనుచున్నాము. రాజపుత్రునికా రాగారవిముక్తి విషయమున నేను నిశ్చింతనై యున్నాను. నీవుకూడ నావిషయమున నిశ్చింతవై యుండవలయునని నాయభిప్రాయము.

తి—ఆవిషయమున నీకు సందియము లేనప్పుడు నాకు విచారమెఱుగులకు ?

పిదప నయేషా ప్రేమభావముతోఁ దిలోత్తమను గౌఁగిల్పించుకొని యిట్లుచెప్పనారంభించెను "నాయీజీవితమున మరల నిన్నుఁ జూచుభాగ్యము నాకుండదు. నాసోదరుఁడు యుద్ధమునందుఁ బరాశితుఁడైనాఁడు. మహారాజుగారియనుగ్రహమువలన నేనిటనుండివిముక్తి నొందినతోడనే యొరిస్సాదేశమునకు నాయన్నయొద్దకేగదను. ప్రకృతమున సంభవించినయనేక కారణములచే నికముందుఁ బఠానులును, మొగలాయీలును సద్భావముతో నుండురనునాశ నాకులేదు. బహుశః పఠానులు సశించిపోవునురనియే తోఁచుచున్నది. పఠానులతోఁగూడ నయేషాపేరు విలుప మైపోయినను పోవచ్చును. ఒకవేళ నాకు మరణము సంభవించినచో మీకాసమాఖారము తెలియుటకూడ సందేహముగాఁదోఁచుచున్నది. నాకు నీయీ తర్కసమీతుదిసందర్కనమని నేను తలంచుచున్నదానను.

తి—అక్కా ! అంతటిమాట యనఁగోకుము. చిరకాలము నిన్నుఁ జూచుచుండఁగలననేడియాశతో నున్నాను. చిరకాలము నా సుఖదుఃఖములు నీకుఁ దెలుపుచుండెదను. ఆపదలయందు నీసాహాయ్యమును వేఁడుకొనుచుండెదను. సంపత్కాలమువచ్చినప్పుడు నీతో సమభాగినినై సుఖానుభోగములనందెదను. అంతటికఠోరవాక్యములను పలికి నాయాశలన్నిటి నొక్కమాఱుగ నేలనిరూఢముచేసెదవు ?

అ—సోదరీ ! మానవులు తమహృదయములయందాశాకాంక్షలు లేకుండఁజేసికొనినచో వారికది మంగళదాయకమగును. ఆశాకాంక్షలను త్రోసివేయుటకు నామనస్సునకు శక్తి కలదు. అందుచేత నేను కాతరమునొందుచుండుట లేదు. నీవును నానిమిత్తమై కాతరమునొందనలదని ప్రార్థించుచున్నాను.

ఇంతలోదాసియొక్కర్తువచ్చి “మహారాజుగారు మిమ్ములను దీసికొనిరమ్మని యాజ్ఞాపించినారు ” అని విన్నవించెను.

తోడనే తిలోత్తమలేచి నిలుచుండి యయేషాతో “నేనికనిట నుండుట కవకాశములేదు. భర్తృజననియగు నూర్మిళాదేవిగారి యనుగ్రహముచే నిన్నుఁజూచుభాగ్యము నాకు లభించినది. అది యదృష్టముగా భావించుకొనుచున్నదానను. కాని, అక్కా ! ఇందుచే నాకు సుఖముగలుగ లేదు. నీవీదేశమునుండి వెడలిపోవుటకుఁబూర్వమింకొకసారి వచ్చిచూచెదను. అప్పుడు నీహృదయము వేఱు మార్గముననుసరించుటనుజూచి సంతోషించెదను. ఇప్పుడు నాకు సెలవోసంగుము ” అనియెను.

అ—ఇంకొకసారి చూడఁగలిగినచో నేనును సుఖవతినయ్యెదను. నాహృదయము వేఱుమార్గముతోక్కుటను నీవు నోయిజ

- పుత్రమునందు చూడఁజాలవు. నీకు సర్వదా సకలసుఖములను గలుగఁ
- జేయవలయునని యీశ్వరుని ప్రార్థించుచుండెదను. మహారాజు
- గారికి నాయనంత ప్రణామములను నివేదింపుము. నేనీ దేశమును విడి
- చి వెళ్లుటకుఁ బూర్వము. మనమింకొకసారి కలిసికొనఁగలిగితమని
- చరితార్థనయ్యెదను.
- తిలోత్తమయు విషణ్ణభావముతో సెలవుఁగైకొని వెడలిపో
- యెను.

ఎనిమిదవ ప్రకరణము.

- ఒరిస్సా దేశమును జయించి మాససింహమహారాజు పాట్నాన
- గరమునకుఁ దిరిగివచ్చెను. ఆతఁడయేమాను సంపూర్ణముగా విడిచి
- పెట్టలేదు. కాని, పూర్వముకంటె నధికముగ స్వాతంత్ర్యమునొ
- సంగి యిఁకకొలఁదికాలములోనే యామెను విడిచిపుచ్చెదనని చెప్పి
- యుండెను. ఇంచుక స్వాతంత్ర్యమువచ్చినతోడనే యయేమా పా
- ట్నానగరమునందలి యాత్మీయుల సమాచారములను తెలిసికొని
- యెను.
- తాజఖానునికుటుంబములోనివార లయేమాను చూడవచ్చిరి.
- వారు చెప్పినద నినిబట్టి యభిరామస్వామిదౌత్యము నిష్ఫలమయ్యె
- ననియు నాతనిచేతికొసంగినవిజ్ఞాపనపత్రము, ధనము, రత్నములు,
- ఘృత్రములు, మొదలగునవన్నియును కానపురసమీపమున దొంగ
- లచేతిలోఁబడిపోయినవనియు, నచ్చటనుండి యాతనితోఁగూడవెళ్లిన
- ముప్పురుతక్షకులుపాట్నాకు వెనుదిరిగివచ్చిరనియు, మనయభిరామస్వా

మియును మరయిరువురును డిల్లీ కేగిరనియు నయేషా తెలిసికొనియెను. ఆసంగతులను వినినపిదప నామె తానచ్చటనుండి ఖైదుముగ విముక్తి నొందవలయునని తొందరపడఁజొచ్చెను. తానే స్వయముగ డిల్లీ కిఁ బోవలయునని యామె నిశ్చయము చేసికొనియెను.

ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నమున నయేషా యొంటరిగఁగూర్చుండి యొకయుత్తరమును వ్రాసెను. అంతవఱకును నామె కాస్వాతంత్ర్యములేదు. ఆమె యెవరికిని నుత్తరములను వ్రాయఁగూడదు. ఎవరి యొద్దనుండియు నుత్తరములనుఁ దెప్పించుకొనఁగూడదు. ఇప్పుడట్టి స్వాతంత్ర్యమామెకు లభించినది. ఉత్తరము నించుకనేపటిలోనే వ్రాసిముగించెను. ఆయుత్తరమస్మానుఖానునకు వ్రాసెను. వ్రాసి యిట్లుచదువఁదొడంగెను.

“ సోదరా ! అస్మాన్ !

అనేకయుద్ధములలో నీకుఁ బరాజయముసంభవించినదని విని యున్నాను. కాని, నేనావార్తవలన విశేషవిచలితను గాలేదు. ఏమనిన, నీహృదయబలమునందు నాకు విశేషవిశ్వాసమున్నది. రణరంగమునఁ బరాజయముగలిగినను నీహృదయమును జయించువీరు లెవ్వరును ప్రపంచమునందింతవఱకును పుట్టియుండలేదు.

నిన్నువిడిచి చాలదూరము వచ్చియుండుటవలన నేను మిగుల నన్యాయకార్యమును జేసినదాననగుచున్నాను. స్నేహమయమైన నీయాశ్రయమును విడిచివచ్చుటకు నాకించుకంతయు నధికారము లేదు. అట్టియధికార మిప్పుడునులేదు—ఇకముందునుండదు. చాల దూరము వచ్చినపిదప నాయపరాధ మెంతమహత్తరమైనదో నేను తెలిసికొంటిని. అందుమూలమున ననేకయాతనలకు లోనగుటయే గొక నిత్యమును నన్ను నేనే నూరారుమారులు నిందించుకొనుచున్న

జాసను. నేనాస్వాతంత్ర్యమును కైకొనినందువలన నీహృదయమున కుఁ జాల వ్యధఁగలుగఁజేసితివని తలంచుచున్నాను. ఇంతేగాక, యందుమూలమున నీచిత్తస్థైర్యముకూడ జోయియుండునని యూహించుచున్నాను. నాయెడలఁ జిరకాలమునుండి నీవు కరుణావాయుఁడవై యున్నాఁడవు. నాయపరాధము క్షమింపఁదగినదికాదు. అందులకు, సందేహములేదు. కాని నీవు నన్నుఁ దప్పక క్షమించి యనుగ్రహిం చెదవని ధైర్యముతో నున్నాను. నాయీధైర్యము విఫలమగునా?

నేనెందుకొఱకునిన్నువిడచి వెడలివచ్చితిని? యాప్రయోజనమును నీవు తెలిసికొనవలసిన యావశ్యకములేదు. నాయాస్తినిగూర్చినవ్యాసారములను చక్కఁజేసికొనుటకై కరుణామయమైననీ యాశ్రయమును విడిచివచ్చితివని మాయమ్మవలన నీవు వినియుం దువు. కాని తుచ్ఛములైన ధనసంపదలనాశించి, యయేషా స్నేహ మయమైన నీసాన్నిధ్యమును విడిచిరాలేదు. నీయనుగ్రహముతో నీ ప్రపంచమునందలి సమస్త సంపదలను వినిమయముచేసికొనుట కయేషాకసంభవముకాదు.

అత్యవసరమైనయేకార్యముకొఱకు నేను నీభవసమును విడిచి వచ్చితిని? యాకార్య మింకను ముగియలేదు. ఆకర్తవ్యకార్యము స్వల్పకాలములోనే నెరవేరుననితోఁచుచున్నది.

నేనును శీఘ్రకాలములోనే నీకడకరుదెంచెదను. నేనెప్పుడెట్టులు వచ్చునదియు వెనుకనుండి నీపేర వ్రాసెదను.

అపారమగు నీస్నేహమువలనను, కృపవలనను నాదరమువల న్నను నాశ్రీభూతమైననాప్రాణము, నాదారుణాపరాధమువలనఁ గలిగిననీక్రోధముచే శుష్కమైనదగునా?

నీకూ సంభవించినదశావిపర్యయమునుగూర్చి నేనంతగా చిం

తించుచుండుటలేదు. ఈ రాజగౌరవమునున దెవరియందును జిరస్థాయిగా నుండునదికాదు. ఆవిషయమును నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. అదివచ్చుటకును బోవుటకు విశేషకాల మావశ్యకములేదు. కాని, హృదయమహాత్వమును నౌన్నత్యమునుమాత్ర మెవ్వరును సులభముగాఁ బొందజాలరు. వానిని పొందినవాడే మానవులలో ధన్యతముఁడు నీహృదయ మసాధారణసద్గుణగణాశ్రియమని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. ఐహికములగునైశ్వర్యసంపదలకు హాని వృద్ధులు తటస్థమైనప్ప డందుమూలమున నీకుఁగలుగులాభనష్టము లేమియును లేవు.

ఈయవస్థాంతరమునందున్నప్పుడు నీకు సంభవించెడి యాతనలను, ఆపదలను నీవెంత ధైర్యముతో సహించుచుందువో వేనెఱుంగుదును. నీధైర్యమును సామర్థ్యమును, ఓర్పును, నసాధారణములైనవి. అవస్థాపరివర్తనముమూలమున వర్తమానకాలమున నీకు సంభవించినకష్టములకంటె వేయిరెట్లధికకష్టకారణమైన హృదయజ్వాలను పైకిఁ గనఁబడకుండ నీవు ధైర్యముతో మానముగా సహించుకొనుచువచ్చుచుండుటను నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. అందుచే నల్పమైనయీప్రకృతావస్థయందు నీవు ధైర్యముచెడియుండవనియే నాదృఢవిశ్వాసము.

ఈదుస్సమయమునందతిశీఘ్రముగా నీయొద్దకు రావలయుననియు, నవస్థాంతరమునందు నీహృదయము చెక్కుచెదరకుండఁ బర్వతమువలె స్థిరమైయుండుటను గన్నులారజూడవలయుననియు, నావశ్యకమైనచో సాహాయ్యముచేసి నీకు సంతోషముఁగలుగఁజేయవలయుననియు నేనెంతయో తొందరపడుచున్నదానను. స్థానాంతరమునకువచ్చిననేను స్వల్పవిపత్తునకు లోనైతిని. దానిని నీవు వినియేయుండు.

ప్ర. అందుచే నావిషయమునుగూర్చి యీయుత్తరమున వ్రాయలేదు: కాని తస్మాత్తమున నాకేమియు నష్టముకలుగలేదు.

చాలఁగో వ్రాసితిని. నాశతాపరాధములును చిరకాలము నుండి క్షమించుచువచ్చుచున్నాఁడవు. అతివినీతభాషముతో మరల నాయీయపరాధములను క్షమింపవలయునని వేడుకొనుచు నుత్తరమును ముగించుచున్నదానను. క్షమింపుము.

ఇట్లు

అభాగిని.

అయేషా”

ఉత్తరమును నతిగా నస్మానుఖానున కంపుటకై తాజఖానునికడకంపెను. వేరువిషయములనుగూర్చి చెప్పవలసినదంతయు తాజఖానునకుఁ జెప్పుటకై నమ్మకముగలయొకమనుష్యునితోఁ జెప్పి యుత్తరమునాఁతనిచేతికిచ్చి పంపించెను.

ఆమె యచ్చటనే కూర్చుండి చింతామగ్నయయ్యెను. తాను శీఘ్రముగా నాయవరోధమునుండి విముక్తి నొందుట యావశ్యకమైయుండినను, అందునిమిత్తము మానసింహుని వేడుకొనుట మంచిదని యామె యోచింపలేదు.

తా మ్మిద వ ప్ర క రణ ము.

పెద్దినముమధ్యాహ్నమున నయేషా యస్మానుఖానునకుత్తరమువ్రాసెనో యానాటిసాయంకాలమున గొంచెమురాత్రియైనపిదప నూర్మిళాదేవియును మానసింహుఁడును రాజాంతఃపురమునకుఁ జావ

లయునని యయేషాకు వర్తమానమందిరి. అయేషాయును సంతోషుల
చిత్తయె యచ్చటకువచ్చుట కంగీకరించెను.

అయేషా రాజనగరునకు వచ్చినదనువార్త తెలియుటతోడ
నే యూర్మిళావేవి ద్వారమువఱకు నేగి యామె నత్యంతసమాదర
భావముతో నెదుర్కొని గౌరవించి తీసికొనివచ్చెను. అయేషా మ
హారాజుతోఁగూడవిశాలమై, మహోహరమైన యొకప్రాసాదముతోని
కరుడెంచెను. అచ్చట నొకరత్నసింహాసనముపై మానసింహుఁ
డొంటరిగఁ గూర్చుండియుండెను.

అయేషా లోపలికరుడెంచినతోడనే మానసింహమహారాజు
సింహాసనమునుండి లేచి ముందునకువచ్చి యామెకూర్చుండుటకై యొ
కఫీతము నామెకుఁ జూపించెను. అయేషా కూర్చుండక యే యథో
వదనయై మహారాజుప్రార్థమున నిల్చుండియుండెను. నుహారాజు
యత్యాదరముతో సయేషాచేయిపట్టుకొని యటనున్న యొకఫీతము
కడకుఁ దీసికొనివచ్చి దానిపై నొకప్రక్కఁ దానుగూర్చుండి యయే
షాను వేరొకప్రక్కఁ గూర్చుండఁ బెట్టికొనియెను.

పిదప మహారాజు తనసింహాసనముపైఁగూర్చుండి యయేషా
నుగూర్చి యిట్లుచెప్పఁదొడంగెను.

మా—బిడ్డా! నిన్నింతవఱ కనేకకష్టములకు గుఱిచేసినం
దులకు నేనెంతయో సిగ్గుపడుచున్నాఁడను. ఈనిమిషముమొదలుకొని
నీయిష్టమువచ్చినట్లు మెలంగవచ్చును. ఒకరాజకార్యవిషయమున
నిట్టియూషాయమునవలంబించి నిన్నింతకష్టపెట్టుట గొప్పతప్పిదమేయో
గును. నీయవరోధమును తొలగించి స్వాతంత్ర్యమునొసంగితి నను
సంగతిని నేనే నీకడకువచ్చి చెప్పవలయునని యనుకొంటిని. కాని,
మహారాజు నిన్నుఁజూడవలయునని యాశపడుచుండుటచే నామెయ

భిష్టానుసారముగ నిన్నిటకు రప్పించుటకై తొందరనొసంగుచు వర్తమానములనంపితిని.

అ—జననిమహారాజ్ఞీ నన్ను స్మరించుచుండట నాపరమసౌభాగ్యము. మహారాజుగారు నన్నీయవరోధమునుండి విడిపించినందులకు నేనెంతయుఁ గృతజ్ఞురాలనై యున్నాను.

మా—అమాత్ర! ఇకముందు నీవేమిచేసెదవు? ఎక్కడకేగెదవు? ఎచ్చటనుండవలయునని నీయభిప్రాయము?

అ—బహుశః డిల్లీ కేగెదను.

మా—డిల్లీయందుండవలెనని నీయభిప్రాయమా?

అ—అదేమి? అట్లుయోచించుచున్నారు?

మా—నీకు డిల్లీయందు పరిచితులనేకులున్నారని నేనెఱుంగుదును. ప్లాదుషహాకూడ నిన్నెఱిఱియుండునని తోచుచున్నది. నేనెఱిఱిఱియున్నంతవఱకు మొగలాయీలతోడనే నీకు విశేషసంబంధమున్నది.

అ—అందుచేత నేను డిల్లీయందుండుటయే శ్రేయస్కరమని తోచుచున్నదా?

మా—అంతేకాదు. భారతవర్షమునఁ బఠానులప్రబల్యము విలువమైపోయినది. ఒరిస్సాయందు నీతోసంబంధముగ లిగియున్న పఠానులందఱు నిప్పుడతిదైన్యావస్థనొందియున్నవారు. అందుచే నీవు వారియాశ్రయమును విడిచిపెట్టుట విధియైయున్నది.

అ—(కొంచెముయోచించి) ఇప్పుడు మహారాజుగారు సెలవ్వాసంగిన్నదంతయును వినినపిదప నేనిప్పుడు పఠానులయాశ్రయమును విడువకుండటయే మంచిదని తోచుచున్నది. నాకెవ్వరు మొదటినుండియు యాశ్రయభూతులై యుండిరో, ఎవరు ప్రతిపాలకులై యుండు

డిరో, నాయందెవరపారన్నే హాకృపాదరములను గల్గియుండిరో, నానుఖదుఃఖములయందెవరు సమభాగులై యుండిరో అట్టివ రిప్పుడు, ఘటనాచక్రముయొక్క పరిభ్రమణముచే హీనావస్థనొందియున్నారని వాడిని విడనాడుట న్యాయమగునా? పఠానులిప్పుడు హీనస్థితియందున్నారగునుకనే యవిచ్ఛిన్నముగా నేను వారితోఁగూడ నుండుట నాకత్యంతావశ్యకము. ఉచ్చదశయందున్నప్పుడు కూడనుండువాఁడు వేసవేలుందురు. హీనావస్థయందున్నప్పుడు కూడనుండువారే బంధువులు. కృతజ్ఞులు.

మహారా జావాక్యములనువిని యించుకయప్రతిభుఁడయ్యెను. సరియైనప్రత్యుత్తరమునొసంగుటకు సమర్థుఁడుకాకపోయెను. మహారాజ్ఞయగునూర్మిళాదేవి తనవిభునియవస్థనెఱింగి యయేషాతో "నీవెచ్చటకును బోవలసినయావశ్యకములేదు. నీవు మావస్తువవు. మాకాత్మీయవు. బిడ్డా! మాయొద్దనేలయుండఁగూడదు?" అని యెను.

అ—అమ్మా! నాపై నీకుఁగలయనుగ్రహమునకు మేరలేదు. కాని, నాప్రాణాకర్షణయు, నాకర్తవ్యబుద్ధియు నేను వేఱుమార్గమునుబట్టిపోవునట్లు నాకుపదేశముచేయుచున్నవి.

మా—ఒరిస్సాదేశమునకుఁ బోవలయునని నీకుద్దేశమున్నప్పుడు నీవు డిల్లీకిఁబోవుటెందులకు?

అ—కుమారజగత్సింహుని కారాగారమునుండి విడిపించుపిషయమై యవసరములగుప్రయత్నములు సేయుటకు.

మా—అందునీమిత్ర మిదివఱకే విజ్ఞాపనపత్రముంపఁబడెనని వినియున్నాఁడను. ఇప్పుడు నీవు మరల సచ్చటికిఁ బోవలసినయావశ్యకమేమి?

అ—దౌర్భాగ్యనశమున నావిజ్ఞాపనపత్రికాదులన్నియును జోరులచే నపహరింపఁబడినవి.

మా—మరలఁ గ్రొత్త విజ్ఞాపనపత్రిమును వ్రాసి దానిపై నాతనిచే వ్రాలుచేయింపవలదా?

అ—అక్కఱలేదు. నేనే స్వయముగాఁబోయి దర్భాకునం దీవిషయమును బ్రస్తాపించి ప్రయత్నముచేసినచో విజ్ఞాపనపత్రి మక్కఱలేకుండఁగ నే కార్యసిద్ధికాఁగలదని నానమ్మకము.

మా—నసింపఁ డయేషానుడివినతీరున కార్యసిద్ధియగుట కభ్యంతరముండదని మనసునందనుకొని యిట్లనియెను.

మా—రాజాజ్ఞచే దండితుఁడై నయొక మనుష్యునకు నీనారీతి గ సాహాయ్యమునుచేసి యతిగర్హితకార్యమును జేయుచున్నావు. నీవు స్త్రీవగుటచే నీయపరాధము నొకసారి ఊమించినాఁడను. మరల మరల నదేరీతియపరాధములు చేయుచున్నచో ఊమింపవలనుప ఁడదు. నీవాప్రయత్నమును విడిచిపెట్టుము. నీవాప్రయత్నమును విడువకున్నచో నిన్నుఁగూడ దండింపవలసినవాఁడనగుచున్నాను.

అ—నన్నుదండించుటకు మీకు సంపూర్ణాధికారముకలదు. కాని, మీ రెప్పుడునట్లుచేయరు.

మా—ఏమి?

అ—ప్రపంచమునం దెప్పుడును హితముచేయువారిని దండించువారుండరు.

మా—నీవు నాయధికారము నుల్లంఘించి దానికి విరుద్ధమైన కార్యములను జేయుచున్నావు. నీవు మొట్టమొదట నాకుఁ దెలియఁ జేయకుండ నాయాజ్ఞనుబడయకుండ రాజదండనచేదండితుఁడై నయొక మనుష్యునకు సాహాయ్యమునుజేసితివి. అందువలన నిన్ను హితము

చేయుదానినిగాఁ బరిగణించుటెట్లు ?

అ—మహారాజుగారు వాక్కుచే సెలవొసంగునది యంత్యమును సత్యమేయగును. కాని, వారిమనోభిప్రాయముమాత్రమట్లున్నదా ? నిజముచెప్పవలసివచ్చినచో యువరాజును దండించుటయునునది యపారమైన మీరాజనీతికౌశలమును సూచించుటయే యని చెప్పవలయునుగదా ! అందఱియెదుటను, విశేషించి యక్కరుసాను షహాసమక్షమునందు మీరాజభక్తియును న్యాయనిష్ఠయుఁ గర్తవ్యపరాయణతయు స్పష్టముగాఁ దెల్లమగుటకై యొక సామాన్యకారణమును నెపముచేసికొని మీప్రియపుత్త్రిని నాజన్మాంతము బందీగానొనర్చితిరికాదా ? ఇప్పటిక నేక దినములనుండి మీహృదయమున యువరాజున కేయుషాయముచే విముక్తిగలుగునా యను యోచన యుదయించి నిరంతరమును మీరు వ్యాకులపడుచుండుటలేదా ? అట్లయినప్పుడు స్వతస్సిద్ధముగ మీకుపకారమును జేయనుద్యమించిన యియబల మీకు యధార్థముగా హితకారిణియగునో కాదో నిజమానతిచ్చి యనుగ్రహింపవలయును.

మా—నీవు చెప్పినది సత్యమో యసత్యమో యావిచారణతో నిప్పుడు ప్రయోజనమేమియు లేదు. నీవు నాయిష్టానిష్టములను దెలిసికొని యాకార్యమునందు ప్రప్రత్యుకాలేదు. నీస్వార్థముకొఱకు రాజ్యనిబంధనలకు వ్యతిరేకముగాఁ గార్యమును చేయఁ దొడఁగితివి. అందుకొఱకు నిన్నేలదండింపఁగూడదు ?

అ—నేను స్వార్థమునకే రాజపుత్త్రిని విముక్తికే ప్రయత్నించుచుండవచ్చును. కాని, యీకార్యమునందుమాత్రము నాస్వార్థపరతయును మహారాజుగారిస్వార్థపరతయును సమానములైనవి. అందుచే నాప్రియత్నము మహారాజుగారికి హితకరమైనది. అట్టి

సందర్భమున నన్ను మీరు దండించినచో మీ హృదయ మెప్పుడును. సంతోషమును బొందఁజాలదు.

మా సహింహా మహారాజు ఘాటకు సరిగా మాటనందించుటకు. ప. మ. క. క్షి. గానుండ నసమర్థుడై యూరకుండెను. ఊర్మిళా మహారాజు యు "నీవంటి గుణవతియగు కన్యను నేనెప్పుడును విడిచి పెట్టఁజాలను. నిన్నుఁ గోడలనుగా గ్రహించి సంసారమును చక్కగా నిర్వహించెదను." అనియెను.

అయేషాయును లజ్జచే నధోముఖయై యుండెను. ఊర్మిళా దేవి మరల నిట్లు చెప్పఁదొడంగెను. నీవు యవనకన్యవను నాక్షణము మాకిసుమంతయును లేదు. మహారాజు గారిదివఱకే ముసలాత్తనులసరి బంధమును జేసియున్నారు. మరల నాసంబంధమభివృద్ధినొందినచో ఫలమేమియును లేదు." అనియెను.

అయేషా యధోముఖయై కూర్చుండియుండెను. ఊర్మిళా దేవి మరలఁ జెప్పనారంభించెను. "అమ్మా! మాటాడవేమి? నీరూపమును, గుణమును, బుద్ధియు నసదృశములు. నిన్నెవరుతమయాత్మీయు రాలని చెప్పకొందురో వారే ధన్యులు; వారే సుఖులు. నేనాసుఖము ననుభవింపకుండ విడిచి పెట్టఁజాలను—

అ.—మీరు నాయందుఁ జూపుచున్నయనుగ్రహమునకుఁ బోరము లేదు. నేను మీ సేవకు రాలను, కాని.

ఇట్లు చెప్పి యయేషా యూరకుండెను. ఊర్మిళ "కానియేమిటి? చెప్పముతల్లీ!" అనియెను.

అ—కాని, నేనట్టియనుగ్రహమును బొందుటకుఁ దగినదాననుకాను. నాకర్తవ్యమును, నాజీవితముయొక్క భవితవ్యగతియును నిదివఱకే దృఢముగా నిశ్చితములై యున్నవి.

మా—నీవు డిల్లీకిఁ గోవుటకుఁ బూర్వము జగత్స్నిహునిఁ జూడఁదలంచుచుండుట లేదా? ఇష్టమున్న యెడలఁ గారాగారమునని దాతనిఁ జూచుటకు నీకిప్పుడేయాజ్ఞయొసంగెదను.

అ—అందువలన నేప్రయోజనమును గాన్పించుచుండుట భేదము దయచేసి మీరిప్పుడే నాకు సెలవొసంగవలయును. తేపటియుదయముననే బయలుదేరివెళ్లెదను. చేయవలసినకార్యము లనేకములున్నవి.

ఊ—నీవీరాత్రి యిచ్చటనే యుండవలయును; రమ్ము నిన్ను నాకోడలియొద్దకుఁ దీసికొనివెళ్లెదను. నీవామెయొద్దనుండవలయును. అచ్చటనీతోమాట్లాడెదను. లెమ్ము.

అయేషాయును సంభ్రమముతోలేచి మహారాజునకు ప్రందనము చేసెను. మహారాజుయు నామెహస్తమును దనహస్తముతోఁబట్టుకొని యామెను దీసికొనివెళ్లెను.

మానసింహుఁడు గమనశీలయగు నయేషానుజూచుచు హృదయమునందు “ ఆశ్చర్యమాశ్చర్యము ! ఈమెరూపసంపద దేవకన్యనుబోలియున్నది ! ఎంతసాహసము ! ఎట్టితీక్షణబుద్ధి ! ఎట్టివాక్పరిత్యము ! ఎట్టినిర్భీకత ! ఆహా ! ఇతియేకాదు; ఎంతకోమలత్వము ! ఎంతసరళత ! ఎంతమధురత ! ఎంతలజ్జాశీలత ! ఈసుగుమారి యేకులమునకుఁ గోడలగునో, యాకులము ధన్యతమమైనది. నాకంతటిమహాభాగ్యముకల్గునా ? ” అనియనుకొనియెను.

పదియవ ప్రకరణము.

అభిరామస్వామి మఱునాఁడు దయమగుసరికి కొత్తాల్లునితో డను మఱి కొందఱు సిపాయిలతో డను యమునానదీ పరిసరారణ్యమున కర్థుడెంచెను. చోరులందఱు నచ్చటనేయుండిరి. బిడారములనెత్తి యుండక పోవుటచే వారందఱును సులభముగాఁ బట్టువడిరి. వారు దొంగిలించి తీసుకొనిపోయిన ధనము, రత్నములు, విజ్ఞాపనపత్రము, ఉత్తరములు, పాత్రులు, మొదలగు సామానులన్నియు వారియొద్దనే యుండెను. ఆవస్తువులనేకాకుండ నశ్వములు, వస్త్రములు మొదలగు హిని నన్నిటిని కొత్తాల్లు స్వాధీనము చేసికొని యింకను మిగిలినవస్తువులు సహితముగ దొంగలనుబట్టి బంధించి నగరమునకుఁ గొని తెచ్చెను. అభిరామస్వామియును దనయిరువురు సహచరులతో డను కొత్తాల్లుననుసరించి నగరమునకు వచ్చెను.

అన్నియును సరిగా నడచినవికాని, అభిరామస్వామి యభీష్టసిద్ధిమాత్రము కాలేదు. తనధనరత్నాదులనన్నిటిని తనకొసంగవలయునని యాతఁడు కొత్తాల్లుతో విన్నవించుకొనియెను. వస్తువులు సహితముగాఁ జోరులు విచారణనిమిత్తము ఖాజీకడకంపఁబడిరనియు, విచారణయైనపిదప వస్తువులు గలవారి కీయవచ్చునని వారి యుత్తరువుకావలసియుండుననియు, ఉత్తరువైనపిదపఁ గూడ నీవస్తువులు మీవైనట్లు మీరు సప్రమాణముగా రుజువుచేయవలసియుండుననియు, నప్పుడైనను మీరీవస్తువులకు పూట యీయవలసియుండుననియు కొత్తాల్లు తనితోఁ జెప్పెను. అది విని అభిరామస్వామి డశతాశప్రమాణముగునీటిలో మునిగి సట్లయిపోయెను.

అభిరామస్వామికడ నొక్కవిడికానయినను లేదు. కానీ, సన్యాసివేష మనేకవిషయములలో మానవునకు విశేషసాహాయ్యము చేయుచుండును. క్షుత్పిసాసానివారణార్థమాంతఃకు భిక్షాటనమునేయ నిశ్చయించుకొనియెను. ఆతఁ డొకయుచ్చపదస్థుఁడగురాజు పుత్రునికునియొద్దకేగి తనయవస్థయును జరిగినయావద్యవృత్తాంతమును జెప్పి యేమైన ద్రవ్యసాహాయ్యముజేయుమనియు, ఈమహాపదనుండి విడివడుటకు సరియైనయాలోచనను జెప్పుమనియు వేఁడుకొనియెను. ఆసైనిక పురుషుఁడు స్వామి యవస్థనువిని యాతఁడు ణమే యొకగూపాయనొసంగి నస్తువులు మరల లభించెడివిషయమై విహితమైనసాహాయ్యమును శక్తికొలఁదిఁ జేసెననని వాగ్దత్తముచేసెను.

నగరమునకు సమీపమునందున్న యమునానదీతీరమందలి యొకవృక్షచ్ఛాయయం దభిరామస్వామియు నాతనియనుచరులును తమ జరరజ్వాలను కొంతవఱకు నినారణచేసికొనిరి. అచ్చటనే నివాసముగా నుండుటకు నిశ్చయించుకొని తనయనుచరులనిరువుర నటనుండనియమించి స్వామి మరలనగరమునకేగెను. నగరమునకేగి తనకుఁ గనఁబడినగొప్పవారితోనెల్ల తనదుఃఖసమాచారమును జెప్పుకొనఁ దొడంగెను. హిందువుఁడుగానీ మహమ్మదీయుఁడుగానీ యెవరుకనఁ బడినను వారితోనెల్లమానసింహునితనయుఁడగుజగత్సింహునకుఁ జండ్రి శిక్షవిధించుట, ఆతనినివిడిపించుటకై తానువిజ్ఞాపనపత్రముందెచ్చుట, ఉత్తరముమూలముగ నవాబునందినియగు నయేషో సాహాయ్యముంజేయుటయేగాక ధనము, రత్నములఁగూడ నొసంగుట, కానపురారణ్యమున సర్పమును చోరులచే దొంగిలింపఁబడుట, ఒకమహోపాయముచేఁ జోరులనుగనిపెట్టి యావార్త కొత్వాలునకువిన్న

పించుట, కొత్తలువారిని పట్టిబంధించుట, కొత్తలవస్తువులను త
 తకీయకపోవుట మొదలగునీనంగతులనే యేకరుపుపెట్టుచుండెను. అ
 భిరామస్వామి యిట్లందఱితోడను జెప్పుచుండుటచే గొలదిదినము
 లలానే యీయుదంతము నగరమంతటను వ్యాపించెను. అత్యల్పకా
 లములో నుచ్చపదస్థులైనగొప్పయధికారులకందఱకును నీనంగతుల
 స్త్రీయుఁ దెలియవచ్చెను. మొదటిదినమున ధనసాహాయ్యమునుజే
 సినసైనికునియొద్దకుఁబోయి ప్రతిదినమును సభిరామస్వామి యాత
 నీనిదర్శించుచుండెను. అతఁడును శీఘ్రకాలములోనే యభీష్టసిద్ధి
 యగునని యభిరామస్వామికి ధైర్యముజెప్పుచుండెను.

ప్రతిదినమునను రెండువేళలను తప్పకుండ సభిరామస్వామి
 కొత్తలుకడకుఁబోయి చూచుచుండెను. కొత్తలును తోడనే
 సమస్తమును నెరవేర్చునట్లు మాటలు జెప్పుచుండెను. అతిచింతా
 కులుండె యున్న యభిరామస్వామి శిరస్సుపై, ధైర్యము, సహాను
 భూతి, సాహాయ్యముకొఱకువాగ్దానము, మొదలగున వనుదినమును
 వర్షించుచుండెను. కాని, క్రియమాత్ర మించుకంతయును జరుగుట
 లేదు. ఇంచుమించుగ మూఁడునెలలీకీతిగ గడచినవి. ఈనడుమ న
 యేషా యాగ్రాకువచ్చినడను పార్తనువని యభిరామస్వామి తనమ
 నోభీష్టము నెరవేరుట కనుకూలోపాయములు తటస్థించినవని సంత
 సించెను.

అభిరామస్వామి విశేషప్రయత్నములనుజేసి యయేషానివ
 సించియున్నస్థలమును దెలిసికొనియెను. స్థలమేషా తెలిసినది. కా
 ని, యామీదర్శనముమాత్రము లభించినదికాదు. అయేషా యా
 గ్రాకువచ్చి యొకగొప్పయుష్మావునిభవనమున విడిసియుండెను.
 అభిరామస్వామికచ్చట ప్రవేశించుటకు మార్గములేదు. అనేకప్ర

యత్నములు చేయఁగాఁజేయఁగా నొక్కపరిచారిక స్వామివార్తను నవాబునందిని కెఱింగించెదననిచెప్పి వార్తను గొనిపోయెను; కాని యామె తిరిగిరా లేదు. మఱియెవరును వచ్చి యయేషాప్రయత్నము నభిరామస్వామికిఁ దెలుపలేదు. చేయునది లేక యభిరామస్వామి వికలచిత్తుఁడై యచ్చటనుండి తిరిగివచ్చెను.

అయేషాను చూడకపోయినను, నామె సమాచార మేమియును నాతనికిఁ దెలియకపోయినను, నభిరామస్వామియభీష్టసిద్ధి కనుకూలములగునేర్పాటులు వానియంతటనవియే సులభముగా జరుగునని యాతఁడనుకొనుచుండెను. మఱునాఁడుదయమున నభిరామస్వామి కొత్తాలునుజూడఁబోయెను. కొత్తా లింతకుపూర్వమునకంటె హెచ్చుగౌరవముతో నభిరామస్వామినిఁ జూచి “ చోరులయొద్దవ్దోటిక్కి నయుత్తరములు మొదలగునవి పంపవలయునని హుజూరుద్దర్బారు నుండి సర్కారాజ్ఞయైనది. ఆజ్ఞానుసారముగా నాకాగితములన్నియు నచ్చటకంపఁబడినవి. ధనము, రత్నములు, నామొద్దనున్నవి. వాని విషయమై యుత్తరవు లేవియుఁ గాలేదు” అనియెను.

అభిరామస్వామియు నచ్చటనుండి తిరిగివచ్చి కార్యములన్నియును నయేషాప్రయత్నముచేఁ జక్కగా జరిగిపోవుచున్నవని యనుకొనియెను. తానన్నిదినములు ద్వారద్వారముకడకుఁబోయి తిరిగి విన్నవించుకొనినను సానుకూలముకానికార్య మిప్పుడాకస్మికముగ ననుకూలముగుచుండుటకుఁ గారణమేమని యోచించుకొనియెను. అన్నిదినములై నపిదప యువరాజువిజ్ఞాపనపత్రము గమ్యస్థానముచేరిన దని తెలిసికొనిసిచ్చింతుఁడయ్యెను.

అభిరామస్వామియును మఱునాఁడు కొత్తాలుని జూడనేగెను. తానిక నాగ్రాయందుండవలసినయావశ్యకములేదనియు, నిష్క్ర

మున్నచో స్వదేశమునకుఁ బోవచ్చుననియు, తానాగ్రాకువచ్చిన
కార్యముషేషయమై యథాసమయమున నుత్తరవులీయఁబడుననియు,
భాయుత్తరవులు సర్కారుమూలమునఁ జేరవలసినస్థలమును జేరునని
యు నభిరామస్వామి గొత్వాలువలనఁ దెలిసికొనియెను.

అభిరామస్వామి యటనుండితిరిగివచ్చి యెట్లయిననయేషాను
జూచిపోవలయునని తలంచి యందులకువలయుప్రయత్నము లొన
ర్పఁజొచ్చెను. కాని యాప్రయత్నములవలనఁ బూర్వమువలెనే ఫల
మేమియును లేకపోయెను. వర్తమానము నామెకెఱింగించుటకై చె
ప్పిపంపుటకుఁగూడ నవకాశములేక విఫలమనోరథుఁడై తిరిగివ
చ్చెను.

మఱునాఁడుదయమునఁబోయి మరలఁ గొత్వాలుదర్శనము
చేసెను. స్వామియు, నాతనితోఁగూడవచ్చినరక్షకులును, పంచుకొని
పుచ్చుకొనుటకును, మార్గమధ్యమున వలసినవ్యయముచేసికొనుటకు
ను నైదువందలస్వర్ణముదికలనిచ్చుటకు గొత్వాలు సిద్ధముగానున్న
ట్లును స్వామియిఁకఁగట్టపడి యాగ్రాయందుండుటవలనఁ బ్రయో
జనమేమియును లేదనియును, దొంగలకు విశేషదండనవిధింపఁబడు
ననుటకుసందేహము లేదనియు, వారివిచారణకాలమునందు స్వామి
యుండవలసిన యావశ్యకత లేదనియు, నవసరమున్నచో గుఱ్ఱముల
ను స్వామి తీసికొనిపోవచ్చుననియు, లేదా వానినచ్చటనే విక్రయిం
చుకొనిపోవచ్చుననియుఁ గొత్వాలువలన నభిరామస్వామికిఁ దెలియ
వచ్చెను.

ఆవిషయములనుగూర్చి యేమిచెప్పటకును నభిరామస్వామి
కేమియుఁ దోచలేదు. మఱునాఁడు మరలఁబోయి యభిరామస్వా
మి గొత్వాలుని జూచెను. అభిరామస్వామియభీష్టసిద్ధివిషయమున

నించుకంతయును సందియము లేదనియు, దొంగలచే నెత్తుకొనిపోబడిన ధనము, రత్నములు మొదలగు నావిషయమున నాతఁడు చేయవలసిన కార్య మేమియును లేదనియును, నావిషయమున నాతని సంబంధ మదివఱకే ముగిసినదనియుఁ గొత్వాలెఱింగించెను.

యువరాజువిషయమునఁ గాబోవునాజ్ఞను గూర్చి యేమియు నభిరామస్వామికిఁ దెలియలేదు. దానిచూచునైనను దెలిసినఁగాని యాతనికి సంతోషి లేదు. ఆవిషయమున బిందుమాత్రమైనను నాతనికిఁ దెలియలేదు. కాని, యనుకూలమగు నాజ్ఞయ్యుఁ బడుననిమాత్రము తెలిసెను. మూఁడు నెలలకాల మభిరామస్వామియెంత ప్రయత్నించినను నొక్కరై ననావిషయమును గమనింపరైరి. అయేషా యోగ్రాకువచ్చినతోడనే యందఱును నావిషయమునే గమనించుటయేఁగాక యాతనిస్వవిషయమునఁ గూడఁ గార్యమనుకూలముగా జరగినది. అయేషా యెవరియవలంబనముచే నాకార్యముల నట్లు జరపుచున్నదో యావిషయమై యిగుమంతయు నభిరామస్వామికిఁ దెలియదు. కాని, యీకార్యములన్నియు నయేషాప్రయత్నములవలననే చక్కఁబడినవనుట కించుకంతయును సందియము లేదు.

అయేషాకడ సెలవుఁగై కొనిపోవలయునని యభిరామస్వామి మఱియొక సారి యుమాపుమహాశయునియింటికడ కే గెను. ఆమెదర్శనముకాలేదు. అయేషా యభిరామస్వామికి ప్రణామప్రసారముగా నిట్లువర్తమానమంపెను. “ ఈజన్మమునందిక మీరు నన్ను జూడఁజాలరని తోచుచున్నది. యువరాజుకు మూరజగత్సింహుఁ డాతనిస్వజనులతోఁ గుశలముగా నుండవలయునని సద్ధానేను కోరుచుందును. ఆతనినిగాని, యాతనితోఁ గూడనుండువారినిగాని నేను చూడవలసిన యావశ్యకములేదు. నావిషయమై మీరెవరును వ్యా

కులపడవలదు. నానమాచారములేమియు నికమీద మీకు వచ్చు సంభవములేదు. నాకు చిరకాలమువఱకు సెలవొసంగుడు 12

హృదయభేదకములగునావాక్యములనువిని యభి.తామస్వామి. కన్నులనీరుఁ బెట్టుకొనియెను. కాని, చేయునదేమియును లేదు. మఱు. నాఁడు కొత్తాలుకడ కేగి ధనమును, గుఱ్ఱములను దీసికొని యిరువురూ నహచరులతోఁగూడ నప్రసన్నమనస్కుఁడై వెడలిపోయెను.

పదునొకొండవ ప్రకరణము.

బరిస్సాదేశమునందలి కటకనగరముననేకకారణములచేఁ జ. త్రిళయందుఁ బ్రసిద్ధివహించినది. శిల్పసంబంధములగు ననేకకా ర్యములచే నానగరము జనసమాజమునందు సుపరిచితమై యుండె ను. అత్యంతశోభామయమైనయానగర మొకానొకకాలమునఁ జాలఁ బ్రతిష్ఠవహించినది. అనేకకాలములలోఁ జక్రిత్రకారులదృష్టినాకర్షిం చువిశేషకార్యముల కానగరము రంగభూమియై. ప్రకాశించుచువచ్చెను. ఆర్యులు, పఠానులు, మొగలులు, మహారాష్ట్రులు వీరంద ళికాలములలో నానగరము మిక్కిలి ప్రాధాన్యము వహించినందుల కు నిదర్శనములిప్పటికి నానగరమున విరాజిల్లుచున్నవి.

కటకనగరప్రాంతమునఁ బ్రవహించెడిది మహానది. విశాల మునందు పద్మా, మేఘనానదులతో సమానము కాకపోయినను నెప్పుడును నీరు లేక శుష్కించిపోయియుండుటలేదు. మహానదీనిర్మల ప్రసాహ మెప్పుడును తాల్మియు మృదుభోవమునుఁగలిగి మనోహరముగఁ బ్రవహించుచుండును. దానిమధురకల్లోలధ్వని నిరంతర.

ఖును వినునారలహృదయముల నాకర్షించుచుండును. నానాదేశ్యములనుండినచ్చినపడవలు విశేషముగ నానదిపై నానగరప్రాంతమునఁ దేలియాడుచుండును. ఒకపడవనుండి కూలిమనుష్యులు పణ్యద్రవ్యములను మోసికొనివచ్చి యొడ్డునఁ జేర్చుచుండిరి. ఒకపడవలో కూలిమనుష్యులు విశేషాయాసముతో ననేకవిధములగువస్తువులను తీరమునుండికొనిపోయి వేయుచుండిరి. ఒక్కొక్కపడవముడి పథికులు విశేషాయాసముతో దిగి యొడ్డునకుఁ బోవుచుండిరి. స్థానాంతరగమనాభిలాషులు మఱికొందఱితివేగముతో నాపడవలోని కెక్కుచుండిరి. ఒక్కొక్కస్థలమునదీర్ఘకాలప్రవాసులగుకొందఱు మనుష్యులు చాలకాలమునకుఁ బునర్దర్శనభాగ్యములభించుటచేఁ బరమాసందముతోఁ దమబంధుమిత్రులఁగలిసికొని యానందించుచుండిరి. ఒక్కొక్కస్థలమునందు ప్రియజనులు వీడిపోవుకాలమున హృదయములయందుఁ బొడసూపెడి వియోగచింతాసూచకములగుచేష్టలు వారివారిముఖభావములఁబొడగట్టుచుండెను. ఒకపడవ తీరమునువిడిచి దూరమునకుఁబోయి జలములలోఁ దేలియాడుచుండెను. ఒక్కొక్కపడవ చాలసేపు నదీవక్షస్థలమున నాట్యముచేయుచుఁజేయుచుఁ గూలమును చేరి నిట్టూర్పునువిడచుచు నిలుచుండెను.

నగరమునకఱ్ఱోస్తుదూరములోనదీతీరమున నస్మాన్ ఖాను ప్రచారముఁజేయుచుండెను. అనుచరులిద్దఱుమాత్రమున శస్తులె యాతనికిఁగొంచెము దూరములో నిలుచుండియుండిరి. నవాబునిట్చుండియున్నస్థలము జనశూన్యమై యుండెను. నవాబుమూర్తి విషణ్ణమై పరాజయమువలనను ఖీనావస్థచేతను విచారగ్రస్తమెయున్నట్లుగా ని్నించుచుండెను. నవాబునడవమాడుచు నొక్కొక్కసారి యొకచో

నిల్చుండుచు నదివైపు చాలదూరమువఱకుఁ బరీక్షించిచూచుచుండెను. ఆతఁడు ధరించినవస్త్రము లతిసామాన్యములై నవిగ నుండెను. ఒకపాయిజూమా, యొకశిథిలమైనపంజాబుచొక్కాయి, శిరస్సుపై నొక సామాన్యమైనయుష్ణీపము. అన్నియును చెల్లనివి— పరిశుభ్రమైనవి— సాదములకు జలతారుజోడు— కటిప్రదేశమునకత్తి లేదు. ఆతఁడు నిరస్తుండై సామాన్యములై నదుస్తులనుధరించియుండెను. స్వభావముచే సౌందర్యముకలవాఁడగుటచే నెల్లప్పుడును సకలభాషములయందును మనోహరుఁడుగ నే కన్పట్టుచుండును. అస్మాన్ ఖానా హేషముతోఁ జాలసુંదరపురుషుఁడుగఁ గన్పట్టుచుండెను.

భౌద్రప్రదమాసము— ప్రోద్బుద్ధితిరిగినది. అపరాజ్ఞామైనను వేఁడిగాల్గివినరుట లేదు. అస్మాన్ ఖాను తిరుగొడుచున్నతావున ననేకములగు గొప్పవృక్షములు చక్కగా పెరిగి యెఱుఱుచుండెను. ననా బత్తిశీతలముగనున్న యావృక్షచ్ఛాయను ప్రచారముసేయుచుండెను. నదిపైనుండి బయలుపెడలిన మారుతమతిశీతలమై వృక్షచ్ఛాయను మఱింత చల్లబడి నవాబుశరీరమును సోకుచుండెను. అటునిటు నడయాడుచున్న యాతఁ డాకస్మికముగ నొకసారి యట్లె నిలువఁ బడియెను. నిలువఁబడి మిక్కిలియాత్రముతో దృష్టిపోయినరితదూరము నదివంకఁ బరీక్షించిచూచెను. విదప నావైపునుండి తనదృష్టినిమరల్చి ముఖము నిటుత్రిప్పుకొని యుత్కంఠభావముతోఁ బాదచౌరణముచేయఁదొడఁగెను.

అయేషాయొక పెద్దపడవపైఁ గటకనగరమునకు వచ్చుచుండెననివార్తవచ్చెను. మార్గమధ్యమున నేయాటింకమును సంభవింపకుండునేని యాపడవ యప్పటికప్పుడే కటకనగరము వచ్చియుండవలసినది. ఆసంగతినెఱింగి యస్మాన్ ఖానాసమయమునకు సరిగా

నదీతీరమునకు వచ్చి తనహృదయేశ్వరి యాగమనమును నిరీక్షించు చుండెను. నాక రావలసినకాలము మీరిపోయి చాలసేపైనది. కొని, యది యెచ్చటను గొన్నించుటలేదు. అస్మానుఖా నుద్విగ్నుఁడగుచు నచ్చటనే యుండెను.

తుదకు విశేషదూరమున సదీగర్భమునందుఁ జాలపడవలు పరువెత్తుకొనివచ్చుచుండుట యాతఁడుచూచెను. నీటిపైఁ దేలి షా లదూరమున వచ్చుచుండుటచే నవి పక్షులవలె గన్పట్టుచుండెను. అస్మానుఖాను స్థిరదృష్టితో వానినిజూచుచుండెను. పడవలు మఱింతదగ్గరగా రాసారంభించెను. అందైదు పెద్దనాకలును రెండుచిన్న పడవలును గనబడియెను. అన్నియును జాలవేగముతోఁ బరువెత్తు కొని వచ్చుచుండెను. అస్మానుఖాను వానివంకఁ దదేకదృష్టితో నీక్షించుచుండెను. వానియందొక పెద్దనాక తక్కినవానికంటె నే క్కుడుమనోహరముగ నలంకరింపఁబడియుండెను. ఆ పెద్దపడవయం దే నవాబునందిని యుండెనని స్థిరముచేసికొని యస్మానుఖాను తన శిరోవేష్టనమునుదీసి పైకెత్తి విసరి యల్లాడించుచు సంజ్ఞనుజేసెను. గొప్పదైనయానాకయందలియొక గవాక్షద్వారము తెరువఁబడియె ను. ఆ గవాక్షమునుండి స్వర్ణనూత్రచితమైన వస్త్రురాజమొకటి జారుచు నసదృశమైనయొకకోమలహస్తముచే నదిపట్టుకొనఁబడి మెల్లగ నటునిటు నాందోళనమునొందుచుండెను.

అస్మానుఖానానందపరవశుఁడై చంచలపదములతో మెల్ల మెల్లగ నాజలయానాభిముఖుఁడై నడవఁజొచ్చెను. పడవలు తమపాలకులతోడను, శరీరరక్షకులతోడను, దాసదాసీజనముతోడను, సామగ్రిమొదలగువానితోడను నిండినిబిడీకృతములై యుండెను. అయేషాయున్న పెద్దనాకయందు మఱివరును జనులున్నట్లు నవాబునకుఁ దోచలేదు.

అస్మానుఖాను గవాక్షముగుండ ప్రప్లుకమలసద్యశమైన
యయేషాముఖమండలమును స్పష్టముగాఁ జూచెను. ఇరువురును బి
రస్పరమభివాదనముచేసికొనిరి. ఆనందజ్యోతిచే నీరువురివదనములు
ను ప్రకీప్తములయ్యెను.

అయేషాయాజ్ఞానుసారము పడవనడపువారు కష్టపడి చాల
సేపు వేగముగాఁ బడవను నడవజొచ్చిరి. నౌకలును, చిన్నపడవలు
ను వేగముగా ముందునకుఁ బరుగెత్తుకొనివచ్చెను. అయేషాయున్న
నౌక శీఘ్రగమనమునువీడలేక మెల్లగావచ్చుచుండెను. మిగిలినజల
యానములన్నియు ముందైనవి. అయేషాయున్ననౌక వెనుకఁబడియె
ను. ఆనౌకను నడపుసేవకులు తమయశక్తతకుఁ జాలసిగ్గువడి శక్తి
వంచనలేకుండ శ్రమపడుచు నౌకను నడపుచుండిరి. కాని, ఫలము
లేకపోయెను. ఎంత శ్రమపడినను నౌక నడచుచుండకపోవుట కాశ్చ
త్యపడి కళాసులందులకుఁ గలకారణము నరయజొచ్చిరి.

వారాకారణమును నిర్ణయించుటకుఁ బూర్వమే యస్మాను
ఖాను, నౌక, నీటిపైభాగమున నెంతయుండవలయునో, యంతయుండ
లేదనియు, నింతేగాక క్రమక్రమముగ నది నీటియందు మునుగు
చుండెననియు, నీటిపైదేలియున్నభాగము మిక్కిలితక్కువగనున్నద
నియు గ్రహించెను. పడవనడపువారి కది గోచరముకాలేదు. నౌక
యడుగుభాగ మంతభద్రముగాలేదని వారెఱుంగుదురు. ఇప్పుడాభా
గమే మఱింతపాడైపోయినది. అడుగుభాగము దృఢముగానుండలేద
నుమాటనిశ్చయము. కాని, యది కదలిపోవుననుభయము వారికిలే
దు. నవ్వాబునందినియాజ్ఞాప్రకారము చాలతొందరగ పడవనునడ
పుటచే నత్యంతవేగముతోఁగూడినజలప్రతిఘాతమువలనను, విశే
షబలముజూపించి నడపుటచేఁగలిగిన విషమాందోశనమువలనను

నౌకకాదుర్దశసంభవించినది.

అస్మాన్ ఖాను న్యాకులచిత్తుఁడై యాత్రముతో నీటిలోనికి దుమికెను. అయేషా గనాక్షమునుండి నవాబుచేసినకార్యమునుజూచి యుద్వేగముచేతను, ఆశ్చర్యముచేతను, నిచ్చెట్లయెపోయెను. నీటదుమికినయస్మాన్ ఖాను “ సవాబునందనీ ! శీఘ్రముగా పడవగదినుండి యీవలకు వెడలిరముక్త—ఇంచుకంతయు నాలస్యముసేయవలదు. ఆగదియందింకను నెవరోయున్నట్లున్నది. ఈవలకురండు” అనియెను.

అప్పుడస్మాన్ ఖానెదబంటినీటియందుండెను. పడవయందలి గదిలో నయేషాతోఁగూడ నింకొకస్త్రీయుండెను. కారణమునడుగకుండ నయేషాయును తక్షణమే కూడనున్నయామెతో నీవలకువచ్చిచూచెను. తానున్ననౌక మునుఁగుట కింకనెంతోకాలము వట్టదని యామె తెలిసికొనియెను. పడవనడుపువారు నౌక మునింగిసచో నవాబు తమప్రాణములనుండనీయఁడని యెఱుంగుదురు. మునుఁగకుండఁ గాపాడుట తుపాయమేమియుఁ గాన్పించుటలేదు. అందుచే వారుదాసీనులై యుండిరి.

అయేషా నవాబుపంకచూచి “ ఏమిచేయుచున్నావు ? నీటిలో దుముకుటెందులకు ? అస్మాన్ ! తీరమునకు శీఘ్రముగాఁ బొమ్ము ! ఇదియే నాప్రార్థనము ” అనియెను.

అస్మాన్ ఖానంతలోనీదుటకారంభించి “ నిన్నుపై నెత్తుకొని తీరమునకుఁబోయెదను. లేనిచో, నీతోఁగూడ—” అనియెను.

మాటపూర్తికాలేదు. ఇంతలో నౌకలోనివారు గందరగోళముచేయనారంభించిరి. అయేషాతోఁగూడనున్నస్త్రీ యేడునఁదొడ్లం గెను. అయేషా చేయాడించుచు నస్మానుఖానును వెనుకకుదిరిఁగి పొమ్మని సంజ్ఞచేసెను. పడవమునిఁగిపోయెను.

నౌకమునుఁగుటతోడనే భయానకమైనసుడియొకటి బయలుదేరెను. ఘూర్ణాయమానమైనయావారిరాశిమధ్యమున మఱియొకమనుష్యుఁడు మునిగిపోయెను. నవాబసామ్రాజ్ఞానీఁదుచు నానదిపైనఁడవలేదు. నౌకానేవకు లీఁదుకొని తీరమునకు వచ్చిచేరిరి. మిగిలిననౌకలును పడవలు నాయావర్తమునఁ జిక్కి దానియందే గిట్టుమని తిరుగుచు నాపదకు లోనైనవి. మఱియొక పడవయందలికొందఱుమనుష్యులు వస్త్రములనువిప్పిపాఱవై చినదిలో దుమికిరి.

అసామ్రాజ్ఞాను పైకితేలెను. కాని, మిగులకాతరుఁడై యుండెను. ప్రాణావసానసమయమున మానవునినోటనుండివచ్చెడితీరుననే యసామ్రాజ్ఞానునోటనుండి యుచ్చాసనిశ్వాసములు వెడలుచుండెను. మూటాడుటకు సామర్థ్యములేదు. చాలబరువుగలపదార్థము కక్కిరియాయాతనిదేహమునకుఁ గట్టిపెట్టినట్లుఁ గన్నట్టుచుండెను. అతఁ డు పైకితేలినతోడనే యొక పడవ యాతనిసమీపమునకు వచ్చెను. కాని, యాతఁ డందులోని కెక్కునుపాయములేమి. అప్పుడాతఁడు మఱలమునుఁగునట్లుండెను. పడవలోనిమనుష్యులు నీటివఱకును వ్రేలాడునట్లొక వస్త్రమునువిడిచి యొక ప్రక్కదానిని బట్టుకొనియుండిరి. అసామ్రాజ్ఞానౌకచేతితో రెండవ ప్రక్కను బట్టుకొనియెను. చాలమంది యావస్త్రమును బట్టి మెల్లగఁ బైకిలాగిరి. కొందఱు క్రిందికివంగి యాతనిచేతిని బట్టుకొనిరి.

అనేకులుచేరి జ్ఞానశూన్యప్రాయుఁడైన యసామ్రాజ్ఞానిదేహమును పైకిఁ గొంచెముదూరము లాగిచూచిరి. అసామ్రాజ్ఞానౌకఁడే నీటిపై తేలలేదు. ఆతనికటిప్రదేశమునకొక బట్టబిగించికట్టఁబడియుండెను. ఆబట్టయొక్కమఱియొకయంచున భారమైనయొక పదార్థము కట్టఁబడియున్నట్లు తోచుచుండెను. అది యచేతనప్రాయమైనయ

యేషాక శేబరము. ఆమెశిరోబంధమువిడిపోవుటచే దానినుండి నీరొడి
డుచుండెను. జనులందఱు నతిజాగరూకతతో నిరువురను పైకిఁదీసిరి.

అస్మాన్ ఖాను తెలివీదెచ్చుకొని "దాసినిబ్రదికించినవారికి
బిశేషబహుమానమిచ్చెదను" అనియెను.

ఒక్కడప్పుడే యయేషాతోఁగూడవచ్చినయామెనునీటినుండి
తీసి మఱియొక పడవయందు పరుండఁబెట్టెను.

అయేషాశరీరముపై వస్త్రమించుకంతయును చెదరలేదు. మా
నుష్యులతిజాగరూకతతో మర్రపస్తరనిర్మితమై, సుఖుతితమై
యొప్పుప్రతిమవలెనున్ననామెశరీరము నాపడవయందుఁబెట్టిరి.

ప ం డ్రె ం డ వ ప్ర క రణ ము.

అయేషా చాలస్సుకుమారి. ఆమెకుఁ దటస్థించినయాపద సా
క్షాపాయకర్తమైనది. అస్మాన్ ఖానునిప్రయత్నముమూలమునను, పతి
శ్రమమూలమునను నామె సలిలసమాధినుండి నిష్క్రమించెందినది.
కాని, యాదుర్ఘటనమూలముననామెదారుణజ్వరపీడితయై బాధపడు
చుండెను. విజ్ఞులగుననేకాయుర్వేదచికిత్సకులును, యూనానివైద్యులు
నువచ్చి విశేషకౌశములతో నామెకు వైద్యముచేయనారంభించిరి.
నవాబుగృహమునందామె రోగముచేఁగలిగినయుద్వేగముస్లకుఁ బా
రములేదు. కటుల్ ఖానున కస్తేభార్యలుండిరి. అయేషా వారియందఱి
కిని బ్రేమధనమైయుండెను. వారందఱు నిప్పుడు వ్యాకులచిత్తతై
యుండిరి. కాశ్మీరబీగము నిద్రాహాములనువీడి రాత్రింబవళులయేషా
ప్రయాపార్శ్వముననుండి యామెకు శుశ్రూషచేయుచుండెను. అ

యేషా నవాబునంతఃపురమున కలంకారయై యొప్పారుచుండును. ఎల్లరక్షును లోచనానందదాయకయై సర్వజనప్రసాదనకారిణియై యెఱింగుచుండు. నవాబునందినికి రోగము కఠినముగా నుండుటనుజూచి. దాసీజనము యొడలుకొని యాభవనమున గలవారందఱు, వ్యాకుల చితులై కన్నులవడివెట్టుకొనుచుండిరి.

• సర్వధా విలాసమయుండై సాంసారికవ్యాపారములయందిం చుకంతయును లక్ష్యముంచకుండ నుదాసీనుండై యుండెడి నవాబును. లేమానుఖానుగూడ నయేషాకఠినరోగసమాచారమునువిని విచలి తుండై గురాపాత్రనువీడి, రూపవతులగు సుందరులసహవాసమును ద్యజించి, విలాసములనొల్లక యనుదినమును పడింబదిగ నయేషాస మాచారము సత్యావేగముతోఁ దెప్పించుకొనుచుండెను.

• ఇకనస్మానుఖానో! ఆతనిసంగతి నేమనిచెప్పుదుము? ఆతని హృదయావస్థనుగూర్చి చెప్పఁబూనుట కేవలమాడంబరమనితలంచె దము. రోగియుండెడిగదిప్రక్కనున్నయొకవసారాయం దనవరత ము రాత్రింబఱు లాతడు విరామములేకుండఁ గూర్చుండుచుండె ను. ఆతనియారాజ్యమెక్కడ? ఆయుధములెక్కడ? సంధియెక్క ఁడ? ఆతనియాయుత్సాహమేది? ఆతనియాదురాకాంక్షయేది? అన్నియుఁ బోయినవి. ప్రపంచమందలివ్యాపారములనన్నిటి నాతఁడు మఱిచిపోయెను. ఇంతయేల? ఆతనిదేహమునే యాతఁడుమఱిచిపో యెను. యూనానివైద్యు లామెరోగమునుగూర్చి చెప్పెడివృత్తాంత ములను పడింబదిగవినుటకై పార్శ్వమందున్నవసారాయం దదైర్య ముతో న్నొంటరిగఁ గూర్చుండియుండెను.

• దినములు జరిగిపోవుచుండెను. భగవంతుఁడు తనకృపాకటా క్షువిలాసము నొక్కింతయిటుఁబఱపెను. రోగికిఁ గ్రమక్రమముగ

నొక్కించుక గుణముకనఁబడజొచ్చెను. చికిత్సకులు ధైర్యవంతులై ధైర్యమును జెప్పచుండిరి. నవాబునకు పోయినప్రాణము వచ్చినట్లయ్యెను. యూనానివైద్యులును నాయుర్వేదభిషజ్జ్ఞులునుననేకులచే బహుమతులను బడయసాగిరి. అనేకవిధములుగ విశేషధనము వ్యయమగుచుండెను. అనేకదానధర్మములు, దరిదురిలకు భోజనములు పుణ్యాకార్యములు, దేవతాపూజలు, మొదలగున వెన్నియో నడచుచుండెను. నవాబుగారినగరమున నందఱు నానందజనకకార్యములయందుఁ బ్రమత్తులై యుండిరి. క్రమముగా నవాబునందినియు నారోగ్యమునొందెను. పథ్యముసేయుటవలనను, నౌషధసేవవలనను క్రమముగా నామెశరీరమున రక్తముపట్టి శక్తియభివృద్ధికాఁ జొచ్చెను. రోగముచే నవగతమైపోయినయామెపూర్వమనోహరకాంతి మరలఁగనుపట్టనారంభించెను.

అస్మానుఖా ననవరతమును నయేషాగదిబ్రక్క వపారాల్లోఁ గూర్చుండుటమాని, యనుదినమును బదింబదిగవచ్చుచుఁబోవుచు రోగమునుండి క్రమక్రమముగవిముక్తయగుచున్న యయేషాసమాచారమును స్వయముగఁ దెలిసికొనుచుండెను. ఆమెకు స్వాస్థ్యమభివృద్ధియైనకొలఁదిని నస్మానుఖానునిరాకపోకలు క్రమక్రమముగఁ దగ్గిపోవుచుండెను. తుదకొకటిరెండుదినముల కొకమాఱువచ్చి యాతఁడయేషానుజూచి పోవుచుండెను.

అయేషాతల్లి యంతవఱకును ననన్యవ్రతయై సద్దాకుమాఁరై పార్శ్వముననే గూర్చుండుచువచ్చెను. అయేషా శయ్యనుండి లేచి యటునిటుతిరుగాడుచుండుటకారంభించెను. అందుచే నెప్పుడు నాఘోకుఁ బరిచర్యసేయుటకై పార్శ్వముననే యుండవలసినయావశ్యకము తల్లికి లేకపోయెను. ఒకనాఁటిమధ్యాహ్నకాలమున నయేషా యొక్క

తేయు మంచముపైఁ గూర్చుండియుండెను. పరిచారిక లెవ్వరు నాస
ఖిపమున లేరు. నవాబునందినియు ననేకవిధములగువిచారములలో
నిమగ్నయై యుండెను. “ ఇప్పుడేమిజరిగినది? పఠానులదై న్యాసస్థ
కుఁ దానేకమాత్రకారణమా? ప్రయత్నముచేసినచోఁ బ్రస్తుత
మున సంభవమైయున్నయాయవస్థ నన్యధాచేయవలనుపడదా? “ ఈ
మొదలగుననేకాలోచనలలో నయేషా మునిగిపోయియుండెను.

ఇంతలో ద్వారముకడనుండి “ అయేషా! ఎట్లున్నది? ” అని
యస్మాన్ ఖానడి గెను.

అయే— నెమ్మదిగనున్నది. అస్మాన్ ! లోపలకురముక్త.

అస్మాన్— (వెనుకముందుచూచుచు) అయేషా! నీవొక్కతె
నే కురుచుంటివేమి? నేనిప్పుడు రాజాలను. మఱొక్కసమయము
న పచ్చి నిన్నుఁ జూచెదను.

అయేషా తానొక్కతేయే యుండుటనుజూచియస్మాన్ ఖాను
లోపలకు వచ్చుటకు సంశయించుచున్నాఁడని తెలిసికొని, లేచి ద్వా
రమువఱకునుభోయి “ అస్మాన్ ! లోపలకురముక్త. నీతోమాటలా
డవలయుననియున్నది. ” అనియెను.

అస్మాన్ ఖాను మాటుమాటాడక యామెయున్నగదిలోనికి
వచ్చెను.

అయే— నిలుచుంటివేమి? ఇచ్చటనే కూర్చుండవచ్చును.

కూర్చుండుటకచ్చట శయ్యతక్క వేరుస్థలములేదు.

అస్మాన్— నీవుకూర్చుండుము. నేను నిలిచియుండెదను. నాకు
బ్లాధక మ్మేమియులేదు.

అయే— సంకోచపడవలసినయావశ్యకమేమియునులేదు. నే
ను చెప్పినదిదప నిస్సంశయముగా నీవీశయ్యపైఁ గూర్చుండవచ్చును.

అస్మానుఖానామంచముపై నొకతట్టునఁ గూర్చుండెను. అయేషాయు నామంచముపై వేఱొకతట్టునఁ గూర్చురిడుటనుజూచి యస్మాన్ ఖానాశ్చర్యచిమగ్నుఁడయ్యెను.

అయే — నేను నీసాన్నిధ్యమునువీడి కొంచెముకొలఱు చాత్ర దూరము పోయియుంటిని. తిరిగి వచ్చినతోడనే జిబ్బుచేయుటచే నీ తోఁగలసి విశేషముగ మాటలాడుట కవకాశము లేకపోయినది. నే నబలను, నీశాసనాధీనమునందుండుట నాకుఁగర్తవ్యము. అట్లుచేయ కుండుటగొప్పయపరాధమగును. నాయపరాధమునుక్షమింపవలయు నని నీన్ను వేఁడుకొనుచున్నదానను.

అస్మాన్ — ఊమింపుమని వేఁడుకొనుటెందులకు? నాకేమైన నీపైఁగోపమున్నదా? నీవు మరల దయయుంచి నవాబునగర్హునకు వచ్చుటచే మృతప్రాయమైన నాకళేబరమునకు జీవకళవచ్చి నట్లయినది. నీవపరాధమునుజేసితెవని నేనెన్నఁడు ననుకొనలేదు. అందుచే నీవు ఊమాపణమును వేఁడుకొనుటెందులకు?

అయే — నేనిచ్చట లేనిసమయమున మనభాగ్యమంతయు ననేకవిధములుగా పరివర్తనమైపోయినది. సోదరా! అందుకొఱకు నీవు హృదయమున నేమైనవిచారించుచున్నావా?

అస్మాన్ — అదృష్టమునందు విషమపరివర్తనమైనదనుమాట నీశ్చయము. అందునిమిత్తమై నాహృదయమవసన్నముకాలేదని చెప్పఁగలను. నీవపరాధమునుగూర్చి చెప్పితివికదా! ఈమనభాగ్యవర్తివర్తనమునకు నిజముగా నీవే కారణమవు. నీవస్మానునిబాహువులయరిదు బలమును, హృదయమందు సాహసమును, మనఃస్ఫునంధుబుద్ధియు, కార్యములయందుత్సాహమునై యున్నావు. అస్మానుని మాబలమును, సాహసమును, బుద్ధియును, నుత్సాహముఁ నపహరి

చుకొని నీవెచ్చటికొపోయియుంటివి. ఇక నదృష్టమెట్లునిలుచును ?
అదియును పరివర్తనమైపోయినది. దురదృష్టము సంభవమైనది.

అయే—ఔనట్లే జరగినది. కాని, యిప్పుడందుల కుపాయ
మేమియును లేదా ?

అస్మా—లేకేమి ? ఉపాయముల కేమికోదవ ? నీవీనగరము
నకు మంగళమయివైనయధిష్ఠాత్రివి. నీవు నాశుభమునుగోరుటలో
నుదాసీనతను వహింపవేని సర్వమును శుభమగును.

అయే—అన్నా ! అస్మాక్ ! అట్లనెడవేల ? నీయిష్టానిష్టము
లతో నాసుఖదుఃఖములు జడితములై యున్నవనుసంగతి నీవెఱుం
గవా ?

అస్మా—నేనాసంగతినెఱుంగుదును. ఎఱింగియుంటినిగనుక నే
యింతవఱకును మేనఁ బ్రాణములు నిలువఁగలిగితిని. కాని, యొక్క
షిషయమును నన్నడిగి తెలిసికొనుటమేలని తోఁచుచున్నది. నీవు స
ర్వదా నాహితమునుగోరుదానవై యుండియు నాకుఁ గష్టకాలము సం
ప్రాప్తమైనప్పుడు నీవు నన్నువిడిచి యేలవెల్లిపోయితివి? అయేషా!
దారుణములైనయీనాదుర్దినములతో నీవు నన్నెట్లువిడిచిపోఁగలిగి
తివి?

అయే—(చాలసేపుయోచించి పిదప)నాయాజీవితమునందలి
కార్యములయందొక్కటియైన నెవనికెఁదెలియకుండనుండదో, అట్టివా
నికడ నావిషయమును దాచిపుచ్చుటెందులకు? విషయమేమో నీకుఁ
గష్టదాయకమైనదగును. నీవు దానినిగూర్చి నన్ను ప్రశ్నింపకయుం
డినచో నేనావిషయమును నీతోఁ జెప్పకయేయుందును. నేను యువ
రాజగుజగత్సింహుని చెఱనుండి విడిపింపవలయుననుసభిప్రాయము
తోఁ బాట్నానగరమునకును బిదప నచ్చటనుండి యాగ్రాపట్టణము

నకును వెళ్లితిని.

అస్మా—నాకాసమాచారము తెలియనే తెలియదు. అదృష్టవంతుఁడగు జగత్సింహుఁడు నీహృదయ రాజ్యమునకు రాజనువిషయమును నీవు గోపనము చేయుచుండుట లేదు. అందుచే నాతనిని చెఱునుండి విడిపింపవలయుననుకో ర్కెయ నసంగతముకానేరదు. నీయాకార్యమువలనఁ బ్రకారాంతరముగా నాయిష్టాన్తముకూడ సాకుఁజేకూరినట్లయినది.

అయే—అదెట్లు ?

అస్మా—జగత్సింహుఁడు సాకువధ్యుఁడు. ఆతనిని వధించుటకొఱకే నేనింకను జీవించియున్నాఁడను. ఆతఁడు యావజ్జీవమును గారాగారమునందే యున్నచో నేనాతనిని నాశనమొందించుట కవకాశమే లేకపోవును. నీవాతనిని చెఱునుండివిడిపింపఁబ్రయత్నించుటవలన నాకు మహోపకారమైనది.

అయేషా తనవదనమును మఱియొకనంకకుఁ ద్రిప్పికొని యాలోచింపఁదొడంగెను.

అస్మా—మాటాడుటలేదెందువలన ? అయేషా ! నావాక్యములవలన నీహృదయమున కేమైనఁ గష్టముకలిగినదాయేమి ?

అయే—లేదు.

అస్మా—అట్లయిన యోచించుచున్నావేమి ?

అయే—నేను యోచించుచున్న దేమంటివా ? న్నావల్లటియభాగిని నీప్రపంచమున స్పృష్టించినందువలన విధాతకుఁగలిగినలాభమేమి ? నేను ప్రపంచమున కేయుపకారమును జేయుటకును వచ్చినదాననుగాను. నావలన నోకరికిని హితముకలుగుచుండుటలేదు. నానిమిత్తము కేవలము కలహద్వేషప్రవాహమే యవ్యాఘాతముగాఁ బ్ర

వహించుచున్నది. నీవతిమహాపురుషుఁడు నానిమిత్తమై నిరంతరమునాంతరికజ్వాలచే దగ్ధుఁడై పోవలసివచ్చినదికదా!

అస్మా—అనంతమైనయాజ్వాల ననుభవించుటకు నేనెప్పుడును వెనుదీయను. ఆమహాజ్వాలను హృదయమున భద్రముగా నిడికొని సహించుటకు సమర్థుఁడనై యున్నాఁడను. అట్లునిరంతరమును సహించుకొనుచు వచ్చుచున్నాను. అయేషా! నాకాజ్వాలవలనఁ గలిగెడిసుఖమునకుఁ బారములేదు. నిజముగా నట్లుకాదేని నాజ్వాల నణఁగించుటకు నేను ప్రయత్నపడుట లేదేమి? మఱియు, నట్లుకాదేని, ఎవరినిమిత్తము నాజ్వాలయదయించినదో, అట్టిసీవు దృష్టిపథము నుండి దాటపోయినప్పుడు ప్రపంచమే శూన్యమైసట్లుఁ గన్నట్లుచుండుటేమి? సత్యముగా నాజ్వాలవలన సుఖమే కలుగుచున్నది. అట్లుకాదేని నిన్ను మఱచిపోవుటకై దయామయుఁడైన భగవంతునిపాదోపద్రమములను ప్రార్థించుటకు నాహృదయము ప్రయత్నింపదేమి? అట్లేకాదేని, నాజ్వాల కెవ్వరుకారణమో, ఆమె యేభవనమున నివసించియుండునో, అదేభవనమున వేఱొక ప్రక్క వాసము సేయుటకు నాకవకాశముచిక్కనేని యెంతయోసుఖ మనుభవించుచున్నట్లు నాహృదయమునకు సంతృప్తికలుగుటేమి? అట్లేకాదేని నీహృదయము నందించుకంతయును నాకుఁ దావులేదని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొని యిండియు నాహృదయ మహర్నిశమును నీయందే నివిష్టమైయుండుటేమి? అట్లేకాదేని, ప్రపంచమునందలిసర్వపదార్థములకంటె నాజ్వాలయదయింపజేసెడి పదార్థమే సర్వోత్కృష్టమైనదిగాఁ దోచుచుండుటేమి? అయేషా! ఆజ్వాల సర్వదా నాకానందదాయకము. సుఖదాయకము.

అయే—ఆజ్వాలనట్లునుభవింపుమని భగవంతుఁడు నీకు విధిం

చినట్లు తోచుచున్నది. సర్వగుణాధారుడవగునీవంటిమహాత్ముడు
 కిట్టిచిరకాలయాతన తటస్థించుట కీయభాగినియే కారణము. అస్మాన్!
 నీవీపిశాచమును మాటిమాటికి మృత్యుముఖమునుండి రక్షించెదవెం
 దులకు ?

అస్మా—అయేషా! ప్రపంచమున దేనిని బ్రణయమనిచె
 ప్పించుదురో, దానిని నీవు బాగుగా నెఱుంగుదువు. జగత్స్పృహఁడొ
 కారాగారమునందు బద్ధుడై యున్నాడనువార్తను వినినంతనే పితృ
 భవనమునువీడి దేశాంతరమున కెందులకేగితివి? సామాన్యమైనకా
 రాగారవాసమునుగూర్చి వినినప్పుడే నీవు సహింపజాలకపోయినప్పు
 డు, నీకు మరణము సంభవించుపట్ల నేనునామ్రదుడనుగాకుండ నుండు
 టెట్లు?

అయే—అస్మాన్! నేను కారణముతో వేడుకొనుచున్నదా
 నను. నీహృదయమును వెనుకకు మరలించి ప్రస్తుతకార్యాసక్తము
 గునట్లు చేయుము. నీవు వీరుడవు—సా ఘాసివి—విశేషించి రణకో
 విదుడవు. రణక్షేత్రమున గీర్తినసంసాధించుటయందును, సామ్రా
 జ్యసంసాధనమునందును బ్రతుకుడవుక ముక్తాంతటిసుఖసాభాగ్యము
 లేమహాత్మునకుఁ డంగేటిజున్నవలెనుండునో, అట్టిమహానుభావుడ
 వగునీవొక సామాన్యస్త్రీషయిక మగుచింతచే నయోగ్యయగునొక
 యభాగిని ప్రేమపిపాసచే నీమహాత్తరములై నయాకాంక్షలను, సాద
 ర్థములను సంపూర్ణముగఁ ద్యజించి, ప్రవర్తించుట నీకుఁ
 గర్తవ్యమేనా?

అస్మా—నేను నాహృదయమును బ్రకృతిస్థముచేసియున్నా
 ను. నేనెంతవఱకుఁ బ్రకృతిస్థముచేసినదియు నీవు ఖనినచో స్తంభిత
 వై నివ్వెఱపడుదువు. నేనిప్పుడు నిన్నుఁ బొంధజాలనని తెలిసికొని

యున్నను నాప్రాణమింకను దేహమున నిలుపుకొనియున్నాడను. నే
 నిప్పుడు నిన్ను బొందజాలనని తెలిసికొనియున్నను, నాహృదయ
 ము కార్యాసక్తమై, ప్రయత్నములను జేయుచునేయున్నది. నీతో నా
 కు సమప్రాణత లేదని తెలిసికొనియున్నను నాహృదయము జయప
 రాజయములచేఁగలిగిన సుఖదుఃఖముల ననుభవించుప్రవృత్తిలోను
 న్నది. ఇంతకంటె విశేషాశ్చర్యమును గలుగజేయునది వేఱేదియు
 లేదు. అయేషా! రణరంగమునఁ బ్రవృత్తుడవుకమ్మనికాదా చెప్పి
 తివి. నాప్రకృతావస్థయందఁజెయొక్కటియే నాకుఁ గర్తవ్యమై యు
 న్నది. ఆమూర్ఖమే యిప్పుడు ముఖ్యముగ నవలంబనీయమైనది. కా
 ని, అయేషా! నాదొక్కవిన్నపమున్నది. నాహృదయమును నేను పూ
 ర్ణముగఁగో ప్రకృతవ్యాపారములకు మరలించుకొనెదను. దానికి సందే
 హములేదు. కాని నాయందు దుర్బలత్వమొకటి సంపూర్ణముగా ను
 న్నది. నీవు నాకు లభింపకపోయినను నేనికఁ గాతరమునొందను. నీ
 వెవరిదానవైనను నాయోచనమువలన నేనువ్యాకులుడనుగాను. కా
 ని దూరమునుండియైన నొక్కసాతి నిన్నుఁ జూచుచుండవలయునను
 వాశను నేనింకను విడువజాలకున్నాడను. ఒక్కనారి నీతో నొకటి
 రెండుమాటలు మాటాడవలయుననునాశను ద్యజించుట కింకను స
 మర్థుడను గాఁజాలకున్నాడను. నీవేభవనమున నివసించుచుందువో
 యాభవనమున వాసము సేయుగారవమును బరిద్యజించుట కింకను శ
 క్తుడనుగానేరకున్నాడను. నీకు శలమునందు సుఖమును నీకష్టమునం
 దు దుఃఖమును బొందకుండనుండుటకు నేనింకను సమర్థుడను గాఁ
 జాలను. అయేషా! నిర్భాగ్యుడగు నీదీనునియాశలన్నియును త్రోసి
 వేయఁబడినవి. నీవు నాయీచిన్నికోరికలనుకూడ నసంగతములైనవి
 గనే యోచించెదవా? భిక్షుకునకు, రత్నములవలెనున్న నాయీయభి

లాపలను నిరర్థకముగాఁ జేయుటయే నీయభిప్రాయమా?

అయే—కాదు, అస్మాన్! జీవితమునందును మరణమునందును నీతోఁగూడ నెప్పుడునుండెదను. వివాహరూపమైన శాశ్వతబంధము మనయన్వృష్టమునందులేదు. కాని యందువలన బాధకమేమి? నాయీ దేహమును నీచరణపద్మములయం దుత్సర్గము సేయుటకు నాకు స్వాధీనముకాకపోయినను, విధివిధానముచే నీసేవయందు నాయాత్ర సమర్పణముఁగొవించుకొనుటకు నాకధికారము లేకపోయినను, నందువలన బాధకమేమి? అన్నా! మనము సుఖమునందును, దుఃఖమునందును, సంపదయందును, విపత్తునందును సహానుభూతులమై మోలయుండరాదు? మనమిరువురమునొకేహృదయముతోఁ గష్టసుఖములయం దొక్కటిగనుండి, ఒకేప్రాణముతోఁ గార్యసాగరమునఁ బడి యీఁదులాడుచు జీవితమును గర్మమయముగ నేలఁచేయరాదు? అస్మాన్! నేను చావుబ్రదుకులయెడ నిన్నెడ బాయకుండ సదా చరించుచుండెదను. నీకు సంతోషదాయకములగు కార్యముల నొనర్చుటయే నాకు వృత్తము.

అస్మా—అయేషా! ఈనిర్భాగ్యునిజీవితము నిప్పుడివు సుఖమయముగను, నానందమయముగను జేసితివి. నీయీయపారకృపాకటాక్షము నన్ను ధన్యతమునిఁగఁ జేసినది. ఈభిక్షుకుఁడు మఱిదేనిని గావలయునని కోరుటలేదు. అయేషానాక విచలితహితైషిణి; అయేషానాసుఖదుఃఖములలో సహానుభూత. అయేషాయాజ్ఞచ్ఛే బాలితుఁడనై కార్యసాధనముకొఱకు నియుక్తుఁడనై నాఁడను. అదియే నాకుఁ బరమగౌరవము. మఱియు నదియే పరమానందదాయకము. ఇంతకంటె నాకు విశేషప్రార్థన మేమియును లేదు.

అయే—ఆమాటలవలనఁ బ్రయోజనమించుకంతయును లేదు.

మనమిప్పు డేయుపాయముచే నపహృతమైపోయినమనరాజ్యమును మరల సంపాదించఁగలమో, యాయుపాయము నారముట మనకుఁ గర్తవ్యము.

అస్మా—అందుకొఱ కంతఁగౌఁ జింతింపవలసినయాజశ్యకము లేదు. ఇకముందు రణరంగమున సాపరాక్రమమునుజూచి మానవసమాజము విస్మయావహముగాకపోదు. జయముపై జయమువచ్చినన్ని సాదరభావముతో సాలింగనముచేసికొనును. మంగళము యయైనయేషాప్రసన్నతకును, సాకార్యసూత్రమందలినఫలతకును నిత్యసంబంధమున్నది.

అయేషాజనని ద్వారముకడనిలుచుండి “తల్లీ! ఔషధమును నేవింఁచువేళయైనది” అనియెను.

అయే—అమాత్ర! లోపలకురమ్మ! ఔషధమును బుచ్చుకొనకపోయినను బాధకముగాన్పించుటలేదు.

అయేషాయును నస్మానుఖానును మంచముపై నుండి లేచిరి. బీగము గదిలోపలకువచ్చి యువతీయువకులవడనప్రసన్నతాలక్షణములనుజూచి పరమానందమునొందెను. వారియాభావ మత్యంతశుభసూచకమని యామె యనుకొనియెను.

పదుమూఁడవ ప్రకరణము.

జిగత్సింహుఁ డంధకారమయమైనకారాగారమునందు లోహశృంఖలాబద్ధుఁడై యతికష్టముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను. ఆ దారుణదుఃఖిణినము లెప్పటికిని గడచనవా? మతల నాతఁడు స్వ

తంతువులై తోడిమానవకోటింజేరి సుఖమయములై నకార్యముల
 యందు జీవితమును నియోగింపఁజాలఁడా? ఆతనియాశయును, సుఖ
 సందములును సంపూర్ణముగఁ గారాగృహమునందు దీర్ఘనిశ్వాసము
 లతోఁ బర్యవసితములై పోవలసినదేనా ?

అభిరామస్వామి స్వయముగాఁ జెఱసాలకువచ్చి విజ్ఞాపనప
 త్రముపైఁ జేవ్రాలుంపించి దానిని తీసికొనివెళ్లియున్నాఁడు. నవా
 బుసందినియుఁ జెఱనుండి విడిపించుటకై వ్యాకులపడుచున్నది. ఆమె
 స్వజనులనువీడి యొరిస్సాదేశమునుండి పాట్నానగరమున కిందునిమి
 త్తము వచ్చియున్నది. వారియందఱిప్రయత్నములును, వ్యర్థములు
 గాఁజాలవు. కాని, చాలకాలము గడచిపోయినది. అయినను, శుభ
 సమాచారమేమియు నింకను రాలేదు. ఏమిచెప్పుమా ! ఈర్ష్య
 విశ్వాసములు వ్యర్థముగా నంతమొందవలసినదేనా ?

కారాగారమునందు జగత్సింహుఁ డొంటరిగఁ గూర్చుండి
 యీకీతిగ యోచించుకొని, పిదప నయోషావిషయమున ననేకవిధ
 ములుగ యోచింపఁదొడంగెను. అంతటిన్నేహమయి, అంతటిహితై
 పిణి యెచ్చటను గానరాదు. ఆమెసాహాయ్యమునుబడసినయాతఁ
 డే మానవులలో ధన్యుఁడు. అయోషాను మనుష్యస్త్రీగాఁ జెప్పిన
 చో నన్యాయము చేసినట్లగును. స్వర్గమునందుఁగూడ నట్టిదేవియుం
 డదు. కాని, ఆహా ! అంతటిపూజనీయురాలగునావనితారత్నము త
 నయసామాన్యప్రణయము నొకయయోగ్యునియందుంచి చిరవిషా
 దమును దెచ్చిపెట్టుకొనినదికదా ! ఆమెపడుచుండు యాతనల క
 న్నిఁటికిని నీదురదృష్టవంతుఁడే యేకమాత్రకారణుఁడు. ఈయదృష్ట
 హీనుఁ డామెదృష్టిపథమునఁ బడకుండనేని యాదేవి యీప్రపంచ
 మున సర్వసుఖములకు నధికారిణియైయుండునుగదా ! ఆసదృశమైన

యా రత్నమును నిజముగాఁ జేమముగ్ధుఁడైన పురుష శ్రేష్ఠుఁడు న
మాదరభావముతోఁ దనపక్షస్థులమునధరించి యనంతసుఖభోగ
ముల ననుభవించుటకంటె నీప్రపంచమునఁ గావలసినదేది? నిజము
గా శోభామయమైన యాప్రసూన మాదరము లేమి, మలినమై శు
ష్కించిపోవుటకంటె దుఃఖకరమేమున్నది? కృతఘ్నుఁడగునీనరాధ
ముఁడు దేవదుర్లభమైన యాప్రణయమునకుఁ బ్రతిదానముఁజేయన
శక్తుఁడుగ నున్నాఁడు. అట్టివానిపైఁగూడ నాకరుణామయి యను
గ్రహమా! ఆహా! ఈజీవితమునందు జగత్సింహుఁ డామె నొ
క్కసారిచూడఁగలఁడా? లేక, తనకృతజ్ఞత నామెకుఁ దెలుపుటక
కవకాశమే లేకుండఁబోవునా?

తిలో తమ యతికష్టముతోఁ గాతరమై కాలము నెట్లో గడపు
చుండెనని యభిరామస్వామి చెప్పియున్నాఁడు. అంత్యములేని యాత
ననుభవించుటచేఁ గోమలమైన యాప్రణ మిదివఱకుఁ బోవకుం
డ నింకను నిలిచియుండునా? ఆమె యింకను జీవములతో నుండునా?
ఆ ప్రేమమయిజీవించియుండఁగాఁ జూచుభాగ్యము జగత్సింహునకు
లభించునా? ఆమెతోఁ దనమనోవ్యధలనుగూర్చి మాటలాడుకొనుట
కెప్పుడైన నీతని కవకాశముకలుగునా?

కర్తవ్యమునుజేయనందులకై తనతండ్రి తన్నుఁ గారాగృహ
మున కంపినాఁడు. కాని, కుమారునియాదుర్దశను స్మరించుకొని తం
డ్రి హృదయ మించుకంతయును విచలితముకాలేదా? పాట్ననగర
మునందున్న తనసవతితల్లులెవరును తన్ను చెఱనుండివిడిపించుటకై
వ్యాకులబొడు దుండుటలేదా? అట్టిస్వజనులున్నను జగత్సింహుఁ డీరి
తిగ నీయంధకారముననే కాలము గడపవలయునా?

ఆకష్టము సహింపశక్యముగానిది. లోహశృంఖలములను వ

హించుట కష్టముగాదు. అంధకారమందుండుటయు గష్టముకాదు. బంధమువలననుకష్టములేదు. ఒక్కసారి—ఒక్కసారిమాత్రమే— దూరమునుండి—ప్రాణమునకుఁ బరమప్రియమైనయామనోహరా కృతిని జూడగల్గినచో నీకష్టములను సహింపవచ్చునని తోచుచున్నది. దూరమునుండియైన నొక్కసారి—ఒక్కసారిమాత్రమే— తిలోత్తమనుజూచు నుపాయ మేమియునులేదా?

జగత్సింహుఁడీరీతిగఁ బరిపరిషేధములఁ జింతించుచు “నొక్క మారుగఁ దనకాలుచేతులకున్న సంకెలలనూడఁ జెరికిపాటనైచి శక్తికొలఁది యాకారాగారపుటినుపతలుపులను బ్రద్దలుకొట్టి మంద్భారణ దుగ్ధాభిముఖముగఁ బారిపోయినచో—” అని యనుకొనియెను.

ఇంతలో నాకారాగృహసింహద్వారము కిటమగుఘ్నోరశబ్దముతోఁ దెఱవఁబడియెను. తెఱచినయాద్వారమునుండి చల్లనిగాలి వచ్చి జగత్సింహున కించుక వినోదమునుగలిగించెను. ఆద్వారమునుండి కారాగారాధ్యక్షుఁడును, మఱియొకయనుచరుఁడును లోపలకువచ్చిరి. అనుచరునిచేతియందు వివిధవస్త్రాలంకారములుండెను.

కారాగృహరక్షకుఁ డెదురుగవచ్చి నిలుచుండి విరోషసనాత్మనముతో యువరాజునకుఁ బ్రణామముచేసెను.

జగ—సమాచారమేమి?

కారా—(వినయముతో) యువరాజుగారికి విముక్తికలిగినది. యువరాజుశుభవార్తను తాల్మితోవిని కారారక్షకునితో నీట్లనియెను—

జగ—నీమాట నిజమనిసమ్మతకు నిదర్శనము లేజైన నీట్లు ద్దనున్నవా? నిదర్శనములేకుండఁ జెఱసాలనుండి యవ్వలకువచ్చితినే ని రాజదోషినిగాఁ బరిగణింపఁబడవచ్చును.

కారా—నాయొద్ద నట్టినిదర్శనము లేమియు లేవు. ఆగ్రానుండి ఘాదుషహావారి పేరుతో ముద్రాంకిత మైనయొక యాజ్ఞాపత్రికను దీసికొనివచ్చి సిపాయి యొకఁడు మహారాజుగారిచేతికిచ్చినాఁడు. మహారాజుగారిస్వంత సేవకుఁడొకఁడు వారియాజ్ఞను నాకెఱిగించినాఁడు. మహారాజుగారిసైనికులనేకులు యువరాజునిక్కడనుండి తీసికొనివేళ్లుటకై వచ్చి ద్వారముకడనిలుచుండియున్నారు.

యువ—నీమాటయందు నాకవిశ్వాసము లేదు. కాని, నీవు కౌత్యమును సరిగాఁ జేసియుండ లేదు. సిపాయిలతోఁగూడ మహారాజుగారియుంగరముఁగాని, లేదా వారిముద్రాంకిత మైయున్న యాజ్ఞాపత్రికఁగాని తీసికొనివచ్చినచో సరిగానుండును. నీవు దానినిజూచి నన్ను విడిచిఁబుట్టకువచ్చియుంటివేని నీకర్తవ్యమును నీవు సరిగాఁ జేసినట్లు గును.

కారా—(కొంచెముయోచించి, పిదప) చిత్తము. ఏలిక న్యాయముగా నాజ్ఞయొసంగినారు. ఆనందాతిశయముచే నేను చేయవలసినపనిని మఱచిపోయితిని. ఇప్పుడేమియాజ్ఞ?

జగ—నీవుపోయి యాసైనికాధికారితో “ మహారాజుగారి యాజ్ఞగాని, లేదా ఘాదుషహావారియాజ్ఞగాని పడయనిదే చెఱిసాల నుండి యివ్వలకువచ్చుటకు యువరాజుంగీకరింపలేదనియు, హుజూరు కచ్చేరీకిఁ బోయి యట్టినిదర్శనమును తీసికొనిరావలసినదనియుఁ జెప్పి నీవుతిరిగిరమ్ము. అంతవఱకును శృంఖలావిమోచనమును వేషపరివర్తనము ననావశ్యకములు.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువరాజుబుద్ధిస్థైర్యమును సావధానతయును జూచి విస్మితకుండై మఱియేమాటయును జెప్పకుండ “ ఆజ్ఞాప్రకార మిట్లే. ” అని యటనుండి వెడలిపోయెను. ఘోవునప్పు డా

కారాగృహముయొక్కతలుపు వేసిపోవలేదు. యువరాజును చెఱినుం
డివిడిపింపవలయుననివచ్చిన యాజ్ఞావిషయమున నాతసికించుకంత
యు ననుమానములేదు.

ఒకించుకనేపటిలోనే కారాగృహరక్షకునితోఁగూడ మధురా
సింహుఁడు కారాగారములోపలబ్రవేశించి సన్మానముతో యువ
రాజున కిట్లువిన్నవించెను. “యువరాజా! మందారణదుర్గసమీపమున
నీసేవకుఁ డేయుంగరమునుయువ రాజుసకుఁజూపి మహారాజుగారియా
జ్ఞను నివేదించెనో, అదేయుంగరమిప్పుడీదాసునియొద్దనున్నది. ఏలిక
కు విముక్తిగలిగెనుగదా యనునానందముతో దానినిమీకుఁ జూప
మఱచితిని. దాసునియపరాధమును క్షమింపవలయును” అని విన్నవిం
చి మధురాసింహుఁడు తనయుష్టిషమునందున్నముదిక్రకుదీసియువ
రాజుసముఖమునఁ బెట్టెను. యువరాజుముదిక్రకు సన్మానించి కారా
గృహధ్యక్షునితో “నాశ్చఁఖములను దీసివేయుము” అనియెను.

కారాధ్యక్షుఁడు పరమానందముతో జగత్సింహునికాలుసే
తులయందున్నసంకెలలను దీసివేసెను. మధురాసింహుఁ డనుచరునిచే
తియందున్నవస్త్రాలంకారములను తానుతీసికొని యువరాజుకాలుచే
తులును మొగమును గడుగుకొనుటకై యుదకమునుదెమ్మని యను
చదునకాజ్ఞాపించెను. నీరువచ్చినపిదప జగత్సింహుఁడు తనవదనమును
కాలుచేతులను గడిగికొని యసహ్యములగుకారాగృహమందలిదుస్తు
లనుదీసివేసి మధురాసింహునిచేతనున్నయమూల్యవస్త్రాలంకారము
లను ధరించెను. మస్తకమున వజ్రఖచితమగునుష్టిషము, కర్ణముల
యందురత్నకుండలములు, కంఠమున ముత్యాలహారము, మొదలగు
నాభరణములచే నలరికృతుఁడయ్యెను. కటియందుకత్తి—పాదముల
యందు రత్నఖచితములగుపాదుకలుధరించెను. చాలకాల మంధకార

మయమగుకారాగారవాసము, దారుణదుశ్చింత, మొదలగుకారణములచే జగత్స్థింహలునిమూర్తి మలినమైయుండెను. అయినను నాతని స్వభావసిద్ధమైనయాకాంతి రాజవస్త్రధారణముచే మిగుల శోభాయమానమై ప్రకాశించుచుండెను.

సమస్తయాతనానిలయస్వరూపమై నరకసదృశమగుకారాగారమునుండి జగత్స్థింహలుఁడు విడివడియెను. అనేకవిధములగుదుశ్చింతలతోడను, భయవిచారములతోడను ప్రపీడితుఁడై జగత్స్థింహలుఁడెచ్చటబహుకాలమతికష్టముతోఁ దనజీవితమును గడపెనో, ఆస్థానముతోడిసంబంధ మిప్పు డాతనికిఁ దొలఁగిపోయినది. ముందు మధురాసింహలుఁడు; నాతనివెనుక యువరాజు, ఆతనివెనుక కారారక్షకుఁడు; అనుచరులు, ఈరీతిగ నందఱు నివ్వలకరుదెంచిరి. జగత్స్థింహలుఁడు చాలకాలమునకుఁ బ్రపంచములోనికి వచ్చెను. అవ్యాహతమైననాయుసముద్రమునకువచ్చి యాతఁడు క్రొత్తజీవనమును బొందెను. క్రొత్తప్రపంచమునకువచ్చినట్లీతఁడనుకొనియెను.

మధురాసింహునియధీనమున నేయేబదిమందిసిపాయిలు జగత్స్థింహుని బండీగాఁ జేసితీసికొనిపోవుటకుఁ బూర్వము వచ్చియుండిరో, ఆయేబదిమందిసిపాయిలే మరలఁగారాగారమునుండి యాతనిని తీసికొనివెళ్లుటకై వచ్చి యాప్రాంతమున నిలిచియుండిరి. జగత్స్థింహునిశ్వేతాశ్వతము సుసజ్జతయై చాలకాలమునకు మరలఁ దనప్రభువునెక్కించుకొని తీసికొనివెళ్లుటకై యచ్చటకువచ్చియుండెను. అశ్వసమీపమున ఛత్రధారుఁడొకఁడు ముత్యములజాలరుచేసలంకృతమైయున్నవిశాలశ్వేతఛత్రమును చేతఁబూని నిలుచుండియుండెను. కిస్ కాఫ్ వస్త్రముతో నంచువేసి కుట్టఁబడినయొకవీవనను జేతఁదాల్చి యొకమనుష్యుఁడు ఛత్రధారిప్రక్క నిలుచుండియుండెను.

యువ రాజును జూచుటతోడనే యాయే బదిమంది సైనికులును తమకత్తులనెత్తి ప్రణామమును జేసి సమస్వరముతో “ జయము! జయము! యువ రాజు జగత్సింహునకు జయమగుగాక!” అని జయఘోషములను జేసిరి.

యువ రాజుకూడ సదేకీతిగఁ గత్తిచే వారికిఁ బ్రతివందనము చేసి “ జయము! అక్కరుషాదుషహాకు జయమగుగాక! జయము! మానసింహమహారాజునకు జయమగుగాక!” అనియెను.

జగత్సింహుఁ డశ్వము నధిష్ఠించెను. చాలకాలమైనపిదపఁ దనప్రభునందఱునమగుటచేఁ బరమానందముతో నశ్వము నృత్యము సేయుచు ననేకవిధములఁ దనయానందమును సూచించుచుండెను. కారాగృహరక్షకుఁడువచ్చి యువ రాజునకుఁ బ్రణామమును జేసెను. జగత్సింహుఁ డాతనితో “ కారాగారమునందు నేనున్న కాలమున నీవు నావిషయమునఁ జక్కగాఁ బ్రవర్తించితివి. నీప్రవర్తనమునేడల నేను మిగులసంతోషపెట్టుచున్నాడనైనాడను. నీవు మఱియొకప్పుడువచ్చి నన్నుఁ జూచినచో నీకు సన్మానమును జేసెదను ” అనియెను.

కారాగృహరక్షకుఁడు యువ రాజునకు మరలఁ బ్రణామము చేసెను. సైనికులలో నిరువదియైదుగురు గుఱ్ఱపురౌతులు యువ రాజునకుముందు నడచుచుండిరి. మిగిలినయిరువదియైదుగురును నాతనికి వెనుకవచ్చుచుండిరి. మధురాసింహుఁడు ఘోర్వమువలె యువ రాజుపార్శ్వమునందుండక తనసైన్యమునకుముందు నడచుచుండెను. ఛత్రధరుఁడును, వ్యజక్కుఁడును, యువ రాజున కుభయపార్శ్వములయందు నడచుచుండిరి. పిదప మధురాసింహుఁ డుచ్చైస్వరముతో “ జయము! జయము! యువ రాజుకు మారజగత్సింహునకు జయమగుగాక ” అనియెను.

ముందునడచుచున్న యిరువదియైదుగురును పునరుక్తిగ నా
 వాక్యములనే యనుచు జయఘోషములను జేసిరి. వెనుకనున్న యి
 రువదియైదుగురు నదేరితిగ మరల “ జయము! జయము! యువరాజ
 గు కుమారజగత్సింహునకు జయముగుఱగాక ” యని జయజయ
 ధ్వానములను జేసిరి.

ఆస్వరము తరతరముగ లేచి యూకాశమాగ్ధమునఁ జాలదూ
 రము ప్యాప్తమయ్యెను. వారందఱును మెల్లమెల్లగ ముందునకు న
 డచుచుఁ గ్రమక్రమముగ నగరములొఁ బ్రవేశించిరి. నగరము
 నందలిరాజవీధులన్నియుఁ దోరణములచేతను పతాకాదులచేతను,
 పత్రపుష్పాదులతోడను నలంకృతములై యొప్పారుచుండెను. రాజ
 మాగ్ధమున కిరుపార్శ్వములయందు నున్న సౌధములమీఁదను, వసా
 రాలఱ్ఱోను, వాతాయనములయందును నన్నియెడలనొత్సుకృత్యభాషము
 ల్లతోఁ బురుషులును, స్త్రీలును గుంపులుగుంపులుగఁ జేరి నిల్చుండి
 యుండిరి. అట్టాలకములన్నియు రంజితవస్త్రములతోడను, పుష్పమా
 లికలతోడను కేతనములతోడను, బరిశోభితములై యుండెను. ఆ
 పూట కన్నములేనిబీదవారిపతనోన్ముఖకుటీరములయందును యథో
 చితముగ శృంగారముచేయఁబడియెను. ప్రతిగృహముయొక్క ముం
 గిలివాకిలియందును వారిపూర్ణకలశములుంపఁబడెను. కదళీవృక్ష
 ములు స్థాపితములై యుండెను.

యువరాజుమొదలగువారు నగరమునఁ బ్రవేశించినతోడనే
 యుచ్చైస్వరముతో “ జయము! జయము! యువరాజుజగత్సింహునకు
 జయముగుఱగాక ” యను జయధ్వానములు బయలువెడలెను.

ఐకకంఠ్యముగా వచ్చుచున్నయాశబ్దము పాట్నానగరమునం
 దంతటను వ్యాపించెను. రాజవీధిగుండ రాజపుత్రాదులు మెల్లగన

డచుచుండిరి. పుణ్యాంగనలు గవాక్షములగుండ రాజపుత్రునిపై నక్షతలు, లాజలు, పుష్పములు చల్లనారంభించిరి. వివిధములగుమఠ గళవాద్యధ్వనులతో దిగ్గండలము ప్రతిధ్వనించుచుండెను. జగత్సింహుఁ డవసతమస్తకముతో నందతిశుభాశీర్వాదములను గ్రహించుచు నడచుచుండెను.

క్రమముగా వారందఱును మానసింహమహారాజు కొలువు కూటముకడకు వచ్చిరి. ఆకొలువునందే కుమారునినేరములను విచారణచేసి మహారాజు కారాగారశిక్ష విధించియుండెను. కుమారజగత్సింహుఁ డాదర్బారుగృహముకడ నశ్వావరోహణముచేసెను. తోడనే పండ్రెండుగురురాజపుత్రముగలాయిసైన్యాధిపతులు వచ్చి యాతని కవసతమస్తకములతోఁ బ్రణామముచేసి సమాదర్శభావముతో నాతనినిగూడఁ దీసికొనివెళ్లి సభామండపమునుబ్రవేశించిరి.

ప దు నా ల్గ వ ప్ర క రణ ము.

ఏసభయందు సర్వజనసమక్షమున శృంఖలాబద్ధుడై కారాగారపువస్త్రములనుధరించి జగత్సింహుఁడు దండితుడయ్యెనో, ఆ సభయందు మరల విశేషసన్మానముతో రాజవేషమునుదాల్చి యాతఁడు ప్రవేశించెను. ఎత్తుగనున్న యాభద్రాసనమునందే మానసింహమహారాజుతిగంభీరభావముతోఁ గూర్చుండియుండెను. ఐనుకటి, పారిషదులు, సభాసదులే యిప్పుడును; కొంచెముతగ్గియున్న పీఠములపైఁ గూర్చుండి యుండిరి. సైనికులతోడను, రాజసేవకులతోడను,

సాధారణజనసమూహముతోడను, కొలువుకూటము పశిపూర్ణముగా నిండియుండెను. పూర్వమునలెనే సాధారణజనులు దర్బారునకు వచ్చుట కెట్టియభ్యంతరమును లేదు. జగత్సింహునిశుభాగమనమును సందర్శింపవలయునని వీధివీధియందును జేరినజనులందఱు తండతండములుగ దర్బారుమహాలునకు రానారంభించిరి.

సభామధ్యమున జగత్సింహుఁడు ప్రవేశించినమాత్రముననే యుచ్చైస్వరముతో “ జయము ! జయము ! యవరాజుజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక ! ” అని జయధ్వానములుచేసిరి.

జగత్సింహుఁడును వెంటనే “ జయము ! జయము ! అక్కరు ఘోషహాకు జయమగుఁగాక ! జయము ! జయము ! మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక ! ” యనియెను.

జగత్సింహుఁడు ముందునకునడచి క్రమముగా మానసింహమహారాజుకూర్చుండియున్నభద్రాసనమును సమీపించెను. భద్రాసన మెత్తుగనున్నయొక గద్దెపై స్థాపింపఁబడియుండెను. జగత్సింహుఁ డాసమీపమున నిలుచుండి తనయుష్ణీషమును శిరసునుండితీసి మహారాజుపాదముకడనర్పించి చేతులుజోడించి “ మహాపరాధియగు తనయుఁడు కారతరభావముతో మహారాజుగారిని క్షమాభిక్షను వేడుకొనుచున్నవాఁడు ” అనియెను.

మహారాజు—(గంభీరస్వరముతో) వత్సా ! నీయపరాధములన్నియుఁ దొలగిపోయినవి. అక్కరుపాదుషహావాడు స్వయముగా మహాసేగ్రీహముతో నీయపరాధములనన్నిఁటిని క్షమించినారు. ఇంతేగాక కారాగారమునుండి నిన్ను విముక్తిజేసినారు.

సభవారందఱు నైకకంఠ్యముగా “ జయము ! జయము ! అక్కరుఘోషహాకు జయమగుఁగాక ! ” యనుజయఘోషములను జే

యసాగిరి.

జగ—ఫాదుషహానారాయనుగ్రహము నాకు శిరసావహింపఁదగినది. కాని, యెవరునాకీజగత్తునందుఁ బరమగురువులో, యెవరునాకిహాపరములయందు ప్రత్యక్షదేవతాస్వరూపులో, అట్టిప్రత్యక్షదేవతానుగ్రహమును బొందినఁగాని నాజీవితమంతయు వ్యర్థమైపోఁగలదు. తండ్రీ! మీమనోభావమునెఱుంగఁగోరి యధముఁడగు నీతనయుఁడు కాతరభావముతో నిటనిలుచుండియున్నాఁడు.

మాన—వత్సా! నీయపరాధములనన్నిఁటిని సరళహృదయముతో నేను ఊమించితిని. నీవునాయుష్టిషమునుదీసికొని శిరస్సునందు ధరింపుము. నీవుకర్తవ్యపరాయణుఁడవై కీర్తినిసంపాదింతువుగాకయని యిదెఱుఁగిర్వదించుచున్నాను.

సభాసదులమధ్యనుండి “ జయము! జయము! మానసింహామహారాజునకు జయమగుఁగాక! ” అనుజయధ్వానములు వ్రేలువడియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రీపాదములకడనున్న యుష్టిషమునుదీసి శిరస్సున ధరించుకొనియెను.

జగ—ఇప్పుడు నాజీవితము సార్థకమైనది. తండ్రీగారియసంతృప్తిభారమును తలపైనిడుకొని జీవించుటకంటెఁ గొమరునకు మరణమే మంగళకరమైనది. నేనింతవఱకును జీవించియున్నను మృతప్రాయుఁడనే. దయామయుఁడవగునోతండ్రీ! నాయపరాధములన్నే క్షములు. నాయపరాధములయం దేయపరాధములు ఊమింపఁబడినవి? మరియేయపరాధములచే నేనింకను నపరాధిగా నున్నాఁడను? అడుగనర్హతకలదేని దయచేసిసెలవిండు.

మాన—ప్రియకుమారా! పారివారికసంబంధమైనట్టియు,

రాజసీతీసంబంధమయినట్టియు నీనేరములన్నియును పూర్ణముగా ఊ
మింపఁబడినవి. ననాబునందినియగుసయేషాహృదయమునందుఁ బ్రే
మానలమును ప్రజ్వలింపఁజేయుటకు నీవెట్టిప్రయత్నములునుజేసి
యుండలేదనియు, అందుల కేవిధమగుసాహాయ్యమును నీవొనర్చి
యుండలేదనియు నాకు స్పష్టముగాఁ దెలిసినది. ఒరిస్సానవాబగు
నస్కొనుఖాను స్వయముగావచ్చి యావిషయములను నాకెఱింగించి
నాఁడు. అందుచే నావిషయమున నిన్నపరాధిగాఁదలంచుట యసం
గతము.

జగ— (అవనతమస్తకుఁడై) నాయపరాధములింకను జాలఁ
గలవు.

మాన—వీరేంద్రసింహునితనయను నీవు పరిణయమాడుట
చే నీవొక్కమహాపరాధమునుజేసితివనియే నిశ్చయింపఁదగియున్నది.
అయ్యన నొక్కటియున్నది. గూపమునందును విశేషించి గుణమునం
దును వీరేంద్రునితనయతో సరిపోలినవారెచ్చటను లేరు. తిలో
త్తమ నిజముగా రాజలక్ష్మీస్వరూపురాలు. అందుచే నామెను బరి
ణయమాడుటచేఁ జేసినమహాపరాధమును ఊమార్హమైనది.

జగత్సింహునిహృదయ మానందముచే నృత్యము సేయఁదొ
డంగెను.

మాన—రాజకార్యముపట్ల నీవు గావించినమహాపరాధము
లు భూమండలలాధిపతియే స్వయముగా ఊమించినాఁడు. దానినిగూ
ర్చి యేయభిప్రాయమునైనను వెల్లడిచేయుటకుఁ బ్రయత్నింపఁబూ
నుట మహాపరాధమగును. నీవిప్పుడు ఘాదుషహావారియెడల సంపూ
ర్ణముగా నిర్దోషివైతివి.

సభాసనులందఱు నైకకంఠ్యముగా "యువరాజునకు జయము"

గుఁగొక ! " అని జయజయధ్వనులను జేసిరి.

జగ — నా విషయమున నిప్పుడు మహారాజు వారి యాజ్ఞ యేమి? వీకార్యమును చేసి మహారాజు గారియనుగ్రహమునకుఁ బాతుఁడను గావలయును?

మహారాజు పారిషదునకొకనికి సంజ్ఞ చేసెను. ఆతఁడు లేచివచ్చి జగత్సింహునిచేతియందొక యాజ్ఞాపత్రిక (సనదు) ను బట్టెను.

మాన — యువరాజా! జగత్సింహా! చక్రవర్తి గారి కృపచే నీ విప్పు డొరిస్సావంగవిహారదేశములకు రాష్ట్రపరిపాలకుఁ డవైనాఁడవు. నీకు లభించిన యీ మహాభాగ్యము సామాన్యమనుష్యునియద్వైతమునందుఘటియింపదు. నేను నిన్నాశీర్వాదించుచున్నాఁడను. కర్తవ్యపరాయణతయందును, న్యాయనిష్ఠయందును సాహసమునందును సువిచారమునందును నసదృశుఁడవై చిరస్థాయియగు కీర్తిని నీవు సరిచేసితివుగాక!

సభాసదులందఱు నుచ్చస్వరముతో " జయము! అక్కర్లుఫాదు షహాకు జయమగుఁగాక ! జయము మానసింహమహారాజునకు జయమగుఁగాక! జయము! కుమారజగత్సింహునకు జయమగుఁగాక! " అని జయఘోషములను జేసిరి.

సభయందున్న గొప్పసభాసదులును పారిషదులును తమతమపీఠములనుండి లేచి సంభ్రమముతో జగత్సింహునకుఁ బ్రణామమును జేసిరి. వారిలోనొక్కఁడు ముందునకువచ్చి "మేము నవీనరాష్ట్రపరిపాలకునియధికారము నంగీకరించుచున్నాము. మేమాతనికి వశ్యులమైయుందుము. అవిచలితచిత్తులమై మేమాతనియాజ్ఞలను శిరసావహించుట కంగీకరించెదము. మేము మామనఃపూర్వకముగ నాతని కుఠమును సదాగోరుచుందుము. ప్రస్తుతమున నాతని నీయున్నత షడ

వీ అభించినందులకై సర్వాంతఃకరణములచేతను మేమానందించుచు
 న్నాము. మేము మనోవాక్కాయములచే నాతనికి సంపూర్ణసనాత్రి
 నమును జూపుచుందుము. ఉత్సాహపూర్ణహృదయములతో మేమా
 తనికి సర్వదా జయజయధ్యానములను జేయుచుందుము." అనియెను.

జగత్సింహుఁ డాశ్చర్యాన్వితుఁడయ్యెను. అంధకారావృతమై
 సకారాగ్రహమునందు లోహశృంఖలనిబద్ధుఁడై యున్నయాయవస్థ
 యెక్కడ? ఒరిస్సా, బీహారు, వంగదేశములకు సుబేదారుపదపాఠ్రి
 యెక్కడ? దీనికిని, దానికిని గలయంతరము కల్పనాతీతమైనది. ఈ
 యవస్థాద్వయమునకుఁ గలభేదము నాలోచించిచూచినచో శరీరము
 కంపమొందును. ఈపరివర్తన మాకస్మికముగ నప్రార్థితమై యున్నఁ
 డుననుకొననిదై వచ్చియుండుటచే దానిరహస్యమును దెలిసికొన
 నసమర్థుఁడై జగత్సింహుఁడు ముగ్ధుఁడై యుండెను.

మాన—కుమారజగత్సింహా! నీవిప్పుడే కార్యభారమును వ
 హ్నింపవలయును. తేపటినుండియు నేనీకార్యమునుండి విడివడవల
 యును.

జగ—అదేమి?

మాన—చక్కవర్తిగారియాజ్ఞ యట్లైనది. ఈయుత్తరవు చే
 రినతోడనే నన్ను పాట్నానగరమునువిడిచి రావలయునని యాజ్ఞాపిం
 చినారు. ఒకవిశేషకార్యార్థ మాలస్యముచేయకుండఁ బోయి యా
 గ్నాయంనుండవలయును. అచ్చటనుండి డిల్లీకిని డిల్లీనుండి, అజ్మీరున
 కును వెళ్లవలసియున్నది. అచ్చటనుండి ఘటియేకార్యములకొఱకై
 చచ్చటకుఁబోవలయునో యింకను స్థిరపడలేదు. నేనిచ్చటనుండనిస
 మయమునందు నిన్నొరిస్సావంగవిహారదేశములకు సుబేదారుగా చ
 క్కవర్తినియమించినాఁడు. అదియతయు భూమండలాధిపతి స్వయం

ముగాఁ జేసినది. దానికి నేఁజేయవలసిన దేమియును లేదు.

అంత నేపటికి జగత్సింహుఁడు తన ప్రకృతావస్థను గ్రహించెను. పిదప నేతపై మోకాళ్లుని “ రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞను శిరసాః వహించుట కీ సేవకుఁడు చిరబాధ్యుఁడై యున్నాఁడు. మహారాజుగారి యాజ్ఞాపరిపాలన మీదానునకుఁబరమధర్మమైయున్నది. నాపైఁజూపిన యీ మహానుగ్రహమునకుఁ జక్రవర్తిగారియెడలను మహారాజుగారిపాదపద్మములయెడలను సదాకృతజ్ఞుఁడనై మెలంగెదను.” అనియెను.

పిదప మానసింహుఁడు సింహాసనమునుండిదిగి జగత్సింహుని కడకువచ్చి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొని “ వత్సా ! రమ్మ! వచ్చి సింహాసనముపైఁ గూర్చుండుము. నీకు నేను జనకుఁడనై నను నీశాసనాధికారమునకు లోబడిన ప్రజలలో నేనొకఁడను. ఏమూహూర్తమునఁ జక్రవర్తి గారియాజ్ఞావత్తము నీచేతికందినదో యాముషూర్తము మొదలుకొని వంగవిహారములకును నొరిస్సాదేశమునకును నీవునుబేదారుఁడనై నాఁడవు. నిన్ను సుబేదారుసింహాసనముపైఁ గూర్చుండఁబెట్టుట నాకుఁ గర్తవ్యము. ” అనియెను.

జగత్సింహుఁడు తండ్రిపాదములకు వందనముఁజేసి యాతని పాదధూళిని శిరస్సునందుధరించెను. పిదప మానసింహుఁడు తనయునిహస్తమునుబట్టుకొని సభాసదులవంకఁజూచి యుచ్చైస్వరముతో “ నేను రాజాధిరాజుగారియాజ్ఞను సారముగ సర్వజనసమక్షమున నీసభయందు యువరాజగుజగత్సింహుని నొరిస్సావంగవిహారరాష్ట్రపరిపాలక సింహాసనమునఁ గూర్చుండఁబెట్టుచున్నాను. ఈనవీనరాష్ట్రపరిపాలకునియధికారకాలమున నీతనిపరిపాలనమునకు లోబడిన దేశములయందు శాంతి సదా విరాజిల్లుచుండుననియు, ప్రజలు సర్వవిధములచేతను నిరుపద్రవులై యుండురనియు, యుద్ధములయరి దకా

రణముగ రక్తపాతము లేకుండనుండుననియు నమ్ముచున్నాడను ” అనియెను.

కొత్తసుబేదారు—నాసర్వప్రియత్నములచేతను ఘాదుష హానారీయభీష్టమును నెకవేర్చుచుందును. పరిపాలనావిషయమున నాతండిగారవలంబించినపద్ధతులనే యనుసరించుట కించుకంతయు శక్తివంచనము లేకుండఁ బ్రయత్నించెదను. సర్వవిధములచేతను నాయనైకారముక్రిందనున్న ప్రజల కనురంజనమగులాగునఁ బరిపాలించెదను.

మాన—జయము ! జయము ! కొత్తసుబేదారునకు జయ మగుఁగాక !

దానిననుసరించి సభాసదులందఱును “ జయము ! జయము ! కొత్తసుబేదారునకు జయమగుఁగాక ! ” అని జయఘోషలనుజేసిరి.

మిగిలినసైనికులును చూడవచ్చినవారందఱును సమస్వరముతో నదేరీతిగ జయధ్వానములను సల్పిరి. పిదప సభముగిసెను.

ప దు నై ద వ ప్ర క ర ణ ము.

ఇరిస్సా వంగవిహారదేశముల సుబేదారగు కుమారజగత్సింహుఁడుతండితోఁగూడ సభనుండివెడలిపోయెను. తండికొడుకులిరువురు నొకేయంతఃపురమున కేగిరి. అచ్చట మహారాజు కుమారునితో “ నీవేగి మీతల్లులను జూచిరముక్త ” అనిచెప్పి యాతఁ డింకొక తావునకుఁ బోయెను.

యువరాజు మొట్టమొదట నూర్మిళా దేవి సదనమున కేగెను. అచ్చట నాతని సవతి తల్లులు ముప్పురుండిరి. భక్తిభావముతో నాతఁడు వారందఱిచరణముల కెఱఁగెను. వారు జగత్సింహునకు శుభాశీర్వాదములను చేసి పిదప జరగిపోయిన క్షేత్రస్వత్తాంతమునెత్తి తమ తమ హృదయములయందలి దుఃఖమును తెలియఁజేసిరి.

ఁ—విడ్డా ! ఆకలిఁగొనియున్నావు కాఁబోలును. విశ్రాంతి యావశ్యకమని తోఁచుచున్నది. నీతోడ మాటలాడవలసినను ఖదుఃఖ సమాచారము లనేకములున్నవి. కాలాంతరమునందు వానిని గూర్చి మాటాడుకొనవచ్చును. నీవిప్పుడు నాతోఁగూడరముక్త జగత్సింహుఁడు మాటాడకుండ నూర్మిళా దేవి తోఁగూడ నేగెను. కొంచెము దూరమేగి సపిదప నచ్చటనున్న యొక గది గుహ్యము కడ నిలుచుండి యూర్మిళ “నీవీ గదియందు విశ్రమింపుము. నేను వెల్లి నీభోజనము విషయమున నన్నియు సిద్ధము చేసెదను ” అని యెను.

జగత్సింహుఁ డా గదిలోఁ బ్రవేశించెను. తోడనే పార్శ్వమునుండి సాశ్రునయన యైన సుందరి యొక్కర్తు శీఘ్రముగ వచ్చి యాతని వక్షమునఁ బడి యెను. ఆ సుందరి తిలోత్తమ.

యువరాజు నిశ్చేష్టుఁడై యేమియు మాటలాడ లేక పోయెను. ఇదేమి స్వప్నమా ? లేక నిజముగా జరుగుచున్నదియా ? ప్రేతావిష్టుఁడై నమనుష్యునివలె నిప్పుడాతని కన్నియు భ్రాంతిమయములై కన్పట్టుచుండెను. ఆకస్మికముగఁ దనకు నామ్రదరోగము జనించి బుద్ధి భ్రంశమయినదని భయపడియెను. కాని, నిజముగా నశ్రుపూర్ణ నయనయైన యా సుందరి తన ప్రాణమునకుఁ బ్రాణమైన తిలోత్తమ యేగాని మఱియెవరుఱుగారు. నిజముగా నాతని హృదయవివోదినియే యాతని వక్షస్థలమున నశ్రువులఁ గురియించుచుండెను. మానవున

కాకస్మికముగ నీకీతిగ నదృష్టమునఁ బరిశ్రమము సంభవించునా? విశేషయాతనమువలనఁగలిగినదుశ్చింతలచేఁగొట్టఁబడినపిమ్మట నాకస్మికముగ నిట్లు పూర్వసుఖసంపద లొక్కమారుగఁజేరుట యెచ్చుటనైన సంభవించునా? అదియెచ్చట ననుసంభవముకాకపోయినను, ఈసందర్భమున నట్లేసంఘటితమైనది. అందులకు సందేహములేదు.

తిలోత్తమకునయనములయందునీరు—అధరమునందుగనవు— అత్యద్భుతసమావేశము! జగత్సింహుఁ డాప్రేమపుత్తలిని గాఢా లింగనముజేసికొని యాశ్చర్యముతో “తిలోత్తమా! నీవిచ్చట కెట్లు వచ్చితివి?” అని యడిగెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచునవ్వుచు “నన్ను తిలోత్తమయని సంబోధించి మీరు తిలోత్తమకుఁ జాల నన్యాయముచేసినవారగుచున్నారు. భువనవిఖ్యాతుఁడగునంబ రేశ్వరునికోడలును, నొరిస్సావంగవిహార దేశములకొత్తసుబేదారునకు ధర్మవత్నియునైననన్నుఁ బేరుపెట్టిపిలుచుట కెవరికిఁదైర్యమున్నది?” అనియెను.

జగ—సరిగా మాటలాడనియపరాధమునకై తరువాత నీవు విధించెడిశిక్షను గ్రహించెదను. కాని, దయచేసి నీవిప్పుడిక్కడ కెట్లు వచ్చితివో చెప్పుము?

తిలోత్తమ మరలఁ జిఱునగవుతోఁగూడినమొగముతో “మీమగారిగృహమునకు, భర్తయాశ్రయమునకు నెట్లువచ్చితివని మీరడుగుశైలదులకు? అట్లడుగవచ్చునా? నాయంతట నేనే వచ్చి నాస్థానాధికారమును గైకొంటిని” అనియెను.

జగత్సింహుఁ డాసుందరివదనమును చుంబనమాడి “నిజముగాఁ జేప్పుము. అదియంతయు నెట్లుజరగినది?” అనియెను.

తిలోత్తమ నవ్వుచు జగత్సింహుని సమీపముననున్నసీంహా

సనముపైఁగూర్చుండఁ బెట్టి “ మీరు చాల శ్రమపడియున్నారు. భోజనాదిక మైనవిదప సమ స్తమును జెప్పెదను ” అనియెను.

జగ—ఇప్పుడు సంభవించినయ పూర్వముట నావిశేషములన్నిటివలనను నాబుద్ధి భ్రమసిపోయినది. దీనిని స్పష్టముగాఁ దెలిసికొనినఁగాని నాబుద్ధి స్థిరముగానుండదు.

తిలోత్తమ వీవననుగైకొని యువరాజునకు వీవఁదొడఁగెను. యువరాజు మెచేతివీవనను దీసికొని “అంబ రేశ్వరునికోడలి కనేకపరిచారికలుకలరు. వారువచ్చి వినరెదరు. దయచేసి మొదట నాసంభ్రమమును నివారణముచేసి నామనస్సును స్థిరముచేయుము ” అనియెను.

జగత్సింహుఁడత్యాదరముతోఁ దిలోత్తమను దగ్గరజేసికొని తొడపైఁ గూర్చుండఁ బెట్టుకొనియెను. రాకొమరుని బండ్లఁజేయుటకుఁబూర్వపుడినమున సాయంకాలమైనపిదప మందారణదుర్గమందలిసౌధముపైఁ దిలోత్తమ యేభావముతో జగత్సింహునివక్షస్థలమునఁ దనమస్తకమునుంచుకొనియెనో, చాలకాలమునకుఁదరువాత నిప్పుడుమరల నదేరీతిగ, నదేసుఖోపధానముపైఁ దిలోత్తమ మస్తకము నిడికొనియెను. కాని, యప్పటికి నిప్పటికి నెంతభేదమున్నది ! అప్పుడెంత భయానక మైనయాశంక ! ఎంత భయవిశిష్టమైనవిషాదము ! ఇప్పుడో ! అసదృశమైనయెంత యానందము ! ఎంత టీసుఖము !

ఆరీతిగఁగూర్చుండి తిలోత్తమ యావదుదంతమును క్రమక్రమముగ నాతనికెఱింగించెను. మానసింహమహారాజు యోత్సాహము శ్రీక్షేత్రమునకు విచ్చేయుట, తాను తనసవతితల్లియగువిమలతోఁగూడ నచ్చటి కళార్మిళామహారాజకడకు నచ్చుట, కరుణామయియగు నామహారాజు సాహాయ్యమునుబడయుట, ఆమెయనుగ్ర

హాముచే మహారాజునకుఁ బరిచయమగుట, తానుచేసిన సేవకు మహారాజు మెచ్చుకొనుట, మహారాజు యొక్క కౌశలముచే మహారాజు క్షమించి తన్ను కోడలనుగా గ్రహించుట, మొదలగుసంగతులనన్నిఁటిని దిలోత్తమ మెల్లగా సంక్షిప్తముచేసి మధురములైనమాటలతో జగత్సింహునకుఁ దెలియఁజెప్పెను.

జగ — (సంగతులనన్నిఁటిని వినినపిదప) నాకిప్పుడు తెలిసినది. తిలోత్తమా! నీబుద్ధికౌశలముచేతనే నాకీభాగ్యము లభించినది. నీప్రేమయందు ముగ్ధుఁడై నీదాసత్వమునంగీకరించినమహారాజు తనమనోభిప్రాయమును నీకేమని తెలియఁజెప్పినాఁడు? ఏమిచెప్పిమాతనికృతజ్ఞతను నీకడవెల్లడిచేసినాఁడు? నన్నుఁ జేటనుండివిడిపించుటకుఁగూడ నీకౌశలమే కారణమైనదని తోచుచున్నది.

తి — మీరు ప్రేమాంధులు. అందుచేఁ బ్రకృతవ్యాపారములను దెలియఁజాలరు. నేను ప్రయత్నముచేసి నాస్థానాధికారమును బొందితిని. అజ్ఞాతమగుహీనభావమునందు నాజీవితమును వ్యర్థపఱుపకుండ న్యాయసంగతమైననాస్థానమును నేను పొందితిని. నావలననైనదింతియే. అందువలన నాకు విశేషగౌరవమేమియులేదు. మిమ్ములను విడిపించువిషయమున నేనేప్రయత్నములను జేసియుండలేదు. ఆవిషయమునఁ బ్రయత్నముచేయుటకు నాకు సాధ్యమగునా? నవాబునందినియగునయేషా, శక్తియందును, బుద్ధియందును, కౌశలమునందును, నద్వితీయ; ఆ మెస్వయముగానాగ్రాకువెల్లి మిమ్ములను విడిపించినది. మీకులభించినయున్నతపదవికూడ నామెప్రయత్నఫలమేయని తోచుచున్నది; మీరు వినియున్నారో లేదో, నాకుఁ దెలియదు. నాకు సంవత్సరమునకు లక్షస్వర్ణముదిక్లయాదాయమువచ్చుజాగీరు నిచ్చితిమనిచక్రవర్తియాజ్ఞనంపినాఁడు. దానినినిజముగా నవాబునందిని

యే చేసినది. కల్పనాతీతములైన మనయాసుఖోదయములకన్నీటికి నామెయనుగ్రహమే కారణము. ఈయుపకారమునకు మనము కృతజ్ఞతఁజూపఁదలంచితిమేని సర్వశక్తిమయియగు నాయయేషాకు మనము యావజ్జీవమును దాసులమై యుండవలయును.

జగ—అందులకు లేశమును సందేహములేదు. ఆ దేవిబుణము నించుకడైన నెట్లుతీర్పఁగలమో నాకుఁ దెలియుటలేదు.

తిలో—(సాదరముగ జగత్సింహునికంఠాలింగనమునుజేసికొని) ఆయుపాయమును నేనెఱుంగుదును. మీరీదాసిమాటల నాదరింతురా?

జగ—అట్లనెదవేమి? తిలో తమా! నీమాట కన్యధా యేన్నఁడైన జరగునా? న్యాయసంగతమైననీవాక్యమును విని యశౌధ్యమైనదాని నిజేయవలసివచ్చినను నేనెట్లుచేయుటకు వెనుకంజవేయను.

తిలో తమ జగత్సింహునిరెండుచేతులను బట్టుకొని “మీరయేషాను పత్నీభావముతో గ్రహింపవలయును ” అని బ్రతిమాలుకొనియెను.

జగ—ప్రాణేశ్వరీ! నీయాప్రిస్తావమునువిని నీసరళస్వభావమును, నుదారతను, సహృదయతను మిక్కిలికొనియాడుచున్నాఁడను. కాని యొక్కవిచారముమాత్రమున్నది. నీబుద్ధిసిగూర్చి ప్రశంససేయఁజాలను. కేవలముకృతజ్ఞతనువ్యక్తముచేయుటకు, పొందినయుపకారమునకుఁ బ్రత్యుపకారముసేయుటకు, బుణవిముక్తిచేసికొనవలయుననునాశతో నేస్త్రీమఱియొకస్త్రీని సవతిగాఁ గ్రహించుటకేష్టపడియెనో, యట్టియబలహృదయము చాలఁ బవిత్రమైనదనుటకించుకంతయును సందియములేదు. నేను నీహృదయమహత్వమును యోచించి యాసందముతోఁ బదింబదిగ నిన్నుఁ గొనియాడుచున్నాను.

తి—కొనియాడినచోఁ గొనియాడవచ్చును. లేదా మానవ
 చున్నను. కాని, నన్ను నిందించుటెందులకు?

జగ—నిందించుటలేదు. అయేషాను పత్నీభావముతో గృ
 హింపుమని నీవుచేసినబ్రస్తావమునకై నీబుద్ధిని ప్రశంసింపఁజాలకు
 న్నాను.

తిలో—అదేమి? మహారాజునకును మహారాజ్ఞకినిగూడ నిదే
 యాశ; వారిరువురును బందిబందిగ నీవిషయమునుగూర్చి అయేషా
 తోఁ బ్రస్తావించియున్నారు. ఆమె యంగీకరింపలేదు. కాని, మీమ
 నోభిప్రాయమును దెల్పినచో నామెహృదయమును ద్రిప్పవచ్చునని
 నానమ్మకము.

జగ—మీనమ్మకము మిగులఁ దప్పినదియే; అయేషాహృ
 దయసముద్రమందలియొక తరంగమునైనను మీరెవరును జూచియుం
 డలేదు. మహారాజును, మహారాజ్ఞియును, వివాహముచేసివైచినచో
 భార్యకాఁగలదనియు, ప్రేమించినచో నదియే ప్రణయమనియుఁ ద
 లంచుచున్నారు. కాని, ప్రేమతత్వమును బూర్ణముగ నెఱింగినయ
 యేషా యట్లనుకొనుటలేదు. ఆమెయభిప్రాయము వేఱు. హృదయవి
 నిమయములేకుండ వేయిమందిపురోహితులు చేరిమనయిప్పటిపురో
 హితులవలె నసందర్భముగాఁ గర్ణకఠోరములైనతప్పమంత్రముల నే
 కరువు పెట్టక సుస్వరముతోఁ గ్రమమెరిగి సరియైనమంత్రములనన్నిఁ
 టిని జెప్పి పరిణయముచేసినను నది పరిణయముకాదనియు, ఏప్రణ
 యము తనంతటనదియుదయించి మనసునవృద్ధిఁజెంది ప్రాణమునుదే
 ల్పఁజాలదో, యట్టిప్రణయము ప్రణయముకాఁజాలదనియు, నామె
 యభిప్రాయము. అయేషాకు వివాహముకాదు. నాయీ షేత్రమునం
 ముహృదయవినిమయముగలుగునను ధైర్యము లేదు. అయేషాతన

హృదయమున నాకొఱ కగాధప్రణయమును బోషించుచున్నదని నే నెఱుంగుదును. కాని నాహృదయతంత్రి యాబ్రణయస్వరము నాలా పించు టెఱుంగదు. నేనయేషాను మిక్కిలిగఁ బ్రేమించుచున్నానను మాట నిశ్చయము. కాని యాప్రేమ యయేషాప్రేమకనుసూపమై యుండలేదు. అందుచే నేనామెను బత్నిభావముతో గ్రహింపఁజాల ను. ఆమెయు నాకుఁ బత్నియగుట కంగీకరింపదు.

తిలో — మీదు మీహృదయము సయేషా కెందులకీయఁజాల దు? ఆమెవలెనే మీరు నామె నేలప్రేమింపఁజాలరు?

జగ — ఇదిమిగులమంచిప్రశ్న; పిల్లలడిగినట్లే యడిగితివి! ఇంకనుగొన్నిప్రశ్నలను నీవడుగవచ్చును. పగలు రాత్రియగుటలేదేమి? రాత్రిపగలగుటలేదేమి? నీటియందగ్నియేలయుండదు? అగ్నియందు నీరేలయుండదు? ఇట్టిప్రశ్నలనేక మడుగవచ్చును. కోమలీ! ఏదియెట్లుకావలయునో యట్లుజరగును. ఎందుకొఱకేదిసృష్టింపఁబడ్డేనదో యదియాకార్యములను జేయుచుండును.

తిలో — అట్లయ్యును, ప్రయత్నమువలనను ప్రయాసమువలనను ప్రబలమైనయనురాగమువలనను సనేకవిషయములలో సనేకపరివర్తనములు జరుగుచుండవచ్చును. మీరు ప్రయత్నించినచో మీహృదయము నవశ్యముగఁ ద్రిప్పవచ్చును. నిజముగా మీహృదయతంత్రి యామెహృదయరాగము నాలాపనచేయఁగలదు.

జగ — హృదయమనునది యిష్టమువచ్చినప్పు డిష్టమువచ్చినవారికొసంగుట కవకాశములేనిది. నీయేకమాత్రాధికారమునకులోఁ బడియున్నయీహృదయమునందు మఱియెవరికిని స్థలముదొరకదు. ఒకయాకాశమున వేలకొలది నక్షత్రములుండవచ్చును. కాని యిరువురుసూర్యులకుఁగాని, యిరువురుచంద్రులకుఁగాని యటస్థలముండదు.

నీప్రణయ రాగము నాలాపించుట నాహృదయతంత్రీకిఁ దెలియును. అది మఱియే రాగము నెఱుఁగదు. అయేషా, యాకాశమున నొక ప్రక్క మిణుకుమిణుకు మనుచుండెడి యొక సామాన్య నక్షత్రమువంటిది కాదు. అయేషాప్రణయవిశిష్టమగు రాగము నాలాపించుటకు నాహృదయతంత్రీ కాస్వరము లేదు.

తిలోత్తమచాలసే పథోముఖయై చింతించెను. రాజపుత్రుని వాక్యములయందలి మర్మమును దెలిసికొనలేక నిట్టూర్పువిడిచి “అట్లయినచో శోభామయమైన యాపుష్పము దానియంతట నదియే ముకుళించిపోవలసినదేనా? అనర్హమగుచోటనుంచిన ప్రణయసంబంధమగుతీవ్రజ్వాల ననుభవించుచు నసదృశమైన యాజ్యోతి తనంతట తాను హరించిపోవలసినదేనా?” అనియెను.

జగ—విధాత్యని నియమమేమో నేనెఱుఁగను. కాని నీవు చెప్పినదే యయేషానుదుట వ్రాసినట్లుతోఁచుచున్నది. నేనామె నతిశయముగఁ బ్రేమించుచున్నాఁడను. ఆమెగుణములయందత్యంతము ముగ్ధుఁడనై యున్నాఁడను. ఆమెగూప మసదృశమైనదని నేనెఱుఁగుదును. నేనామెకు విశేషముగ ఋణపడియున్నాఁడను. ఆమె నిమిత్తము ప్రాణములనర్పించు మన్ననందులకు సిద్ధముగా నున్నాఁడను. కాని దేనినిపొందినచో నామెకు సుఖముగలుగునో, దానినామె కొనంగుటకు నాకు సాధ్యములేదు. ఏమంటివా? అది నాదికాదు. ఏ ప్రణయముచే నరకముస్వర్గమైపోవునో, ఏ ప్రణయముచేఁ బ్రపంచమందలిసర్వదుఃఖములును దూరములైపోవునో, ఏ ప్రణయముచే మానవుఁ డమరత్వమునుబొందునో, ఆ ప్రణయము నిప్పుడు నాయంకపీఠినిగూర్చుండియున్న దేవికి నిశ్చేషముగా నర్పించివైచితిని. అయేషాయిప్పు డా ప్రణయమును బ్రార్థించుచున్నది. ఆ ప్రణయము నీదే

వీచరణసమీపమున నీళ్లువఱకే యర్పితముజేసివైచితిని. అందుచే నా దేవికొసంగుటకు నాదైనపదార్థమేమియునాకడలేదు.

తిలోత్తమ మాటాడకుండ మానయై యుండెను. మిక్కిలిప్ర గాఢమైనప్రేమవిషయము ! అయేషాపూర్ణహృదయము పూర్ణప్రేమమునఁదక్క మఱిదేనివలనను పరిత్యజినందనేరదు. అల్పమతు లగుస్త్రీలవలె మానసింహమహారాజుగారి యసంఖ్యాకమహిషులవలె ప్రాణయాస్పదుఁడగు వానినిభర్తయనిచెప్పుకొనుపాటియధికారమును పొందినచో నయేషాహృదయమునకు సంతృప్తిలేదు. అందుచే నామె దుఃఖము నినారణమగుట కుపాయమేలేదు.

జగ—కృతజ్ఞతనుగూర్చి చెప్పియుంటివికాదా ? అయేషా యెడలఁ గృతజ్ఞతావిషయమునుగూర్చి యోచించినఁ బ్రయోజనములేదు. ఎవరిహృదయమునందు సన్నఁగూర్చినయగాఢప్రేమము కలదో, అట్టియయేషాకృతజ్ఞతాప్రత్యాశచేఁగాని ప్రేమాద్వీపనము చేయవలెననునాశచేఁగాని నాకట్టియుపకారములను చేసినదా ? అట్లయినచో నొకప్పుడైన నామె సన్నఁ జూచుట కిష్టపడియుండును. ఒకప్పుడైనను ప్రస్తావనమునఁ దనప్రాణయవృత్తాంతమునుగూర్చి నాకుఁదెలిపియుండును. ఆదేవిహృదయ మగాఢమైనమహాసముద్రమువంటిది. ఆసముద్రతరంగమాలలో నొకతరంగమునైనను నీవు చూచియుండలేదని నేను మొదటనే చెప్పియుంటిని.

పార్శ్వమునందలిద్వారముకడ నిలుచుండి యూర్మిళాదేవి “కుమారా ! ” అనికేకవైచెను.

తిలోత్తమ వేటుమార్గముగుండ శీఘ్రముగ నవ్వలకుఁ బరువై తిక్కినిపోయెను. జగత్సింహుఁడు “ అమ్మా ! లోపలకుదయచేయుము ” అనియెను.

యువరాజు పీఠమునుండి లేచి నిలుచుండెను. తోడనే యూర్తిలాదేవి వివిధఖాద్యనస్తుప్రసాదములనువర్ణపల్లెరమును దీసికొని లోపలకువచ్చెను.

పదునాటవ ప్రకరణము.

మానసింహమహారాజు భార్యలతోడను, నితరానుచరులతోడను నాగ్రాపట్టణమునకుఁ బయనమైపోయెను. జగత్సింహుఁ డతిసమర్థతతో వంగవిహారాదిదేశములను బరిపాలనముసేయుచుండెను. వెడలిపోవునప్పుడు మానసింహుఁడు కుమారునకు రాజకార్యసంబంధములగుననేకసదుపదేశములనుజేసి మనఃపూర్వకాశీర్వాదముల నాతనిశిరముపై వర్షించెను.

మహారాజ్యయగునూర్తిలాదేవి ప్రమాణసమయమున రాజలక్ష్మీత్ర్యగూపయగు తిలోత్తమను తనతోఁగూడ దీసికొనివెళ్లవలయునని యెంతయో యాశపడియెను. మానసింహుఁడుగూడఁ దిలోత్తమ లేకపోయినచోఁ దనకుఁ గష్టముగనుండునని తనయభిప్రాయమును వ్యక్తముచేసెను. కాని, మహారాజును, మహారాజ్యుఁగూడ యువరాజౌక్కఁడేయున్నచో ననేకవిధములగు కష్టముల కతఁడు పాల్పడుననియు, తిలోత్తమ నాసమయమున స్థానాంతరమునందుంచుట యుచితముగాదనియు, దలంచి యామె నచ్చటనే యుంచిరి. మహారాజును మహారాజ్యయు వెడలిపోవునాటికథను వివరముగా మేమిచ్చట చెప్పుటలేదు. సంక్షేపముగా నింతమాత్రము చెప్పిన

చో మనకథకుఁ జాలునని మాయభిషాగ్రయము. బాష్పాకులనేజ్జయై నతిలో తమ ప్రణామమును జేసినపిదప నాఁ ర్వాదము నేయునప్పుడు కఠినహృదయుఁడగు మహారాజు కపోలములయం దశుశ్రులు ప్రవహించుచుండెను. మహారాజ్యయగునూర్మిశయు కోడలను గాఢాలింగనము చేసికొని కన్నులనీరు పెట్టుకొనుటనుజూచి కూడనున్న వాతనేకులు మిగులవ్యాకులచితులైరి. జగత్సింహుఁడొక్కఁడే పాట్నాయండున్నచో నాతనికిఁ గష్టముగనుండుననియోచించి మాససింహమహారాజు తన రెండవతనయుఁడగు మహాసింహుని జగత్సింహునకుఁ బాసటగఁ బాట్నాయండుంచిపోయెను. మహాసింహుఁ డతిసమర్థుఁడగు సేనాపతియు, సాహసియు, రణకుశలుఁడును వేరొందిన ఘోరుషహారి సేవకుఁడునై యుండెను. మహాసింహుఁడు ఎయసున్నోను జగత్సింహునికంటె రెండువత్సరములుచిన్నవాఁడు.

జగత్సింహునియాత్మీయులందఱును పాట్నానుండి వెడలిపోయిరి. కాని, తిలోత్తమయాత్మీయులలోఁ జాలమంది పాట్నానగరమునకువచ్చియుండిరి. దీర్ఘకాలవ్యాపియైనదుర్దశజరిగిపోయినపిదప యువరాజునుజూడవలయునని విమలయాత్రపడుచుండెను. కాని, యాసమయమునఁ బాట్నానగరమునువీడి మందారణదుర్గమునకువచ్చుట జగత్సింహునకుచితముగాదనితలంచి తనయను, అల్లునిఁ జూచుకొఱకు విమలయే పాట్నానగరమునకు వచ్చెను. ఆమెతోఁగూడ నాష్మానీయునువచ్చెను. ఆష్మానిప్రయాణమగుచుండుటనుజూచి లక్ష్మణణియుఁ దనమూటనుగట్టెను. వారినందఱఁదీసికొని యభిరామస్వామి పాట్నానగరమునకు విచ్చేసెను. గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడును పాట్నానగరమును జూడవలయుననునాశను విడువలేకపోయెను. వీరకాకుండ దాసదాసీజనులును, నితరజనులును, వారితోఁగూడవచ్చిరి.

విమల యల్లునియింటియందుండడు. అందుచే గంగాతీరము నందొక పెద్దసౌధమున నామెకు నివాసమేర్పఱుపఁబడియెను. ఆమె తోఁగూడవచ్చిన పురుషులందఱు వేఱుగృహమున నివసించియుండిరి. జగత్సింహునియనుమతిఁబడసి తిలోత్తమ సవతితల్లికడకువచ్చియుండెను. చెవినిబట్టుకొనినచో శిరసుగూడవచ్చునుగదా! కుమారజగత్సింహుఁడుగూడఁ దనప్రాసాదమునువీడివచ్చి గంగాతీరమునందలి యాసౌధమునందే కాలముగడపుచుండెను. అంతయుఁ బరమానందముగ నుండెను. చూచుచుండగనే రెండునెలలుగడచిపోయినవి.

ఒకనాఁటియుదయమున నాసౌధమునంతొక గదియందభిరామస్వామియును విమలయుఁ గూర్చుండి మాటలాడుచుండిరి.

విమల—కావలసినదంతయు నైనది. అసహనీయమైనమహాజ్వాల నింతవఱకునుమాటలాడకుండ సహించితిని. ముందును నిట్లే సహించుచుండుటవలనఁ బ్రయోజనమున్నట్లు కాన్పింపదు. తిలోత్తమయిప్పుడు సర్వసుఖములకు నధికారిణియైనది. మానసింహమహారాజుమెను తనయునకు దాసిగానైన నొప్పుకొనుననుమాటయుఁ గూడ నక్కఱలేకుండ మనయదృష్టముచే నామెను మహాదరముతోఁ గోడలనుగా గ్రహించినాఁడు. ఆమెభర్త పదవియందును ధనమునందును గౌరవమునందును సగ్రస్థానముపహించినాఁడు.

అభి—నీయవివేకముచేతనే మనకిన్నిదుర్దశలును దుర్లుటనలును సంభవమైనవని నిన్నొకప్పుడు తిరస్కరించియున్నాఁడను. ఇప్పుడై సనో, నీబుద్ధిని, సద్వివేచననుగూర్చి శ్లాఘింపవలసియున్నది. మహారాజ్యగునూర్మిశాదేవి చిరకాలమునుండి నీపైఁ జాలదయఁగలిగియున్నది. ఆమెయాశ్రయమునఁ జాలకాలము నీవు సుఖమనుభవించితివి. ఆమెయనుగ్రహమువలననే నీభర్త మానసింహునికో

షాగ్నినుండి రక్షింపబడినాఁడు. ఆమెయనుగ్రహమువలననే నీవు వరించినపురుషుని నీవుపతిగాఁ బడయఁగలిగితివి. ఆమహారాజు పురుషోత్తమనగరమునకు వచ్చినదని తెలిసికొనిపోయి తిలోత్తమనామెకు శరణాగతగాఁ జేసినావు. అందుమూలముననే నీయుక్తాయుక్తవివేచనాజ్ఞానము న్యక్తమగుచున్నది. ఆమహారాజుబుద్ధికొశలమువలననే తిలోత్తమకిప్పుడు సంభవాతీతమగుమహాభాగ్యములభించినది.

విమల— ఆమహారాజు పాదపద్మములకు నేను నిత్యమును ందనములను చేయుచుందును. భగవంతుఁడామెకు సదా సర్వసుఖములు నొసంగి రక్షించుచుండుఁగాక! ఆమహారాజుయనుగ్రహముచే నిప్పుడు నాసకలాభీప్సితములును నెరవేరినవి. తండ్రి! ఇంకముందు నే నీప్రపంచమునందుండు టెందులకు ?

అభి— ఏమి చేయవలయునని యాలోచించుచున్నావు ?

విమల— ఎవనికీజీవితము నర్పించితి నో యాతఁడీప్రపంచమున లేఁడు. నేనీప్రాణము నింక నిలుపుటెందులకు ?

అభి— ప్రాణపరిత్యాగమువలన విశేషపాపము కలుగును. అందువలన నభీష్టసిద్ధి యిసుమంతయుఁ గానేరదు. వత్సా! నాయుపదేశమును వినుము. నీవు జీవనక్రమము. దానివలన సకలశుభములును గలుగును. జీవితమానందమయమగును. సమస్తాశలను త్రోసివేసి పూర్ణానందమున కధికారిణివగుట కభ్యాసమునుజేయుము— ఇదియే నాయుపదేశము.

విమల— మీయుపదేశము శిరసావహింపఁదగినది. కానియీ విషమహృదయజ్వాలానీప్సత్తికి వఱకేయేమియు నుపాయము లేదా ?

అభిరామ— ఉన్నది. సుఖదుఃఖములను సమముగాఁజూచు జ్ఞానమును సంపాదించితివేని యాతనలన్నియు నశించిపోవును.

విమల—ఆజ్ఞానములభించు తెట్లు ? సుఖదుఃఖములు రెండు
ను సమానమని దెలిసికొనఁగలిగినచోఁ గట్టములు నశించిపోవునను
మాట నిజము. కాని, యాజ్ఞానమును బడయుటకు పాప మేమున్నది?

అభి—బిడ్డా ! జ్ఞానసంపాదనమున కుపదేశమాను సాధనము
నావశ్యకములు. ఏకారణములచే నేనిచ్చట బద్ధుడనై యుంటినో
యవియన్నియు ముగిసిపోయినవి. ఇఁక నీకు సాధనవిధానముల ను
పదేశించి వెడలిపోయెదను. మనము మరలఁ బొట్టానగరమునకు
రావలసిన యావశ్యకము లేదు. నీవొక నెలదినములు కుమా రైయొద్ద
ను, నల్లనియొద్దనుండి యానందముననుభవింపుము. దీర్ఘమగునీతొక
కానందమునందు సుఖములేదని నీవు తెలిసికొనియుండవచ్చునని
తోఁచుచున్నది. వ్యర్థమై, నిర్మలానందరహితమైన యీయానంద
మువల్లనఁ బ్రయోజనమేమి ? బిడ్డా! అక్షయమై యనంతమైనయా
నందమునుబడయుటకు నీకు మార్గమునుజూపఁబ్రయత్నించుచున్నాఁ
డను. ఇప్పుడే యీస్థలమునువిడిచిపోవుట కుచితములగునేర్పాటుల
ను జేయరాదా ?

విమల—ఆజ్ఞాప్రకారమట్లే. మొదట తిలో త్తమతోడను పి
దప రాజపుత్తునితోడను నీషపయమునుగూర్చి ప్రస్తావించెదను.
రాజపుత్తుఁ డిప్పుడే యిటనుండి వెడలిపోయినాఁడు. సాయంకాల
మువఱకును నాతనిజూచుట కవకాశముండదు. ఈలోపుగఁ దిలో త్త
మతో నీషపయమునుగూర్చి ప్రస్తావించి నిర్ధారణచేసెనను.

విమలయు సభిరామస్వామియుఁ గూర్చుండిమాటలాడుచున్న
గదిసంఘాపమున సతికౌతుకావహమగు కార్యమొకటి జరగుచుండె
ను. గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు గృహపార్శ్వమందలే యొక వృక్షచ్ఛాయ
ను లక్ష్యశాసాదములనుబట్టుకొని యేడ్చుచుండెను. ఆతఁడట్లయే

డ్చుచుండెనో తెలుపవలయుననిన సంతకుఁబూర్వవత్తాంతము నించు కమికు ముందుగఁ దెలుపవలసియుండును.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు చాలమరత్రిపీడితుఁడై యుండెను. ఏవ తెపేరునందు మొదటియక్షరము “ఆ” యును సంత్యాక్షరము “ని” యునుండెనో యామె తనప్రణయినియని తెలిసికొనియుండెను. అది యొక్కదై వజ్జనివచనము. ఇంతేకాదు. ఆతనిలలాటలిపికూడ నట్లే యున్నది. అందుచే నామాట యసత్యముకానేరదు. ఒకప్పుడభిరా మస్వామికడనుండివిమలకొకయుత్తరమునుదీసికొని పాట్నాసగరము నకుఁ బయలుదే రెను. ఆసంగతిపాఠకులకుజ్ఞప్తి యందుండవచ్చును. అప్పుడు మధురాసింహునిసైన్యములోనిపూర్వపరిచితుఁడును, హాస్య ప్రియుఁడును జ్యోతిశ్శాస్త్రవిదుఁడునై ససైనికుఁడొకఁడు దైవవశ మున నీగజపతినిచూచెను. గజపతి యాతని నానవాలుపట్టలేకపో యినను, సైనికుఁడు గజపతిని సులభముగా నానవాలుపట్టెను. విశ్లే షామోదముగనుండునని యొచించి యాసైనికుఁడు తనగురువనిచె ప్ప వేటొకసైనికుని గజపతియొద్దకుఁ దీసికొనివచ్చెను. ఆగురువు గ జపతివిద్యాదిగ్గజునిలలాటముఁజూచి “ఏవ తెనామాక్షరములలో మొ దటియక్షరము “ ఆ ” యును, సంత్యాక్షరము “ని” యుండునో యా మె నీప్రణయినియనిస్పష్టముగా వ్రాసియున్నది ” అనిచెప్పెను. ఆల లాటలిపి నిస్సందేహముగాఁ దెలిసినపిదప గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు మి గులసంతుష్టచిత్తుఁడయ్యెను. కాని దానివలననై నదేమి ? ఘటనయా తనికిఁ బ్రతికూలమేకాఁదొడంగెను.

అభిరామస్వామి ప్రస్తావనమున విమలతో “ గజపతివి ద్యాదిగ్గజునితోఁ బరిహాసమాడుచుండు టనుచితమని నుడివియుండె ను. అప్పుడచ్చట నాష్మానీకూడ నుండెను. అదిమొదలుకొని విమల

యు నాష్మానీయును నావిషయమునఁ జాలజాగరూకులై యుండిరి. ఆష్మానీ గజపతికెదురుగఁబోవడు. పోయినను మాటలాడదు. మరి యొకదిక్కునకుఁ దొలఁగిపోవుచుండును. సూర్యచంద్రులై శాస్త్రమునకు సాక్షులొ యాశాస్త్రమసత్యమేనా ?

గజపతివిద్యాదిగ్గజు డాష్మానీచేసెడు సన్న్యాసమైన యత్యాచారమునుగూర్చి యామెపై సభియోగమునుదెచ్చుటకుఁ దనకథికారముగలదని స్థిరపరుచుకొనియెను. దేశమునకంతకు నధిపతియైన యువరాజుతనికి విశేషపరిచయుఁడు. అందుచే నాతనికడ “ ఫిర్యాదు ” చేయుటావశ్యకము. జగత్సింహుఁడు గంగాతీరమునందున్న సౌధమునకు సచ్చుసమయమునందు గజపతియునువచ్చి సింహద్వారముకడ కాచినిలుచుండి జగత్సింహుని యాగమననిర్గమనములను జూచుచుండెను. కాని, రాజపుత్తులకెదురుగఁబోయినిల్చుండుటకు, నాతనితో మాటలాడుటకు గజపతికి ధైర్యములేకపోయెను. రాజపుత్తునితోఁగూడ వెనుకనుముందును విచ్చుకత్తులతో రక్షకులుండుటనుజూచి గజపతికి చేతులుకాళ్లునడంక “ తలయెగిరిపోవునేమో ” యనుయోచనహెచ్చయ్యెను. అభియోగమునుగూర్చినయోచన యొక్కడనో యదృశ్యమైపోయెను.

ఒకానొకనాఁడు గజపతి లక్షణికన్నులఁబడియెను. యువరాజువచ్చుటనుజూచి దిగ్గజుఁడొకవృక్షచ్ఛాయకుఁబోయి నిలుచుండి యుండెను. యువరాజుసౌధమునుండి తిరిగివెళ్లినపిదప గజపతియు నాస్థలమునుండి యీవలకువచ్చెను. ఎక్కడనుండియో సచ్చుటకు వచ్చినలక్షణి యాతనిహస్తమునుబట్టుకొనియెను. గజపతితోఁ బరిహాసమాడు టభిరామస్వామికిఁ గోపహేతువని యామె యెఱుంగదు. అందుచే నామె గజపతితో నించుకపరిహాసమాడవలయునని

తలంచి ముఖమును జిల్లించుకొనుట నభినయించి కోధభావమును గనఁబరుచుచు నాతనిహస్తమును బట్టుకొనియెను.

దిగ్గజున కిప్పుడామొదటివేషము లేదు. కటియందుఁగోనతిని ధరించి భుజముపై నామాఘళియున్ననస్త్రమును వేసికొని, కంఠమునందుతులసిమాంబనలంకరించుకొనియెను. అలాటమునందును నాసాగ్రమునందును తిలకముండెను. శుద్ధమైత్రయావేషముతోనున్నయానాగరకునిహస్తమునుబట్టుకొని అక్షుణ్ణి “ఆహా! దొంగచిక్కినాఁడు. చాలఁగావెదకివెనకి శుదకుఁ బట్టుకొంటిని” అనియెను.

అక్షుణ్ణినాకపక్రమముగఁ జూచినను గజపతి భయపడక మనస్సునందిట్లు తర్కముచేసకొనఁదొడంగెను. యత్రాధూమోతత్రావహ్నిః” అక్షుణ్ణీగూపమేఘ మెచ్చటనుండునో, ఆష్మానీరూపజల మెచ్చట వర్షించును. మొగటచూడ నిట్లే తటస్థమైనది. అక్షుణ్ణి నాత్యష్టామేఘము — జలములేదు. శ్రీరాధాపాదపద్మనూపురధ్వన్నులున్నవి—శ్రీరాధాకలేదు. దూరమందున్నకుసుమసౌరభ మిట్లనున్నది—కుసుమములేదు. ఆగతశీలుఁడైననరపతియొక్కపరివారపదజన్మితభూళియున్నది—నరపతిలేఁడు” ఈవిధముగాఁ దనలో వితర్కించుకొనుచుండుటచే అక్షుణ్ణినిజూచి గజపతి పూర్ణానందమునొందకపోయిషను, నాతని కానందముగనేయుండెను. కొంతసేపటికి ధైర్యముఁదెచ్చికొని “నీవు అక్షుణ్ణివి. నీవు అక్షుణ్ణివైనచో నీయాష్మాత్రనీయేది?” అనియెను.

అ—ఆష్మానీయెచ్చటనున్నదో నేనెఱుఁగుదునా? నన్ను జూచిన నీకుఁ జాలదా? ఈవిధముగాఁ గాళ్లచేఁ దన్నుకొనిపోవువాఁడవు, నన్నెందులకు న్యామోహపెట్టితివి?

నేను నీనిమిత్తమై చాలగ నలసియున్నానని నీహృదయము

నందొక్కమూరైన దోచకపోయెనా ?

దిగ్గజ్జు—ఆసంగతిని నేను బాగుగా నెఱుంగుదును. నేనును నీ నిమిత్తము నిజముగఁ బిచ్చివాఁడనై పోయితిని. కాని, యావిషయము బాగుగా నీకుఁ దెలియలేదు. ఆష్టాశీతో నాకుఁ జాలపనియున్నది. అనేక దినములనుండియున్న ప్రణయము; తటాలున నామెను విడనాడవీలులేదు. నీవు దయచేసి యామెనొక్కమారు తీసికొని వచ్చెదవా ?

ల—నా కేమియగత్యము ? తమశత్రువును తామే తీసికొని వచ్చి పాలుద్రావించువారుందురా ? నేనామెనెప్పుడును తీసికొని రాను. నేను నిన్నికవిడువను. నావాఁడవగుదువో, లేదో చెప్పుము.

దిగ్గజ్జు—నిజముగా నీవాఁడనయ్యెదను. కాని, సుందరీ! ఆష్టాశీ నీనివీడ్చి నీతోఁగూడవచ్చుటకుఁబూర్వ మొక్కసారి యామెను కడస్థాఠిచూచి యామెకడ సెలవుఁగైకొను టుచితముకాదా ? నాతోడు ! అందులకేదైనఁ దగినయుపాయ మాలోచింపుము.

ల—అదెప్పుడును జరుగదు. నిన్నాష్టాశీతో మాటలాడనీయను. నీవామెను దూరమునుండియుఁ జూడఁగూడదు. ఆష్టాశీయును నీవును నొక్కచోనుండగా నెప్పుడైన నేను జూచుటతటస్థిఁ చెనేని నీకాక్షణముననే సమాజ్జనీప్రాయశ్చిత్తము తప్పక సిద్ధించును.

విషమసమస్య—దిగ్గజ్జుఁడు చాలసేపుయోచించి విదప “అట్లయినచో నీజనమ్రమున నిక నాష్టాశీని జూడఁగూడదా ? ” అని యెను.

ల—ఎప్పుడును జూడఁగూడదు.

దిగ్గజ్జుఁడెచ్చుచు లక్ష్మణిపాదములనుబట్టుకొని “సుందరీ !

అట్లయినచో నేను చచ్చిపోయెదను. నన్ను జంపుటవలన నీకు లాభమేమి? ” అనియెను.

లక్ష్మణియు మిగులఁగష్టముమీఁద నగవునాపుకొని “ నీవు చచ్చిపోయిననుమంచిదే. నిన్ను యమసదనమునకై నపంపించెదను గాని, యాష్మానీవాఁడవగుట కామెయొద్దకుఁ బంపుట కొప్పుకొనను ” అనియెను.

గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁడు రోదనముచేయుచు లక్ష్మణిపాదములనుబట్టుకొనియుండఁగా నభిరామస్వామి యచ్చటకువచ్చెను. ఆతని నిజూచినతోడనే లక్ష్మణి పారిపోయెను. పారిపోవుటకు శక్తియు నిష్టమునుగలవాఁడైనను దిగ్గజుఁడు పారిపోవలేదు. అధోముఖుఁడై యచ్చటనే నిలుచుండియుండెను.

అభి—మూర్ఖా! ఆస్త్రీలందఱు నిన్నుఁ బరిహాసముసేయించున్నారు. ఆసంగతి తెలిసికొనుటకు నీకు బుద్ధిలేదా? నీలలాటమునందీప్రణయము వ్రాసియున్నదని యెవఁడనియెనో యాతఁడు నిన్నుఁ బరిహాసముచేయుటకై యట్లుచెప్పినాఁడు. అది యసత్యప్రమాట. నేను జ్యోతిషమునందు బాగుగా గణితముచేసిచూచినాఁడను. నీలలాటమునందట్టిదేదియు వ్రాయఁబడియుండలేదు. నీవు నాయనుగ్రహమునుగోరుచుంటివేని, యాకుత్సితవ్యాపారములనన్నిటిని విడిచిపెట్టుము. నాతోఁగూడరముద్ర.

చేయనది లేక గజపతివిద్యాదిగ్గజుఁ డధోముఖుఁడై గురువుననుసరించి వెడలిపోయెను.

పదునేడవ ప్రకరణము.

జగత్సింహునిరాజ్యప్రారంభమునందు విశాలమైనయాప్రదేశమునం దెచ్చటను నెట్టియశాంతియుఁ గనుపట్టలేదు. సర్వత్ర ప్రకృతిపుంజము నిరుపద్రవమై నిశ్చింతతో నెమ్మదిగనుండెను. భిన్న భిన్నములుగానున్నయామూఁడుదేశములందును నసంతోషమునునదిలేదు. విదోహవహ్నిప్రభూమము లెగయుచుండెననియెఱివార్తలెచ్చటను లేవు. స్వాతంత్ర్యభావముతోఁ బ్రేమమయియైనహృదయేశ్వరినిగూడి నూతనముగ సంపాదించినపదశౌరవములననుభవించుచు జగత్సింహుఁడు పరమానందముతోఁ గాలమును గడపుచుండెను.

కాని, ప్రపంచమునందెచ్చటను నానందము చిరస్థాయియై యుండఁజాలదని తోచుచున్నది. ఆనందకుసుమము వికసింపఁగనే నిరానందకీటకమలక్ష్యభావముతో వచ్చి దానినాకృమించుకొని, దానిభోభాసాందర్యములను హరించి, దానిని వికృతముగను విరూపగను జేసివేయును. ఆకస్మికముగ నొరిస్సానుండి రామచంద్రదేవమహారాజు—నవాబగునస్రానుఖాను విశేష సైన్యములను సంగ్రహించుచున్నాఁడనియు, యుద్ధమునకు సన్నద్ధుఁడగునట్లు తోచుచున్నదనియు శీఘ్రకాలములోనే యొరిస్సాదేశమున నశాంతికలుగుననియు జగత్సింహునకు వర్తమానమంపెను.

ఆవార్తనువిని జగత్సింహుఁడు మిగులఁ జంచలచిత్తుఁడయ్యెను. కుమారమహాసింహునితో నాలోచించి యేమిచేయవలసినదనియు, నిర్ధారణము సేయవలయునని నిశ్చయించుకొనియెను. యుద్ధము

నుజేయుటయే కర్తవ్యమని నిశ్చయించి యప్పుడే తాముకూడ రణ సన్నద్ధులుకావలయునని యన్నదముక్తిరువుడు నాలోచించుకొనిరి. మొగలాయీలపక్షమున నాలోచన లారంభమయ్యెను.

కొలదిదినములలోనే యొరిస్సాదేశపురబహులనవాబగు నస్మాన్ ఖాను స్వయముగా సైన్యములనుదీసికొనివచ్చి చాలవట్లరి చేయుచున్నాడనియు, పూరిపట్టణమును మరల నాక్రమించుకొని తమకై వశమున నుంచుకొన్నాడనియు, రామచంద్రదేవరాజు వే టుదుర్గము నాశ్రయముగాఁజేసికొనియున్నాడనియుదుర్గము పతాను లవశమగుననుభయముగలుగుచున్నదనియు సమాచారమువచ్చెను.

పతానులను నాశనముసేయవలయుననునత్సాహముతోఁ గు మారమహాసింహుఁడు గొప్పసైన్యమునుదీసికొని యొరిస్సాకుఁ బ యనమైపోయెను. భద్రకుసమీపమందనియొకస్థలమున న్నాతఁడు శత్రుసైన్యములనుజూచి యచ్చటనే యుద్ధమునకుఁ బ్రారంభించె ను. అస్మాన్ ఖానుస్వయముగా సైన్యములనడుపుచు సత్యంతోత్సా హముతో రణమొనర్చుచుండెను. యుద్ధమునందు జయలక్ష్మిత్రయ స్మాన్ ఖాను నాశ్రయించెను. మొగలాయీల కతిలజ్జాకర్మమైనప రాజయమయ్యెను. మహాసింహునిసైన్యము చాలవఱకు మృత్యు ముఖమునఁ బడిపోయెను. హత శేషులగుసైనికులు ప్రాణభయము చేఁ బలాయనులైపోయిరి. తుదకు మహాసింహుఁడును రణక్షేత్ర మునుండి వెనుదిరుగవలసివచ్చెను.

పతానులు మరలనొరిస్సాదేశమునంతను జయించి తమస్వాధీ నములోనికిదీసికొనిరి. కాని, యత్సాహశీలుఁడును సయేషామూల మునఁగలిగినకొత్త బలముచే మిగులధైర్యమునుజెందినసాహసుఁడు నగునస్మాన్ ఖానున కొరిస్సాదేశముతోఁ దృప్తి కలుగలేదు. వంగ

దేశమునుగూడ జయింపవలెననునదేశముతో నాదేశమునకభిముఖముగ సైన్యమును దీసికొనివెళ్లెను. మహాసింహుఁ డెంతయోప్రియత్నించియు నామహాప్రవాహము నాపలేకపోయెను.

జగత్సింహుఁడుగూడ రణరంగమునకు వచ్చిచేరెను. అప్పటికప్పుడే పఠానులు వంగదేశమునఁ జాలభాగము తమవశముచేసికొని రాజ్యసాలసముసేయుచుండిరి. అత్యల్పకాలములోనే పఠానులు మేదినీపురము మల్లభూమి కోల్లానులను సంపూర్ణముగాను, వీరభూమి వర్ధమానములయందుఁజాలభాగమును దమవశముఁజేసికొనిరి. ప్రతియుద్ధమునందును నస్మానుఖానునకే జయముగల్గుచుండెను. ఆతనిశక్తి సాహసాదులనుజూచి శత్రుప్రక్షమువారు ముగ్ధులగుచుండిరి. ఆతనిబాహువులయం దెప్పుడును జూడనిశక్తియు, నాతనిహృదయమునం దనంతమైనయత్సాహోద్యమములును వర్ధిల్లుచుండుటఁజూడఁజయిలక్షిత్తయాతనికి నిత్యసంగినియేమోయనునట్లుతోఁచుచుండెను. ఒరిస్సాదేశము మొగలాయీలచేతినుండివదలిపోయినదనియు, వంగవిహారదేశములుకూడఁ గొలఁదికాలములోనే మొగలాయీలనుండివీడి యస్మాన్ ఖానునియధికారపాశమున బద్ధములై పోవుట కవనతమస్తకములతో నిలుచుండియున్నవనియు నందఱు ననుకొనఁజొచ్చిరి.

అస్మాన్ ఖానునియాజయోల్లాసమునుజూచి యయేషాపాండేడియానందమునకు మితిలేకుండెను. కేవలము నస్త్రధారణముచేసి రణక్షేత్రమునందవతరింపకపోయినను నాదేవియే యాసమరవ్యాపారమునఁ బ్రధానాధిపత్యమును వహించియుండెను. ఆమెయనేకయుద్ధములతోఁదనదాసీజనసహితముగ నేగియస్మానుఖానునితోఁగూడనుండుచువచ్చెను. అనేకయుద్ధములలో రణవిరతిసమయముననస్మానుఖానయేషాఖటకుటీరమునకువచ్చి యామెతో నాలోచనము సేయుచుం

డెను. అయేషామంత్రీశ్వము చేతను బుద్ధికౌశలము చేతను సులభము గా నస్మానుఖాను ప్రతియుద్ధమునందును జయమునుబొంద నారంభించెను. రోగమునుండివిముక్తయైనపిదప నయేషాయు సస్మానుఖానునుజేయవలసినదానినిగూర్చి యేమేమిమాటలాడిరో యదియంతయు నిప్పుడు సఫలమగుచువచ్చెను. అస్మానుఖానుని యుత్సాహమునకుఁ బౌరములేదు. రణరంగమునకు జగత్సింహుఁడువచ్చినను సఖ్యాన్ ఖానునకుఁ బరాజయముగలుగుట లేదు. తుదకు జగత్సింహుఁడు సముక్తిమున యుద్ధముచేయుటనువీడి కౌశలముచే నస్మానుఖానుని వినాశనమునకు వలయునుపాయముల వెదకఁదొడంగెను. వెంటనే యందులకవకాశమును దొరకెను.

అస్మానుఖాను వర్ధమానమును జయించినచో బంగాళాదేశ శాశిపత్యము సంపూర్ణముగాఁ దనకుఁ గరగతమగుననియుఁజ్ఞాపించి యట్లుచేయ స్థిరముచేసికొనియెను. వర్ధమానమునుజయించునిమిత్తమాతఁడు మొట్టమొదట మందారణదుర్గము నాక్రమించుకొనవలసియున్నదని తలంచెను. మందారణదుర్గము పతానులవశమై యచ్చటవారిసైన్యమునుంచుకొనుట కనుకూలమయ్యెనేని వర్ధమానమతిసులభముగా వారికిఁ జిక్కఁగలదు. ఈయభిప్రాయమును మనముననిడికొని యస్మానుఖాను తనసైనికులలోఁ జేరొందినవారిని మందారణదుర్గాభిముఖముగనేగ నియమించెను. జగత్సింహుఁడప్పుడు వర్ధమానమునందుండెను. ఆసంగతి యస్మానుఖానెఱింగియుండెను. జగత్సింహుఁడు డొక్కొక్కప్పుడు వర్ధమానమునుండి మందారణదుర్గమునకు వచ్చుచుండవచ్చునని యూహించి మందారదుర్గస్థమీపారణ్యములలో నచ్చటచ్చట నెవ్వరికిని గనఁబడకుండ దాఁగియుండి యాతఁడెప్పుడైన నత్తవారింటికి వచ్చునేమో చూచుచుండుఁడ.

యు వీలైనచో నాతని బ్రాణములతో బందిగాఁజేసి తీసికొనిరావ
లసినదనియు నట్లుసాధ్యపడనిచో నాతనిని వధింపనచ్చుననియు,
దానుసరిగా సమయమునకు వచ్చి స్వర్గస్థుఁడై నవీరేంద్రసింహునిమ
ర్గము నాక్రమించుకొని యుద్ధముచేయుమార్గమును జెప్పెదననియు
సస్మాన్ ఖాను తనసైనికులకుఁ జెప్పిపంపెను.

సైనికులు పదేళ్లను సారముగ్గ మందారణదుర్గసమీపారణ్యము
న దాగియుండి జగత్సింహునియాగమనమును నిరీక్షించుచుండిరి.
జగత్సింహుఁ డొక్కసారియైనను మందారణదుర్గముకడకు రాలేదు.
ఆతఁడు నగ్ధమానమునుండి యల్పసంఖ్యగల సైనికులను గూడఁ దీసికొ
ని యొరిస్సాభిముఖముగ బయలుదేరెను. ఎవరును సంచారముచేయ
నియొక కాలిమార్గము గుండనేగి యస్మాన్ ఖానుని జుట్టుముట్టనలయున
ని యాతనియభిప్రాయము. యోధులిరువురు నొకేరీతి మాలొచన
తోఁ బరస్పరజయాభిలాషులై పోవుచుండిరి. వారిరువురును కొంచె
ముకొంచెముగ సైనికులను దీసికొని ప్రచ్ఛన్నభావముతోఁ బోవు
చుండిరి.

సునర్ణరేఖానదీతీరమున కత్యల్పదూరమున సస్మాన్ ఖాను
నిపక్షమువారు విడిసియుండిరని జగత్సింహునకు వార్తవచ్చెను.
జగత్సింహుఁ డస్మాన్ ఖానుని బట్టుకొనుట కిదేయదననియెంచి త
ప్రయత్నముతో నచ్చటకు వచ్చుచుండ సస్మాన్ ఖాను శత్రుని
యభిప్రాయమును గ్రహించి యుద్ధవిరతిసూచక మైనయొక పతాక
ము నొక దూత చేతికిచ్చి జగత్సింహునియొద్ద కంపించెను.

దూత యునరాజు సమక్షమునకు వచ్చి విసేతభావముతో నిట్లు
విజ్ఞాపనము చేసికొనియెను.

నేటియుద్ధమునం దుభయపక్షములవారికిని లక్ష్యమొకటి

యేయని తోచుచున్నది. అస్మానుఖాను నంత మొందింపవలయునని యువరాజుగారియభిప్రాయము. యువరాజుగారి నంత మొందింపవలయునని నవాబుగారియభిప్రాయము. ప్రకృతమునసంభవించిన యీ ఖండయుద్ధమునలన నింతకంటె వేఱుద్దేశముండునని తలంచుట కవకాశములేదు. అట్లయెనచో నకారణముగా నరహత్యల నుజేయకుండ యువరాజును, నవాబును ద్వంద్వయుద్ధము చేసినచో సులభముగా నుభయపక్షములవారియుద్దేశములును సఫలములగును. ఈవిషయమున యువరాజుగారియభిప్రాయమేమి ? ”

జగత్సింహుఁడు యుద్ధోద్యమమును నిలుపుచేయవలసినదని సైనికులకాజ్యయొసంగి యాదూతతో “ నేనావిషయమున సంగీకార మొసంగుచున్నాఁడను. నీవు నవాబునకుఁ దెలుపుము. నేను యుద్ధమునకు సిద్ధముగ నున్నాఁడను. నవాబు యుద్ధమునకు వచ్చుట కాలస్యమయ్యెనేని నాకాసమాచారమును దెలియఁజేయుమని నేను వేఁడుకొనుచున్నట్లు మీప్రభువుతో విన్నవింపుము ” అనియెను. దూతయభివాదనముచేసి వెడలిపోయెను. దూత తిన్నగ నస్మానుఖాను నిశిబిరములోనికిఁ బోవుటను జగత్సింహుఁడును నాతనిసైనికులును దూరమునుండిచూచిరి. పిదపఁ గొంచెమునేపటిలోనే యస్మానుఖాను సశస్త్రుఁడై బయలువెడలి జగత్సింహున కభిముఖముగ వచ్చుచుండెను. యువరాజుసమీపమున నాతనియశ్వము సుసజ్జితమై నిలుచుండియుండెను. కాని యస్మానుఖాను నడచివచ్చుచుండుటనుజూచి జగత్సింహుఁడును నశ్వమునధిష్ఠింపక యత్యుత్సాహముతో నస్మానున కభిముఖముగఁ గొంతదూరము ముందునకుఁబోయెను.

వీరాగ్రగణ్యులిరువురును సమీపించినతోడనే జగత్సింహుఁడు “ మీసందర్భనమప్పుడొక సారియొనది. మరల నిదియొక ఘారు—

ఈసందర్భమున మనకిరువురకును తుదిసందర్భమున నానమ్మకము. ఈస్థలమునుండి మనయిరువురిలో నొక్కఁడుమాత్రమే వెనుదిరిగిపోవుట సంభవించును " అనియెను.

అస్మాన్ — మనయిరువురకును మున్ను జరగిన ద్వంద్వయుద్ధ సమయమునందే నసందర్భమున కడసందర్భమునుకొనుఁడు. ఇప్పుడు మనమిరువురము నాద్వంద్వయుద్ధముకొఱకే యిచ్చుటఁజేరితిమి. మీరునాకుఁబరమశత్రువులు. నాశత్రువును నాస్వహస్తముతోడనే కడతేర్పవలయుననునాశతో నీద్వంద్వయుద్ధమునేర్పఱచితిని. ఈసారి నాయాశ సఫలముకాఁగలదనియే నానమ్మకము.

జగ — వ్యర్థముగా నాగ్వయముఁజేయుటకై మనమిచ్చుటకు శాస్త్రేదు. మీరు యుద్ధమునకు సంసిద్ధులై యుండవలయును.

అస్మా — (గర్వముతో) నేను సిద్ధముగా నున్నాఁడను. మీరు ప్రాణములను రక్షించుకొనుట కుపాయమును వెదకుకొనవలయును.

తుములయుద్ధమున కారంభమయ్యెను. ఉభయపక్షములయం వలివీరులును దూరమున నిలుచుండి చింతాకులులై భమానకమైన యాయుద్ధమును బ్రత్యక్షముగాఁ జూచుచుండిరి. ఇరువురినై పుణ్యమును, హస్తలాఘవమునుజూచి దర్శకు లాశ్చర్యమునొందుచుండిరి. ఇంతలో నస్మానుఖానునిక త్తి జగత్సింహునిక త్తిదెబ్బచేఁ జూర్ణమై పోయెను. అస్మానుఖాను భల్లమునుదీసికొని రాజపుత్త్రునిఁ గొట్టవలయునని యత్నించెను. జగత్సింహుఁడును గత్తినివిడిచి భల్లమును గైకొనియెను.

అస్మానుఖాను వేసినభల్లము యువరాజుకంఠమునకుఁదగిలి యించుక చర్మమును రాచికొనిపోయెను. ఆశ్చర్యకరమైనశిక్షాకౌశలముచే యస్మానుఖాను శరవేగముతోఁబోయి తనభల్లమును దీసి

కొనియెను. రాజపుత్తుఁడు వైచిత్రభల్ల మస్మానుఁఖానునిరము నకుఁ దగిలెను. ఆయాఘాతముచే నాతనియుష్ణీషము దూరముగాఁ బడిపోయెను. కాని, తలకువిశేషముగ దెబ్బతగులలేదు. విచిత్ర వక్షతతో రాజపుత్తుఁడు తనభల్లమును మరలఁ దీసికొనియెను. కాని, యాతఁడు దానినితీసికొనుటకుఁబూర్వ మస్మానుఁఖానువేసిన భల్లము జగత్స్పింహునిపార్శ్వమునకుఁ దగిలెను. జగత్స్పింహుఁడు దానిని మరలఁబుచ్చుకొనుటక సామానునకు సావకాశమియకుండ దానినిఁగూడఁ దానేతీసికొని యస్మానుఁఖానునితలకుఁ గుటివెట్టి బలముగా విసరివైచెను. అది ప్రచండవేగముతోఁగోయి యస్మానుని తలకుఁదగిలెను. మెదడునుగదపివైచిన యాయస్త్రాఘాతముచే న సామానునకుఁ గన్నులుచీకట్లుగఁగ్రమ్మెను. నాల్దిక్కులును శ్వామాకారముగాఁ గనుపట్ట నించుక సేపాతఁడు నిచ్చేపట్టణ్డై నిల్చుచుండి యుండెను.

జగత్స్పింహుఁడాసమయమునఁ గొంచెముదూరము దగ్గరకు వచ్చి యస్మానునివక్షస్థలమునకు సరిగాగుటివెట్టి బలముకొలఁదిని భల్లమును విసరివైచెను. అప్పు డస్మానుఁఖా నాత్మసంరక్షణముచేసి కొనుట కశక్తుఁడై యుండెను. ప్రేక్షకులండఱును రాజపుత్తుని యాభల్లముచే నసామానునిపాణములు పోయిననితలంచిరి. జగత్స్పింహుఁడు తనబలముకొలఁది నాభల్లమును విసరివైచెను. ఆక్షణమున భూమినిజీల్చుకొని యుద్భవించినట్లొకస్త్రీ యటఁబ్రత్యక్షమయ్యెను.

ఆసుండరి మానసికచింతవలె నతిసూక్ష్మగామినియై టెప్పపాటుకాలములో రాజపుత్తునిచేతినుండివచ్చుభల్లమునకును, నసామానుఁఖానునకునుసడుమవచ్చి నిల్చుచుండెను. చూచువారందఱి నేమియుఁ

దోచక యూరకుండిరి. నానినోటినుండి యాతనానూచకమైన “ఓహో” అనుశబ్దముబయలువెడలెను. అస్మాన్ ఖానుని నిమిషమాత్రా జ్ఞానావస్థ యప్పటికి వదలిపోయెను. జగత్సింహుఁడు శరీరమువడకుచుండ నార్తభావముతోఁ దనరెండుచేతులను బైకెత్తెను. ఆతని హస్తమునుండివెడలిన యాభల్ల మాసుందరి వెన్నును భేదించుకొనిపోయెను. తోడనేయాశ్రీ యస్మానునివక్షస్థలముపైఁబడి బిగ్గటగా “గుణమయసోదరా ! అస్మాన్ ! నాజీవితము నీయశేషయాతనలకుఁ గారణమైనది. జన్మాతరమునందు నేను నీదుఃఖమునకుఁ గారణముగానుండకుండవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను” అనియెను.

ఆసుందరి, అయేషా ! అష్టాడికయుద్ధసంబంధములగు యోచనలెవ్వరికిని లేవు. అస్మానుఖానాసుందరిని వక్షమునఁజేర్చికొని భల్లము నామెవక్షమునుండి పెరికివైచెను. జగత్సింహుఁడు చేతితోఁదలనుమోదుకొనుచు “అయ్యో ! జగత్తునందలిసారరత్నమీవిధముగా నాభల్లముచేఁబడిపోయినదే. నాకుఁ బరమహితైషిణియైనదేవి మహాప్రస్థానమునుజేయుచున్నది ! అస్మానునియస్త్రాఘాతముచే నీకృతఘ్నునిప్రాణమింతకుముందే నష్టమైపోయినచో నింతటిదారుణము సంభవించియుండదుకదా !” అనివాపోవఁజొచ్చెను.

అయేషా—రాజపుత్రా ! సమీపమునకురమ్ము—ప్రేమమేయుండవగునోసోదరా ! అస్మాన్ ! నాకికఁగాలములేదు. చెప్పవలసినదియు విశేషముగలేదు. రాజపుత్రుఁడు బుద్ధిపూర్వకముగ నాపై భల్లమును విసరలేదు. అందుచే నాతఁడు దోషియని తలంపఁగూఁడదు. అదృష్టదోషమువలన నాహృదయముపైనాకుఁ గలయధికారమును బోఁగొట్టుకొని యావజ్జీవమును, దుఃఖమునకు లోనైతిని. నిన్నును దుఃఖసాగరమునందు ముంచివైచితిని. అభిన్నహృ

దయసోదరా ! నీవు ప్రేమమయుడవు. నీ ప్రేమమున అవతేశమునొందగలిగినను జనులు ధన్యులగుదురు. స్వర్గమునకును నంతటి ప్రేమయుండదు. జన్మాంతరమునందును నీయీయతాకిక ప్రేమననుభవించు నధికారమునుండి వంచితనుగాకుండునట్లు నాకాశీర్వాదమొసంగుము "అనియెను.

శిబిరమునుండి వైద్యులుపచ్చినిలుచుండిరి.

అయేషా—వైద్యులవలనఁ బ్రయోజనమేమియును లేదు. ఈయాఘాతమునకుఁ బ్రతీకారములేదు. రాజపుత్రా ! నేను నిన్నత్యంతముఁ బ్రేమించుచున్నాను. ప్రతిదానమునుబడయవలెనన్ననాశలేకుండ నాప్రాణములయందలిప్రాణయమునంతను నీపాదపద్మములకడ సర్పించితిని. అర్పించినదానిని వెనుకకుఁదీసికొనుటకు నాకుసాధ్యముకాదు. వేఱొకప్రక్క నానిమిత్తము ప్రాణయసాగరము సిద్ధమైయున్నది. నేను దానినిజూచియుఁ జూడనిదానివలె నున్నాను. అందునిమిత్తమై నేననేకులహృదయములను దుఃఖసాగరమున ముంచి చిరకాలము సెలవుఁగైకొనుచున్నదానను. రాజపుత్రా ! నన్నుక్షమింపవలయును. నేనీజన్మమునందు మరల నిన్నుఁ జూడకుండునని యనుకొనియుంటిని. కాని, నాజీవనమునకు జీవనమైన యస్మానుఖానునివక్షమున భల్లముగుచ్చుకొనుననియెడిభయముచే నేనిప్పుడు కనఁబడవలసివచ్చినది. అయేషాదురదృష్టవంతురాలు. ఆమెజీవనము శీఘ్రముగఁ బోయినచోఁ బరమమంగళమగును.

జగ — ఏదేవికీజీవితము చిరఋణబద్ధమై యున్నదో, ఎవ్వరియందీజీవిత మసంఖ్యోపకారములచే బద్ధమైయున్నదో, ఎవరికిసమానమీప్రపంచమునందేఱియును లేదో, ఎవరియెడల నాకృతజ్ఞతయనంతమైయున్నదో, అట్టియయేషాను, కరుణామయిని, నిష్కారణ

ముగ్ధ నాహస్తములతో నంత మొందించితిని, అసహనీయమైనయీనుః
 ఖమాజన్మాంతమును నాహృదయమును వీడిపోవునదికాదు. ఈకృ
 తఘ్నుఁడెందులకే ప్రాణాంతములగుననేకాపదలనుండి విడివడియె
 గాఁబోలు! హా! దైవమా!

అయేషా—యువరాజా! మఱచిపోముక్త. విషమయమైనయ
 యేషాజీవితమునందలివిషయములనన్నిటిని మఱచిపోముక్త. నీవు సు
 ఖముగాఁ గాలముగడపవలయునని ప్రార్థించుచున్నాను. నాసోదరి
 తిలోత్తమ కీవరమానమును దెలియనీయకుము. నాకు సెలవొసం
 గుము. పోయెదను.

రాజపుత్రిఁ డధోముఖుఁడై రోదనముచేయఁదొడఁగెను.
 అయేషా శరీరమందలిగాయమునుండి రక్తము ప్రవహింపనారంభిం
 చెను. ఆమెకంఠస్వరము మిగులసంక్షుబ్ధమైపోయెను. అతికష్టముతో
 ధామే యిట్లుచెప్పఁదొడఁగెను. “అస్మాన్! ప్రేమమయా! నీముఖ
 మునివుడు బాగుగాఁ జూడఁజాలను. ఇక సావకాశము లేనట్లు
 తోఁచుచున్నది. ఈజీవితమునందు నీకనేకయాతనలను గలుగఁజే
 సితిని. నీకిప్పుడుకడ సారికష్టమునుగలిగించి వెడలిపోవుచున్నదాననుః
 అన్నా! అస్మాన్! ఈయంతిమసమయమున నాసకలాపరాధము
 లనుక్షమించి నాకు సెలవొసంగుము”

అస్మానుఖానుని నేత్రములయందు నీరులేదు. హృదయమున
 నిట్టూర్పునులేదు. నోటినుండి మాటయునులేదు. యోధ్యవస్త్రముల
 నుధరించి యున్నయావీరుఁడు పాషాణవిగ్రహమువలె నిశ్చలభా
 వముతోఁ గూర్చుండియుండెను. ఆతనియంకపీఠముపై శోణితనిషి
 క్తయు, మృత్యుకబళితయు నగునాభువనమోహినియుండెను.

జ్యోత్సింహుఁడు కాతరభావముతో “నవాబుసాహేబ్! న

వాబునందని మీకడ సెలవుగైకొనుచున్నది" అనియెను.

అస్మాన్ — (ఆశ్చర్యముతో) ప్రాణేశ్వరీ ! సెలవుగైకొనుచుంటినని చెప్పుచుంటివా ? ఏరమణీమణినిముహూర్త కాలముచూడకపోయినచో భువనమే యంధకారమయముగఁ గన్పట్టుచుండునో, ఏదేవిప్రసన్నతను లక్ష్యమునందుంచుకొని నేనీజీవితమునందలి సమస్తకార్యములను చేయుచుంటినో, అట్టియామెకు సెలవొసంగుటయా ! ప్రాణేశ్వరీ ! నీవు కొంచెముముందుగఁ బోదలఁచుకొంటివా ? నీయస్మాను నీవెనువెంటనేవచ్చును.

అ — మాటాడలేను. చెప్పవలసినది ముగిసినది. నాతల్లిదుఃఖినియైననాతల్లినిసమాధానపెట్టము. నీవునాయెడలఁజిరకరుణామయుడవని నేనెఱుంగుదును — నీయంకపీఠముపై మరణము — స్థూలసుఖముగానున్నది — అస్మాన్ — ఎంతశోభ! నీవును — నేనును — స్వర్ణరథమునందు — సోదరీసోదరులము — ఎంతమాధుర్యము — ఆహో! పోవుదము — అస్మాన్ !

అయేమానోటినుండి యిక్కమాటలేదు. సముజ్వలమైనయావర్తిక, యాకస్మికముగ నారిపోయినదనియు, సౌందర్యశోభాయుక్తమైనపుష్పమకాలమున రాలిపోయినదనియునందఱు ననుకొనిరి.

ఉపసంహారము.

అతిరమణీయ ప్రదేశమందలి యొక సిద్ధతస్థలమున సయ్య
 షావరవపువును సమాధిచేసిరి. ప్రతిదినమున నుదయమునను నా
 యంతసమునను నొక పురుషుఁ డాసమాధికడకువచ్చి సమాధిపై శిర
 సుంచి మానియై యశ్రువర్షమును గురియించుచుండుట సనేకులు
 చూచుచుండిరి. ఆమనుష్యుఁడ సామ్రాజ్యమును.

ఆదురవస్థసంభవించినపిదప నుత్సాహమును, బలమును స
 స్మానుఖానునిపడిచిపోయినవి. ఏనాకీమఃశిబలముచే ససామ్రాజ్యమును
 బట్టియొక యెన్నో, ఆమె యాతనిని పిడిచిపోయినది. మరల నొకటి
 రెండుయుద్ధములందు సులభముగా ససామ్రాజ్యమునోడిపోయెను. పఠాను
 లసమస్తాధికారములును మొగలాయీలవశమైపోయినవి. అందుకొఱ
 కసామ్రాజ్యమునొకన్వీర్యునిని విడువలేదు. ఒరిస్సాదేశమునఁ
 బఠానులయాధిపత్యము సమాప్తమైపోయెను.

ఘటనాఘటనసమర్థుఁడగు విధివిధానములూ శ్చర్యజనకములు.
 కాశ్మీరబీగము సోదరునితనయయగునయేషా యొక్కడ? కటుల్ ఖానుని
 యింటఁ బెరుగుటెక్కడ? డిల్లీలో మొగలాయీలకడ నేవకుఁడుగను
 న్నపఠానునితనయఁడెక్కడ? ఆతేండ్లవయసున మాతృవియోగము
 తటస్థిప బంధువని కటుల్ ఖానునియింటనభివృద్ధిఁ జెందుటెక్కడ? ఆత
 నిసుగుణసంపత్తిని, ధైర్యసాహసములంజూచి కటుల్ ఖాను తనపుత్రు
 నిగనెచ్చి సంతోషించుచు సర్వసేనాధిపత్యమునొసంగుటెక్కడ? మా
 నసింహమహారాజు తనయఁడెక్కడ? బందీయై కటుల్ ఖాను భవన
 మునేఁ జేర్చియేషా ప్రేమకు నిలయమగుటెక్కడ? ఈఘటనముకం

తె విచిత్ర మేమికలదు? సంతతభోగపరాయణుడగు శ్యామలముని
 నిఘోషమునఁ బఠానురాజ్యమున కేమైన భంగమువచ్చునేమోయని
 తలంచుచు సామ్రాజ్యమును నిరంధరముగా గ్రహించి రాజ్యాధికార
 మొసంగి యతనిఘోషమున పఠానురాజ్యమొంతయు వృష్టిలోనికి
 వచ్చుననుకొనిన కటుల్ ఖానుని యుద్దేశ మేమైనది? భారతవంశమునఁ
 బఠానులయాస్పత్యము మొదలంటనిరూఢమైపోయినది. విధిచెడ
 ములవిలంభములుకదా!

అ సామ్రాజ్యమునిజీవితాంతమున నాతని యిచ్చానుసారముగా న
 యేషానమాని పార్శ్వమున నాతనిసశ్వరక శేబరము సంరక్షితమునే
 యుఁబడియెను.

సమాప్తము.

గ్రంథ ప్రచారిణి గ్రంథ నిలయము.

నిడదవోలు కృష్ణాజిల్లా.

ఇందు రెండుమాసములకొక నవల చొప్పున వెలువడుచుండును. డెమ్మిసైజున నూలుపేజీలకాగణాలచొప్పున పోస్ట్‌జి మే మే భరించి చందాదారులకును, పోస్ట్‌జి గాక ఇతరులకు 0—8—0 చొప్పున నిచ్చెదము. ఎన్ని వందలపేజీలవలయైన ఒకరూపాయికి మించియండును. ప్రవేశరుసుఖుగా 0-2-0 యీయవలయును. అన్ని యుక్యాలికో బయిండుగుల చక్క-నివలలు.

వెలుపడిన నవలలు.

	చందాదారులకు			ఇతరులకు.		
1. * దుర్గేశవంధని. 240 పేజీలు.	0	12	0	1	0	0
2. * వసుమతీవంధని. 310 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
3. లలితచంద్రహాసము. 176 పేజీలు.	0	10	0	0	14	0
4. * మృణ్మయి. 256 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
5. * శ్రీ తారామ. 320 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
6. * నూర్జహాను. 340 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
7. రాజసింహ. 31 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
8. మాధవీబల. 256 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
9. మృణాలిని. 256 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
10. మంగళము. 256 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
11. దురదృష్టవంతులు. 350 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
12. విషవృక్షము. 276 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
13. ప్రయాదావనము. 32	1	0	0	1	8	0
14. వంగపదీత. 275 పేజీలు.	1	0	0	1	5	0
15. కమల. 424 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0
16. నవలయంబు. 310 పేజీలు.	1	0	0	1	8	0

* ఈ గ్రంథములెదును, ప్రొఫెసర్-జిల్లాని 4, 5, 6, ఫారములకు పఠనగ్రంథములు (Text Books) గా, టెక్స్టు బుక్-కమిటీవారిచే నామోదింపబడినవి.

N. B. వసుమతీవంధని. 1916 సంవత్సరము పవీక్షకు ఇంటరుమీడియేటు క్లాసుకు టెక్స్టు బుక్-గా యూనీవర్సిటీవారిచే నిర్ణయింపబడినది.

అనుబంధ గ్రంథమాల

అతిమనోహరంబులును, రసవంతములును, నీతిదాయకంబులును గుఱుచున్నవిన్ని వలలను ముద్రించి మా గ్రాంథ ప్రచురణకాండకీ గ్రంథమాలిక కనుబంధములుగాఁ బ్రకటింపఁచుచున్నాము. ఈవలలన్నిటిని జనసామాన్యమునకంతకు నందుబాటుగానుండునట్లు స్వల్పమూల్యమునకుఁ బంపుచున్నాము. ఇందును మాచందాదారుల కితరుల కిచ్చు వెలకంటె తగ్గింపియిచ్చుచున్నాము.

	చందాదారులకు.			ఇతరులకు.		
1. రాధారాణి.	0	4	0	0	4	0
2. యుగళాంగుళీయకము.	0	3	0	0	3	0
3. రాజభక్తి.	0	2	0	0	2	0
4. తీర్థ.	0	3	0	0	4	0
5. సాధన.	0	5	0	0	7	0
6. ఇందిర.	0	3	0	0	2	0
7. హారావళి.	0	3	0	0	4	0
8. వ్రాభావతి.	0	2	0	0	3	0
9. మాలతి.	0	1	6	0	2	0
10. కమలాకాంతుడు.	0	1	6	0	2	0
11. పరిమళ.	0	6	0	0	8	0
12. రజని.	0	6	0	0	8	0
13. సీరజ.	0	5	0	0	7	0
14. సీతావననాసము.	0	5	0	0	7	0
15. ఉన్మాదిని.	0	3	0	0	4	0
16. సంతాపకుండు.	0	4	0	0	5	0
17. ఆరణ్యిక.	0	6	0	0	8	0
18. వియోగిని.	0	3	0	0	4	0
19. కృకాంతునిమరణశాసనము.	0	6	0	0	8	0
20. చంద్రసేనుడు.	0	4	0	0	5	0
20. వ్యాఖ్యానార్థబ్రహ్మాంగశాలము.	0	2	0	0	2	6
22. ఉన్మత్త.	0	2	0	0	2	0
23. మోలాబాయి.	0	1	0	0	1	0
24. రాణితారాబాయి.	0	1	0	0	1	0
25. కాబూలుసాహేబు.	0	1	0	0	1	0

నాటకములు.

తగ్గింపువెల—చౌక.

యీ నెల ఖరువరకుమాత్రమే!

కొద్దిప్రతులుమాత్రమే!

(చరిత్రసంబంధమైనవి.)

సతీసంయుక్త.

ఇది పృథ్వీరాజుపటముచే శోభితమైన 110 పేజీలుగల మనోహరమైన నాటకము. అనేకములను కంపెనీలచే నీవరకాడబడుచున్నది. దీనివెల 0—14—0 లు.

తగ్గింపువెల 0—6—0 లు.

యాచకూరేంద్రవిజయము.

శ్రీకృష్ణదేవరాయవంశస్థులును, ప్రస్తుతమానెగొందిసంస్థానాధీశులకు మూలపురుషులునైన శ్రీరంగరాయదేవుల పట్టాభిషేకచరిత్రగల నాటకము. ఇది వేంకటగిరి మహారాజువారిచే బహుకరింపబడి యచ్చొత్తింపబడినది. బెజవాడకంపెనీవారిచే ప్రచురింపబడినది. దళసరికాగితములు. 122 పేజీలు. దీనివెల 0—10—0

తగ్గింపువెల 0—4—0

చిత్రకథానుధాలహారి.

ఇది వేళ్ళలమాయోపాయములచేర బుగుషులకుఁ గలుగుపరిభవములును, శీలవతి తులగు భార్యలపాతివ్రత్యమును బెలుపు మనోహరమగు పర్వకావ్యము. నూతనపద్ధతీని నవలవలె మనోహరముగా నుండును. దీనివెల 0—6—0

తగ్గింపు. 0—4—0

పోష్టేజి కొనుటారేభరింపవలెను.

బి. వి. రావు అండ్ బ్రదర్సు,

నిడదవోలు.